

Politikai
röpiratok.

93.

VEGYES
HÁZASSÁGOK.

3.

IRTA

OLTVÁNYI PÁL,

FÖLDEÁKI PLÉBÁNUS,

CSANÁD EGYHÁZMEGYEI SZ. SZÉKI ÜLNÖK.

VEEY2

HASZASZOK

1111

OLYANNYE

OLDYAN ELLY

OLDYAN ELLY

VEGYES HÁZASSÁGOK.

IRTA

OLTVÁNYI PÁL,

FÖLDEÁKI PLÉBÁNUS, CSANÁDEGYHÁZMEGYEI SZ. SZÉKI ÜLNÖK.

TEMESVÁRT,

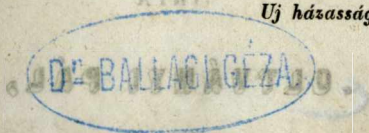
HAZAY MÁRK 'S FIA VILMOS BETŰVEL.

—
1857.

VEGYES HÁZASOK.

Ecclesia improbat matrimonia inter Catholicos et Christianos non catholicos, et ab ipsis
ineundis suos dehortatur.

Uj házassági törvény 66. §.

TEMESVÁRT.

HÁZAY MÁR A TIV ÁLMOS BETÜNET.

NAGYSÁGOS ÉS FŐTISZTELENDŐ

OLTVÁNYI ISTVÁN

URNAK,

CSANÁDI SZÉKES EGYHÁZ ÉS KÁPTALAN

NAGYPREPOSTJÁNAK ÉS KANONOKÁNAK,

CSANÁDI SZENT GYÖRGY VÉRTANÚ

APÁTJÁNAK,

MEGYÉS PÜSPÖK UR Ő MÉLTÓSÁGA

HELYNÖKÉNEK ÉS PÜSPÖKI ÜGY HALLGATÓNAK,

ÁJTATOS ALAPITVÁNYOK GONDNOKÁNAK,

ZSINATI VIZSGÁLÓNAK,

A' PÜSPÖKI LYCEUM IGAZGATÓJÁNAK,

SZERETVE TISZTELT

NAGYBÁTYJÁNAK

HÁLÁS TISZTELETE JELÉÜL

A' SZERZŐ.

NAGYSÁGOS ÉS FÖTISZTELENDŐ

OLTVÁNYI ISTVÁN

BRNNAK.

CSAKÁNDI SZÉKES EGYHÁZ ÉS KAPLÁN

NAGYREPOSZTJÁNAK ÉS KANONOKJÁNAK

CSAKÁNDI SZENT GYÖRGY VERTÁNÓ

APÁTJÁNAK

MEGYÉB. PÜSPÖK HÍR Ö. MÉLTÓSÁGA

HELYNÖKEKNEK ÉS PÜSPÖKI ÜGY HALLGATÓNAK

ÁLTATOS ALAPÍTÁNYOK GONDNOKJÁNAK

XSINÁTI VÍSSZALÖVÉN

A. PÜSPÖKI LYCEUM IGAZGATÓJÁNAK

SZEREZETVE TÍSZTELT

NAGYBÁTYJÁNAK

HÁLAZ TÍSZTELTÉ JELENT

A. SZERZŐ.

Előszó.

A' concordatum, 's ennek alapján az új házassági törvény is kivan már adva, és ez utóbbi néhány óra múlva élet 's érvénybe lép; a' régi polgári törvénykönyvet is egy pár év előtt új váltotta fel. Ezen érintett okiratok a' vegyes házasságokról is rendelkeznek ugyan, de mivel egy sem tárgyalja tüzetesen azokat, sőt a' vegyes házasságoknál felmerült kérdéseknél itt ott még az előbbi polgári törvénykönyvre is történik hivatkozás, tagadni nem lehet, hogy egy kis tájékozásra van a' lelkésznek szüksége, még egyiket a' másikkal összehasonlítva ki 's feltalálja azt, mit a' vegyes házasságokról multhatlanul tudni 's szem előtt kell tartani, nehogy akaratlanul is hibát kövessen el.

Hol jöjjenek létre a' vegyes házasságok? e' kérdés az érintett okiratokban tárgyalatik ugyan, de némelyek szerint nincs az olly tisztán megoldva, hogy minden balmagyarázatoknak elejét vehetné; vannak kik a' vegyes házasságok kötését épen az érintett okiratok erejénél fogva hiszik a' catholicus lelkész elől elvonathatóknak és a' nemcatholicus lelkészt vélik annak kötésére feljogosítottoknak; épen olly hibás 's alapelküli nézet ez, mint midőn a' térítvények eltörlését 's illetőleg megszüntetését az említett okmányokkal gondolják igazolhatni.

Az új polgári törvénykönyv 140. §-a a' vegyes házasságból született gyermekek vallási neveléséről nem rendelkezik, hanem e' kérdést az eddig fenállott közigazgatási rendszabályok szerint kívánja elintéztetni; azonban e' rendszabályok honunkban a' mult, és jelen században olly nagy szám-

mal adattak ki, és majd visszavonás, majd megújítás által olly gyakran modositattak, hogy nem épen könnyű azok közül kiszemelni az ollyanokat, mellyek most is még teljes érvényűek, pedig fődolog ez ügyben olly alapra állani, mellyből az ellen kiforgatni képes ne legyen.

A' vegyes házasságok iránti bírászkodás is az új házassági törvény által némileg új stadiumba lépett, mellyet — ha tán nem is jut mindenkinek közülünk alkalma arra, hogy ez ügyben bírászkodhassék — ismerni még is jó lesz, hogy a' vegyes házasságok ügyében hozzánk tanácsért folyamodó híveinket kellőleg utasíthassuk, vagy a' felmerült esetekben ön magunkat irányozhassuk.

Négy fő szakaszra osztottuk fel azért jelen munkánkat, az

- I. a' vegyes házasságoknak hol? 's ki előtti kötését,
- II. a' vegyes házasságokból származott gyermekek vallási nevelését,
- III. a' vegyes házasságok iránti bírászkodást tárgyalván,
- IV. szakaszban kimerítő utasítást nyújtunk a' lelkész teendők iránt, hogy a' vegyes házasságok előforduló eseteiben úgy 's akként járhasson el, miszerint se az egyházi, se a' polgári törvényeket meg ne sértse, és hogy ne legyen a' lelkész köntelen előforduló esetekben a' megyei körlevelek közt az e' tárgyra vonatkozólag kiadott utasításokat felkeresgélgni, a' nevezetesb rendeleteket egész terjedelmükben közöltük a' IV szakaszban.

E' kis munkában, melly a' vegyes házasságok rövid diplomatica historiáját is némileg magában foglalja, olly kézi könyvet akartunk a' lelkész Uraknak — különösen a' papnöveldéből nem rég kijötteknek — kezébe adni, melly minden a' vegyes házasságoknál előfordulható esetben a' teendőket úgy 's akként kijelelje, hogy minden további keresgetés, vagy utmutatás feleslegessé váljék.

Ez volt a' szándok, melly ezen kis munka írásában vezetett; a' czél pedig kimutatni azt, hogy a' mi a' vegyes házasságok iránti eddigi törvényes gyakorlatos eljárásból az újabb rendeletek folytán változott, az nem a' cath. egyház érdekei, vagy törvényei ellen van változtatva, vagy módosítva. — Sikerült-e a' czél? a' t. olvasó bölcs ítéletére bizzuk a' választ, melly ha kedvező nem volna is, reánk nézve az meglepő, vagy szomorító nem leend, mert hozzánk — akár korunkat, akár készttségünket tekintve — a' tanulás inkább illik még, mint a' tanítás, és ha ezen nem titkolható öntudatunk mellett még is mennél gyengébb erővel, annál több jó akarat tal hozzáfogtunk eme fontos kérdések megfejtéséhez, a' jó és tiszta szándok mellett a' régieknek ama közmondása is buzditott minket: *nonnunquam et voluisse sat est.*

A' kutfők, honnét leginkább eredetiben bemutatott fegyvereinket előszedtük, megvannak mindenütt nevezve, azok a' t. olvasók nagy részénél szinte meglesznek, és így alkalmuk is kínálkozik idézéseink helyes, vagy helytelenségéről bővebben magukat meggyőzni. A' munkánkban itt ott tanukép felhítt Csanádi püspöki levéltár is, mellyet tiz évi irodai szolgálatunk után ismerni szerencsénk volt, minden időkben vallomást teend ott mellettünk, hol reá hivatkoztunk.

Végre ünnepélyesen kijelentjük, hogyha e' munkában ollyasmit állítottunk, mondottunk, vagy vitattunk mi a' catholica egyház tanításával öszve nem fér, azt nem mondottnak 's így visszavettnek tekintjük, és tekintetni kérjük.

Földeákon az 1856 év utolsó napjának estvélén.

A' szerző.

Tartalom.

Előszó	Lap. IV
I. Szakasz. Vegyes házasságok hol 's ki előtti kötése	1
I. Fejezet. Vegyes házasságok kötése iránt honunkra nézve kiadott egyházi rendelmények	2
II. Fejezet. Polgári rendelmények §. 1. — §. 7. III. Károlytól — I. Ferencz Józsefíg	11
III. Fejezet. Vegyes Házasságok érvényessége	28
II. Szakasz. Vegyes házasságokból származott gyermekek vallási nevelése	50
I. Fejezet. Történeti kifejlődése e' kérdésnek §. 1. — §. 7. III. Károlytól — I. Ferencz Józsefíg	51
II. Fejezet. Vegyes házasságokból született gyermekek vallási nevelésének jelenleg szabályozott ügye	88
§. 1. Vegyes házasságok különféle nemeiben	90
§. 2. Törvénytelen gyermekek vall. nevelése	92
§. 3. Térítvények 's azoknak ereje	92
§. 4. Zsidó vegyes házasság	99
III. Szakasz. Vegyes házasságok feletti bírászkodás	103
I. Fejezet. E' tárgy iránti egyházi rendelmények	—
§. 1. Vegyes házasságok keresztényekkel	—
§. 2. Zsidó vegyes házasságok	110
§. 3. Török vegyes házasságok	113
§. 4. Papi vegyes házasságok	115
II. Fejezet. E' tárgy iránti polgári rendelmények	118
§. 1. — §. 7. III. Károlytól — I. Ferencz Józsefíg	—
I. Zsidó vegyes házasság	123
II. Papi vegyes házasság	124
III. Vegyes házasság keresztényekkel	125
IV. Szakasz. Vegyes házasságok iránti lelkeszi eljárás	135
I. Fejezet. Házasság előtti teendők	—
§. 1. Eljegyzés	—
§. 2. Hirdetés	137
§. 3. Esketés	—
II. Fejezet. Házasság utáni teendők	140
§. 1. A' cath. fél megáldása	—
§. 2. Felügyelés a' gyermekekre	141
§. 3. Felügyelés a' házasokra	142
§. 4. Felügyelés a' megtértekre	143
III. Fejezet. Nevezetesb okmányok a' vegyes házasságok iránt.	144
Zárszó	172

I. Szakasz.

Vegyes házasságoknak hol? és ki előtti kötése?

BEVEZETÉS.

A' catholica Egyház a' vegyes házasságoktól — a' cath. félre azokból háramolható lelki károk és veszedelmek miatt — idegenkedik ugyan, 's mint az elhunyt Pápa mondá nem szereti, ha catholicus saját egyházán kívül keres magának házastársat; de még is néha eltűri hiveinél az egyház eme házasságokat, „etiamsi non voluntate, adminus necessitate, ne majora oriantur mala“. Azonban ha bár az egyház eltűri is eme házasságokat övéinél, még is bizonyos feltételeket szokott az azokra lépőknek előszabni; úgy ezen vegyes házasságoknak hol 's ki előtti kötésére nézve is, hogy érvényességük kétséges ne legyen, rendelkezni. — Az államnak szinte érdekében áll felügyelve eszközölni azt, hogy ezen vegyes házasságok teljes érvényűek legyenek; tehát hogy azok ott? — és úgy? hogy kell — jöjjenek létre.

E' szempontból Magyarországból az egyház is, az állam is rendelkezett a' vegyes házasságokról; ez utóbbi az új házassági törvény I. Függ. 19. §-ban a' vegyes házasságok hol? 's ki előtti kötésére nézve ezen szabályt állítja fel: „Catholicus és nem Catholicus keresztények közötti házasságoknál a' beleegyezés kijelentésének a' catholicus lelkész előtt kell történnie. Kivételnek a' császárság azon részeiben van helye, melyekre nézve a' szentszék az 1841 April 30-án kelt utasítást kibocsájtotta; ezeknek területén a' házasulandók által a' nemcatholicus fél lelkésze előtt a' cath. plébán távollétében nyilvánított beleegyezés törvényszerűnek tekintendő“. — Az új házassági törvény is tehát egy előbb már e' tárgyban kiadott egyházi törvényre hivatkozik; mellyet, úgy az idézett új házassági törvényt is hogy tisztán 's érthetőleg felfoghassuk, kell, hogy az ezeket megelőző körülményeket, mellyek azokat mintegy szülték ismerjük. A' do-

log természete hozza tehát magával, hogy e' szakaszban az I. Fejezetben a' Cath. egyháznak honunkban a' vegyes házasságok iránti rendelményeit; a' II. Fejezetben az államnak ugyan e' tárgybani rendelkezéseit előadván; a' III. Fejezetben a' különféle vegyes házasságok érvényességéről szóljunk.

I. Fejezet.

A' Cath. egyháznak honunkban a' vegyes házasságok iránti rendelményei.

A' Tridenti Zsinat XXIV. ülés I. fejez. de Reform. Matrim. a' házasság különbeni érvénytelensége mellett azt rendeli, hogy ez mindég az illető tulajdon lelkész, és két vagy három tanú előtt köttessék. A' Tridenti Zsinat Magyarországon elfogadtatván, annak eme — a' hazai törvények által is a' házasságok kötési módjára zsinórmértékül elfogadott — szabályrendelete itt mindég akként vétetett, és magyaráztatott, miszerint vegyes házasságoknál a' catholicus fél lelkésze tekintetett illető tulajdon, — tehát az esketés végeztére qualificált — lelkésznek olly annyira, hogy az esetben, ha valamelly vegyes házasság ezen rendelet ellenére a' nemcatholicus lelkész előtt jött létre, azt a' polgári törvényhozás érvénytelennek tartotta, és kötelességévé tette a' vélt házásoknak, hogy házasságukat a' cath. lelkész előtt uj esketés által érvényesítsék, mit ha teljesíteni nem akartak, — mint alább látni fogjuk, — a' polgári törvényhozás őket, mint törvény- 's érvénytelen házasságban élőkét egymástól elválasztá. — Sőt a' mult század vége felé még olly római leiratot 's végzést is találunk, melly a' nem vegyes, hanem tisztán a' catholicus házasság egyházi érvényességét is elismerni látszik, ha az a' cath. lelkész előtt köttetik. A' Rosnyói püspök 1779 évi februar 20-án a' „Congregatio Concilii Tridentini Interpretum“ gyülekezethez irt levelében előadván azt „quidquid sit de eo, an per singulas parochias Concilium Tridentinum in Hungaria sit promulgatum, certe usu inde mox a sua conclusione et confirmatione ad praesentia tempora per omnes Dioeceses Regni huius Hungariae et harum singulas Ecclesias receptum est, nec aliter, ac ejus lege servata matrimonium contrahere fas fuit unquam usque adeo, ut saltem, quod est ad catholicos, matrimonia ea neglecta celebrata pro clandestinis et irritis semper sint habita, id quod integris ferme quinque saeculis ante Tridentinum ex Colomanni Reg. decret.

1. 2. cap. 15. in Corpore juris hungarici provisum perinde habeatur. . . Et quod quidem spectat ad ea coniugia, quae acatholici inter se coram suo praedicantio celebrant, ea etiam in Hungaria valida esse, si non in ratione Sacramenti saltem in ratione contractus civilis, extra dubium mihi positum esse videtur. . . Edicta Regia permittunt acatholicis coram suis ministellis matrimonia inter se inire, dummodo authenticum parochi catholici testimonium cuius jurisdictioni subsunt, super trina denunciatione, et carentia omnis impedimenti, ac scripto expressum consensum habeant. Ex praxi certe Hungaricae Ecclesiae constat, tales coniugatos, si ad veram fidem convertantur, ad renovandum coram parochi catholico consensum matrimonialem non adstringi; quamquam hic quoque non immerito forte quaeri posset, an parochi catholici consensus scripto expressus sufficiens sit, ut huiusmodi matrimonia valida censeantur, utpote quod consensum parochus proprius catholicus pro exigentia decreti Tridentini non in alium, quam Sacerdotem transferri possit, quales utique protestantium ministri non sunt. — Ezt előadva két kérdést terjeszt eldöntés végett a' Congregationnak elő. I. An matrimonia in Hungaria non servata lege Tridentini coram haeretico ministro ab haereticis inter se inita vigore decreti Concilii Tridentini sint irrita ac nulla? aut vero declaratio Benedicti XIV. Papae pro Belgio data ad connubia in Hungaria praedicto modo inita, et ineunda applicari possit. II. An matrimoniis eiusmodi, quae haeretici inter se ineunt, parochus catholicus assistere, vel saltem ut ea coram ministro haeretico contrahi valeant, assensum praebere possint? . . . Ezen két kérdésre a' megkért Congregatio 1780 évi Aug. 20. következőleg válaszolt ad I. Matrimonia haeticorum inter se coram ministro haeretico inita dissimulari debere ita ut nec de validitate, nec de invaliditate eorum disputetur, et sententia feratur, cum exinde non tam utilitatis fructus, quam potius offensionis ac periculi metus in perniciem Religionis catholicae esset expectandus; ad II-um Matrimoniis talibus parochum catholicum licite assistere omnino haud posse. ¹⁾ Az illicitum nem annyit tesz, mint invalidum 's azt is bátran lehet állítani, hogy a' cath. lelkész előtt kötött akatholicus de keresztény házasság érvényességét ezen leirattal inkább védeni, 's oltalmazni, mint megtámadni 's gyengíteni lehetne. Ezt azonban tovább tárgyalni nem akarjuk, mi csak a' vegyes házasságokra fordítjuk a' t. olvasó figyelmét.

Ama kérdés merül most fel, hogy I. a' vegyes házasságok honunkban csak ugyan cath. lelkész előtt kötettek e? II. vajjon a' cath. lelkész azokat megáldotta e, vagy sem? azaz az újabb 's ismeretesb mód szerint

¹⁾ Eherecht von Johann Kutscher I. 491. 498.

szólva, *activ*, vagy *passiv assistentiája* mellett jöttek e' azok létre a' cath. lelkésznek? — Az I. kérdésre igennel felelünk, és az olvasót a' II. fejezetre utaljuk, hol ama polgári törvényt fogjuk elősorolni, melyek kezdettől fogva eme vegyes házasságokat érvényes kötés végett mindég a' cath. lelkész mint illető tulajdon lelkész elébe utalták. A' mi a' másik kérdést illeti, erre már itt megfelelünk. — Az Esztergomi érseki megyéből 1715. Jul. 28., 1716. Sept. 13., 1743. Januar 15., 1753. Dec. 22., 1754. April 8. fentlevő püspöki rendelmények ¹⁾ szerint az volt meghgyva a' Clerusnak, hogy a' vegyes házasságokat, ha csak a' gyermekeka cath. nevelése, és a' cath. félnek szabad vallásgyakorlata biztosítva nincs, meg ne áldják, sőt még az illy cath. érdekek biztosítása nélkül létre jött vegyes házasságoktól egészen vonják magukat vissza. Ezen rendelmények eléggé mutatják az egyháznak honunkban a' mult század elején a' vegyes házasságok iránti eljárását. Talán ezen a' vegyes házasságok körüli egyházi eljárás is oka volt a' többi közt annak, hogy Maria Theresia 1768 csak azon feltevél mellett engedte meg a' vegyes házasságokat, ha a' cath. érdekek *reversalis* kiadásával biztosítottunk; ha ez megadatott, akkor az egyháznak sem volt oka többé az egyházi áldást az illy vegyes házasságoktól megtagadni. — Azonban a' József alatt kijött rendelet szerint *reversalis* nélkül is szabad volt ismét vegyes házasságot kötni; ujra tehát felmerül a' kérdés, vajon az illy *reversalis* nélküli vegyes házasságok *activ*, vagy *passiv assistentia* mellett jöttek e' létre? A' kérdést eldönti a' Szepeesi püspöknek 1781. évben a' szentszékhez adott jelentése 's onnét vett utasítása: *Sciendum est, quod apud nos matrimonia acatholicorum cum catholicis per decretum regium licita sint, ejusdemque parochi assistere tenentur, atque si acatholicus catholicam in matrimonium accipiat, masculas proles in religione sua educare possit. Haec res gravem movet difficultatem, quomodo parochus veluti influere in eiusmodi Matrimonium per suam assistentiam possit, ubi persona catholica contra obligationem suam a natura inditam ultro admittit, ut proles suae masculae in aliena religione enutrientur?* Az éppen Bécsben lévő Szentséges atyától a' személyesen nála tisztelgő püspök 1782. évben ezen választ nyerte: „*quod Ecclesia huiusmodi matrimonia nunquam probaverit, et neque probet, nihilominus dum ea impedire non potest, tolerare cogatur.*“ Minthogy evvel a' kérdés még egészen megoldva nem volt, a' püspök Rómában lévő ügynöke által 1783. évben benyújtott új előterjesztésében továbbá kérte a' kérdés eldöntését, mondván: „*Jam scrupuli causa in eo unice consistit, quod parochus sine Episcopi licentia,*

¹⁾ Roskoványi de mixtis matr. II. 432. 445. III. 426.

aut potius annutu nunquam tali matrimonio assistet, aut si Eppus etiam id praecise declaraverit, quod tale matrimonium impedire nequeat, tamen parochus ad eius matrimonii celebrationem passive concurrere debet, unde videtur rei intrinsece malae cooperari. His positis modus et via requirenda est, ut certo cognosci possit, qua tuta ratione Eppus et Parochi in eiusmodi occasionibus se gerere debeant, quippe evitare, impedireque talia matrimonia propter vim decreti regii nequeunt. Auguntur autem in tanta necessitate et Eppus et Parochi, neforte illicite in suo ministerio versentur.“

... Responsum fuit: Quaecunque de hac re latae essent leges, oportere, ut Eppus et parochi studiose et prudenter curent, ne huiusmodi matrimonia fiant, et si contrahuntur, ut proles universa in Cath. Religione educetur; quoties vero ipsis invitis secus fuerit factum, abstineant semper a nuptiali benedictione impertienda, eorumque praesentia; si necessitas urgeat, sit tantummodo materialis, neque actibus, et declarationibus jungatur lquae confirment, vel approbent prolem aliter, quam in Religione catholica posse educari. ¹⁾

Ezen még 1795. évben és az előbbi kérdést tevő utódának Rómából megküldött utasításból láthatni, hogy Magyarországbán még a' mult század vége felé is a' vegyes házasságok közül csak azok áldattak meg a' cath. lelkész által, hol a' cath. érdekek biztosítva voltak, a' többiek pedig a' cath. lelkész előtt ugyan, de ennek csak passiv assistentiája mellett jöttek létre. — Minthogy azonban az 1790°, évi törvény mely catholicus atyának minden az anyának pedig leány gyermekeit cath. vallásban rendelte nevelni, ujlag minden vegyes házasságot a' cath. lelkész elébe utasított, — coram paracho catholico ineantur — (noha ezen coram szó is a' cath. egyháznak eme praxisára vonatkozik) és a' lelkészek eleinte az evangelicus férjektől reversalisokat nyertek is ki, úgy látszik eleinte ritkán jött elő a' passiva assistentia alkalmazása; minek azután az lett eredménye, hogy honunkban a' lelkészek azt egészen elfeledték, és így utóbb ott, hol szükség lett volna is, azt többé nem használták, és minden vegyes házasságot, akár voltak az érdekek reversalis által biztosítva, akár nem, egyházilag megáldottak, és activ assistentia mellett kötöttek. A' külön események azonban, és a' Római szentszékeknek a' szomszéd országai püspökökhöz a' vegyes házasságok tárgyában adott rendeletei felköltötték itt is az egyház régi praxisát, és a' tévedésből becsuszott új egyház ellenit kiirtották. Boldog emlékü Lajcsák Ferencz Nagyváradí l. sz. püspök

¹⁾ Ugyanott III. 365.

volt az első, ki 1839. évi Martius 15. kiadott körlevelével a' harcra ébresztő riadót megfújta, előadván abban fainak 's hiveinek a' kath. egyháznak a' vegyes házasságok iránti tanítását, és az azok körüli eljárását. Az ébresztő riadó hangja mint egy villany járta körül az országot, de eljutott az Rómába is, és még itt a' legnagyobb örömmel fogadtatott, és b. e. XVI. Gergely pápa által 1841. évi April 21. a' püspökhöz irt levélben ő dicséretekkel halmoztatott, ¹⁾ honunkban a' megyékben nem illy kedvező sorsra jutott. Mintha Isten tudja minő ujjat valamit rendelt volna meg a' körlevél, rettenetes nagy zajjal fogadtatott az, és a' megyékben igen sok heves vitákra nyújtott alkalmat. A' magyarországi püspöki kar csak hamar magáévé tette a' Nagyváradi körlevelet, és 1840. évi Julius 2. kibocsájtott körlevelében, (mellyet a' később kiadott pápai leirattal, ugy más a' vegyes házasságra vonatkozó püspöki körlevelekkel a' IV. szakaszban egész terjedelmükben fogunk adni) meghagyta a' Clerusnak, hogy csak olly vegyes házasságot áldjanak meg, hol a' férj catholicus; vagy az evangelicus völegény térítvénnel biztosítja a' cath. érdekeket, a' többi illy ki nem nyert biztosíték nélkül létrejött vegyes házasság előttük ugyan, de csak passiv assistentia mellett köttessék. Ezen körlevél által még nagyobb lett a' zaj 's baj, mert ha sikerült volna is, mint némellyek akarták a' pastoralet a' nem nagy kiterjedésű Váradi megyében annak példányait beszedve megsemmisíteni, most már e' munka fáradságteljesb 's majd nem lehetlenné vált, miután Magyarországnak ötezret meghaladó parochiaiban, 's ugyan annyi jegyzőkönyveiben megvolt; nem volt tehát egyéb hátra mint anathemával meg semmisíteni azt, de ez sem volt jó 's czélszerű szer, mert életlen fegyver volt ez azok kezében, kik azt használták, a' főpapjaihoz ragaszkodott Clerus pedig jól tudia azt, hogy idegen ember más fegyverével jog nélkül de siker nélkül is szokott hadakozni. — Hogy az egyháznak ezen passiva assistentia iránti rendeletét feleslegessé 's sikertelenné tegyék, a' megyék azt akarták kivinni, hogy a' passiva assistentiara szükség soha se legyen, hanem ha a' cath. Clerus a' vegyes házasságot megáldani nem akarja, a' jegyesek a' passiva assistentiával ne is éljenek, hanem ez esetben az evangelicus völegény lelkipásztora adja meg azt, mit a' cath. lelkész megtagadott, az az hogy ez áldja meg ez esetben a' vegyes házasságot; miután e' vélemény már az országgyűlés által is aláíratott, és pártolásra talált, sőt itt ott már gyakorlatba is vétetett, egy kissé súlyos volt mind a' kormány, mind a' főpapok helyzete, ez utóbbiak az illy non servata forma Concilii Tridentini az evangelicus lelkész előtt létrejött vegyes

¹⁾ Ugyanott III. 399.

házasságoktól méltán megtagadhatták az erényességet, melyet a' kormány maga részéről megadhatott volna ugyan az 1791. évi törvénynek kívánt módosításával, de a' főpapok mind a' mellett is egyházi oldalról kétségbe vonták volna, ezen a' Tridenti Zsinat törvénye ellen létrejött házasságok érvényét, mert ebben ők — mint az egyházi törvények őrei 's felvigyázói — önhatalmukból nem is tághattak volna.

Nem volt tehát más hátra, mint az apostoli Sz. Széknek bölcs és egyedi competens ítélő széke elébe vinni ezen ügyet, 's ott a' fenforgó súlyos körülmények miatt engedményt kérve eszközölni. Tudva van mindenki előtt, hogy ezen nehézzé vált ügyben hív tolmácsul 's követül akkori Csánádi püspök urat Lonovits József önmagát küldé Rómába a' magyar püspöki kar, és kormánynak összevágó bizalma. A' római cath. anyasz. egyház látható feje XVI. Gergely Pápa — hogy a' felzaklatott kedélyeket megnyugtassa, országunk belbékéjét biztosítsa, de leginkább, hogy a' magyar cath. egyház ellen irányzott fegyvereket 's fellegeket eltávolítsa, — az illető Cardinalis collegium meghallgatása után a' Concilium Tridentinumnak fentebb idézett rendeletében a' vegyes házasságok tulajdon lelkészére nézve 1841. évi April hó 30-án kelt apostoli levelében Magyarországra nézve olly kivételes engedményt adott, miszerint olly vegyes házasságoknál — melyekben a' gyermekek cath. vallási nevelése 's a' cath. félnek szabad vallás gyakorlata biztosítva nem lévén csak passiv assistentiára számolhatnak — kivételkép eltűrhetőnek mondvá, ha az illy passiv assistentiától vonakodó, és avval semmi szin alatt élni nem akaró jegyesek az acatholicus fél lelkipásztora által áldatják meg a' cath. egyház által meg nem áldhatott házassági frigyüket, ez esetben a' cath. fél lelkésze sem elbocsájto, sem a' tőle eltávozó vegyes házasságot jóváhagyó, hanem egyedül a' megtörtént hirdetésekről — és arról, hogy bontó akadály fen nem forog, — szóló bizonyítványt adván ki az esketést végzendő acath. lelkész számára. Az apostoli Sz. Szék az illetén nem cath. lelkész előtt kötött vegyes házasságra világosan kimondja, hogy ez non servata forma Concilii Tridentini köttetik, mert a' Tridenti Zsinati törvény szerint vegyes házasságoknál is a' cath. lelkész a' proprius, ugyanazért meghagyja a' főpásztoroknak, hogy a' cath. fél ilyen a' cath. érdekek biztosítása nélküli vegyes házasságok kötésétől minden kitelhető módon eltávolítani igyekezzenek, azonban ha ez minden intés, tanács és oktatás mellett sem sikerül, és a' cath. fél belenyugszik házasságának nemcath. lelkész általi megáldásába, a' fenforgó körülmények folytán a' püspökök ilyen vegyes házasságot illicitum, de validumnak tarthatnak. Milly sok küzdelmébe került a' Tridenti Zsinat rendeletének eme kivételes módosítása mind

a' kérőnek, mind a' kiadónak, jól tudjuk; az előbbi küzdelmeit leveleiből¹⁾ lehet olvasni, az apostoli Sz. Szék fájdalmas küzdelme a' levéllel együtt elküldetett honunkba; Ő Szentsége szent ünnepélyességgel ezeket mondja abban: „De caetero intime dolentes, quod haec tolerantiae ratio erga Regnum professione catholicae Religionis insigne fuerit ineunda, sincerissime coram Deo profitemur, nos ad ipsam unica de causa adduci, seu verius pertrahi, ne graviora Ecclesiae Catholicae incommoda obveniant.“ — Mutatja ezt továbbá az apostoli leirathoz mellékelt Lambruschini-féle magyarázó instructio is, mellyben olly cath. fél, — ki saját vallásának szabad gyakorlata, és a' gyermekek cath. vallásbani neveltetése iránti biztosítást nemcath. jegyesétől kinyerni könnyelműleg elmulasztja, és ennek kinyerése iránt kellőleg nem igyekszik, — menthetlen kötelességének könnyelmű megvetése miatt, és azért mivel ez által vegyes házasságát, és az ebből nemzendő gyermekeket a' cath. egyháznak jótékonytágot, 's üdvöt osztó áldásától, az utóbbiak egy részét annak keblétől is könnyelműleg megfosztja, VI. Pius pápának Belgiumi Mechlinai érsekehez 1782. évi Julius 13-án intézett levele értelmében a' cath. egyház kegyzsereire töredelmes bánat mellett megjavulásig méltatlannak állittatik. — Ha a' cath. egyház főpásztorai nálunk illy vegyes házasságoknál, — hol a' cath. érdekek bizsositva nincsenek, és még a' passiva assistentia is megvettetik, — nem mindég vagnak eddig nem is éreztették a' cath. féllel a' kiszabott büntetést, ezen kegyesség onnét magyarázandó meg, mivel a' férjnek megtérítése, 's a' gyermekek cath. nevelésének kinyerése iránti kötelességeire figyelmeztetett cath. menyasszony ígéreteinek annál biztosb eredményt ígérhettek, mivel nem hiányzottak példák, hogy többek a' cath. nők közül Isten kegyelméből eme kötelességeiknek meg is feleltek. XVI. Gergely pápa is a' Bajorországi püspökökhöz 1834. évi Sept. 14. intézett iratában szinte ezen remény fejében buzdítja őket a' várakozásra mondván: „Ad majora damna et scandala praecavenda abstinendum erit a' cath. coniuge censuris in illum nominatim expressis corripienda“. Ugyan e' tárgyra vonatkozólag mondá Ollmütznek elhalt érseke egyik e' tárgyban kiadott körlevelében, „die Kirche will das geknickte Rohr nicht brechen, den glimmenden Docht nicht auslöschen, muss aber alle Zeit der Wahrheit Zeugniß geben“.

E' pápai leiratban kettő különösen megjegyzendő, a) hogy valamint a' bulla, ugy az instructioiban is a catholicus minister és pars a catholica nevezet fordul elő, az engedményes kivétel tehát csekély nézetünk szerint elvileg nem csak az evangelicusok, hanem más az országra

¹⁾ Ugyanott III. 483. — 483.

bevett keresztény 's így a' görög nem egyesült vallásuakkal kötendő vegyes házasságokra is kiterjeszthető, mert különben azon nekünk legalább fonáknak tetsző thesire jutnánk, hogy az evangelicusok közelebb állanak hozzánk a' görög egyháznál; holott tudva van az, hogy noha amazok sokkal fiatalabbak a' szakadár egyháznál, még is sokkal messzebb eltávolztak tőlünk mind a' görög egyház, melly mivel a' kegyszereket megtartá, részint ezért, részint születésének szomorú körülményei miatt biztosb reményt nyújt arra, hogy a' görög egyház Isten kegyelméből ön maga lerontva 's lebontva a' szakadást okozó, és az egyesülést jelenleg is gátló falakat vissza fog térni a' cath. egyháznak most is ölelésére nyitva álló karjai közé.

b) Megjegyzendő továbbá, hogy a' római Sz. Szék a' Tridenti Zsinat által a' házasság kötésnél külömbeni érvénytelenség mellett megkívánt *proprius parochus* ban csak olly vegyes házasságoknál dispensált, azaz a' bulla szavai szerint csak akkor engedé meg, — *ut non servata forma Concilii Tridentini celebretur tale matrimonium mixtum coram acatholico ministro* — tehát csak olly vegyes házasságokat vont ki a' Cath. fél lelkésze *proprius* ága alol, hol a' cath. lelkész a' cath. érdekek biztosítása hiánya miatt a' házasságot meg nem áldhatná, és ahhoz egyedül csak *passiva assistentiával* járulhatna; — ez esetben tehát kivételkép eltűrendőnek mondatik, hogy a' *passiva assistentiával* meg nem elégedő felek tiltott ugyan, de azért érvényes házasságukat a' nemcath. lelkész által áldathatják meg.

Ebből már elég világosan kitűnik, hogy olly vegyes házasságoknál, — hol a' völegény cath. lévén. vagy pedig nemcatholicus völegény írásbeli térítvényt adván, az eggzház érdekei 's feltételei biztosittatnak — a' Római Sz. Szék határozata szerint továbbá is kizárólag a' cath. lelkész az illető *proprius parochus*, ki előtt minden, s így a' törvény, vagy *reversalis* által cath. színű eme vegyes házasság is egyedül köttethetik. *Excoep-tio firmat regulam*, mellynek csak ott van helye, hol *passiva assistentia* szüksége forog fent. — Továbbá kitűnik a' római bullából az is, hogy a' szóban lévő cath. érdekek biztosítása mellett létrejött vegyes házasságot nem szabad, sőt némi érvénytelenségi veszély nélkül nem is lehet esketés végett a' nemcath. lelkészhez utasítani, vagy elbocsájtani; és ha az esketésre *qualificált* cath. lelkész tudta, vagy engedelve nélkül, vagy ha e' mellett is nemcath. lelkész előtt köttetnék az illy vegyes házasság, mi úgy vélekedünk, hogy az illy vegyes házasságnak nincs meg egyházi érvényessége, mert nemcath. lelkészt illy esetben még a' Tridenti Zsinatot bővebben értelmező 1841. évi római bulla sem ismer el *parochus proprius* nak, hanem ezen joggal a' cath. lelkészt ruházza fel; kivételnek helye csak ott van, hol *passiva assistentia* esete 's szüksége forog fent;

— nem változtat a' dolgon semmit a' cath. lelkész által netalán kiadott dimissorialis sem, mert ennek kiadása mint hivatalának jogkörén tuleső tény menthellen visszaélés inkább, mint orvosló szer; és azon állítás, hogy a' dimissio által felruházott nem cath. lelkész némileg a' cath. lelkész képviseli, magában olly alaptalan, mint nevetséges eredményre vezetne, melly szerint a' cath. lelkész jogosíttatnék fel, ott dispensálni, hol maga a' cath. egyház látható feje nálunk a' vegyes házasságoknál mindedig nem dispensált. — Egyébiránt e' kérdés alább fogván még tárgyaltatni, az egyháznak a' vegyes házasságok iránti rendelményei kiegészítéséhez még azt jegyezzük csak meg, hogy mivel az evangelicusok mind e' mellett is itt ott illy szóban lévő vegyes házasságokat saját egyházukban megáldani merészkedtek, a' magyarországi püspöki kar 1852. évben a' királyi trónhoz adott felterjesztésében ezen az egyházi és polgári törvény elferdítése, 's balmagyarázata ellen orvoslást kért, mondván a' többi közt: „Sed de mente etiam Summi pontificis Gregorii XVI. Brevi Apoitolico ad Eppos Hungariae cum Instructione ddtó 30. Aprilis 1841 expressa acatholici ministri tantum in extremo necessitatis casu **valide** mixtis connubiis assistunt, qui solum tum adesse supponi potest, dum sponsus acatholicus sufficientem de catholica omnium utriusque sexus prolium educatione cautionem praestare renuit; sponsa vero catholica parochi sui passiva assistentia non contentatur; tunc autem nulla plane subversatur necessitas, dum sponsus est catholicus, cum tunc ex lege omnes proles catholicae veniant educandae, et parochus catholicus ritu praescripto assistat matrimonio quare Majestatem Vestram Sacratissimam demississime obsecramus, ut interea etiam, donec S. Sedes apostolica de subversantibus fidei periculis melius informata sua quoque ex parte congruam malo adtulerit medelam, articulum 26. 1791. cum quoad mixta connubia, tum etiam relate ad oriundas ex illis proles clementissime pristino vigori restituere, atque ministris acatholicis, nisi illis mixtis matrimoniis assistendi facultatem tribuere, in quibus sponsus protestans non admittit omnium prolium cath. educationem, sponsa autem catholica passiva sui parochi assistentia non contentatur, sequaciter omnia matrimonia per viros cath. coram ministris protestanticis illegaliter et incompetenter inita, pro nullis et irritis declarare, pro futuro vero eosdem ministros a similibus illegalibus attentatis districtim inhibere dignetur. 1)

1) Roskovány III. 529.

II. Fejezet.

A' vegyes házasságok hol 's ki előtti kötése iránti polgári rendelmények.

§. 1. III. Károly előtt 's alatt 1710 — 1740.

A' bécsi és linczi békekötésekben, — melyekről a' II. Szakasz I. fejj. bővebben szóllandunk, — véleményünk szerint talán csak azon ok miatt nem volt meghatározva az, hogy a' vegyes házasságok hol 's kielőtt köttessenek? mivel mint a' fentebbi fejezetben előadtuk, az minden kétségen túl volt, hogy azokat a' Trid. Zsinat rendelete értelmében érvényesen 's törvényesen más, mint a' cath. fél lelkésze előtt kötni nem is lehet. — Lehet, hogy részint azért, mivel a' vegyes házasság így az ő egyházi tartásuk és az ő lelkészük közbejötté nélkül kötöttet, részint mivel a' XVIII. század elején már a' cath. érdekek nélkül létrejött vegyes házasságokat honunkban is a' cath. egyház meg nem áldotta, a' nemcatholicusok Károly alatt ezen a' vegyes házasságok iránti eddigi törvényes gyakorlat megváltoztatását ohajtották, vagy tán sürgették is. Bár miként volt a' dolog, Károly felhíva érezte magát, hogy e' tárgyban törvényt hozva, melyet 1731. évi April 6-án ki is hirdetett. „Ut disparis Religionis homines tam in articularibus, quam non articularibus locis praecise coram parochio loci catholico matrimonium inire possint, admitti.“ ¹⁾ Nevezetes e' rendeletben a' coram szó, melynek értelmét és magyarázatát az előbbi fejezetben mondottak után nem lesz nehéz az olvasónak kitalálni.

§. 2. Maria Theresia 1740 — 1780.

Maria Theresia alatt szinte a' cath. lelkész előtt köttettek a' vegyes házasságok; már az 1749. évi Január 17. kiadott rendeletben ²⁾ felhívja a' királyné a' kath. clerust, hogy a' lelkészek a' vegyes házasságra kelő jegyeseket, már azon alkalommal midőn előttük házasságra lépnek, igyekezzenek jó móddal rábirni reversalis kiadására. 1756. évi Aug. 30-án ³⁾ megújítván eme most idézett rendeletét, 1768. évi Julius 28-án ama rendszabályt hirdetteté ki, hogy a' vegyes házasságok ezentul csak azon feltétel mellett engedtetnek meg, ha a' nem catholicus fél írásbeli térítvényt kéz-

¹⁾ Codicillus jur. Ecclesiae Fejér 342. ²⁾ Ugyanott 376. ³⁾ Ugyanott 392.

beslt az esküvés előtt arról, hogy minden e' vegyes házasságból születendő gyermekek cath. vallásban fognak neveltetni. ¹⁾

§. 3. II. József 1780 — 1790

Noha II. József a' vegyes házasságok iránt kormányzása alatt több ízben rendelkezett, különösen az abból származott gyermekeknek vallási nevelése iránt, azonban az eddigi törvényes gyakorlatot, miszerint a' vegyes házasságok mindég cath. lelkész előtt kötettek, meg nem változtatta, és továbbá is teljes érvényben hagyta eldödeinek eme rendeleteit; egyedül nagyemlékü anyjának Maria Theresiának 1768. évi Julius 28. kiadott ama rendeletét, mely szerint reversalis nélkül nem is volt szabad vegyes házasságra lépni. oda modositá, hogy a' vegyes házasságnak létrejöttét 1781. Octob. 25-én illy reversalis nélkül is megengedte. ²⁾

§. 4. II. Leopold 1790 — 1792.

Leopold kormánya alatti 1790°/₁ évi országgyűlés 26. §-ban törvényt alkotott, mellyben ujjlag meghatároztatott, hogy a' vegyes házasságok egyedül és kizárólag a' cath. lelkész előtt kötendők. „Proles e matrimonii mixtis, quae semper coram parochis catholicis ineunda erunt, progeneritae 's a' t.

§. 5. Ferencz 1792 — 1835.

Azt hinné az ember, hogy ez ügyben, mellyet több királyi resolútiók, és az 1791. évi országos törvény is szabályozott, Ferencznek nem maradt már intézkedni valója. Azonban korántsem úgy van, mint gondoltuk. — Tíz év sem mult el, már Ferencznek alkalom nyílt, hogy a' némellyek által elfelejtett 1791. évi törvényt a' király Helytartósága után kibocsájtott körlevele által emlékeztetbe hozza. Igy 1802. évi Nov. 9-én 24097 és 24102. sz. a. rendeli, hogy az esetben, ha catholicus személy ágostai hitűvel akar házasságra lépni, az esketés semmi esetre se végezethetik a' prédicátor által, minthogy ahhoz egyenesen a' cath. lelkésznek van joga. — Ugyanezt hagyja meg az 1810. Aug. 13. 15914. sz. a. királyi leirat is azonban már nagyobb szigorúsággal, mert a' vegyes házasságot összeadó predicatori hivatal vesztéssel, a' végzett esketést pedig semmiséggel fenyegeti. — Sőt az 1811. April 23-án 10273. sz. a. királyi leirat még tovább meggy meghagyván a' helvét s' ágostai hitvallású predica-

¹⁾ Ugyanott 400. ²⁾ Ugyanott 432.

oroknak, hogy még akkor is, midőn saját egyházukhoz tartozónak hitt tífjak házasság végett náluk jelentkeznek, először tanuk előtt vizsálgják meg, vajon a' jegyesek szülei milly vallást követnek? és ha a' nyomozás után azt vennék észre, hogy a' jegyesek egyike a' cath. egyházhoz volna tartozandó, hivatal vesztés büntetése mellett ovakodjanak az esketéstől, hanem ennek vég eszközlése végett őket a' cath. lelkészhez utasítsák. ¹⁾

Megtörtént az is, hogy a' vegyes házasságra lépni akaró jegyes — ön maga, vagy mások tanácsát követvén saját hitvallásu lelkésze általi összeadatását kinyerendő catholica vallású jegyesét az apostasiára reábirta, azonban minthogy az oktatás is egy kissé tovább tartott, de az eltérési engedély sem jött meg mindég egy hamar, a' házasság kötése pedig tán nagyon sürgettetett, az evangelicus lelkészek itt ott annyival hajlandóbbak voltak az illy házasságot megáldani, mivel az eltérni akaró jegyes már csak névszerint volt catholicus, és inkább az ő felekezetükhöz, [mint a' cath. egyházhoz tartozott. — Azonban az 1819 évi Aug. 3. 21449-én kiadott, és 1820. évi Aug. 1. és Dec. 27-én 18855, és 23756. számok alatt megújított királyi leiratok ezen esetben sem engedték meg az evangelicus predicatornak a' házasság kötést kijelentvén, hogy cath. vallásban nevelendő, vagy vallásos kérdés alatt lévő személy mindaddig predicator által evangelicus férfival érvényesen össze nem adathatik, míg felsőbb helyről az átmeneti engedélyt meg nem nyervén azt a' predicatornak elő nem mutatja, különben érvénytelen e' házasság mindaddig, míg az a' cath. pap által újra meg nem eskettetik. Felszóllittatnak azért a' kormány hatóságok, hogy kellő 's előleges felügyelés által ezen 's mind azon akadályokat távolítsák el, melyek polgári eredményükre nézve is — illy házasságokból gyermekek örökösödése — idővel kellemetlen pörlekedéseknek alkalmat szolgáltatathatnának. ²⁾

Ugyan e' czélból az 1818. évi Julius 14-én 19531. sz. a. kiadott királyi leirat köteleességévé teszi a' cath. lelkészeknek azt, hogy ők maguk is figyelemmel kísérjék a' vegyes házasságra kelő jegyeseket, és ha azok esketés végett nem hozzájuk, hanem az evangelicus lelkészhez folyamodnának, jó előre tiltakozzanak ennél a' véghez vinni szándékolt esketés ellen; ³⁾ meglevén már József által az 1783. évi Május 19. 4322. sz. a. leirattal hagyva a' nem cath. lelkészeknek az, hogy ezek, valahányszor a' catholicus lelkészek házassági dolgokban hozzájuk fordulnak, nem csak a' kívánt felvilágosításokat megadni, hanem a' cath. lelkészeiktől e' tárgyban nyert iratokat is jegyzőkönyvükbe igtatni tartozzanak, hogy így a' cath.

¹⁾ Extr. Reg, 114. ²⁾ Ugyanott 116, ³⁾ Ugyanott 114.

lelkészek által ott netán közbevetett tiltakozás is elne téveledjék, és kérdőre vonatás esetében a' nemtudásban mentség ne kerestethessék. — Továbbá 1815. évi Május 30. 12704. sz. a. azt is meghagyá az evangelicus lelkészeknek, hogy ezek az általuk a' fenforgó rendeletek ellenére kérésztelt személyekről egyházkönyvi kivonatot is adjanak az e' végett őket megkereső cath. lelkésznek. ¹⁾

Azonban minden törvény, szigorubbnál szigorubb rendeletek, minden felügyelés mellett sem lehetett megakadályozni azt, hogy vegyes házasságok evangelicus lekipásztor előtt is létre ne jöjjenek, noha már az 1812. April 12-én 9179. sz. a. rendeletben megvolt a' törvényhatóságoknak hagyva az, hogy a' törvényt, ugy a' vallási ügyekben kiadott resoluciókat megszegő predicatorok ellen ügyészi kereset indíttassék, 's a' legnagyobb szigor alkalmaztassék, és ha az előbbi szelidebb utba igazítások mit sem használnának, ez esetben a' predicator az általa viselt hivatalra alkalmatlannak ítéltessék. ²⁾ Mind ezek nem bírták elejét venni az illy eskevéseknek; az olvasó a' II. szakas. 1. fejez. említett körülményekből látni fogja, hogy ezen a' királyi leiratok és vallási törvény támogatására kiadott szigorúrendszabályok nagy részint mind siker és végrehajtás nélkül maradtak.

Ferencz már 1801. évi Junius 23. 12802. sz. a. leiratában meghagyta, hogy a' cath. lelkész kikerülésével az evangelicus lelkész által illetéktelenül összeadott vegyes vallású házások a' cath. lelkész előtt ujlág esküdjenek meg; mit az előbb idézett 1819. Aug. 3. 21449, és 1820. Aug. 1. 19855. és 1820. Dec. 27. 23756. sz. a. kiadott leiratok is emlitenek; azonban ugy látszik e' rendeletnek kevesen hódoltak, azért az 1802. Nov. 3. 23799 — 1805. 26. Mart. 7080. — 1806. Mart. 4. 2999. — 1808. Mart. 22. 5917. — 1808. Sept. 13. 20617. sz. a. kiadott rendeletek már szigorubbak, mert ezek azt hagyják meg az illetőknek, kik — az evangelicus lelkész által illetéktelenül adattak össze, és most a' cath. lelkész előtt ujlág meg esküdni nem akarnak, — hogy az illy vonakodó házasság fél felsőbb rendelet érkeztéig férjétől, vagy nejétől választassék el. ³⁾

Ha tán e' munka olyan olvasókra is találna, kik ezen rendeleteket, 's a' parancsolt eljárást túlszigorúknak találva azok náluk visszatetszést gerjesztenének fel, vagy talán azon már több ízben kitört gyanút ébresztenék fel, hogy ez mind a' catholicusok közremunkálása mellett ugyan, de az evangelicusok elnyomására történt, tartozó kötelességünknek tartjuk egy kis felvilágosítás által mind az olvasót megnyugtadni, mind a' már ősei mellett nyugvó nagy 's boldog emlékü Ferencznek emlékét illy gyanutól

¹⁾ Ugyanott 106. ²⁾ Ugyanott 106. ³⁾ Ugyanott 106.

megóvni. A' király azonkívül, hogy az 1791. évi törvény iránti engedel-
mességet, 's ennek rendeletét fentartsa, mint általunk idézett egyik leiratá-
ban mondja, eme rendeletei által a' sok bonyodalmas, — 's mint tudjuk
a' régi polgári törvénykönyv mellett elég sok idő és költségbe kerülő —
örökösödési pereknek akarta elejét venni, azért nem csak érdekében, de
szent 's mulaszthatlan kötelességében állott felügyelni, és eszközölni azt,
hogy az illy vegyes házasságok úgy 's akként, — ott, hol kell — köttes-
senek, hogy utóbb érvényességük többé meg ne támadtassék. Vagy mivel
lehetett volna akkor még ezen az evangelicus lelkész előtt kötött vegyes
házasságok érvényességét egyházi és polgári részről védelmezni? Hisz ak-
kor még nem adatott ki az 1841. évi római engedmény, melyben az illy
vegyes házasságok bizonyos nemeinek érvényessége elismertetett? hisz ak-
kor még az 1791. évi 26. t. czikkely is még épségben volt, mely a' ve-
gyes házasságokat egyenesen 's kizárólag a' cath. lelkész elébe utasítá? —
Ferencz tehát úgy 's aként intézkedett, sem többet sem kevesbet nem tett,
mint tenni fejedelmi joga mellett a' kötelesség is parancsolta. Ő azt akarta,
hogy a' házasság kötésnél ne hiányzék semmi, mi annak érvényét meg-
rontsa, avagy csak gyengítse is; ez okból hagyta meg 1830. April 27
10942. sz. a. leiratában a' cath. clerusnak is, hogy vegyes vallásu jegye-
sek mindaddig össze ne adassanak, mig a' más vallásu jegyes predica-
torának abbeli bizonyítványát, hogy saját egyházában háromszor kihir-
dettetett, vagy az alispánét, miszerint a' hármias hirdetés alul fölmentve
vagyon, elő nem mutatja. ¹⁾ Ferencz úgy tekinté magát fejedelmi trónusán
is, hogy ő nem Ura minden törvénynek, hanem csek végrehajtója; és vala-
mint a' cath. clerus, ha szükség volt, figyelmeztetni tudta a' törvényre és
tőle annak teljesítését kívánni; úgy viszont ha a' más felekezetűeknek vett
valamit észre, mi a' törvény ellen volt irányozva, vagy törvényen kívül
kívánva, azt sem hallgatta el, így az 1827. évi Január 16. 1558. sz. a.
kelt leiratban megtiltá az evangelicusoknak azt, hogy a' cath. egyháztól el-
pártolt, és hozzájuk átment házasságokat utólag összeeskessék. ²⁾

§. 6. Ferdinand 1835 — 1848.

Ferdinand kormánya egyebek közt azért in nevezetes, mivel a' vita-
tás alatti kérdés iránt addig fenállott mind egyházi, mind polgári törvény
ő alatta módosítást nyert. Az előbbi fejezetben említettük volt hogy a'
Nagyvárad, és nem sokára reá a' Magyarországi püspökök által 1840. évben
kiadott pastoralisokban a' főpapok meghagyták a' lelkészeknek, hogy ezek

¹⁾ Ugyanott 114. ²⁾ Csanád. püsp. levéltár intim.

csak a' cath. érdekek biztosítása mellett létrejött vegyes házasságokat, — tehát csak olyanokat, hol a' völegény catholicus, vagy ha nemcatholicus, reversalist ad — áldják meg, a' többi illy biztosíték nélküli vegyes házasságok pedig előttük ugyan, de csak ugynevezett passiva assistentia mellett köttessenek. — Ámbar az előtt a' vármegyék, ugy az országgyűlés is keveset törődtek avval, hogy a' püspökök mit rendelnek? 's üdvös rendeleteik foganatosittatnak e? noha ez utóbbi pontra nézve segédkezet nyújtani, és a' netán felmerült akadályokat elhárítani mind törvény, mind több királyi resolútiók által is utasítva voltak; azonban a' főpapi pasztoralék megjelenése óta nagy figyelmükre méltaták mindezeket, mind az utóbb kiadottakat, sőt némelly megyék még tisztviselőiket is utasíták arra, hogy — nehogy valami figyelmüket kikerülje, — nyomozás, és a' kerületi lelkészek után tudják meg a' kiadott rendeleteket; a' mi egyébiránt még II. József császár idejében sem történt. Nem szándokunk mind azt, mi történt, elöttüntetni; az olvasó, ki velünk együtt e' korszakot túl 's átélte, ismeri mind azon körülményeket, mellyeket ide nem jegyzünk fel, mert nem történetet irunk, annak birtoka és tulajdonává váltak már azok, nem maradt azokból fel egyébb a' szomorú emléknél; de még is nem titkolhatunk el olly körülményeket, mellyek mint egy létrehozó 's szülő okai voltak a' fenállott törvény módosításának. A' főpapok itt ott mint körleveleik kiadása által, honitörvények megszegői perbe vonandók currentáltatván, a' főpapjai iránt engedelmisséget tanúsított alrendű papság a' vegyes házasságok meg nem áldása miatt tetteleg némelly megyék által perbe vonatott, 's 600 pf. fizetésében elmarasztaltatott; és Zólyom megye minden felelőséget magára vállalván végzésileg felhatalmazta az evangelicus lelkészeket, hogy a' náluk jelentkező és vegyes házasságra lépni kívánó személyeket szokott egyházi szertartások mellett a' templomban ünnepélyesen 's szabadon összeadassák, a' cath. nő azon esetre, — ha ötet az illető plébánus szokás szerint 3-or kihirdetni, és efelől bizonyosság levelet kiadni nem akarna, — ugyan ezen háromszori hirdetéstől most akkorra felmentetvén. Zólyom megye sokkal szerencsésb volt, minthogy a' pusztában kiálto részére kijutott szerep sikerét nyerte volna meg; másutt is meghallották és megkedvelték az eszmét; és ha már a' szép, de holt természetben itt ott meg van ama füleinket is gyönyörködtető és minket is mulattató tulajdon, hogy az általunk kiröpitett szót vagy hangot hanem is szánknak, de füleinknek vissza tudja egész kellemmel játszani, valjon csuda e', hogy az élő természetben sem hiányzott az echo?, hogy más megyék is magukévá tették, vagy inkább csak viszhangozták a' Zólyomi ügyet? — Növelé a' bajt azon körülmény is, hogy az 1840. évi országgyűlés — a' cath. clerus minden ellen-

mondása daczára is — olly törvényjavaslatot terjesztett fel legmagasb királyi Sanctio alá, melly az 1790°/₁ évi törvényt sarkából kiforgató, hogy t. ezentul a' vegyes házasságok a' házasulandó férj lelkésze által adassanak össze.

Mint hogy az 1790°/₁ évi — a' vegyes házasságokat a' cath. lelkész elébe utasító — törvény még fent állott, ha a' királyi kormány sanctionálja is az országgyűlés által bemutatott törvényjavaslatot, ez által ugyan az ezután evangelicus lelkész előtt kötött vegyes házasságok polgári törvényessége meglelt volna szerevezve, de hát az egyházi érvényesség mivel támogattathatott, vagy mutattathatott volna ki? Azon egyház, — mellynek főpapjai a' bemutatott törvényjavaslatnak ellene mondani bátrak voltak akkor is, midőn egyfelül tudták hogy e' lépésük sikertelen lesz, valamint az is lett; más részint hogy ez nekik az országban rózsát alig fog teremni, — a' célba vett törvényjavaslat megerősítése után is ki merte volna erőlyes főpapjai által mondani azt, hogy az illy házasságoknak megadta ugyan a' polgári törvény az érvényességet, de hiányzik azoknál az amannál sokkal fontosb egyházi érvényesség, mi a' catholicus házast inkább, mint amaz megnyugtadni tudja is képes is. — A' királyi kormány tehát, mielőtt a' bemutatott törvényjavaslatot sanctionálta volna, előbb az egyházi törvénynek a' fenforgó esetben szükségelt módosítását akarta kinyerni. — Tudjuk a' fentebb mondottakból, hogy ezen olly vegyes házasságoknál — mellyeket a' cath. egyház áldásával nem, hanem csak passiva assistentiával ajándékozhat meg — szükségelt engedményt az 1841. évi Római bulla meghozta, érvényeseknek jelentvén ki olly vegyes házasságokat is, mellyeket a' passiva assistentiától idegenkedő, és avval élni nem akaró jegyesek a' nem-catholicus lelkész által áldatnak meg. — Midőn Ő Felsége ezen néki bemutatott Római bullát és instructiót placetummal ellátva az ország primásának visszaküldötte, m. k. udv. főcanczellárja által irott következő fontos észrevételeket tartalmazó levele kísérte azokat: „Apostolico Suae Sanctitatis Summi Pontificis Brevi, erga Recursum communi Antistitum Regni hujus nomine ad Suam Sanctitatem perlatum in objecto mixtorum matrimoniorum elargito, per Celsitudinem Vestram fine superinducendi Placeti Regii altissimo obtutui exhibito Sua Majestas SSma cum consvetis legalibus cautelis benignum suum Placetum Regium clementer tribuere dignata est. Dum proin illud una cum Instructione per Secretarium Status Cardinalem Lambruschini elaborata Celsitudini Vestrae hisce transponerem, Eandem de positivo altissimo Jussu regio una provocandam habeo, ut cum Sollicitudini illi, ne forte animarum Curatores in sensu praeallatae Ordinationis pontificiae connubiis mixtis materiali duntaxat praesentia assistentes qualicunque

demum inconvenienti agendi modo novae A catholicorum concitationi ansam praebeant, obviari imprimis intersit, respectivos Archi — et Eppos ad solerter vitandas huiusmodi inconvenientias attentos reddere, eoque speciatim inviare velit, quo iidem penes subordinatum sibi clerum curatum provideant, ut idem, dum in simili functione constituitur, hanc semper in veste statui, et muneri Sacerdotali propria inque aedibus parochiae, tamquam loco officii peragat. Caeterum siquidem per recognitionem validitatis connubiorum coram ministro acatholico celebratorum prae-memorata Instructio pontificia casum praesupponat, qui per solam tantum legis anni 1790¹/ transgressionem evenire potest, Celsitudini Vestrae de positivo itidem benigno Jussu Regio pro sui directione perscribendum habeo, modofatam instructionem, velut publico usu minus qualificatam concernentibus Dioecesanis Praesulibus pro privata solum notitia cum eo communicandam esse, ut eorum, dum te tenoribus antelatarum pontificis litterarum Clerum suum Curatum edocuerint, huic una committant, ut idem in singulo copulationis coram ministro Acatholico ineundae casu, quin proprio motu quidquam praesuscripat, congruam eatenus inviationem semper ab Ordinariatu suo expetat. Quocirca Sua Majestas SSma eam per cunctos Archi-Eppos in praeexpositis casibus rationem ineundam esse Sibi pollicetur, quod parte ex una praescripto Instructionis pontificiae consona, parte vero ex alia ad evitandas quasvis pacem et tranquillitatem publicam, animorum item concordiam perturbare queunt collisiones comparata sit. Viennae 12. Oct. 1841. Antonius Comes Majláth m. p. ¹⁾

Ezen római bulla megnyerése után az 1843. évi országgyűlésen még inkább sürgették az 1790¹/ évi törvény módosítását, azaz hogy, annyit a' polgári törvény is engedjen e' tárgyban, mennyit az egyházi engedett. Meg volt ez iránt a' királyi kormány által a' magyar kir. Helytartó Tanács is kérdezve, és véleményadásra felhíva, mely 1843. évi Május 30-án a' törvényjavaslat tárgyában ekképen véleményezett: „Posteaquam certum est, ex principiis Religionis Catholicae matrimoniis mixtis benedictionem ea tantum lege impertiendam admitti, si de prolibus utriusque sexus e tali conjugio nascituris in Religione Catholica educandis inter respectivos sponsores prae-vie conventum fuerit; et postquam legitima potestas Ecclesiastica etiam coram ministris evangelicis inita mixta connubia pro validis, ac legitimis declarat; Regium hoc Consilium existimare, lege enunciandum fore: matrimonia mixta eum in casum, quo concernens parochus catholicus respectivis sponsois ad exigentiam praecedente §. enunciatae

¹⁾ Roskoványi III. 516.

propositionis (hogy reversalist ezután a' gyermekek cath. vallási neveléséről nem az eddigi alakban, hanem a' politikai hatóság által is hitelesítendő házassági szerződésbe ezen elvállalt kötelezettséget beigtatva nyujtsák.) *solemni contractu matrimoniali non provisus benedictionem nuptialem impertiri per legem Ecclesiae catholicae prohibetur, solitum copulationis ritum per ministrum illius confessionis, cui sponsus evangelicus subest, (nisi ipsi sponzorom matrimonio legale aliquod impedimentum obstaret) peragi posse; in casu autem tali sponso suam eatenus intentionem coram proprio sponsae cath. parochó, cujus jurisdictioni pastoralis subest, praeviae declarari teneri.* 1)

Ezen vélemény erejéig 's alapján született az 179°/₁ : 26. t. cz. bővítő, 's illetőleg módosító 184³/₄ évi III. t. cz. 2. §-a mely így szól: A' jelen törvény kihirdetése után keletkező azon vegyes házasságok is, melyek evangelicus lelkipásztor előtt kötöttek, törvényesek.

Szükséges volt mind ezen körülményeket megemlíteni, mert ezek magyarázzák, és adják meg eme törvénynek valódi értelmét. Jelenleg tehát a' bővített 's módosított 179°/₁ évi törvény 26. cikkelye így szólana: „Vegyes házasságok catholicus lelkész előtt kötendők, (ki ha a vegyes házasságot megáldani nem akarná, és a' jegyesek a' passiva assistentiával élni nem akarnak, szabadságukban áll a' vőlegény evangelicus hitvallású lelkésze által megáldatni házassági frigyüket, mert) „a' jelen törvény kihirdetése után keletkező azon vegyes házasságok is, melyek evangelicus lelkipásztor előtt kötöttek, törvényesek“.

A' t. olvasó a' fenthivatolt III. t. cikkben talál még a' 3. és 4. §§-ban a' törvény keletkezte előtt létrejött, és most a' törvény által törvényesített vegyes házasságokat; szükség lesz tán ezen két §-nak is egy kis magyarázatot adni.

Zólyom megyének más megyék által is utóbb nemcsak elfogadott, de gyakorlatba is vett fentebbi végzése folytán itt ott néhány vegyes házasság 1839 — 1843 évek alatt az 1791. évi törvény ellenére az evangelicus lelkipásztor által és előtt lőn kötve, de azoknak érvényességét az ellenük harezoló 179°/₁ évi még mindég fenállott törvény kétségbe vonta. Szomorú 's szánandó volt mind a' szülőknél, mind az illykép kötött vegyes házasságokból született gyermekeknek sorsa, az utóbbiak önhibájuk nélkül, az előbbieknél saját — de a' sok biztatás és a' felelősség elvállalása által könnyen megbocsájtható — hibájuk miatt 's mellett jutottak abba; fő baj volt

1) Ugyanott 486.

pedig az, hogy azok, kik őket e' szerencsétlenség gödrébe betaszíták, onnét kivonni képesek nem voltak. Két mód volt rajtuk 's gyermekeiken segíteni, vagy illy módon kötött házasságaikat pótlólag törvény által érvényesíteni; vagy őket új esketés végett az illető cath. lelkész elébe utasítva ez által szövetségük érvényességét eszközölni. Az előbbi módot az Országgyűlésnek alsó, az utóbbit felső táblája ajánlá. Ő Felségének, a' felső tábla azon a' gyermekekre nézve jótékony 's kedvező észrevétellel, hogyha szüleik időköz' en meghaltak volna, törvényesítésük végett Ő Felségének kegyelme kikéressék. ¹⁾ Az alsó tábla pedig törvényt ohajtott, hogy olly vegyes házasságok, mellyek az 1839. évi Martius 15. napjától ugymint a' nagyvárad papi körlevél kibocsájtásától az új törvény kihirdetéséig nem rom. cath. lelképásztor előtt kötettek, úgy szinte az illy házasságokból eddig született, vagy ennekutánna születendő gyermekek törvényeseknek kijelentessenek, és nehogy illy házasságokról jövőben kétség támadhasson, annak elrendelését kéri, hogy minden megye e' törvény kihirdetésétől egy év alatt az illy házasságokat hitelesen összeíratni, 's ezen összeírást az illetők bátorságosítása végett levéltárába betéttetni köteleztessék. ²⁾

Az 1843³/₄ évi III. t. cz. erre vonatkozó §§. ezek:

„§. 3. Azon vegyes házasságok, mellyek a' római cath. és az evangelicus vallás bármellyikéhez tartozó felek közt az 1839 évi Mart. 15. napjától kezdve a' most 1844. évi nov. 10. napjáig kötettek, és nem a' cath. hanem az evangelicus vallás bármellyikének lelképásztora által adattak össze, törvényesítetteknek jelentetnek ki.“

„§. 4. Az illető törvényhatóságok kötelesek a' jelen törvény kihirdetésétől számítandó egy év alatt illy házasságokat hitelesen összeíratni, az összeírást a' felek, 's maradékainak jövő biztosítása végett levéltáraikba betéttetni, 's mennyiben a' házasságok az illető egyházi anyakönyvbe beírva nem lennének, ezen anyakönyvbe beírni.“

Mielőtt megválnánk Ferdinand kormányától, rővjuk le t. olvasó! iránybani köteles hála adónkat A' clerus által azért, mert egyházához hű maradt, szenvedett guny 's szitkokat, a' sok mindenféle zaklatásokat hallgatással mellőztük, a' történettől nem követeljük többé azokat vissza, fel vannak azok már úgy is a' történetkönyvbe jegyezve, mellyből mind a' jelen, mind az utókor is mély hála kíséretében olvasandja Ferdinandnak ama bölcs rendeleteit, mellyekkel a' minden módon zaklatott cath. papságot védelmezte, midőn a' megyék által ellenük, mint állítólagos polgári törvény-

¹⁾ Ugyanott 512. ²⁾ Majláth Vall. mozgalmak II. 258.

szegők ellen indított fiscalis actioakat, és pereket nem sokára a' levata után felkivánta bővebb megtekintés végett a' megyék által magának küldetni, és oda fent szépen ad acta letéve 's visszatartva jó szerivel elvonta tőlük a' bíraskodási hatalmat, és az előre kihirdetett 600 ezüst ftnyi pénz-bírság behajtását.

§. 7. Ferencz József 1848 — 1856.

Minthogy a' régi polgári törvénykönyvet 1852. évben uj váltotta fel, szükség volt hogy urunk királyunk a' vegyes házasságok iránt az uj codexben is rendelkezék. Mielőtt azonban az uj polgári törvénykönyvnek e' tárgybani rendeletét előadnók kötelességünknek tartjuk két — 1850 évben e' tárgyra nézve kijött — ministeri rendeletről emlékezni meg, mellyeket itt ott nagyon szeretnek felhozni ellenünk mentségül, és védelmül.

a) „1850. évi Január 21. a' magas belügyministerium az 1849. évi Január 30. 2260. sz. a. a' vegyes házasságokra vonatkozólag kiadott rendelet kapcsában pótlólag azt megengedi az evangelicus lelkészeknek, miszerint a' vegyes házasságokat saját egyházukban megáldhatják akkor, ha egyházkönyveikkel kimutathatják azt, hogy a' házasság a' főudvari cancellariának 1841. évi Octob. 28án 29427. számú rendelete szerint kötöttet. Ezen rendelet által a' magas Cultus ministerium a' cs. k. főudvari cancellariának 1843. évi Dec. 27. 40852. szám alatti szabály rendeletét felfüggesztettnek és megszüntetettnek nyilvánítja“.

b) 1850. Martius 19-én kelt magas cultus ministeri rendelet az előbb idézett 1850. évi Január 21-én kiadottat akép világosítja fel, miszerint a' vegyes házasságoknak az evangelicus lelkipásztor általi megáldatása akkor is megtörténhetik, ha a' házasságkötés a' cath. lelkipásztor előtt az egyházi áldásnak ez által lett megadása mellett jött létre“.

Valahányszor a' kath. egyház a' nála kötendő vegyes házasságoknak az evangelicus lelkipásztor általi megáldatása ellen, vagy az ellen, hogy a' cath. egyházban megáldott vegyes házasságot az evangelicus lelkész ujra megáldotta, panaszt emelt; a' vádlottak mindig e' két rendelettel védelmezték itt nálunk is magukat. Szükség tehát, hogy megvizsgáljuk ama kérdést, valjon eme rendeletek honunkra nézve adattak e' ki? és így van e' azoknak itten is kötelező erejük? —

Mindkét rendelet az austriai örökös tartományokra nézve adatott ki, nem pedig magyarországra, azért itt azoknak kötelező erejük nincsen, 's így fegyver gyanánt sem használtathatnak. Ennek kimutatása nem nehéz:

1) Sem az a) sem a' b) rendelet magyarország kormánylapjában köz-

zé nem tétellett, mit — ha azoknak honunkra nézve kötelező erőt kívántak volna adni — szükségképen tenni, ugy eme rendeleteket még a' cath. ordinariatusokkal is közleni kellett volna, mi szinte nem történt meg.

2) Midőn eme rendeletek elseje a' birodalmi kormánylapban megjelent, megjegyezteték, hogy az minden tartományi főnökhöz, és az ágostai 's helvét vallásu Consistoriumoknak adattak ki. — Magyarországon nincsenek az evangelicusoknak consistoriumaik; a' tartományi főnököket pedig megnevezi az 1850. évi Martius 19-kén kelt ministeri rendelet, melly az előbbi magyarázza, itt ugyanis egyenesen kivan mondva, hogy e' rendelet a' birodalom minden tartományi főnökéhez — kivén Magyar, Erdély, Horvátországot, a' Szerb Vajdaság és Temesi bánságot — megküldetett.

3) Végre a' rendeletekben felhivatolt udvari cancellariának leiratai az érintett datum alatt magyarországra nézve soha kinem adattak. —

Minthogy tehát ezen két ministeri rendelet nem magyarországra, hanem az örökös tartományokra nézve adatott ki, hol a' vegyes házasságoknak ügye máskép volt polgári törvények által szabályozva, mint nálunk, azokat Magyarországon a' vegyes házasságoknál előforduló esetekben szabály gyanánt tekinteni, 's fegyverül használni sem nem szabad, sem nem lehet.

Az új polgári törvényköny, mint említettük, szinte rendelkezik a' vegyes házasságokról. Nevezetesen annak 77. §. így szól: „Ha egy catholicus, és egy nem catholicus személy lépnek egymással házasságra, a' beleegezés kijelentésének a' catholicus lelkész előtt két tanú jelenlétében kell történni, azonban a' másik félnek kívánságára ezen ünnepélyes cselekvénynél a' nem cath. lelkész is jelen lehet.“

Ezen 77. §-nak alapjául a' Tridenti Zsinatnak proprius parochus féle szabály-rendelete vétetett, kit az új polgári törvény szerint vegyes házasságnál egyedül csak a' cath. lelkész képvisel; megengedi ugyan az idézett §-us a' nem catholicus félnek kívánságára azt is, hogy ezen ünnepélyes cselekvénynél a' nemcath. lelkész is jelen lehet. Azonban ezen a' nemcath. fél megnyugtatóására adott engedmény, illetőleg a' lelkésznek néző tanú minőségbeni közbejötti lehetősége a' házasságnak ugy nem ad érvényt, mint a' megnemjelenés nem vonja maga után a' vegyes házasságnak érvénytelenségét. Ezen a' Tridenti Zsinat rendeletén nyugvó 77. §. nem ellenkezik magával a' zsinati rendelettel sem, miután ez az érvényes házasság kötése az illető lelkész mellett két vagy három tanúnak szükséges jelenlétét parancsolja csak meg, a' nézőket, vagy a' több tanúkat — bár milly vallásuak legyenek azok, sem ki nem zárja, sem megjelenésükbe fontosságot nem helyez.

Minthogy ezen a' házassági jogot tárgyaló II. fejezet 77. §-a az 1841. évi római bullában adott engedményt nem érinté, azért az csak az evangelikusokra terjesztetvén ki, reájuk nézve bir csak kötelező erővel, de az egyházi törvényeik mellett meghagyott catholicusokat az nem kötelezé. Hogy tehát a' törvényhozó ama engedmény erejéig, melyet a' római bulla a' vegyes házasságokra nézve adott, maga részéről szinte intézkedjék, 's így az egyházi 's polgári törvénykönyv közt szükséges egyetértést 's öszhangzást eszközölje, az érintett uj polgári törvénykönyv bevezető patensének IV. pontja alatt így rendelkezik: „A' törvénykönyv II. fejezetének a' házassági jog iránti szabályai az említett korona országokban minden nemcatholicus keresztény hitsorsosokra — a' nem egyesült görögöket kivéve — általjában teljesen alkalmazandók ugyan; azonban a' catholica és nemcatholica keresztény vallású személyek közötti vegyes házasságok tekintetében az eddig fenállott törvények, és különösen azon törvényes határozat szolgálnak zsinórmértékül, melly szerint azon esetben, ha a' fenemlitett koronaországokban valamely cath. személy valamely nemcatholicus keresztény vallású személlyel akar házasságra lépni, ebbeli beleegyezés az általános polgári törvénykönyv 77. §. szabályától eltérőleg a' nemcatholicus fél rendes lelkésze előtt is nyilvánítható és ez által az esketés is teljesíthető.

Különös még is, — hogy noha ezen bevezető patens nyílt szavakkal a' vegyes házasságok iránt az eddig nálunk fenállott törvényeket, 's az ezeken alapuló törvényes eljárást tartja fent, és kívánja ezentul is törvény gyanánt tekintetni, — mind a' mellett is eme bevezető patensnek némellyek olly magyarázatot adtak vagy akartak adni, mintha az egészen 's minden megszorítás nélkül felhatalmazta volna a' nemcatholicus lelkészt mindennemű vegyes házasságoknak kötésére, és ezeknek érvényességét is általánosán elismerte volna. ¹⁾ Láttuk már fentebb a' nálunk eddig a' vegyes házasságok kötésére nézve fenállott törvényeket, t. i. az 1791. évi általános törvényt, ugy az 1844. évi — amazt az 1841. évi bulla terjedelméig modositó — polgári törvényt; minthogy a' bevezető patens ezeket továbbá is a' vegyes házasságoknál szabályrendeletül fentartja, nem lehet ezeknek most sem több és tágasb magyarázatot adni, mint minővel az előtt birtak; annyiaval kevésbbé sem, mivel az uj polgári törvénykönyv sem magyarázza azokat, hanem csak mint ezentul is kötelező szabályt állítja fel. Az, ki e' patensnek idézett pontjában a' vegyes házasságok iránt

¹⁾ Beöthy Zsigmond Evangelikusok uj házassági ügyi törvények magyarázata. Pest. 1853.

általános felszabadítást vel feltalálni, úgy hisszük a' bölc és a' cath. egyháznak jogait avval fentartani akaró törvényhozónak akarátán tul hajt, és olly zavarok tömkelegébe esik, melyekből nincs kiszabadulási mód. „Ve-
gyes házasságok, és az uj polgári törvénykönyv“ czimű kis munkánkban ¹⁾ bővebben tárgyalván e' kérdést, kimutattuk eme zavarokat, és összeütközéseket, melyeket most itt előadni 's az olvasót a' bővebb tárgyalással untatni azért nem akarjuk, mivel az uj házassági törvény már kiadatván, ez definitiv rendelkezik most már e' kérdéstről.

Az uj házassági törvény 19. §-a így szóll: „Catholicus, és nemcatholicus keresztények közötti házasságoknál a' beleegyezés kijelentésének a' catholicus lelkész előtt kell történnie. — Kivételnek a' császárság azon részeiben van helye, melyekre nézve a' szentszék az 1841. April 30-án kelt utasítást kibocsájtotta; ezeknek területén a' házasulandók által a' nemcath. fél lelkésze előtt a' catholicus plébánus távollétében nyilvánított beleegyezés törvényszerűnek tekintendő.

Ezen §. magyarázatára megjegyezzük, hogy a' vegyes házasságok iránt az 1841. évi April 30. kelt utasítás egyedül és kizárólag csak Magyar- és Erdélyország részére bocsájtott ki, tehát a' kivétel egyedül minket magyarokat illet. — Megkell továbbá jegyeznünk, mit az olvasó különben is lát, hogy e' §. két részből áll, először a) előadja a' főszabályt, hogy minden vegyes házasságnak cath. lelkész előtt kell létrejönni; azután pedig b) e' főszabály aluli exceptiót adja elő, hogy t. i. nálunk kivételnek van annyiban helye, mivel itt a' cath. plébánus távollétében a' nemcath. lelkész előtt kötött vegyes házasság is törvényszerűnek tekintendő. —

A' t. olvasónak különös figyelmébe ajánlunk még két kifejezést, t. i. az előtt szót, melly a' deák coram ot hiven visszaadva mind az activ, mind a' passiv assistentiát magában foglalja; továbbá eme kifejezésben is különös suly fekszik a' catholicus plébánus távollétében.

Miután a' t. olvasót mindezekre figyelmeztettük, most már bátran állithatjuk, hogy beleegyezését kinyertük magunknak, midőn azt mondjuk: hogy ezen 19. §-a az uj házassági törvénynek semmi egyéb, mint az 1791. évi törvénynek, és az ezt bővítő 1844. évi III. t. czikknek második, de hű kiadása. A' 19. §-nak a) alatt elemezett része az 1791. évi törvény 26: a' b) alatti rész pedig az 1844. évi III. törvényczikkely.

Fentebb előadtuk már ezen régibb törvényeknek értelmét, és hatályát, most tehát csak az ott mondottakra hivatkozunk; de még is meg nem állhatjuk azt, hogy az 1844. évi törvénynek fentebb általunk adott magyará-

zat hűségét, 's valóságát ezen 19. §-al is ne támogassuk. E' §-us ugyan is a' kivételnek csak ott ad és enged a' főszabály alul helyet, hol az 1841. évi April 30. bulla kihirdetve törvény gyanánt szolgál, 's minthogy e' bullára egyenesen hivatkozik, azt akarja a' polgári törvényhozó ez által mondani, hogy mivel az egyház a' vegyes házasságoknál a' főszabály alul némi kivételt nyújtott, én magam részéről szinte az egyház által az egyházi főtörvény alul adott kivételt magamévá teszem: azaz mivel az egyház maga részéről kivételkép elismerte a' cath. pap passiv assistentiájával élni nem akaró vegyes házasság jegyesek házasságának érvényességét, ha az nem a' cath. plébán jelenlétében, hanem ennek távollétében a' nemcatholicus fél lelkésze előtt jö is létre, úgy szinte én eme törvényem által kivételkép elismerem az illy vegyes házasságoknak polgári érvényességét is.

Nem sokat bizunk ugyan logicánk erejébe, de azt hisszük, hogy az a' jelen törvény magyarázatában alig fog megcsalni; ezt pedig annyival inkább hisszük jelenleg, mert e' kitétel is „a' catholicus plébán távollétében“ magyarázatunk helyességét nagyon is támogatja; e' kifejezés ugyan is azt látszik tisztán mondani, hogy: csak akkor ismerem el az illy vegyes házasságnak érvényét, ha az a' cath. plébán távollétében köttetik a' nemcatholicus fél lelkésze előtt. — Most tehát már ama kérdést kell tárgyalnunk, hogy mikor van a' cath. plébán a' vegyes házasságoknál jelen? és mikor nincs jelen? Mi azt véljük, hogy a' catholicus pap olly vegyes házasságoknál, melyeket — mivel a' cath. érdekek bizfositása mellett jöttek létre — egyházában egyházának szent szertartásai mellett köt össze, és egyházának szent áldásával kísér, azaz midőn active assistál, jelen van mint catholicus plébános; ott pedig, hol a' fentebbi biztosíték hiánya miatt a' vegyes házasságot meg nem áldhatja, azaz hol passiva assistentia esete forog fent, ott nem mint catholicus plébános van jelen. Az activ 's passiv assistentia az egyház terminológiája lévén annak szótárában találunk tán e' vélemény támogatására fegyvert is. Az 1841. évi bulla szövege elegendő felvilágosítást nyújt erre nézve, azt hagyván meg, „quoties matrimonium acatholici viri cum catholica muliere omissis licet necessariis cautionibus sine graviore discrimine nequeat impediri, atque insuper Ecclesiae utilitati, communicare bono expedire videatur, si illud, quantumvis vetitum et illicitum coram catholico paracho potius, quam coram ministro Acatholico, ad quem partes facile confugerent, contrahatur, idem catholicus parochus, aliusve Sacerdos ejus vice fungens matrimonio ipsi materiali duntaxat praesentia, nullo adhibito ecclesiastico ritu inter sit, perinde ac si partes unice agat meri testis, ut ajunt qualificati,

seu auctorisabis, ita scilicet ut utriusque conjugis audito consensu, deinceps pro suo officio actum valide gestum in matrimoniorum librum valeat referre“. Mi ha a' feleknek nem tetszenék, és ők az illy passiv assistentiával élni nem akarnának, ez esetben a' nemcath. lelkész előtt kötött vegyes házasság illicitum ugyan, de validumnak ismertetik el. — Az 1840. évi Julius 2-án kiadott főpapi körlevelekben illy passiva assistentia esetére az van rendelve, „matrimonium tale non quidem in loco sacro, loco tamen honesto, aedibus v. g. parochialibus ineatur, et parochus vel cum eius licentia alius Sacerdos nullis quidem sacris vestibus, adeoque non stola, non rochetto, habitu tamen ecclesiastico indutus, et ad modestam gravitatem compositus citra faciendam libri ritualis, vel precum Sacrarum, aut ritus sacri usum coram duobus aut tribus testibus declarationem mutui in matrimonium consensus exaudiat.

Maga a' római bulla a' passiva assistentia esetében a' catholicus plébánusban csak hiteles 's minden kifogás nélküli tanut kíván tekintetni, a' püspöki körlevél pedig ez esetben nem csak az egyházban nem enged neki helyet, sőt még az egyházban használt ruha, szertartás 's imakönyvet is kiveszi kezéből. — Valóban igen nagy különbség van az activ és a' passiv jelenlet mellett, míg amott mint egyházának szolgája egyházának Sz. oltáránál ennek diszruhájával felékesítve mond egyházának nevében 's könyvéből áldást az általa megkötött szövetségre, azaz mint catholicus plébánus szolgál; — emitt megfosztva mindezekről néma tanúkép szobájában hallja csak az előtte tett nyilatkozatokat; — itt nem lehet az előbbi eset ellenében határozottan azt mondani, hogy ő ezen házasságnál mint catholicus plébánus active szolgálva van jelen; nem úgy szolgál ő itt, mint a' Tridenti zsinat is meghatározza szolgálatának módját, „quibus factis ad celebrationem matrimonii in facie Ecclesiae procedatur, ubi parochus viro et muliere interrogatis, et eorum mutuo consensu intellecto veldicat: Ego vos in matrimonium conjungo in nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti, vel aliis utatur verbis. Mi tehát azon véleményben vagyunk, hogy maga a' polgári törvénynek — a' 19. §. — szövege tisztán oda látszik irányozva lenni, hogy csak akkor és az esetben — ha a' fentebbi magyarázat szerint a' vegyes házasságnál a' cath. plébán mint egyházának activ szolgája jelen nem lehet — csak ekkor ismeri el a' vegyes házasságnak polgári érvényességét, ha az a' nemcath. lelkész előtt köttetik.

Okoskodás, sophisma Lehet, hogy olvasóink egy része szinte ezt fogja nekünk válaszolni. Igaz, hogy okoskodás, de csak a' józan logica ne harcoljon az ellen, akkor még nem nagy baj; reánk nézve an-

nál kisebb baj, mert mi nem egyedül e' kifejezésben találjuk fel a' véleményünket támogató fegyvert. Mi az 1844. évi polgári törvényben, — noha az, ugy mint általánosan szerkesztve van, többet látszik mondani — ismervé születése körülményeit nem találunk több felhatalmazást, mint a' mennyit az egyház az 1841. évi bullában adott, hogy t. i. csak a' passiva assistentia iránt fenforgó szükség esetében a' nemcath. lelkész előtt kötött vegyes házasságok érvényességét ismeri el, ott pedig, hol a' passiva assistentia szüksége fen nem forog, ott a' nemcatholicus lelkész működése is felesleges. Mi e' véleményünket az új házassági törvény 19. §. által is támogatva láttuk, és noha törvényt, vagy rendeletet leginkább annak alkotója képes legjobban értelmezni, de annak a' józan logica, és hermeneutica szabályai szerinti értelmezése másoknak sincs tiltva; — 's ha a' fentebbi értelmezés nem nyomna is nagyon sokat a' mérlegen, annyi ereje még is lesz hihetőleg, hogy más ennek ellenében netalán felmerülő értelmezéseket elensúlyozzon. . . Lehet hogy az 1856. évi Octob. 8-án kelt, 's az új házassági törvényt kihirdető nyílt parancsnak is ama kifejezése „olly czélból, hogy a' polgári jognak a' catholicusok házassága iránti szabályait a' cath. egyház rendeleteivel öszhangzásba hozzuk . . . rendeljük 's a' t.“ arra czéloz, hogy ama kétséget, melyet az 1844. évi törvény általános szövege még fenhagyott, ezen új házassági törvénynek 19. §-a egészen eloszlassa.

Végre meg kell még azt is emlitenünk, hogy az új házassági törvény a' vegyes házasságokat az abból eredni szokott sok bajok végett nem igen látszik szeretni, mert az I. függ. 3. §. szabályul állítván azt fel, hogy az érvényes házasságra lépni akarók mindazon szabályokat kötelesek megtartani, mellyeket az egyházi jog a' házasság érvényessége iránt felállit, ezeket a' II. függelékben adja, hol a' 66. §. „Ecclesia detestatur fidei-lum cum apostatis conjugia; improbatur quoque matrimonia inter catholicos et christianos non catholicos, et ab ipsis ineundis suos dehortatur“ a' vallás különbséget olly gátló akadályul — *impedimentum impediens* — állítja fel, mellyben a' felmentvényadás a' 79. §-ban egyenesen az apostoli szent-szék jogához tartozónak állittatik. És midőn a' most idézett 66. §. a' catholicusokat a' vegyes házasságok kötésétől elvonni igyekszik, a' 21. és 22. §§-ban azt is kimondja, hogy nem csak a' catholicusok, hanem a' keresztények házassági kötelékét is egyedül csak a' halál képes felbontani. — Végre a' II. Függ. 38. §-a a' házasság érvényes kötésére nézve az illető tulajdon lelkészt megkivánván — „Ad matrimonium valide ineundum requiritur, ut contrahentes coram parcho proprio utriusque, vel unius partis, aut alio Sacerdote de ipsius parochi seu Ordinarii licentia, et duobus vel

tribus testibus consensum declarent;“ — az I. Függ. általunk fentebb idézett 19. §-a értelmében és avval összefüggőleg ugyan ezen 38. §-ban továbbá így szól: „In iis tamen imperii partibus, pro quibus Sancta Sedes instructionem ddto 30. Aprilis 1841. edidit, absentia parochi catholici quoad matrimonia inter catholicos, et christianos non catholicos ad ipsa irritanda non sufficit.“ Az absentia = távollétnek sajátos értelméről már fentebb szóltunk.

III. Fejezet.

A' vegyes házasságok különféle nemeinek érvényessége.

Az előbbi két fejezetben előadtuk a' vegyes házasságok hol? 's ki előtti? kötésére nézve az egyház, úgy az állam által előírt rendszabályokat; nem lesz tán felesleges most egy kis vizsgálatot tartani azoknak érvényessége felett.

I. Olly vegyes házasság, — hol a' férj catholicus, a' polgári törvény szerint minden gyermek nemi különbség nélkül catholica vallásban lévén nevelendő, — egyedül és kizárólag mind egyházi mind polgári törvények szerint szabadon, törvényesen 's érvényesen csak a' catholica egyházban a' catholicus lelkész által áldathatik meg, és előtte 's általa köttetetik.

II. Olly vegyes házasság, — hol a' nemcatholicus vőlegény lemond törvény adta jogáról, gyermekeit is a' cath. vallásban igéri nevelni, 's nejét szabad vallás gyakorlatáról biztosítja, mint hogy illy vegyes házasság catholicus jelleget önt magára — egyedül és kizárólag, mind egyházi, mind polgári törvények szerint szabadon, törvényesen 's érvényesen csak a' cath. egyházban a' cath. lelkész által áldathatik meg, és előtte 's általa köttetetik.

III. Olly vegyes házasság, — hol a' nem catholicus vőlegény a' II. alatt érintett cath. érdekeket nem biztosítja — mind egyházi, mind polgári törvény szerint szabadon, érvényesen és törvényesen a' catholicus lelkész előtt az egyházon kívül úgy nevezett passiva assistentia mellett köttetetik, de ha a' jegyesek ezen passiva assistentiával élni nem akarnak, akkor ha a' nemcatholicus lelkész által és előtt áldatják is meg házas-

sági frigyüket, ennek érvényességét, ha nem is szabadosságát, az egyház kivételkép elismeri.

Ezen III. thesis ellen nincs kifogása tán senkinek, de a' két első iránt kételyek forognak fent, minthogy az ott I. II. alatti vegyes házasságoknak érvényességét még akkor is hiszik védelmezhetni, ha azok nem a' cath. lelkész által, 's előtt a' cath. egyházban, hanem nemcatholicus egyházban nemcatholicus lelkész előtt 's által köttenének. — Ha bár előttünk tisztán tűnik is fel az I. II. esetbeni vegyes házasságoknak — az esetben, ha nemcath. lelkész előtt 's által köttenének — érvénytelensége, 's semmisége; mindazonáltal távol vagyunk attól, hogy t. i. olvasóinkat eme meggyőződésünk aláírására kötelezzük. — Audiatur utraque pars. A' kérdés habár kényes is, de fontos is egyuttal, hozzászólni szabad, 's tán hasznos is, mert így a' minden oldalról meghányatás és vitatás után tisztább alakban tűnik az az olvasó szeméi elé. Ezen nézetünket eme vegyes házasságokról egy két év előtt illy czim alatt kiadott kis munkában „Vegyes házasságok és az új polgári törvénykönyv“ nyilvánítottuk már, mit a' Religio egyházi folyóiratnak volt bötudományú szerkesztője alkalmul felhasználott arra, hogy kedves 's olvasott lapjában az e' thesis iránt pro és contra szóló okokat olvasóival bővebben és tárgy avatottabban, mint mi, közölje. Kötelességünknek véljük A alatt eme szép és tudományos cikket, B alatt pedig arra adott nyilatkozatunkat t. olvasóinkkal közleni, 's megismertetni, C alatt pedig a' vitának befejeztét nyilvánító észrevételt ide igtatni.

A.

A' protestans lelkész előtt kötött vegyes házasságok érvényességi tekintetben.

„A' vegyes házasságok és az új polgári törvénykönyv“ czimű füzet tudós szerzője categoricus alakban azon nézetet állította fel: hogy t. i. az olly vegyes házasságok, melyekben a' férj catholicus, vagy ha nemcatholicus, de biztosítja nevének szabad vallásgyakorlatát és minden gyermekeinek cath. neveltetését, — ha prot. lelkész előtt köttenek, érvénytelenek.“

A' tudós szerző ezen állítására mi munkájának ismertetése alkalmával megjegyeztük: miszerint az mélyebb és részletes meghányást igényelvén, ahhoz közelébb még visszatérünk. A' kérdés fontossága ugyanis nagy lelkiismeretességet követel annak eldöntése körül: mivel ha a' fenjellemzett

házasságok érvénytelenek, az illy házasságokban élő cath. rész mint ágyas, mindaddig a' mig élettársát el nem hagyja, a' szentségekben nem reszesíthetik, gyermekei pedig — legalább a' cath. egyház foruma előtt — törvénytelenek. Ellenben ha érvényesek, és a' lopvamenyegzés tévesen alkalmazott cziméből mégis kötelekileg feloldatván, a' felek más házasságra kelnek, szentségtörést követnek el, és házasság helyett szinte ágyasságban élnek, valamint ebből származott magzatjaik is Isten tövényszéke előtt törvénytelenek.

Mi jelen, e' tárgyra vonatkozó értekezésünkben a' 'pro et contra' szóló okokat fogjuk hiven és szoros logikai kapcsolatban előadni. Ez okoknak egybevetéséből ki fog tűnni, hogy a' kérdés hazánkra nézve még eldöntve nincs, 's így az egyházi bíró, mielőtt az érvénytelenségi ítéletet a' kérdésben lévő házasságokra kimondaná, előbb a' sz. szék döntő véleményét kikérni tartozik.

Az érvénytelenség mellett szóló okok röviden a' következőkben foglalhatók össze:

A' cath. egyház törvényei, zsinati és egyéb egyetemes határozatai, de jure' köteleznek mindenkit, tehát a' protestansokat is, épen úgy, mint ha azokat maga az Isten alkotta volna. Ez cath. egyházjogi axioma. Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. (Joann. XX, 21.) Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra. Eunt ergo docete omnes gentes, baptisantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus S., docentes eos servare omnia, quaecunque mandavi vobis. (Matth. XXVIII. 19—20.) Amen dico vobis, quaecunque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo, et quaecunque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo. (Matth. XVIII. 18.) Si autem ecclesiam non audiverit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. (Ib. 17.) Előadatott e' lapokban már egy más alkalommal, miszerint az engedelmességnek tetteges — de facto — megtagadása még nem ok rá, hogy valaki attól törvényesen és lelkiismeretben is felmentettnek tekintessék. Az egyház ezen kötelező jogának épen azért, mivel pozitív isteni alapon nyugszik, az idő nem praescribál, azaz: azt sem nem gyengítheti, sem el nem törölheti.

Már pedig tudva van, hogy az egyetemes cath. anyaszentegyház a' trienti zsinatban törvényesen összegyűlve, a' lopvamenyegzés akadályát felállítván határozta: „Qui aliter quam praesente parochi, vel alio sacerdote de ipsius parochi seu ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt, eos sancta Synodus, ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, et hujusmodi contractus irritos et nullos esse decernit, prout eos praesenti decreto irritos facit et annulat.“ (Sess. XXIV. C. 1. Decr. de Ref. Matr.)

Tekintve tehát egy részről az egyetemes egyházi törvényeknek szinte egyetemes kötelező erejét, mely a' protestansokra annál is inkább kiterjesztendő, mivelhogy a' szent keresztség felvétele által Krisztus igaz egyházának tagjaivá avatvatvák; más részről pedig az egyetemes trienti zsinat főnebbi határozatát: világos, hogy a' hol ezen trienti zsinat határozatai ünnepelesen úgy, a' mint az, hogy valamely határozat törvény erejére, legalább az illető alattvalóknak áthágások esetében megbüntethetése tekintetéből emeltessek, a' canonok szerint megkívántatik, — kihirdettettek, vagy pedig egyébként gyakorlatilag foganatosítottak (mit praesumptorie fel kell tenni olly tartományokban, melyeknek fejedelme catholicus, tehát mint az egyház fia, ennek törvényei megtartására eminenter is köteles): ott a' fentebb idézett lopvamenyegzési akadály is a' maga egész erejében fenáll.

VII. Pius pápa Dalberg Károly, mainzi választófejedelemhez 1803. october 8-ol kelt brevejében az eretnekek azon házasságairól, melyek nem a' trienti zsinat által előírt módon kötöttek, oda nyilatkozván: miszerint ezen házasságok „recta et firma consistunt in iis locis, in quibus tridentini concilii decretum vel nunquam observatum tamquam ejusdem concilii decretum, vel siquando observatum fuit, longo dein temporis intervallo in desuetudinem abiit“, — indirecte azt látszik erősíteni, hogy tehát ellenesetben, azaz a' hol a' trienti határozat foganatosított és gyakorlatba van, ott az illy házasságok is nem lennének érvényesek. Ezen elvi nézetekből indult ki kétségkívül az „Interpretum Concilii trid. congregatioja, midőn ismételve előadott esetek alkalmával a' hozzá intézett kérdésekre a' következő határozattal válaszolt: „Haereticos quoque, ubi Decretum Conc. Tridentini publicatum est, teneri talem formam observare, et propterea ipsorum etiam matrimonia, absque forma Concilii, quamvis coram ministro haeretico vel magistratu loci contracta, nulla et irrita esse.“ (Decr. de a. 1605.) És ismét: „Catholicus cum haeretico matrimonium coram magistratu seculari in loco, ubi concilium trid. est receptum, et parochus commode haberi et adiri poterat, contraxit et postea consummavit: S. Congregatio Eminentiss. S. R. E. Cardinalium Concilii tridentini interpretum secundum ea, quae proponuntur, censuit matrimonium fuisse nullum.“ (Decr. de an. 1676.) (L. erről többet Richternél, Canones et Decreta Conc. Trid. Lipsiae, 1853. 290. és köv. l. De Matrimoniis mixtis.)

Már a' mi nevezetesen Magyarországot illeti: tagadhatlan, hogy itt a' fenczimzett egyetemes zsinat határozatai gyakorlatilag foganatosítottak (mírről az összes egyházi és világi törvényhozás és törvénykezés kezeskedik), habár nem is tudunk felmutatni semmi egyenesen bizonyító okmányt arra nézve, ha valljon minden egyes egyház- és plebániában kihirdettettek-e.

(Lásd Religio, 1849. II. 29. sz. „A' trienti sz. zsinat tekintélye Magyarorszában“ című cikket.) Ambár pedig az acatholicusok e' határozatoknak soha sem vettek alája, sőt 1606-ban törvényes vallás-szabadságot nyervén, azok alól törvényhozásilag felmentettek is: a' vegyes házasságokra nézve a' lopvamenyegzési akadály még is egész 1844-ig teljes erejében fentartatott, miután kétségkívül ezen akadály tekintetéből rendelte a' törvény: hogy ezen házasságok mindig a' cath. fél lelkésze előtt köttessenek (semper coram parcho cath. ineunda erunt). Az 1844-iki országgyűlés volt az első, mely az akkor keletkezett súlyos surlódások lecsillapítására határozta, hogy . . . azon vegyes házasságok is, melyek evangelicus lelkipásztor előtt köttetnek, törvényesek. Miután pedig illy nemű javaslat már az 1840-iki országgyűlésen tétetett és keresztül is ment, ő cs. kir. felsége legfelsőbb beleegyezését mint cath. fejedelem mindaddig hozzá nem adhatta, míg nem pápa ő szentségétől a' lopvamenyegzésre a' trienti zsinat által felállított 's eddig Magyar- és Erdélyországban a' vegyes házasságokat illetőleg sértetlen fentartott akadálytől felmentvény törvényesen kieszközölve nem lesz. ¹⁾ Így történt, hogy az akkori nm. csanádi püspök, Lonovics József ő excellentiája, mindakét — egyházi és világi hatalom által a' szükséges felhatalmazással ellátva, a' nevezett felmentvény kieszközölése végett, 1840. vége felé Rómába küldetett. Pápa ő szentsége az ezen uton kieszközölt 's 1841. april 30-áról kelt brevejében nem fordul ugyan elő semmi, a' mi a' felmentvények közvetlen megadását tanúsítaná, miután erre nézve a' magyarországi püspökök is 1840. jun. 10-éről kelt 's ő szentségéhez intézett iratukban, előrebocsátván: clementer providere dignetur, ut et canonum sancitis . . . fiat satis, et vigens adhuc dum lex patria, mixta matrimonia semper coram parcho catholico iniri praecipiens, inoffense servetur, — csak általános szavakban terjesztik elő kérelmüket: viam — úgy mond — commonstrare dignetur, quam ab errandi periculo tuti ingredi prosequique valeamus. Mindazáltal közvetve annak megadása mégis érintetik, mennyiben a' szentséges atya a' nem-cath. lelkész előtt kötendhető vegyes házasságokról emlékezik, a' nélkül, hogy azoknak érvénytelenségét kimondaná: simulque . . . in ecclesiae utilitatem et commune bonum vergere posse dignoscatur, si

¹⁾ Alioquin . . . substrata fuit Suae Majestati lex id pro futuro disponens: ut mixta matrimonia coram curato sponsi ineanur: quae quidem lex sanctionem regiam eorum sortita non est, quod religiosissimus princeps non optare non potuerit, ut per praevidiam apostolicae sedis declarationem infeliciam, quae sic nupturae sunt cath. mulierum conscientia consulatur. Memoriale 3-um eppli Csanadiensis ad Card. Secr. Status, dd. 14. Jan. 1841. Roskoványi, de Matr. Mix. t. III. p. 466.

hujusmodi nuptiae quantumlibet vetitae et illicitae coram catholico parcho ,potius' quam coram ministro haeretico, ad quem partes facile confugerent, celebrentur, stb. Mit a' pápai breve így hallgatag megadni látszik, azt világos szavakban fejezi ki a' hozzá mellékelt 's Lambruschini aláírásával ellátott ,Instructio', mellyben többi közt ezek állanak: „Quod autem attinet ad connubiorum istorum coram acatholico ministro, seu nön servata Conc. Tridentini forma celebrationem . . . siquidem . . . ea ratione fuerint inita, erunt ab episcopis et parochis prudenter dissimulanda, et quamvis illicita, pro validis habenda.“ A' ,connubiorum istorum' kifejezés azon házasságokra vonatkozik, mellyekben a' cath. kívánatoknak, különösen minden gyermekeknek cath. neveltetését illetőleg, elég nem tétetvén, az illető házassulóktól az egyházi áldás megvonattatik. Ezen eset pedig soha sem áll elő, midőn a' vőlegény catholicus, mert hiszen ezen esetben a' hazai törvények szerint is minden gyermekeknek a' cath. atya vallásában kell neveltetnie. 'S ennél fogva azon vegyes házasságokra nézve, mellyekben a' vőlegény catholicus, a' lopvamennyegzés akadályától dispensálva nincs, következésképen ha ezek nem az illető cath. lelkész előtt annak rende szerint kötöttek, szükségképen a' trienti zsinat határozata szerint érvénytelenek.

Rövideden az okoskodás veleje ide megy ki: Minthogy a' cath. egyház törvényei általános kötelező belerővel birnak, a' trienti zsinat határozatai mindenütt, hol azok kihirdettettek, vagy egyébiránt foganatosittattak, a' protestansokat is kötelezik. Már miután az ezen zsinat által a' lopvamennyegzésre nézve felállított akadály a' vegyes házasságokat illetőleg Magyar- és Erdélyországban foganatosítva volt, mert a' törvényhozás épen az ezen akadályra való tekintetből rendelte, hogy minden vegyes házasságok a' cath. lelkész előtt kötessenek; ezen akadálytól pedig a' szentszék 1841-ben csak azon esetben dispensált, mellyben a' vegyes vallású házasoktól a' kellő biztosítékok, nevezetesen minden gyermekek cath. nevelésének megtagadása miatt, az egyházi áldás megtagadtatik: következik, hogy mindazon vegyes házasságok, mellyekben az említett okok nem forogván fen, az áldás sem tagadtatik meg, tehát mellyekben a' vőlegény catholicus, a' mátka pedig acatholicus, ha nem cath. lelkész előtt kötöttek, — érvénytelenek.

Ugy hisszük, világosan, alaposan és jó rendben adtuk elő az okokat, mellyek azon házasságoknak, mellyek, cath. lévén a' vőlegény, prot. lelkész előtt kötöttek, érvénytelensége mellett felhozathatnak. Az e' vélemény mellett szóló adatokat bőviteni lehet, egyéb okföket felhozni nem lehet.

Lássuk most, mint okoskodnak azok, kik az illy házasságoknak is érvényességét vitatják és tartják.

Ismeretes XIV. Benedek pápa 1741. nov. 4-éről kelt ünnepélyes határozata, mely által mind a' tisztán eretnek, mind pedig a' vegyes, a' trienti zsinat által megrendelt forma megtartása nélkül kötött házasságok Hollandban, érvényeseknek nyilvánítottak. A' nagy nevű pápa ezen határozata később utódjai által egyéb tartományokra is, nevezetesen VI. Pius pápa által a' clevei herczegsége, (19. jun. 1793.); XIII. Kelemen által Quebec- és Canadára (29. nov. 1764.), Boroszlóra (27. febr. 1765.), Malabariára (12. sept. 1765.), Mechelnre (15. maj. 1767.), Bombayra (17. maj. 1767.); XIV. Kelemen által Kulmra (5. maj. 1774.) és ismét VI. Pius által az oroszoknak alávetett Lengyelországra (2. mart. 1780.) és Irlandra (3. mart. 1785.); VII. Pius által Mainzra (8. oct. 1803.); VIII. Pius által a' rajnai tartományokra (25. mart. 1830.), kiterjesztetett. A' mi mindezen határozmányokban leginkább egész figyelmünket magára vonja, az nem annyira a' felmentvény maga, mellyet hogy a' pápa adhat, kisémet kétkedik, — mint inkább az elv, mellyre az alapittatik. Ha tudniillik az elv csak külső, helybeli és ideiglenes alapokon nyugszik, úgy természetes, hogy abból általános következtetést levonni nem lehet; ha ellenben az benső és általános érvénnyel bír, úgy világos, hogy a' belőle szigorú logikai renddel folyó következtetések is általános érvényességgel bírnak. Már a' tisztán eretnek, a' trienti zsinat határozatának megtartása nélkül kötött házasságokra nézve, illetőleg azok érvényessége mellett, melly érvényesség körül XIV. Benedek bizonyossága szerint a' congregatio valamennyi tagjai egyhangulag megegyező véleményben voltak, több rendű elvek és okfők állittattak fel, mellyek közül beérjük itt felemlíteni azt, mellyre VII. Pius pápa Dalberg Károly mainzi fejedelemehez oct. 8. 1803-ban intézett brevejében is hivatkozott, irván: „Probe enim novit fraternitas tua, hujus generis (haereticorum) matrimonia rata et firma consistere iis in locis, in quibus conc. trid. decretum (Sess. XXIV. Cap. I. de Ref. Matr.) vel nunquam observatum tamquam ejusdem concilii decretum, vel si quando observatum fuit, longo dein temporis intervallo in desuetudinem abiit.“ Már pedig a' trienti zsinat határozata a' protestansokra nézve Magyar- és Erdélyországban soha foganatba nem vétetett és ha vétetett volna is, a' gyakorlat csak igen rövid ideig tarthatott, miután a' protestansok nálunk már 1606-ban teljes vallásszabadságot nyertek. Mit magok a' magyarországi érsekek is a' pápához Pozsonyból 1840-ben jun. 10-én kelt feliratukban bevallanak, irván: neque enim dubitare fas est, catholicos isthic lege concilii tridentini, velut quoad formam pro contrahendis matrimoniis praescriptam usu et consuetudine re-

cepti, obstrictos esse; quod utique non obtinet relate ad aca-
tholicos in hoc regno jam a. 1606. publicis pactis liberum religionis
suae exercitium nactus et ad parem cum catholicis civilem ac politicam
consistentiam positos.“ (Roskoványi, de Mix. Matr. t. II. p. 810.) Mit a'
gyakorlat is igazol; miután megtérő protestansok házasságuk érvényesítése
végett fogadalmuknak a' cath. lelkész előtt megújítására nem szorítottak,
sem ha az egyik megtér, a' házasságot felbontani és más frigyre kelni ne-
kik meg nem engedtetik. Házasságaik tehát, habár nem a' tridenti zsinat
rendelete szerint kötöttek is, érvényeseknek elismertettek, valamint a' fen-
idézt papá által kimondott elv szerint kellett is szükségképen ilyeneknek
elismertetniek.

Felhozhatnók még, mit a' csanádi püspök ő excellentiája a' cardinalis
államtitkárhoz intézett emlékiratában is érvényesített: mikép tudniillik a' tri-
enti atyáknak nem volt szándokukban egyéb, hanem csupán csak a' tisztán
catholicus házasságokra kérdéses határozatukat kiterjeszteni, ellenesetben e'
rendelkezés szövegéhez ez áldás elnemmulasztásának intelmét nem csatol-
ták volna; hivatkozhatnánk XIV. Benedekre, mint ki azért is veszedelmes-
nek tekintette az eretneki házasságok érvénytelenségéről szóló tant, mivel
könnyen álnok megtérésekre adhatna alkalmat, mellyekben a' felek a' cath.
hitre térnének, nem hogy lelki üdvösségöket biztosítsák, hanem hogy a'
consensust megújítani vonakodván, egymástól elválasztassanak; idézhetnők
Pallavicinit, ki a' zsinat a' kérdéses határozathoz csatolt azon paran-
csának, melly szerint az kötelező erővel nem bírand, hanem a' minden
egyes plebániában megtörtént kihirdetés után harmincz napra reá, — azon
okát adja: hogy tudniillik ez által egyenesen a' nemcatholicusokat akarta
kivonni e' rendelet alól: mint kik felette fel fogtak volna a' zsinat és egy-
ház ellen ingereltetni, hahogy illetén módon nejeik ágyasoknak bélyegez-
tetnének. „Huic incommodo — úgy mond XIV. Benedek (De Syn. Dioec.
I. VI. c. VI. nr. IX.) — provide occursum est per conditionem illam de-
creto adjectam, qua imposita fuit illius publicationis necessitas, ita ut in
locis haereticorum, in quibus procul dubio nunquam expleta foret hujus-
modi publicatio, non verificata conditione, a cujus existentia concilium pen-
dere voluit decreti sui efficaciam, nec incolae haeretici unquam adstricti
forent servandae formae in ipso decreto praescriptae.“ (Cf. Pallavicini, in
hist. Conc. I. 22. c. 8. nro 10.) Megemlíthetnők végre, hogy nálunk a' tri-
enti zsinat kérdéses határozata, ugy a' mint azt a' zsinat redeli, kihirdetve
soha sem volt: mint azt a' bold. hg.-primás a' csanádi püspökhöz intézett
levelében (Roskoványi, id. m. III. k. 481. l.) maga is megvallja Mind-
ezeket azonban, mint habár a' legsúlyosabb nyomatékkal bíró de mégis

magán nézeteket, mellőzhetni véljük, — a' pápák hivatalos kijelentésénél fogva dönthetetlenül állván: hogy a' hol a' zsinat határozata a' protestansokra nézve soha sem vétetett foganatba, vagy ha vétetett volna is, már régen abbahagyott, ott a' tisztán eretnek, habár nem a' cath. lelkész előtt kötött házasságok érvényesek, tehát a' magyar érsekek 1840-iki hivatalos nyilatkozata- és a' honi törvényeknél fogva, — amaz elv szerint kétségkívül érvényesek Magyar- és Erdélyországban is.

Az okoskodás első tagját e' szerint birva, a' második önkényt ajánlkozik. Mert ha egyszer a' tisztán eretnek illynemű házasságok Magyar- és Erdélyországban érvényesek: szükségképen következik, hogy ugyanitt az így kötött vegyes házasságoknak is különbség nélkül érvényeseknek kell lenniük. Miután tudniillik XIV. Benedek által eldöntetett a' kérdés, hogy a' Hollandban praeter formam concilii trid. kötött tisztán eretnek házasságok érvényesek: a' kérdés második, tudniillik vegyes házasságokra vonatkozó részének megoldása többé semmi nehézséget nem okozott. „Sensu quaestionis — úgy mond — explanato, concordibus suffragiis in eam sententiam itum est, quod sicuti valida fuerunt declarata ea matrimonia, quae in praedictis Foederati Belgii provinciis inter duos contrahentes haereticos sine parochi praesentia inita essent; ita valida dici deberent illa, quae in iisdem locis inter duas partes, alteram catholicam et alteram haeticam, eodem modo contracta forent: quoniam cum conjugum alter tum ratione loci, in quo habitat, tum ratione societatis, in qua vivit, exemptus sit a tridentinae synodi lege; exemptio, qua ipse fruitur, alteri parti communicata remanet propter individuitatem contractus, vi cuius exemptio, quae uni ex partibus competit, ad alteram secundum etiam civiles leges extenditur, eidemque communicatur.“ (Id. nr. XII.) A' tudós pápa ezen okoskodása ellen lehetetlen kifogást tenni; következésképen vagy azt kell állitnunk, hogy nálunk a' tisztán eretnek illynemű házasságok érvénytelenek, a' mi nem áll; vagy pedig megengedni, hogy ha ezek érvényesek, az így kötött minden vegyes házasságok különbség nélkül szinte érvényesek. ¹⁾

¹⁾ Van rá példa, hogy az esztergomi érseki és primatialis kettős főlebbviteli törvényszék a' rosnyói consistoriumnak egy vegyes házasságot azon okból, mert prot. lelkész előtt kötött, érvénytelenítő ítéletét az érvényesség javára már 1781- és 1782-ben reformálta. — Azon felsőbb rendeletek pedig, melyeknél fogva a' prot. lelkész előtt kötött házasságok, ha csak a' cath. lelkész előtt még nem újittatnak, érvényteleneknek nyilváníttatnak, bizonyítják ugyan, miszerint nálunk akkoriban a' világi hatóságok a' tridenti zsinat határozatát legalább a' vegyes házasságokra nézve foganatosítani iparkodtak: de a' XIV. Benedek által felállított elvet czáfolatlan hagyák.

Ha tehát valaha a' zsinat congregatioja ellenkezőt határozott; ha nevezetesen a' prot. lelkész előtt kötött vegyes házasságokat érvénytelenítette: az mindig azon oknál fogva történt, mert az illető helyeken a' trienti zsinat határozatait kellőleg kihirdetteknek és a' protestansokra nézve is fogadtatottaknak hitte: miért oly helyeken az így kötött tisztán protestans házasságokat is érvényteleneknek nyilatkoztatta; mint az a' fenidézett két rendbeli decretum összevetéséből is kitünik. Ez volt az ok, miért mielőtt XIV. Benedek epochális jelentőségű határozatát kibocsátaná, annyi lelkiismeretesség- és hosszas fáradsággal először azon kérdés vitatott: ha valjon a' hollandiai szövetséges államokban ki volt-e' a' trienti zsinat kellőleg hirdetve, és ha igen, ha valljon köteleztettek-e' és meddig, általa a' protestansok is. Ez eldöntvén, a' határozatok mind a' két esetet, tudniillik a' tisztán eretnek és vegyes házasságok érvényességét illetőleg, önkényt folytak, 's miután az elv egyszer felállított, következményei hason körülmények között egyéb országokban sem lehetnek mások.

Ha továbbá b. Andrassy Antal rosnyói püspök 1779. febr. 20-áról felterjesztett kérdésére, a' nevezett zsinat-gyülekezet 1780. aug. 20-áról azt felelte: non unam eandemque utrorumque (sc. Hungariae et Hollandiae) habendam esse rationem; 's ennélfogva XIV. Benedeknek rendelete mint Magyarországra ki nem terjesztetett lenne tekintendő; ez ismét azért történt, mivel a' püspök az akkori vallásviszonyokat úgy rajzolja, mint a' melyek szerint a' prot. vallás Magyarországon csak türetnék némelly meghatározott helyeken, és ott is csak úgy, ha valamely cath. plebános joghatóságának maradnak alávetve; hogy protestansok magok között házasságra nem kelhetnek, hanem ha a' cath. plebánosnak, kinek joghatósága alatt élnek, bizonyosságát az ő beegyezéséről stb. birják; hogy Magyarországon a' trienti zsinat megtartása távol attól, hogy az ezen megtartásból keletkezhető károk miatt erkölcsileg lehetetlen lenne, sőt épen az ellenkezőt kelljen illy erkölcsi lehetetlenségnek tartani. stb. (Roskoványi, De Matr. Mix. t. II. p. 535—538.) Természetes tehát, hogy ezek után a' felállított elveknél fogva a' gyülekezet egyébként, mint a' hogy tette, nem felelhetett; 's hogy aztán a' dolog illy állásából folyó következményeket is sürgette; nevezetesen meghagyta, hogy a' megtérő házasságú protestansok a' consensusnak megújítására szoríttassanak, 's ha ezt tenni teljességgel vonakodnának, az elválásra nézve meg nem gátolhatók, miszerint jogukkal és szabadságukkal akarataik szerint éljenek. Ezzel a' gyülekezet, habár a' püspöknek megtiltotta, a' protestans házasságok érvényességéről vagy érvénytelenségéről kérdést támasztani, azokat egyszerűen átnézni (dissimulare) rendelvén: indirecte mégis azoknak érvénytelensége mellett nyilatkozott. Mi mennyiben ment azután

gyakorlatba, mennyiben nem, nem tudjuk: elég az, hogy 1840-ben a' püspökök a' pápához felterjesztett hivatalos kérelmökben a' protestansokat egészen ellenkezőleg, — legalább 1606-tól fogva a' trienti zsinat határozataitól függetleneknek, ezeknek a' protestansokra, sőt még a' vegyes házasságokra nézve is fentartását erkölcsileg lehetetlennek nyilatkoztatták. Sőt az 1791-törvény rendelvén: „*Causas matrimoniorum tam eorum, quae jam tempore, quo illa inita sunt, mixta erant, quam et eorum, quae per transitum alterutrius partis a sacris evangelicis ad sacra catholica mixta effecta sunt, cum utrobique de veri nominis sacramento agatur, sedibus catholicorum spiritualibus deferendas venire*“ — a' protestans házasságok érvényességét ünnepélyesen kimondotta, mert csak így lehetett helye az indokolásnak: cum utrobique de veri nominis sacramento agatur. A' melly nézet a' jelenleg szinte általános nézettel, mellyet IX. Pius pápa is ünnepélyesen kimondott, tudniillik *rationem contractus a ratione sacramenti separari non posse*, teljes öszhangzásban áll.

Végezetül érintetlen nem hagyhatjuk: miszerint az érvénytelenséget vitatók okoskodása, bármennyire látszik is logicialag összefüggőnek, mégis rést hagy, mellyen azt tetemesen meggyengíthetni. Nevezetesen: habár igaz is, hogy az egyház egyetemes határozatai, *de jure* mindenkit köteleznek; más részt a' jogtudósok által még mai napig sincs eldöntve a' kérdés: ha valljon a' merőn „*jure ecclesiastico*“ felállított házassági akadályok, *de facto* kötelezik-e a' protestansokat, vagy sem. A' nemkötelezés mellett harczol: a) hogy az egyház törvényeit nem sürgeti olyanok ellenében, kiket kebeléből kizárt; b) hogy azokat foganatosítani a' protestansok ellenében a' legtöbb esetben lehetetlen, a' hol pedig lehetne, lelkiismereti erőszakolással jár; c) hogy a' hosszas ellenkező gyakorlat habár nem bir is praescriptio jogával a' positiv isteni és természeti törvények ellenében, bir mégis azzal a' merőn egyházi törvények- és rendeletekre nézve, mint ezt senki a' canonisták közül nem tagadja. Mi különösen a' lopvamennyegzési akadályt e' tekintetben illeti: nem akarjuk a' „*pro et contra*“ okokat előszámlálni, mellyekkel a' tudósok egy részt a' köteleztetés, másrészt a' nemköteleztetés mellett harczolnak. Ezeket mindkét részről jelesen összeállítva olvashatni Richternél, idéz. m. 315—324. l. Elég az, hogy a' kérdés még eldöntetlen, 's a' belőle mint assertoriusból vont következtetés is ingadozó.

Továbbá azon állítás: hogy a' trienti zsinat határozatára való tekintetből hozatott nálunk a' törvény, melly a' vegyes házasságokat a' cath. lelkész elé utasítja, meg van gyengítve eredetének azon forrása által, mellyet különösen Lonovics a' bibornok statistikárnak benyújtott 5-ik emlékiratában előadott L. Roskoványi, *De Matr. Mix. t. III. p. 482.*

Vége még Lambruschini bíbornok instructiojában sincs directe formulázott szavakkal kifejezve, hogy az akadálytöli felmentvény csak azon esetekre adatik meg, midőn a' megtagadott áldás következtében a' felek a' prot. lelkészhez folyamodnak. Ezt is csak okoskodás, igaz, szoros hermeneutikai igazságu okoskodás, de mégis csak okoskodás által kell abból ki-magyarázni. Házassági érvénytelenség ítéletének hozására pedig egészen nyílt és határozottan formulázott decisio kívántatnék.

Igy előadván a' két fél okait, az olvasó nem habozhat, hogy a' tudomány szempontjából, melyik véleményhez kell csatlakoznia. A' kérdés tehát authenticus határozat nyerése végett a' sz. székek volna előterjesztendő, mielőtt a' törvényszéknél akár az egyik, akár a' másik véleményt foganathá vennők.

Azon oknál fogva pedig, hogy a' prot. lelkész előtt összeadott cath. félre az egybekelés ezen ténye, legyen az aztán akár érvényes akár nem, mindig tilos és súlyos bűn marad, a' status megkereshető: miszerint a' birodalmi népesség tetemes többségét tekintve, lekiismeretők megóvása végett, a' vegyes házasságokat mindig a' cath. lelkész elé utasító törvénynek legalább ezen még nyílt részét jövőre is tartsa fen: az azt áthágókra, mind a' felek- mind pedig a' lelkészre nézve, érdemlett büntetést határozván.

B.

Vegyes házasságok érvényessége.

'Vegyes házasságok és az új polgári törvénykönyv' című munkáskánkban azon magyarázatot adván az 1841. évi ápril hó 30. Magyarországra nézve a' vegyes házasságok ügyében kiadott római brevenek 's az ahoz csatolt Lambruschini-féle instructionak, miszerint ennek rendelkezései szerint olly vegyes házasságok, melyeknél az egyház érdekei biztosítvák, érvényesen egyedül 's kizárólag cath. lelkész előtt 's által köttet-hetnek; ellenben, ha ezeket nemcatholicus lelkész áldja meg, érvénytelenek volnának: — ezen catheticus alakban adott magyarázatunk alkalmat nyújtott e' lapok igen tisztelt 's tudós szerkesztőségének arra, hogy e' tárgy körüli nézeteit, az érvényesség, vagy érvénytelenség mellett felhozni szokott okokat t. olvasóival bővebben megismertesse. (Religio 1854. II. félév 29. szám.)

Mi 's velünk, úgy hisszük, mások is szíves köszönettel vették ezen, minden hizelgés nélkül legyen mondva, jeles értekezést. A' vita alatti tárgy

kényes is, de fontos is, azért ennek minden oldalról megvitatása nem csak hasznos, de szükséges is, hozzászólni pedig lehet még, mert Rómában még e' kérdés le nem szorított a' véleményezés teréről.

A' t. cz. szerkesztő ur az érvényesség mint valószínűbb 's biztos vélemény mellett harcol ugyan, de az érvénytelenséget vitatók okaitól sem tagadja meg a' fontosságot; ez utóbbiak is megvallják, hogy az érvényesség mellett küzdők okoskodásai sem megvetendők, de mégis nem olyanok, melyek az érvénytelenítők fegyvereit egészen kiforgatni 's minden kétélyeiket eloszlatni tudnák.

Az érvényesség mellett harcolók fővédelme XIV. Benedek pápának 1741. novemb. 4-én Hollandra nézve kiadott rendelete. Hogy ezt részökre itt Magyarországra nézve is allegálhassák, az alapot, mellyen az nyugszik, a' trienti zsinatnak ki nem hirdetését, 's a' protestansokra nézve nem kötelező erejét Magyarországra nézve is elfogadják. Mi természetesen az ellenkezőt vitatjuk. Ha a' trienti zsinat bevégezte után Oláh Miklós, esztergomi érsek által 1564. évi april 23-án tartott nagyszombati zsinat végzései nincsenek is meg, miután a' primás e' zsinatot azért hívta össze, mint meghívó levelében mondja: „ut acta et statuta praedicti oecumenici sanctique concilii Tridentini, quod in laudem et gloriam Dei optimi maximi maxima omnium Patrum concordia et animi exultatione finitum et conclusum jam est, a nobis intelligatis“, ¹⁾ nem szenved kétséget, hogy nem csak a' megtartott zsinatban hirdettettek ki eme trienti zsinati szabályok, hanem, mint rendelve volt, egyes parochiákban is. Péterfynél bővebben ki van ez mutatva, Lányinál szinte ²⁾; ugy a' Religionak a' szerk. által idézett számban. Elhallgatjuk egyéb fontos okainkat, csak azt jegyezzük meg, hogy Ferdinand császárnak a' trienti zsinatra küldött követi kijelentvén a' zsinati atyáknak: „Quaecunque autem vos ut sacro-sanctum hoc oecumenicum Concilium statuerit et sanxerit, ea nos, ipsique non secus, atque a Deo maximo profecta, qui nunquam a vestris conciliis abest, summa cum reverentia atque humilitate non accipient solum, sed accepta, quam poterunt maxima cura et diligentia tum ipsi servare, tum alios etiam ut id faciant adducere conabuntur,“ ³⁾ ezen ünnepélyes ígéretnél fogva Ferdinand és a' zsinatot sürgető magyarországi gyűlés, ugy az evangelicusok is a' zsinati rendeleteket elfogadták minden ellenkezés nélkül, legalább az ellenkezőt, 's azt kimutatni nehéz, hogy a' cath. dominans egyház suprematiája alól magokat ugyan ki-

¹⁾ Péterfy Concil. II. 150—153. — ²⁾ Magyarország egyháztörténetei. I. 158—159.

— ³⁾ Péterfy 432. lap. —

szabadítani törekvő evangelicusok a' vallás-szabadságnak 1606. évi kinyerése előtt vagy után tiltakoztak volna a' trienti zsinatnak eme házassági canonjai ellen. Egyébiránt a' tudósok véleménye szerint is a' trienti zsinat csak oly országokban nem tekintethető kihirdetettnek, mellyek a' zsinat alkalmával elpártolván a' cath. egyháztól, a' kihirdetést ellenzették és akadályozták. Stapf szerint ¹⁾ az illy országok ezek: „Schweden, Sachsen, Preussen, England, Schottland, Irland, Dänemark, Pommern nebst anderen mitternächtlichen Provinzen, welche vor 1564., wo das Concilium bestättiget wurde, von der kath. Kirche abgewichen sind. (Ide számítandók még ama tartományok is, mellyek akkor török uralom alatt voltak.) Magyarország pedig nem csak nem tartozott a' cath. egyháztól eltért államok közé, sőt itt az ecclesia catholica dominans is volt.

XIV. Benedek pápának 1741. nov. 4. Hollandra nézve kiadott nevezetes rendelete tehát, hol a' nemcath. lelkész előtt kötött vegyes házasságok érvényességét kimondja, nem csak azért nem alkalmazható Magyarországra, mivel itt a' trienti zsinat kihirdetve 's elfogadva volt; és mivel már Rómában előforduló eset alkalmával kimondották, hogy az, mi Hollandra megengedettett, Magyarországot nem illeti: hanem azon ok miatt sem, mivel maga XIV. Benedek ugyanazon bullájában és utóbb (De Syn. dioec. L. 6. c. 6—7.) kimondá, hogy cath. fejedelemmel bíró országokban Hollandra nézve kiadott engedménye a' házassági ügyre nem áll, 's itt ezután is az egyházi jog szabályai maradnak fen; végre azért sem applicálható a' benedeki bulla nálunk, mivel már XVI. Gergely pápa a' vegyes házasságok ügyében 1846. évi majus 22-én a' freiburgi érsekhez intézett brevejében kimondá: „quod editae in causa mixtorum matrimoniorum litterae apostolicae et instructiones, in qua parte aliquid novi indulgent, aut tolerant, ad ea tantum referantur loca, pro quibus datae sunt. ²⁾

Egyébiránt a' fentisztelt pápának (L. 6. c. 6.) Hollandra nézve kiadott brevejét magyarázó dissertatioját olvasó látni fogja, hogy az eretnekek házassága érvényességének kijelentésében a' hit- 's jogtudorok nem mindnyájan voltak egy értelemben, és a' pápa emez engedményes decisioja által az evangelicusokat a' cath. egyháznak megnyerni akarta; a' másik kérdést — a' vegyes házasságoknak érvényességét — pedig azért dönté el, mivel már az eretnekek házasságát is érvényeseknek jelenté ki. Ha oly országokban, hol a' trienti zsinat vagy kihirdetve, vagy elfogadva nincs, a' Sacra Congreg. Card. 1605. évben kelt leirata szerint ³⁾ catholicusoknak

¹⁾ Pastor. Unterricht über die Ehe. 160 lap. ²⁾ Fejérmél, Codicillus Jur. Ecclesiae 538 lap. — ³⁾ Stapf, 159.

nem vegyes non servata forma Concil. Tridentini létrejött házasságai is érvényesek, akár van oly országban cath. pap, akár nincs, XIV. Benedek pápa (De syn. dioec. L. 6. c. 6. XIII.) mégis a' Holland- és Belgiumban non servata forma Concil. Trid. kötött catholicusok házasságait érvényteleneknek jelenti ki. Világos jele ez annak, hogy a' fentisztelt pápa amaz engedményes resolutioját nem a' törvény szigorához mérte, hanem emez engedménye által az evangelicusokat az egyháznak megnyerni, a' vegyes házasságban élő catholicusokat némileg megnyugtadni akarta; egyébiránt nem kell feledni Hollandnak az időbeni egyházellenes törvényeit sem, valamint az is figyelemre méltó, hogy a' polgári állam maiglan is ott a' házasságot pusztá civil szerződésnek tekinti. A' cath. egyház elismeri ugyan most is az ott non servata forma Concil. Trid. létrejött vegyes házasságokat, de a' cath. féltől megtagadtatnak a' kegyszerek, és cath. lelkész soha sem áldja meg a' vegyes házasságokat. ¹⁾

Ha a' pápai brevék a' non servata forma Concilii Trid. kifejezést használják a' vegyes házasságoknál, nem értenek mást az alatt, mint a' nemcath. lelkész általi megáldást. Ugyanezt használja VIII. Pius pápának 1830. évi martius 25-én kelt, 's a' rajnai tartományokra a' vegyes házasságok ügyében kiadott brevéje, mellyről, minthogy az érvénytelenség melletti harczunkat közelebből érdeklí, bővebben akarunk szólni:

Poroszhon 's a' rajnai tartományokban 1830. év előtt a' vegyes házasságok iránt az egyház, vagy inkább az ottani főpapok következő eljárást követtek: ha a' vegyes házasságra kelő felek biztosíták az egyház érdekeit, akkor a' kath. lelkész megáldotta az illy vegyes házasságot, ellenkező esetben a' plebános oda volt utasítva, hogy az illy vegyes házasságot még passiva assistentia mellett se copulálja, hanem lássa el hívét testimonio de promulgationibus, et libertatis ab omni impedimento canonico; a' jegyesek illy bizonyítvány mellett a' protestans fél lelkésze által adatták magokat össze, a' püspökök elismerték érvényes- és feloldhatlannak az illy non servata forma Concil. Trid. létrejött házasságot. ²⁾ A' porosz kormány meg nem elégedett mindezzel, arra akarván a' papokat szorítani, hogy a' gyermekek milly vallásbani nevelésének kérdésébe be ne avatkozva, minden vegyes házasságokat egyházi szertartással, áldással kössenek meg. A' püspökök ebbe be nem egyezhetvén, Romába viszik az ügyet, 's utasítást kérnek.

És mi történt? VIII. Pius 1830. 25. mart. kiadott brevejében a' kellő biztosítékok mellett létrejött vegyes házasságoknak megáldását megengedvén, ellenkező esetben passiv assistentiára szorítja a' cath. pap köz-

¹⁾ Fasciculi Eccl. litt. 1841. II. 319. ²⁾ Müller, Lexicon des Kirchenrechtes, II. 596. lap.

bejöttét. Ezeknek előrebocsátása után így szól tovább: „Sequitur jam, ut de illorum causa respondeamus, qui matrimonia mixta inire ausi fuerint catholico pastore non praesente. Et hac quidem super re ita nobis statuendum censuimus, ut . . . in posterum certa omnibus regula sit, qua de vi matrimonium ea ratione contrahendum dijudicent. Jam vero ad conjunctiones quod attinet, quae isthic usque ad praesens tempus sine parochi praesentia initae sunt, nos brevi delegabimus fraternitatibus vestris necessarias facultates, quarum vi malis exinde ortis magna saltem ex parte mederi valeatis; nunc autem per nostras has litteras volumus et mandamus, ut matrimonia mixta, quae posthaec (a die videlicet 25. martii 1830.) in vestris dioecesebus contrahi contingat non servata forma a Trid. Concilio praescripta, si eisdem nullum obstet canonicum dirimens impedimentum, pro ratis et veris connubiis habeantur.“

A' pápa az 1830. év előtt non servata forma Concilii létrejött vegyes házasságokat érvényteleneknek jelenti ki, és a' püspököknek azokat a' multa nézve érvényesíthető facultásokat ad; jövőre ugyan elismeri érvényeseknek a' nemcath. lelkész előtt kötött vegyes házasságokat is, de csak olyanokat, mellyek ob defectum cautionum Ecclesiae cath. lelkész által meg nem áldathatnak, mert a' protestans lelkész által vegyes házasságát megáldadni akaró catholicus félt meginteni parancsolja, hogy illicitum quidem, verum tamen conjugium inibit, verum de gravi patrato scelere poenitentiam agat, suisque satisfaciat obligationibus, praesertim qua erga filios in catholica religione educandos pro viribus seduloque curandos tenentur.

A' brevéhez csatolt 1830. mártius 27. kelt Albani cardinál-féle instructióból, mellyben az érvénytelen házasságok orvoslata- 's érvényesítésére megígért facultások megadatnak, még világosan kitünik ez: ad matrimonia quod attinet, quae in dioecesebus . . . hucusque inita sunt, praeter formam a Tridentino Concilio praescriptam, jam summus dominus noster suis illis ad eppos litteris indicavit, se eisdem delegaturum facultates idoneas, ut possint malis exinde ortis magna saltem ex parte mederi.

Nimirum summus pontifex memor vicarium se esse Jesu Christi, qui venit quaerere et salvum facere, quod perierat, ad infelicem respexit illorum catholicorum conditionem, qui in conjugio viventes coram Deo et Ecclesia irriti, sed coram civilibus loci legibus valido, in magna redeundi ad bonam frugem difficultate versantur, et misericordia erga eos motus ipsis aperire decrevit faciliorem viam ad poenitentiam. Itaque

... Sua Sanctitas auget eppos auctoritate necessaria et opportuna, cujus vi unusquisque illorum tamquam delegatus Apostolicae Sedis possit in sua dioecesi confirmare atque etiam in radice sanare nuptias usque ad diem receptionis praesentis instructionis initas inter unam partem catholicam, et alteram acatholicam, quae irritae idcirco sunt, quod in eis contrahendis servata non fuerit forma a Trid. Concilio praescipta

... Et haec quidem summus dominus indulgenda decrevit ad catholicos, qui in praedictis dioecesibus illicita simul et irrita conjugia ad praesens usque tempus cum acatholicis contraxerunt in viam salutis facilius revocandis. A' trieri ordinariatus e' bullát 's instructiót 1834. évi oct. 7. papjaival közölvén megjegyzi: „quae de nuptiis non servata forma Concil. Tridentini contractis Sancta Sedes Apostolica declaravit, solummodo de nuptiis mixtis coram parochio acatholico contractis intelligenda sunt.“ Ugyanez mondatik ki a' porosz kormány, 's a' kölni érsek, gróf Spiegel közt 1834. évi junius 19. kelt concordatumban ¹⁾: „Der Ausdruck des Breve „Ehen, welche ohne Beobachtung der vom Tridentinischen Concil vorgeschriebenen Form geschlossen sind“ kann nach dem Inhalte des Breve selbst sowohl, als nach dem Sinne der bisch. Bittgesuche an den Papst lediglich von gemischten vor einem evangelischen Pfarrer abgeschlossenen Ehen verstanden werden.“ Megjegyzendő, hogy ezen evangelicus lelkész előtt kötött, és az apostoli sz. szék által pro irritis kijelentett vegyes házasságok olyanok voltak, melyeknél ob defectum cautionum ecclesiae a cath. lelkész áldásos jelenléte tiltva volt. A' breve 's az instructio szövegéből is kitünik, hogy az apostoli sz. szék is csak az illy vegyes házasságokat ismeri el jövőre érvényeseknek, ha non servata forma Concilii Tridentini evangelicus lelkész előtt köttetnének. Az apostoli sz. szék tehát jóvá nem hagyta a' multa nézve a' püspököknek az illy vegyes házasságok érvényessége melletti véleményét, hanem pro irritis jelentette ki; jövőre ugyan érvényeseknek tekinté az érdekek nélkül létrejött, 's azért non servata forma kötött vegyes házasságokat. Az ok igen közel fekszik, miért érvényteleníté a' multa nézve eme vegyes házasságokat, mert a' Tridentinum házassági szabályaiban nem a' püspökök, hanem egyedül a' pápa tágíthat csak; ha az illy házasságok érvényesítésére hatalommal fel is ruházta a' püspököket, okát ennek a' pápai leirat megfejtí: „quia tales conjuges in magna redeundi ad bonam frugem difficultate versantur, ergo misericordia erga eos motus, etc. adta ezen engedményt. Ha ezen engedményen tul a' cath. érdekek biztosítása melletti vegyes há-

¹⁾ Müller, 630 lap.

zasságok is az evangelicus lelkész közbejötté mellett jönnének létre, az apostoli sz. szék épen azon oknál fogva mondja ki rájuk az érvénytelenségi bélyeget, mellynél fogva az 1830. év előttiakat semminőknek jelenté ki. ¹⁾ Annyival inkább, mivel XVI. Gergely pápa elődének eme rendeletére hivatkozva, 1838. évi allocutiójában ²⁾ azt jegyzi meg róla: „quod sancta Sedes Apostolica per declarationem hanc 25. martii 1830. editam suam eousque protulerat indulgentiam, ut ipsa verissime dici queat illos attigisse limites, quos praetergradi nefas omnino sit.“ VIII. Piusnak tehát eme rendeletét nem szigorunak, sőt igen is engedékenynek tartja, melly engedékenységet az akkor fenforgott zavarok a' porosz kormánynak egyházellenes erőszakoskodásai által lehet kimenteni, az engedményt pedig kierőszakoltnak inkább, mint kinyertnek tekinteni, valamint ezt XVI. Gergely is mondja: „Decessorem nostrum (Pium VIII.) aegre admodum inhaesisse non aliunde quidem adductum, quam necessitate praecavendi funestiora mala Ecclesiae et catholico illarum regionum clero et intentatis minis certissime obventura.

Minő viszonyok előzték meg nálunk az 1841. évi bullát? mindenki előtt ismereteseek. Egyébiránt ezen bulla szövege csak annyiból tér el VIII. Pius brévétől, hogy ebben a' multa nézve kötött non servata forma Concilii Tridentini vegyes házasságok nem érvénytelenítetnek talán azért, mivel ilyenek nem is voltak ³⁾, különben majdnem szóról szóra, de az elvekben minden bizonnyal egész szövege megegyez az 1830. bullával. A' sz.- szék a' kellő biztosítékok mellett létrejött vegyes házasságoknál nálunk activ, ellenkező esetben passiv assistentiát rendelve meg, újabb előterjesztésre habita praesertim ratione nuptiarum, quas ob denegatam ex defectu cautionum cath. parochi benedictionem coram acatholico ministro iniri contingat, dissimulálhatják a' püspökök, ha a' kihirdetés után az illy vegyes házasságokra kelő jegyesek törvényes akadály nem-létéről szóló bizonyítvánnyal ellátva acatholicus minister által áldatják meg házasságukat; quod autem attinet ad connubiorum istorum coram acatholico ministro seu non servata Concilii Tridentini forma celebrationem, haec . . . pro illicitis, validis tamen erunt habenda. Tehát a' non servata forma Concilii-féle copulationak a' pápai leirat szerint csak ott van, 's lehet egyedül helye, hol ex defectu cautionum az activ assistentia nem alkalmaztathatik, csak ennyire és

¹⁾ E' brevék feltalálhatók Müllernél és Fejérnél 504—510. ²⁾ Fejér 515. ³⁾ Inkább talán a' püspöki felirat tartalmánál fogva, mellyben ezek írják, hogy nálunk a' tridentinum a' protestansokat nem kötelezi.

nem tovább tágitott az apostoli sz. szék a' Tridentinum szabályában, és ha e' határon túl is történik vegyes házasságnak contra formam Tridentinam kötése, ott előáll a' VIII. Pius által már kimondott irritatio; vagy lehet-e eme bullával az illy házasságok érvényességét támogatni? — ha már XVI. Gergely pápa a' freiburgi érsekhezí brevéjében kimondja azt: „Compertum enim exploratumque est Catholicos seu viros, seu mulieres, qui mixtis matrimoniiis temere contrahendis se ac prolem suam suscipiendam in perversionis periculum injiciunt, contra naturalem divinamque legem peccare;“¹⁾ ha továbbá a' cath. érdekek biztosítása mellett létrejött vegyes házasságokat kötés végett a' nem-cath. lelkészhez elbocsátani sem a' pápai leirat, sem a' magyarországi főpásztorok körlevelei meg nem engedik,²⁾ valljon az ad-e' eme házasságoknak érvényt, hogy a' hivatalával csuful visszaélő lelkész netalán elbocsátó levelet adott ki illy házasságnak evangelicus lelkész általi megáldására? vagy ez talán a' nélkül esketteté meg a' jegyeseket? vagy a' vegyes házasságra kelő, 's épen azért az isteni törvényeket már megszegő cath. fél azért, mivel e' mellet egyházát a' cath. lelkész kikerülése- vagy kijátszásával ujlag megcsalja, vagy szomorítja, ezen fraus, dolus, vagy gonoszság fog-e adni házasságának érvényt? Ha Hollandot kivéve, hol cath. lelkész vegyes házasságot soha nem köt, Hannover, Helvetia és Hessen fejedelemségben is csak a' biztosítékok hiánya miatt nem adandhatott passiva assistentia esetében van helye a' nem-cath. lelkész copulatiojának, más europai országokban pedig a' nem-cath. lelkész működése vegyes házasságoknál kizárva, és a' passiva assistentia van előírva, úgy hisszük ezen marianus országban sem lehet annál több vagy nagyobb engedékenységet sem követelni, sem megadni, mit az 1841. bulla már megadott.

VIII. Pius bullája magyarázza a' Magyarországra nézve kiadottat és e' kettőt összevetve, nem lehet kétség az iránt, hogy az apostoli szentszék — hová mint értesültünk e' kérdés fel van terjesztve — azt, mit 1841-ik évben meg nem adott, meg nem adotttnak fogja kijelenteni, és az illy házasságokra azt kimondani, mit az 1830. bulla már kijelentett: „Enim vero non agitur de aliqua nova lege, — mondja XVI. Gergely 1846. évi bullájában a' freiburgi érseknek — a praedecessore nostro Pio VIII., aut a nobis inducta . . . Itaque etiamsi litterae et instructiones illae, in qua parte aliquid novi indulgent, aut tolerant, ad ea tantum referantur loca, pro quibus datae sunt, nullis tamen limitibus illarum circumscribitur ratio, quatenus incommutabilem annunciant Ecclesiae do-

¹⁾ Fejér 537. — ²⁾ Fejérnél, primási körlevelek 521. lap.

ctrinam, canonumque inculcant sententiam et pravos, qui alicubi invalescebant usus, proscribunt. ¹⁾

Meg kell végre még azt is jegyeznünk, hogy az 1830. bulla, mely az érintett vegyes házasságoknak érvénytelenségét kimondja, a' tiszta eretnek házasságok érvénytelenségéről hallgat.

Ezen okok miatt vitattuk mi érintett könyvünkben eme házasságok érvénytelenségét, és vitatjuk most is, és véleményünk szerint mind az illy módon nem-cath. lelkész előtt létre jött catholicus érdekek biztosítása mellettli vegyes házasságokat a' szentszéki fiscusnak kellene bepörölni, az eskető lelkésznek büntetését — a' mennyiben dimissorialis nélkül kötő a' házasságot, — szorgalmazni, a' dimissorialist adó papot, hivatalával menthetlen visszaélés miatt, példásan megbüntetni a' vegyes házasságot pedig érvénytelenné kimondani, és vagy az ítélet kihirdetése előtt, vagy a' per kezdete alkalmával az apostoli sz. széktől olly nemű orvosló facultásokat kérni, minővel VIII. Pius a' rajnatartományi püspököket ellátta. Miután az egyházi jog és gyakorlat szerint minden házasság érvényes addig, míg annak érvénytelensége a' bíróság által ki nem mondatik, és az egyházi törvények a' putativ házasságokból született gyermekeknek törvényességi tekintetben igen kedveznek; úgy hisszük, hogy ezen ajánlott eljárás mellett is lehetne az e' kérdés eldöntésénél megkívánt lelkiismeretességgel eljárni, annyival inkább, mivel remélni lehet, hogy az apostoli sz.- szék a' rajnai püspököknek megadott orvosló facultásokat honunkra nézve sem tagadná meg. Egyébiránt azt is bevalljuk őszintén, hogy az egyháznak olly hívét, ki nem ügyelve az Isten 's egyházának parancsaira, vegyes házasságra lép, és e' tettét még azzal is tetézi, hogy a' fenálló egyházi törvény ellenére házasságát a' cath. pap megvető kikerülése- vagy kijátszásával nem-cath. lelkész által áldatja meg, mi az illy hívét az egyháznak rothadt 's holt tagnak tartjuk, ki az első alkalommal felkeresi a' házasság kötése alkalmával kikerült catholicus papot a' végre, hogy előtte kijelenthesse eltérési szándokát. Az illyen házasságban élő catholicus fél alig fog magának scrupulusokat csinálni a' végett, ha valaki házasságának érvényét kétségbe merné vonni, azért az egyház, — mely bünt nem tűrhet — kell, hogy fellépjen. Ez szilárd nézetünk most is e' tárgyra nézve. Mi az 1844. t.-czikknek, melyben az evangelicus lelkész előtt kötött vegyes házasságok polgári érvényessége elismertetik, nem adhatunk több értelmet, mint a' minőt az 1831. évi bulla, melynek folytán és az ott kimondott elvek határáig az született, megengedett 's adott.

Oltványi Pál.

¹⁾ Fejér 538.

C.

Nem akarván e' kérdést tovább vitatni, t. értekező ur soraira csak a' következő észrevételt csatoljuk ide:

A' magyarországi püspökök 1840-ben egy, a' pápához felterjesztett hivatalos iratban világos és határozott szavakban kijelentették, hogy a' trienti zsinat törvényei a' protestansokat Magyarországon nem kötelezik. És valóban nem is találkozik senki, ki a' protestansok házasságait azért, mert nem-cath. lelkész előtt köttenek, nálunk érvényteleneknek állítaná.

Ebből következik, hogy a' protestans félt nálunk a' clandestinitas nem kötelezi, 's így ő prot. lelkésze előtt érvényesen lép és köt házasságot. A' házasság vegyes volta ugyanis nem bontó akadály; egyéb akadály pedig — *ex supposito* — nem forog fen.

Már ha a' protestans fél illy módon érvényesen lép és köt házasságot: ezen érvényesség az egész házasságé, nevezetesen *propter individuitatem contractus*: *erunt quippe duo in carne una* . . . Ez a' mi fő, sőt egyetlen okfőnk.

Facta infecta fieri nequeunt. Vagy azt kellett volna mindig és állhatatosan tartani, hogy a' trienti zsinat határozatai a' protestansokat is kötelezik; vagy ha az ellenkezőt és pedig hivatalosan és *collective* jelentettük ki, türni kell a' *consequentia*kat, 's azokat, a' mennyire lehet, a' catholicusok lelkiismeretének óvásaul kieszközlött polgári tilalommal orvosolni. Töb-biben ha a' sz. szék mást határozand, az jövőre döntő szabályul szolgáland, mellynek mi eleve is alázatos hódolattal vetjük alá magunkat; nehezen hisszük azonban, hogy a' *praemissák* szerint a' *multra* is kimondja érvénytelenítő ítéletét. . . .

Ha a' tilos módon házasságra lépő cath. fél értekező szerint holtnak is lenne tekintendő a' cath. egyházra nézve: gyermekeiből eleven tagok vállhatnak, kik iránti anyai figyelemből nem tanácsos oda vinni a' dolgot, hogy a' közönyös szüléből apostata váljék. . . . Szerk.

Szerkesztői jegyzék ¹⁾

Az olvasónak bölc's ítéletére bízuk, hogy latra tévén most mind a' két véleményt támogató okokat, azt vallja magáének és azt fogadja el, a' mellyik néki valószínűbb, vagy biztosnak tetszik. Azonban bár mellyik

¹⁾ Lásd *Religio* 1854. II. fél év 29, 36. szám.

véleményhez csatlakozzék is, állításunk, 's saját egyéni nézetünk további igazolására meg kell jegyeznünk azt, hogy mivel a' magyarországi püspöki kar is ezen 1841. évi római bullát, mint fentebb láttuk, épen ugy értelmezi, mint mi; ezen körülmény nem ellenünk, hanem mellettünk harczol, 's ezen nézetünkben erősbít inkább, mint gyengít. — Továbbá az általunk már többször idézett Roskoványi de mixtis matrimoniis czimű kitűnő jelességű munkában két 1842, és 1847. évben, — tehát már az 1841. évi bulla után, — kiadott Romai decisio is foglaltatik, melly szinte tán némi világot önt e' kérdésre ¹⁾

Quid de matrimonio iudicandum, quod sponsi mixtae Religionis, ac quod parochus catholicus propter defectum cautionis opportuna de catholica educatione prolis illud benedicere, aut litteras dimissoriales dare recusavit, coram ministello protestantico contraxere? Numquid mulier, ubi Concilium Tridentinum est receptum, concubina erit habenda? et si ita, quibus sub conditionibus Ecclesiae poterit reconciliari, eiusque matrimonium revalidari?

Ezen éppen a' vita alattival azonos kérdést tévé egy meg nem nevezett püspök a' Congregationnak eldöntés végett, melly 1842. évi Junius 30-án e' végzést adta ki „quoad primam et 2-am partem recurratur in casibus particularibus.“ — Ha az olvasó tudni akarja, hogy mi czélból kívántatott az illy eseteknek feljelentése, azt némileg gyaníttatja az érintett Congregationnak ugyan csak 1842. évi Julius 26-án szinte egy meg nem nevezett püspöknek adott következő utasítása: „Sanctissimus Dominus noster facultatem petitam (sanandi in radice mixta matrimonia invalida, quia coram ministro protestante absque interventu parochi catholici contracta) benigne concessit. ²⁾

A' második kérdés pedig ez volt: Quaeritur 1. Utrum communicatio in Sacris existat, si vir Catholicus ritu protestantico in Ecclesia protestantica matrimonium ineat cum foemina protestantica? 2-do Utrum Sacerdos catholicus salva conscientia matrimonio mixto assistere, illudque solemni benedictione cohonestare possit, si sponsi vel antea, vel postea matrimonium ineant in ecclesia protestantica, rituque protestantico?

Feria IV. die 21. Aprilis 1847. in Congregatione Generali S. officii habita in Conventu S. Mariae supra Minervam coram Emin. ac Rever. DD. S. R. E. Cardinalibus generalibus Inquisitoribus propositis superscriptis dubiis, iidem Em. et Rssmi decreverunt, quoad I. affirmative quoad II. negative.

¹⁾ Roskoványi 330, 331. ²⁾ Kutschker I. 536.

II. Szakasz.

Vegyes házasságból született gyermekek vallási nevelése.

BEVEZETÉS.

Az előbbeni Szakaszban előadván azt, hogy hol 's ki előtt lehet érvényesen és törvényesen vegyes házasságot kötni, minthogy az illy vegyes házasságokból gyermekek is szoktak születni, e' szakaszban ezeknek vallási neveléséről fogunk értekezni. Az új polgári törvénykönyv e' tárgyról a' 140. §-ban eként rendelkezik: „Minő vallásban kellessék az olly gyermeket nevelni, kinek szülei nem egy hitvallásuak, 's melly korban legyen szabad a' gyermeknek más hitre, mint a' mellyben neveltetett, áttérni, a' közrendtartási rendszabályok határozzák meg.“ Minthogy az új házassági patens a' polgári törvénykönyvnek eme §-át sem vissza nem vonja, sem nem modositja, sem bővebben nem magyarázza, nem csak hasznos, de szükséges is ama közrendtartási szabályokat ismerni. Ezeket előadni szándoka szerzőnek e' II. szakaszban, és hogy annál tisztábban tűnjenek az olvasó szeme elé az e' tárgyban kiadott rendelmények, az I. fejezetben az értekezésül felvett kérdésnek, és a' vegyes házasságoknál nagy szerepet játszó reversalisoknak, úgy a' mult, 's a' jelen században az újabb korig kiadott rendelményeknek történeti kifejlődését tüntetvén elő, a' II. fejezetben azt adja elő, miként áll a' fenebbi kérdés jelenleg polgári törvények által szabályozva.

I. Fejezet.

Történeti kifejlődése e' kérdésnek.

§. 1. III. Károly 1711 — 1740.

Az 1606. évben kötött bécsi, ugy az 1645. évben kötött linczi békekötések a' régi magyar polgári törvénykönyvbe beigtattak ugyan, és ez által magyarországban az evangelicusok meghonosítottak, azonban korántsem voltak azok olyanok, minőknek nevük után lenni kellett volna; a' békét csak egy kis rövid időre hozták meg, 's uj meg uj vallási surlódásokra nyujtattak okok, miket a' történetkönyve feljegyzett. A' bécsi és linczi békekötések alkotói figyelmét kikerülte azon körülmény, hogy honunkban az evangelicusok, majd catholicusokkal is fognak házasságra lépni, és így sem az illy vegyes házasságokról, sem az ezekből születendő gyermekek vallási neveléséről nem intézkedtek. Ha magában igénytelen tárgynak is látszik ez, és az olvasó a' békekötések alkotóinak eme elnézési hibáját könnyen megbocsájthatónak is tartaná, a' következményekre fordítjuk az ő figyelmét, hogy épen a' többi között ezen vegyes házasságokból született gyermekeknek figyelem nélkül hagyott vallási nevelési kérdése miatt a' catholicus és evangelicusok között olly surlódások merültek fel, hogy a' nyomottak az országgyűlésnek oltalom karjait voltak kénytelenek az elnyomni akarók ellen felhívni. Valamint a' némethoni Ágosta városban 1559. évben tartott országgyűlésen a' Catholicus Rendek ama panasszal járultak az országgyűlés elébe, hogy a' némethoni evangelicusok akadályozzák a' vegyes házasságot, ha csak a' catholicus fél irásilag lenem kötelezi magát arra, hogy saját vallását elhagyva a' protestantismusra fog áttérni, és természetes születendő gyermekeit is ebben nevelni, ugy épen száz esztendő mulva, de csak hamar a' linczi békekötés után a' szegény Bazin városi Catholicusok szinte amahoz hasonló panaszt emeltek az 1659. évi országgyűlés előtt a' Bazini evangelicusok ellen. Sőt itt nálunk már előbb is nyomára találunk hason követeléseknek az evangelicusok részéről, nyomára találunk az annyi vitára okot adott reversalisnak, melynek eszméje 's keletkezése az evangelicusoknak tulajdonítandó. A' korán elhunyt hires catholicus történetíró Gróf Majláth János így adta elő ezen honunkban 1604. évben, tehát a' bécsi békekötés előtt két évvel egy catholicus által kiadott reversalis történetét az 1843. évi országgyűlésen: Egy előkelő protestans — Dersfynek hívták — leányát Katalint férjhez adván, az akkor catholica vallást követő Wesse-

lényitől reversalist követelt 's nyert, mellyben azt ígérte, hogy nejét a' protestans vallás gyakorlatában háborgatni nem fogja, hogy udvarában mindég protestans papot fog tartani, hogy minden jószágait protestans pappal ellátandja, és ha meg nem tartja ebéli ígéretet, vagy ha nejét Katalint catholicizálná, elveszti örökségét. — Wesselényi István — az akkori nádor Thurzó előtt — irta alá ezen reversalist, és magát annak megtartására: „Sub amissione fidei, honoris et humanitatis sub juramento“ kötelezte. Ily 's ehhez hasonló reversalisokat még később is követeltek és nyertek is ki az evangelicusok a' catholicus jegyeseiktől, mint alább látni fogjuk.

Mint említettük a' bécsi 's linczi békekötések nem felelvén meg nevüknek, és nem hozván meg ama várva várt gyümölcsöket, mellyeket nevükkel ígértek vala, több nemű surlódások, és viszálykodások támadtak a' catholicusok és evangélikusok között, ezek azokat, azok ezeket törvény sértéssel, és elnyomatással folytonosan vádolván. Noha a' király ugy az országgyűlés is eme vallási surlódásokat megszüntetni, és megadva mindenkinek azt, mihez sajátlagos állása és a' fenálló törvények szerint joga volt, a' kiengesztelődés arany napját a' magyar Égen feltüntetni akarta, és szeretete volna is, azonban erre mindaddig alkalmas idő nem mutatkozott, míg az ország kebelében és határain belül kül ellenség dühöngött, ez kötvén le mindkettőnek figyelmét. Midőn ez a' 18 század elején megtörtént, és a' török sereg az osztrák magyar katonaság által kiűzetett e' szép hon határából, III. Károly az 1730. évben Bécsbe Jenő herczeg elnöklete alatt összeült ministeri conferentiának, melly az 1715. évben kiküldött országos választmány munkálatát vizsgálta, kötelességévé tette a' vallási surlódások megvizsgálását, és olly vélemény előterjesztését, melly a' meghasonlott kedélyeket kiengesztelje. A' ministeri conferentia, mellynek végzéseit a' tudós Lányi ¹⁾ bővebben előadja a' vegyes házasságokra nézve azon véleményben volt, „miszerint a' belölők származó sok és tetemes vallási ártalom miatt megengedni sem kellene, minthogy azonban magyarországon, kivált az alsó néposztálynál nem gátoltathatnak, megengedtetnek, de ugy, hogy mindenütt catholicus lelkész előtt, ennek vallási előbbvalósága miatt, történjék, és olly házasság gyermekei catholica vallásban neveltetnek, min ha szerződni nem lehetne, a' catholica félnek mindenkor szabad maga nembeli gyermekét saját vallásában nevelni.“

A' ministeri conferentia véleményét egész terjedelmében elfogadta a' király és 1731. évi Martius 21-én kiadott körrendeletével ²⁾ azt foganato-

¹⁾ Magyarföld Egyháztörténetei III. kötet. 21. lap. ²⁾ Fejér Codicillus Jurum et Libertas Eceles. Cath. 341. lap.

sítani is parancsolt, egyedül a' vegyes házasságokra nézve adott véleményyt, nem tudhatni mi okból, veté el, és a' most idézett rendeletben e' tárgyról csak ekép rendelkezik: „7-o Ut disparis Religionis homines tam in articularibus, quam non articularibus locis praecise coram parochis loci catholico matrimonium inire possint admitti,“ a' királyi rendelet egészen elmellőzi a' ministerialis conferentiának a' vegyes házasságokból született gyermekek vallási nevelése iránt adott javaslatát.

Hogy eme rendelet a' catholicusokat ki nem elégité, az előre volt látható; mit tett Altheim bibornok váci püspök, hogy e' rendeletnek a' catholicusokra nézve kedvező módosítását eszközölje, Fejér által az idézett helyen közlött levelei mutatják. Hogy a' vegyes házasságok kérdése, és a' gyermekek nevelése az elintézendő főbajok közé tartozott, a' conferentia véleményéből elég tisztán kitünik, melly midőn a' bajt orvosolni akarta, kétfele gyógyszert ajánlott, vagy t. i. mondassék ki, hogy minden gyermek nemi különbség nélkül catholica vallásban neveltesék, vagy pedig bizassék e' kérdésnek eldöntése egészen a' szülőkre, ugy azonban hogy a' catholica félnek mindenkor szabad legyen maga nembeli gyermekét saját vallásában nevelni. A' király ugy látszik az első nem akarta törvény gyanánt kimondani, nehogy az evangelicusoknak újabb panaszokra nyujtson okot vagy alkalmat, az utóbbi orvosszer elfogadása által pedig a' különben is már eléggé megszomorított catholicusokat nem akarta ujolag keseríteni, inkább e' tárgyra nézve hallgatott, és a' kérdést megoldatlan hagyta tán azért is, hogy utóda és leánya Maria Theresia ezen kérdésnek bölcs megoldása által új gyöngy darabot fűzzön ama koronába, melly fejét olly szépen ékesité, és a' historia is új adatot nyerjen, hogy a' más bölcs intézkedések végett is méltán kiérdemlett nagy nevet Maria Theresiánál evvel is igazolhassa, és növelhesse.

§. 2. Maria Theresia 1740 — 1780.

III. Károly sirba szállott a' nélkül, hogy vallási törvényeit a' catholicusokra nézve kedvezőleg módosította volna, Altheim bibornok is elköltözött őseihez 's meghalt a' nélkül, hogy a' királynál közbevetett kéréseinek várt sikerét láthatta voln, elment örök álmát aludni, ugy látszik a' többi főpásztorok szemére is akkoron egy darab ideig ha nem is halálos, de mindenesetre mély szendergő álmom ereszkedett. Igen helyesen jegyzi meg Lányi idézett munkájában ¹⁾ hogy midőn Maria Theresia lépett a' trónra,

¹⁾ III. K. 36. lap.

elég sok vallási bajok várakoztak orvosló kezére, mert ez idő tájban hűlni kezdte már mind a' fő- 's alapsztorigondosság és lelkeszeti buzgalom, mind a' népi ama vallásos eleven érzelem, melly mind kettőjüket az imént mult viszontagságok, és isteni látogatások korában lelkesíté. A' szellemi élet fenéje, az erényesség sirásója, — a' vallási közönyösség — a' szörnyeteg lépteivel kezdte elhatalmazni a' népben. A' királyi vallási rendelmények mint szint annyi nyavalyára készült tapasztok és gyógyszerek a' nyavalya létének, és bensőre törekvő rágodásának kétségtelen jelei. A' kormány főkegy uri jogánál fogva azt a' czélt tűzte ki magának, az ősi Religiót és Istentiszteletet gyarapítani e' hazában, és ezen szándokból folytak vallásiügyi rendelvényei, ha ezek más vallások megszorítását látszának is akarni, az nem annyira vallási türelmetlenség, mint inkább azon őszinte jóakaró vágyból származott, a' tévedőket ősi egyházukba hozni vissza. Ezen czélt tartá szem előtt Maria Theresia a' vegyes házassági intézkedésekben is. Hogy az ő igaz egyház tagjai tetszés szerint menjenek át másba, nem tűrte, hanem több rendbéli parancsokkal iparkodék akadályozni, annál kevésbé leheté azt tőle várni, hogy a' catholicus szülektől származott csecsemőt elvonassa. És olyan catholicus szülők is találtattak, kik vallási közönyösségből gyermekeiket protestansokká hagyák neveltetni, mi megfoghatlan minden esetre hihetetlen dolog volna, ha Theresia rendeletei közt nem találánk egyet, mellyben olytán magzatainak hanyag nevelői ellen pört támasztatni, és az ítélet a' Helytartó Tanáccsal közöltetni rendeltetik.

Maria Theresia nő volt, anya is volt, mint a' jó anya hibásnak hitt gyermekének megtérítéséhez csak akkor nyul szigorubb eszközökhöz, ha az anyai szív által ajánlott és fogamatba vett édesded szelidebb eljárás célhoz nem vezet; Maria Theresia is ezen eljárást követte mindjárt kormányzásának kezdetén ama súlyos bajok elintézésénél, mellyek örökség gyanánt elintézetlenül adattak át neki a' trónnal és a' kormány pálczával. Ő az országnak anyja, azok, kiknek baját orvosolni kellett, fiai voltak, és így azt, mit a' fejedelem kivinni akart, először gyengéd bánásmóddal, mint a' magyar mondja jó szerivel akarta létesíteni. Azért 1749. évi Január 17-én kiadott rendeletében 'J a' vegyes házasságokra és a' gyermekek nevelésére nézve így rendelkezett: VII. Parochi bono modo, non coactive parentes eo disponere adlaborabunt, ut proles ex diversae religionis matrimoniis susceptae, ritu catholico educentur, desuperque reversales porrigant dioecesis duntaxat, et medio horum parochis pro debita observatione."

Most hangzott le először, mióta a' szóban lévő tárgy iránt a' catholi-

cus és evangelicusok közt surlódások támadtak, a' fejedelmi trónról azon csak ohajtásban nyilvánuló akarat, hogy a' vegyes házasságokból született gyermekek catholicus vallásban neveltessenek, de ezt a' fejedelem nem parancsolta, hanem csak kérelem útján kívánta megnyerni. — Maria Theresia megértte a' jeget, és a' kérdésnek tárgyalásába, mellyhez Károly közelíteni nem mert, vagy nem akart, Istenbe vetett bizalommal beavatkozott. Ámbár e' leirat minden erőszakot kizárt, és az illetők szabadságát nem korlátozó, mert az evangelicusok önkényére bízta azt, hogy a' catholicus pap által előadandott kérdésbe be- vagy benem nyugodjanak, még is ezen leirat nagyba nyugtalanítá az evangelicusokat, ügynökeik 's ügyvédek, — mint Maria Theresia az 1750. évben Bécsben nála megjelent evangelicus deputationak szemére lobbantá, ¹⁾ — éjjel nappal szaladoztak pártfogókat keresendők, hogy ezen 's más vallási rendeletek és leiratok visszavonását eszközöljék, sőt még a' bécsi udvarnál lévő külföldi követek közbenjárását is kikérték, noha siker nélkül.

Maria Theresiának most idézett rendelete nem hozá meg az ohajtott eredményt, ha a' catholicus papok nyertek is itt ott az evangelicus féltől térítvényt a' gyermekek catholicus nevelése iránt, azonban ezen önkényt elvállalt kötelezettségüket nem teljesíték, sőt catholicus szülők is olly annyira elfeledkeztek magukról és gyermekeikről, hogy ezeket evangelicus vallásban neveltették. Maria Theresia elkeseredett szívvel látta mindezeket, fájlalva látta ama reményeinek csalódását, mellyeket első engedékeny leiratához kötött, azért egy lépéssel tovább ment, és 1756. évi Augustus 30-án újabb az előbbinél szigorubb rendszabállyal kívánta a' mind inkább fenyegető bajoknak elejét venni. E' rendeletnek tárgyunkra vonatkozó eredeti szövegét közöljük, ²⁾ hogy az olvasó annak tartalmából megítélhesse az akkori viszonyokat. — SS. C. Maiestatem, — így ír a' Magyar Helytartó Tanács az egyházi és világi hatóságoknak, — displicenter sane intellexisse, quod impii parentes catholici eo prolapsi sint, ut proles suas ex disparis Religionis matrimonio progenitas aut in fide orthodoxa educare, aut deviantes ad eandem reducere non conentur, tametsi ex antecedaneis benignis resolutionibus regis nota sit ipsius benigna intentio, et voluntas regia, ut verus cultus divinus omnimode propagetur, et hoc fine circa prolium a parentibus ab utrinque catholicis, aut disparis religionis progenitarum in fide orthodoxa educationem, deviantium vero ad eandem reductionem omnis possibilis cura per magistratus, jurisdictiones et parochos catholicos adhibeatur, sine proinde declarato altefata SS. C. et Regia Majestas clementer resolvere dignata est:

¹⁾ Fejér 382. ²⁾ Fejér 391.

I. Ut contra parentes illos, quorum uterque catholicus est, proles tamen eorundem iam sunt perversae aut in damnato adhuc existunt indifferētissimo, actio fiscalis magistratualis erigatur, servatisque de jure servandis, sententia feratur, et ante publicationem consilio huic L. R. et abhinc Suae Maiestati SSmae submitatur. Non secus contra eos II. qui reversales dederunt, ad earundem implementum procedatur, et ad tenorem reversalium debito juris ordine convicti puniantur, proles autem adhucdum indifferentes, ut in fide catholica educantur, instruanturque, jam perversae autem in conformitate, ideae anno 1749. elargitae reducantur, tam parochi, quam et locorum magistratus omnem sollicitam per iteratas clementissimas resolutiones regias eatenus emanatas, eisdem impositam curam et sollicitudinem sunt impensuri. III. In casu vero illo, quo parentes diversae sunt religionis, proles tamen utriusque sexus in acatholicismo educantur, aut iam sunt educatae, in conformitate idealis resolutionis ex favore dominantis Religionis tum quoad eduactionem et respective reductionem magistratus jurisdictionati et locorum dioecesani, ac IV. quoad proles in indifferentismo existentes placidioribus modis imo si uterque eorundem parens est catholicus magis etiam seriis et efficacibus mediis ad orthodoxam fidem disponendas, parochis sollicitam eatenus operam impensuris, magistratus omnem debitam et necessariam praebere teneantur adistentiam.

Quatenus autem in futurum quoque similium perversionum antevertatur occasio benigne vult Sua Majestas SSma ut I. circa ineunda inter diversae Religionis personas matrimonia benignissima idealis Resolutio eatenus emanata quam exactissime observetur. II. Ut non modo parentes catholici a mittendis ad oratoria acatholicorum prolibus suis, sed et ministri et praedicantes ab omni earundem prolium seductione, quam severissime et comminatione erigendae contra eosdem in casu praevaricationis actore magistratuali actionis inhibeantur. III. Ne catholicorum proles a fide orthodoxa deflectant, taliterque malitiam suam in effectum deducere valeant, locorum magistratus suam eatenus efficaciter interposituri sunt auctoritatem IV. denique et ultimo, ut parentes catholici proles suas ipsimet circa quintum et sextum aetatis annum parochis, cum omni svavitate et discreto zelo eatenus erudiendas statuere, et ubi parochi judicaverint, etiam ad confessionem sacramentalem peragendam adducere teneantur.

Ez már szigorubb volt az előbbi leiratnál, a' leirat tartalma mutatja, mennyire szívéen feküdt a' királynénak ezen mindinkább ragadozó bajnak orvoslása, a' legjobb akarat megvolt, de a' végrehajtással megbízottaknál hiányzott az, pedig meg volt parancsolva, hogy a' polgári hatóságok segéd kezét nyujtsanak a' clerusnak; — mind hiába, a' bajok nem szűntek sőt

szaporodtak, az indifferentismus mind inkább növekedett, és szétterjedett, melyet az ájtatos királyné kiítani akart, a' vegyes házasságokból származott, sőt a' tisztán Cath. szülők gyermekeinek vallásos nevelése elhanyagoltatott, a' helyett hogy a' királyné szándokához képest a' catholicus papok és szülők igyekeztek volna egyes házasságok kötése alkalmával térítvények kérése és kinyerése által gyermekeiknek vallásos nevelését biztosítani, inkább az evangelicusok szerezték ezt meg maguknak a' catholicusoktól. — A' királyné mind ezt bámulva hallja, és hogy a' bajnak okát kitudja, egy commissiót rendelt ki ez ügy megvizsgálására. Mit talált, 's mit jelentett a' vizsgálatall megbízott királyi commissio, e' sorok írója, minthogy a' jelentés nyomára nem akadt, nem tudja; de ha figyelemmel kísérjük a' királynénak rendeleteit, a' vizsgálat eredményét nem csak gyanítani, de bizvást kitalálni is lehet. Ugyan is 1761. évi Január 29-én kiadott és a' főpapokhoz intézett leiratában a' bajt egyenesen a' papság hanyagságának tulajdonítá. Siquidem in pluribus casibus — így irat helytartó Tanácsa által a' főpapokhoz — appareat, quod jam non tantum in prolium a disparis Religionis parentibus progenitarum in fide orthodoxa debita educatione sufficiens cura et sollicitudo non adhibeatur, quin potius eodem ad oratoria et scholas iam Augustanae et Helvet. confessioni addictorum promiscue mittantur, taliterque partim in reali acatholicismo, partim vero damnato indifferentismo educentur, verum etiam ipsae personae catholicae res orthodoxae fidei negliger, et sequiter agant, et non Ecclesias Romano Catholicas frequentent, ac aliis quoque Ecclesiae praeceptis aperte et impune contraveniant, non contravenirent autem, si ipsi loci parochi obligationi suae parochiali exactius satisfaciētes eiusmodi frigidis et languidis catholicis parochianis, eorumdemque prolium cath. educationi solerter et attente invigilarent. Qualiter porro debitam prolium cumprimis in orthodoxa fide educationem, ac in genere eiusdem orthodoxae fidei incrementum et augmentum pro solita sua in Deum pietate Sacra Sua Majestas C. R. sibi cordi continuo sumat, ex compluribus benignis rescriptis medio Consilii huius L. R. sibi intimatis Excellentiam Vestram ubertim jam percepisse non ambigitur. Atque hinc Eidem in continuationem illorum de benigna altetatae C. R. Majestatis jussu intimat Consilium hoc R. L. quatenus eadem apud Dioecesis sibi concreditaē curiones efficaciter disponere, eosdemque serio monere, et hortari velit, quo videlicet ipsi qua exemplo, qua verbi divini zelosa praedicatione ipsum quidem Romano Catholicum populum, et cum primis proles in acatholicismo et damnato illo indifferentismo educatas svavi, et quavis alia modalitate ad orthodoxam fidem reducere contendant, ac ut taliter reductae in eadem fide constanter permaneant, ac ne iterum seduci

possint, omnem possibilem vigilantiam et attentionem pro incumbenti etiam sibi pastoralis munere adhibeant. Ipsi porro Archi- vel Vicearchidiaconi tempore visitationis omnem sollicitudinem eo impendant, investigentque, an et qualiter res catholica in hac parochia agatur, et promoveatur, qualia media hunc in finem per parochum adhibeantur. Demum comperiendos nefros defectus et errores pro bono orthodoxae fidei instantanee sufferant et emendant. Praeterea ubi disparis Religionis matrimonia contrahuntur, solitarum de educandis in orthodoxa Religione, quam sponsus et sponsa profitetur, utriusque sexus, quantum licet, prolibus reversalium litterarum extradationis omnimodam rationem habeant exacte, harum observationi et effectuationi per quam sollicitate invigilent. ¹⁾

Mintha látnók a' királynőt mennyire megnyugodva érezte magát, hogy eddig kiadott rendeletei sikeretlenségének okát kitudhatta, és eme most közlött új leiratával azt a' fő- és alpapságnak megmondhatta. Egészen azon édesded remény ölében ringatta magát, hogy most már minden rendén lesz. Azomban a' királyné csalatkozott, és édesded álmából nem sokára felkelté őt a' várt reményekkel összeütköző szomorú tapasztalás; minden úgy ment mint az előtt. — Említettük már előbb, hogy e' korban az örül rendelt pásztorok egy része a' szendergés karjaiba veté magát, és a' kik ébren voltak, legszentebb kötelességeiknek ama részét nem teljesíték, melyre őket Maria Theresia olly szívrehatólag inti, t. i. a' példás élet, és az Isten Igéjének hirdetését. Valamint az, ki mélyen alszik, egy lökésre vagy nogatásra ritkán ébred és határozza el magát a' felkelésre, hanem ha szemeit felnyitja is, azt csak azért teszi, hogy a' felébresztőt megtekinthesse, és azután rendesen a' másik oldalára fordulva ujjal a' jótékony álomnak adja át magát; ez történt itt is, de megtörtént az is, hogy ha a' felébresztőnek szükséges dolga van az alvóval, azt súlyosb lökéssel is felébreszti álmából. Maria Theresia 1767 évi Junius 4-én kelt 's a' főpapokhoz intézett leiratában ujjal, de most már nagyobb szigorral költi fel a' még mindig szunnyadozó Clerust. Quandoquidem Sua Caes. et Regia Apostolica Maiestas nomine suo regio Ordinarios Dioecesium identidem reflectendos jubeat, ut quum notabilis in Clerum praeprimis culpa cadat, quod plures eiusmodi reperire sit catholicos parentes, qui liberos suos in acatholicismo aut indifferentismo, uti perhibetur, educant, aut saltem prolium plane negligentes an et qua in Religione illae imbuantur, haud curae habeat, quatenus in eiusmodi catholicos parentes, qui liberos suos in aliena Religione educant, omni cura invigilent, mediaque spiritualia in instruendis

¹⁾ Fejér 397.

parentibus et liberis impendant, ubi vero haec non profecerint, debitam idcirco informationem foro saeculari exhibeant, quam maxime autem parochias in iis locis ubi malum hoc ex defectu parochorum grassatur, erigere, aut plures illuc capellanos constituere studeant, hinc clementissimam hanc resolutionem caesaream regiam Excellentiae Vestrae de benigno jussu regio finem in eum intimat Consilium hoc L. R. quatenus ad procurandum eiusdem debitum effectum oportune agere et subordinatos sibi locorum parochos debite instruere haud gravatum velit. ¹⁾

Maria Theresia eme dörgő szózatával felébresztvén a' Clerust korholja a' papokat hanyagságukért, kik aluya keveset gondolnak avval, hogy az ő aklukba tartozó juhokat mások édesgetik és lopogatják át a' magukéba, mint egy újával mutatja nekik a' veszélyes bajt, mely a' gondjukra és vezérletükre bizott catholicus nyáját elszenderedésük alatt meglepte, és kötelességükké tette, hogy kitörülve szemeikből az álmot erélyes örködés mellett gátolják meg jövőre a' juhoknak elszéledését, vagy erőszakos elhajtását, ugy más részről gondos ápolás mellett a' felügyelés hiánya miatti beteg nyáját orvosolják. — Egy évig várt a' királyné, de sikerét nem láthatta jó szándokának, és miután tapasztalta, hogy a' nagy mértékben dülő betegség a' clerus által csak ugy orvosolható, és a' betegség elterjedése csak ugy gátolható meg, ha ő fejedelmi gyógytárából nyujt hathatós gyógyszert, 1768. évi Julius 28-án következő parancsot intézett az egyházi, és polgári hatóságokhoz: Siquidem ab experientia et ex quotidianis querelarum ad Suam Majestatem Sacratissimam delatarum casibus, magistratualibus item inquisitionibus, ac ipsis etiam submissis fiscalibus processibus atefata Sua Majestas C. Regia clementer observasset, quod non obstantibus tot salutaribus et severissimis circa orthodoxam educationem prolium emanatis resolutionibus, et ordinationibus plurimae tam ex catholicis, sed potissimum ex disparis religionis parentibus progenitae proles partim in damnato indifferentismo educentur, partim vero seu conniventia parentum, seu fors etiam variis artibus acatholicorum in haeresim prolabantur, ideo quo malo huic remedium adferri possit, summefata Sua Majestas Sacratissima clementer resolve dignata est, ut in posterum hujuscemodi mixta matrimonia non alio modo admittantur, quam si pars acatholica reversales de utriusque sexus prolibus in orthodoxa fide educandis dederit litteras. ²⁾

Az anyának kifogyván türelme, és megbosszankodva azon, hogy eddigi gyengéd és minden szigorúságot kizáró rendeletei kijátszattak, és eredmény

¹⁾ Fejér 400. ²⁾ Fejér 400.

nélkül maradtak, eme most közlött rendeletével véget akar vetni a' vitának, és legalább jövőre elakarja zárni az illy bajok keletkezhetését rendelvén, hogy ezentul csak egyedül ugy 's akkor lehet 's szabad az evangelicusnak catholicus jegyessel házasságra lépni, ha amaz írásbeli térítvénnel leköti magát arra, hogy mindkét nembeli gyermekeit a' cath. vallásban fogja neveltetni, előbb megtétvén már a' rendelést, hogy az illy térítvénynek kiadói minden módon szorítassanak adott szavuk foganatosítására. A' reversalis tehát conditio sine qua nonja volt a' vegyes házasságoknak. = Említettük már előbb, hogy e' kor előtt, 's ez alatt is az evangelicusok követeltek és nyertek is ki reversalisokat a' cath. jegyesektől, ugy látszik a' rendeletnek ama' kitétele is, melly által az ellen rész mester fogásai megrovólag emlittetnek, szinte erre vonatkozik. Ezen sem törvény, sem királyi rendeleten nem alapult eljárást és visszaélést szünteti meg a' királyné, midőn egyedül és kizárólag a' cath. félt jogosítja, és hatalmazza fel a' térítvénnel, és az evangelicus félt pedig kötelezi annak kiadására, ha cath. jegyesét nőül elvenni akarja. A' kényszerítés súlyos fogalma könnyen elenyészik ha meggondoljuk, hogy e' rendelet által a' catholicusok éppen arra jogosítottak fel, mit előbb, 's azután is az evangelicusok ha nem is törvény ellenére, de minden bizonnyal nem annak oltalma mellett rég gyakorlottak; de különben is senki sem volt e' rendelettel kényszerítve a' reversalis kiadására, mert ha meggyőződésével 's egyéni vallási nézetei vagy lelkiismereti szabadságával ellenkezett a' reversalisknak kiadása, oda hagyta cath. jegyesét, és azt a' maga vallásabeliek közül választá magának.

Maria Theresiának életében ez volt utolsó rendelete a' vegyes házasságokból született gyermek vallási nevelése iránt, evvel bezárta eme üdvös és az akkori körülmények által parancsolt rendeleteinek sorát, és egész joggal áthathatta magát azon édesded reménynek, hogy a' szóban lévő kérdést jól elintéztvén efféle bajok nem fogják többé nehezíteni kormányát.¹⁾ Azonban ő, és véle mások is csalatkoztak, rendeletei ellenére még ezután is köttetek vegyes házasságok reversalis és catholicus lelkész közbejötté nélkül, sőt ezután is adtak ki catholicusok által evangelicus jegyesek részére reversalisok. — 1778. évben, tehát még Maria Theresia életében —

¹⁾ Midőn Bárá Fischer Daniel István kamarás és supremus Sedis Sicularis Udvarhely Judex Regius 1778. évben, ha bár csak szóval is ígérte meg cath. jegyesének Gróf Mikes Annának születendő gyermekei cath. nevelését, ebbéli ígérte meg-szegetve, különös érdemei tekintetéből az ügyészi kereset alul felmentetett ugyan, mit tán viselt főhivatalánál fogva is tenni kellett, de azért jótékony czélokra fordítandó 300 darab arany büntetésben elmarasztaltatott. Lásd Roskoványi De Matrimonii Mixti Tom. III. 540—543.

a' Rosnyói püspöki megye főpásztora panaszt emelt a' Helytartó Tanácsnál egy előfordult eset ötleteiből. Egy catholicus ember ugyanis egy lutherana leányt akarván nőül venni a' helyett hogy ő kért volna menyasszonyától térítvényt, emez követelt és nyert is tőle olly tartalmú reversalist, melly által a' cath. völegény a' leány gyermekeknek az anya vallásábani nevelésébe benyugodott; a' házasság valószínűleg a' menyasszonytól kinem adott reversalis hiánya miatt evangelicus pap előtt kötöttetett. Ez esetben mind a' M. Theresia, mind III. Károly által kiadott és általunk fentebb idézett rendeletek sértettek meg, mert vegyes házasság 1731. évi Martius 21. kiadott rendelet szerint is egyedül és kizárólag cath. lelkész előtt kötöttetett, a' reversalist pedig vegyes házasságok kötésénél az 1768. Julius 28. rendelet kívánta meg. És a' püspök még is elveszté az ügyet a' Helytartó Tanácsnál, melly 1778. évi Sept. 28. kelt leiratában a' lutherana asszonyt a' reversalis erejénél fogva ama jogábnan megerősíté, hogy a' leány gyermekeket maga vallásában nevelhesse. ¹⁾ — Ennek megmagyarázása 's megfejtése végett ne feledje az olvasó ama körülményt, hogy Maria Theresia bele unva és kifáradva a' sok vallási viszályokba, öreg napjaiban nem kísérté többé ezeket olly figyelemmel, mint az előtt, és ezeknek valamint más bajoknak elintézését is fiára II. Józsefre volt kéntelen beteges állapota miatt is bizni, kinek a' vallási tárgyakban anyjától eltérő elvei, és nézetei már akkor a' kormányzésekhez is átszivárogtak, és lassanként betanulták itt ama szellemet, melly Maria Theresiának halála után 10 évig volt a' kormányzéseknekél divatos és otthonos. — De még később is találunk nyomára annak, hogy az evangelicusok követeltek, és nyertek is a' catholicusoktól térítvényeket még azután is, midőn már az 1790¹/₁. évi 26. t. cz. a' vegyes házasságból született gyermekek vallási nevelését szabályozta, és törvény által rendezte. Egy panaszkép felterjesztett eset alkalmából már 1799. évi Augustus 21-én 18545. sz. a. kiadott helytartósági intézmény kijelenti, hogy ha a' kath. fél írott kötést adott is volna ki az iránt, hogy születendő gyermekeit evangelicus hites társa hitében nevelni engedi, minthogy ez törvényelleni, semmis és érvénytelennek tekintessék az olly térítvény. Sőt e' században is találunk még illyesmi nyomára, a' magyar királyi Helytartó Tanács több előfordult panaszok ötleteiből kötelességének érezte 1808. évi Julius 26-án 15994. kiadott körlevelével az egyházi és polgári hatóságokat figyelmeztetni arra, hogy ha catholicus atya gyermekeinek evangelica vallásbani nevelésébe megegyezett volna is, vagy megegyeznék, a' hatóságok az illy egyezést, minthogy törvényelleni, figyelembe sem ve-

¹⁾ Vallási mozgalmak. Gróf Majláth János II. köt. 13. lap.

gyék. De még 1821. évben is forgott fel hasonló eset, mert a' Helytartó Tanács az évi Febr. 20. 4370. sz. a. felhiva érezte magát, hogy mind Szabolcs vármegyének, mind' az Egri érseki ordinariatusnak a' már 1799 évi Aug. 21-én kiadott 's fentebb idézett rendelvényt miheztartás végett ujlag megküldje. ¹⁾

§. 3. II. József 1780 — 1790

De térjünk vissza tárgyunhoz, és a' Maria Theresiánál elhagyott fonalat ujlag felvéve fűzzük tovább e' kérdés történeti kifejlődését. Láttuk miként rendezte el azt Maria Therezia, de ennek elhunytja után II. József folytatta a' kormányzást. Tagadni nem lehet, hogy Maria Theréziának fentebb idézett, és más vallásügyre vonatkozó rendszabályai az evangelicusoknak nem tetszettek, és ebéli fájdmukat a' hon határain kívül is nyilváníták. József a' nagyreményű 's nem rossz akaratu fejedelem hivatva vélte magát arra, hogy a' megkeseredett sziveket megvigasztalja, és így a' különféle vallás felekezetűeket megnyugtattván a' honban mutakozó idegenséget lerontsa. Azért mindjárt kormányra léptekor 1781. évi October 25-én kihirdeté a' hires tolerantia féle patensét, melyben az általunk tárgyalt kérdésre vonatkozólag eként rendelkezik: VII. Quum matrimonia disparis Religionis hucdum non secus, quam erga dandas reversales de prolibus utriusque sexus in religione Rno Catholica educandis admissa fuerint, hujusmodi reversalium usum ex nunc quidem abrogare, pro constanti tamen norma una sancire duximus, in matrimoniis disparis Religionis, ubi pater catholicae Religioni addictus est, omnes proles tam masculi, quam et foeminei sexus in religione catholica educandas esse, quod dominantis Religionis praecipuum ac praerogativa esse dignoscitur, si e contra mater catholica, pater vero acatholicus foret, proles sexum parentum, qua educentur, religione sequantur. ²⁾

József eme patensben két elvet 's szabályt állít fel. a) Eddig reversalis nélkül nem lehetett vegyes házasságra lépni, mert ez *conditio sine qua non* volt, ezentul reversalis nélkül is lehet vegyes házasságra lépni. b) Ezentul nem szükséges a' reversalis, mert vegyes házasságoknál, hol az atya catholicus, mind a' két nembeli gyermekek az ő vallásában, ha pedig a' nő volna catholica, akkor a' leány gyermekek fognak csak catholica vallásban neveltetni, a' figyermekek pedig a' nemcatholicus atya vallását követik. Ezen két szabálynál nincs több eme rendeletben, sem ez által a' catholicusok által kívánt reversalisok eltörölve és megtiltva nem vol-

¹⁾ Extr. Ben. Res. Reg. 153—154. lap. ²⁾ Fejér 432.

tak; mutatja ezt azon tagadhatlan tény is, hogy több egyházmegyei levéltárakban még most is fellelhetők, és előmutathatók József idejéből való reversalisok, melyeket evangélikus atyák cs. k. hivatalnokok előtt catholicus jegyeseik számára kiállítottak, hol a' gyermekeknek is cath. neveltetésébe benyugodtak lemondva a' fentebbi patensben részükre adott kedvezményről.

A' keresztény türelmi patens mind a' mellett is, hogy elég világosan volt szerkesztve, több visszaélésnek szolgált ürügyül; így az evangélicusok eme idézett redelet által felbátorítva, a' rendelet előtt általuk kiadott térítvényeket is megsemmisítettnek vélvén, vagy akarván tetteleg is hozzá fogtak a' végrehajtáshoz, de József 1782. Majus 16-án 3360. sz. a. kiadott leiratával kijelenté, hogy az 1781. év előtt kiadott reversalisok kötelező ereje ezentul is épségben marad. ¹⁾ — Továbbá ezen türelmi patensből sokan azt vélték kiolvashatónak, hogy az engedékeny fejedelem előtt közönyös dolog volna, ha alattvalói akár az uralkoló Római Cath. Religiót követik, vagy a' recepták és türettek valamelyikét; és ennél fogva azon balvéleményt oszták, hogy még kedvesen is veendi a' fejedelem, ha a' R. Cath. hittől elpártolnak, sőt ez esetben még némi kiváltságokra is nyújtottak maguknak reményt. Illy bal vélekedések már a' nép közt is elszórva voltak, és veszélyt hozólag fenyegették az ősi Religiót. Azonban József megszegyeníté, és 1782. évi majus 24. kelt nyílt levelével megczáfola eme bal véleményeket ünnepélyesen kijelentvén, miként forró ohajtása ugyan, hogy népei az ősi Religióra, de csak szabad meggyőződés útján térjenek 's e' legbiztosb uton érhék el lelki üdvöket. Kényszeríteni arra a' császár senkit sem akar, és azoknak kik oktatás és benső meggyőződés által az Egyház kebelébe még nem hozattak, vallásuk szabad gyakorlatát megengedé, jövőre pedig kimondja, valaki házait, jobbágyságait, vagy akárkit a' királyi rendeletek hamis magyarázata, vagy fenyegetés, ráijesztés 's más erőszakos móddal a' cath. egyháztól elvonni iparkodik, királyi helytelenítést — indignatiót — 's a' körülményekhez kimért büntetést vonand magára. ²⁾

Ezen nyílt szavakban minden ugynevezett hátulsó kibúvó ajtócska nélkül adott rendelet Józsefet tisztán és szépen jellemezi; ellensége volt minden bár mellyik részről mutakozó erőszakos proselytismusnak, 's ez ellen nyílt sisakkal szállott mindég szembe. — Ha az 1781. évi Oct. 29-én ^{6983/8984} szám alatti rendeletében ³⁾ azt hagyja meg a' catholicusoknak, hogy az ágostai és helvét vallású szülék gyermekeit, vagy árváit catholika hitbeni neveltetés végett semmiféle ürügy alatt ne követeljék, ugyan ő

¹⁾ Extr. Resol. 152. ²⁾ Lányi 42—43. ³⁾ Extr. Res. 118.

1782. évi Május 21-én 3430. sz. alatti rendeletében ¹⁾ azt parancsolja, hogy az ágostai, helvét, és zsidó vallású kiskorú, vagy nagybkkorú bár, de még nem önjogu gyermekek, ha eszükkel 's lelki szabadságukkal élven semmi csábítások, vagy ijesztgetések elő nem bocsájtva szüleik, rokonaik és némely más hitsorsosaik előtt kijelentenék, hogy catholica hitet követni kedvök vagyon, és fél év eltelte után abéli akaratjukat ismét bebizonyítanák, tekintetben sem vétetvén koruk, catholica vallásra oktattathatnak. — Törvénytelen ágyból született gyermekeket — bár minő vallásu legyen természetes atyja, vagy szülő anyja — catholika vallásban rendel neveltetni az 1783. évi Decemb. 9-én 12454 számú rendelettel. — Kiterjedt minden lehető esetre figyelme: így 1781. évi Oct. 29-én ^{6983/8984} sz. a. azt rendelte, ha ágostai és helvét vallásu házások egyike, házasele életében, vagy holta után catholicus hitre átmenne, ez esetben, ha az atya tért meg minden 18 éven alul lévő gyermekeket, ha pedig az anya tért meg, csak a' leány magzatokat parancsolta catholica hitben neveltetni ²⁾ — Ellenben azon gyermekekre nézve, kiknek szülei a' catholika vallást hagyták el, 1783. évi Febr. 17-én ^{118/1423} sz. a. intézményében azt parancsolta meg, hogy a' hithagyás előtt szülött gyermekek nemi külömbiség nélkül a' cath. vallásban neveltesse ezután is, ha még 18 évet el nem érték, ³⁾ csak ekkor szabad nekik, ha akarnának, szülőik új vallására áttérni, addig pedig catholica vallásban nevelendők, azért megtiltá, hogy a' szülők eme gyermekeiket protestans imaházba isteni tisztelet és áldozat végett elne küldjék, sőt ha azok, — kiknek kötelessége erre felügyelni — az illyeseket elnézik, és nem akadályozzák, ha nemesek pénzbírsággal, ha nemnemesek börtönnel és keményebben is büntetni rendelte. ⁴⁾ Azonban 1785. Sept. 14-én 24118. sz. a. költ parancsolatában a' császár megengedte, hogy kiskorú 12. évet tul nem haladott gyermekek, ha még áldozásra nem bocsájtattak, az eltérő atyának új vallásában neveltesse. Ezen új rendelet szerint ha az anya hagyta el a' cath. hitet, a' gyermekek apai hatalom alatt maradván anyjuk vallását nem követik. ⁵⁾ (Azonban ezen 1785. évi rendelet Ferencz kormányá alatt visszavonatot, mint alább látni fogjuk). ⁶⁾

Ezek voltak Józsefnek a' vegyes házasságokból született gyermekek vallási nevelése iránt kiadott rendelkezései; azonban ő sem volt olly szerencsés, hogy e' kérdést mind a' két félnek ha nem is tetszésére, legalább

¹⁾ Ugyanott 127. megújított 1797. Oct. 2. 20248. — 1801. Dec. 1. 26467. sz. a.

²⁾ Ugyanott 119. megerősítve 1818. Sept. 22. 26460. sz. a. ³⁾ Ugyanott 120. megújítva 1812. 1. Dec. 29935. — 1813. 15. Dec. 30276. — 1818. 7. Jun. 18334. 1818. 21. Jul. 16408. 1819. 4. Maj. 12706. sz. a. ⁴⁾ 1784. April. 26. 9233. sz. a. Extr. 140. lap. ⁵⁾ Lányi 44. ⁶⁾ Extr. Res. R. 120. lap.

megnyugtatóására megoldhatta volna. A' milly nagy örömmel fogadták az evangelicusok a' türelmi patenst, ép oly lehangolva olvasták annak későbbi rendelményeit, különösen azt, mellyben az elpártolni akarókat eme könnyelmű szándokukban korlátozá, és az eltérők gyermekei cath. neveltetését elrendelé.

§. 4. II. Leopold 1790 — 1792.

József után Leopold ült ha bár rövid ideig is a' trónon, de még is sok fontos történet kérdésünkre nézve kormányzása alatt. 1765. évben volt az utolsó országgyűlés, de ebben semmi vallásra vonatkozó törvény nem hozatott, okát az olvasó a' fentebb előadott körülményekből kitalálhatja. Hogy elég orvosolni való vallási baj volt, mutatják Maria Theresiának rendeletei, de mint mondtuk, a' pásztorok szunnyadtak a' világi catholicusok nagy része pedig az indifferentismus tengerében uszott, azért semmi vagy igen kevés gondot fordítottak az illy vallási tárgyakra, az ellenfél pedig okosan hallgatott, mert az akkori állapot kedvező volt reá nézve, de virasztott sokak helyett Maria Theresia a' trónon, és onnét intézte el, mint láttuk, a' felmerült vallási kérdéseket. Fia 's utóda József követte anyjának példáját a' rendelkezésekben, noha egész más szemüvegen nézte a' dolgokat, mint anyja. Se az anya, se a' fiú nem volt oly szerencsés, hogy mind a' két fél tetszésére, vagy legalább meglegedésére intézkedhetett volna. A' midőn az egyik rész valami kedvező resolútiót nyert, a' másik vélt vagy valódi jogaiban képzelte magát sértve, és az elégedetlen, vagy keseredett rész a' jövő országgyűlésbe helyezte minden reményét, arra számítván, hogy ott majd elveszettnek hitt előnyének birtokába visszajön, és visszanyerni reményelt joga annál biztosb 's állandóbb lesz, mert az országgyűlésen alkotott törvénynek több súlyt tulajdonított, mint a' pusztá királyi resolutionak. Leopold tudta mindezeket, tudta azt is, hogy legközelebbi két eldőde minden e' tárgyban kifejezett buzgalom, és tagadhatlan jóakarat mellett sem volt szerencsés a' mindkét felet egyaránt megnyugtató közép ut kitalálásában. Azért midőn 1790. évi Junius 6-ra Budára országgyűlést hirdetett, az országgyűlésre bizta a' vallási, — többi közt az általunk tárgyalt — kérdésnek is eldöntését biztosan számítván arra, hogy az elvesztett bölcsesség követ, — mellyet két fejedelem némelylek szerint keresett ugyan, de fel nem talált — a' magyarok annál könnyebben felfognák találhatni, mivel az ügy őket közelebből érdekli. Csak ugyan az Országgyűlésen összejött Karok nagyban vitáztak egymás közt, a' vegyes házasságokból született gyermekeknek vallási nevelése iránt a' legcélsze-

rűbb és legokosb törvényt szerkezendők, a' catholicus rész e' végett következő törvényjavaslatot alkotott és akart királyi sanctio alá bemutatni: „ut proles e' connubio mixto natae omnes sine discrimine sexus in Religione Catholica educentur, adeoque non aliter, quam erga reversales per partem evangelicam dandas contrahi permittantur.“ Ellenben az evangelicusok is külön tanácskozva amattól egészen eltérő törvényjavaslatot szerkesztettek: „ut proles e' mixtis matrimoniis progenitae educentur in illa religione, de qua inter parentes conventum fuerit, ubi autem non convenierint, Sexum in religione sequantur.“ Nehéz feladat e' két különböző törvényjavaslatot összeegyeztetni aként, hogy mind a' két fél kielégítve legyen, utóbb győztek még is az evangelicusok, mert következő tartalmú törvényjavaslat alkottatott az alsó táblánál királyi sanctio alá: „ut proles utriusque sexus e' mixtis matrimoniis susceptae vel dehinc suscipiendae religionem sexus sequantur salvo contractu inter conjuges disparis religionis libere ineundo.

Leopold szomoruan tapasztalva, hogy a' vallási tárgyak elintézése iránt az országgyűlési tagok megegyezni nem tudnak, 1790. évi Novemb. 7-én bocsátá ki a' vallás ügyét tárgyaló hires oklevelét, melynek 15. pontjában ezt rendeli: „Vegyes házassági gyermekek közül, ha az atya protestans, csak a' fiúk lehetnek protestansok“. 1)

Valamint az országgyűlésen készített törvényjavaslat, ugy eme Novemb. 7. oklevél sem elégité ki a' catholicusokat, kik fájlalva szemlélték az evangelicusoknak eme vallás ügyeit tárgyaló patensben adott szabadalmakat, az országgyűlésen egybegyűlt főpapok és catholicusok serege 1790. évi Nov. 30. kelt felírásában önté ki panaszát és fájdalmát a' király előtt eme resolutio ellen, a' többi közt mondván: „Relate ad §. XV. fateri rursum humillime cogimur praejudicium religioni nostrae grave infligi, dum praeter mentem et tenores pacificationum proli masculae ex mixto matrimonio susceptae indulgetur, ut si mater catholica fuit, religionem patris sequi possit, contra evidentissima principia infallibilis nostrae Religionis“ 2) A' főrendek Leopoldot kérték fel arbiter gyanánt, hogy miután az országgyűlés nem tud a' vallási czikkek iránt megegyezőleg intézkedni, ő döntse el a' vitát; és Leopold látva mindezeket, a' catholicusok panaszának meghallgatása után, de az evangelicusok ohajainak és kívánságainak figyelembe vételével 1791. évi Martius 12-én kelt leiratában közlé az országgyűléssel a' törvénykönyvbe igtatandó törvényczikkeket, melyek közül a' XV. pont alatti így szóll: „Proles e' mixtis matrimoniis, quae semper coram parochis catholicis ineunda

1) Lányi III. 49. 2) Fejér 462.

erunt, quibus tamen impedimenta quaequam quocunque sub praetextu in contrarium ponere cautum esto, susceptae, aut suscipiendae, si pater catholicus fuerit, illius religionem sequantur, si vero mater fuerit catholica, tunc nonnisi proles masculae patris Religionem sequi possint“ ¹⁾ Nem elégité ki a' catholicusokat ezen törvényszerkezet sem, melly mind a' mellett is az 179¹/₁ évi törvénycikkelyek közé 26. §. alatt szórul szóra beigtattott és törvennyé vált, azért Battyáni primás az egyházi rendnek több catholikus által is aláírt tiltakozványát — mind a' mellett is, hogy a' királyi leirat és akarat értelméről jobban értesült Személynök ama megnyugtató nyilatkozatot tette, hogy a' possint igében fel van tartva a' catholica menasszonyra azon szabadság, hogy jegyesétől a' figyermekek catholica nevelését is kinyerheti 's biztosíthatja, — az ország Rendeinek benyujtá, melyet Kornis József ítélő mester el is olvasott, a' tiltakozás a' törvénycikkely szövegébe tétetett eme szavakban: „Contradictionibus Dominorum Cleri, et alicujus partis saecularium catholicorum non obstantibus, imo iisdem in perpetuum nullum vigorem habentibus“. ²⁾ Ez ama hires 's most is sarkalatos 179¹/₁ évi vallásos törvény születésének története.

§. 5. Ferencz 1792 — 1835.

Leopold csak hamar ezen országgyűlés befejezése után meghalt, és Ferencz lépett 1792. évben a' trónra, kinek a' jelenkor is megadta már, de az utókor sem fogja tőle megtagadni a' nagy nevet. Minő rendben találta ő a' vegyes házasságokból származott gyermekek vallási nevelését, leginkább kitűnik a' mindjárt kormányzása kezdetén 1792. évi Septemb. 25. 21098. sz. a. kibocsájtott rendeletéből, mellynek egész szövegét azért igatjuk ide, minthogy az leginkább kitűnteti azt, mikép volt ez ügy az élet mezején gyakorlatban. — Ad Excelsum C. R. Locumt. Cum ex pluribus specificis casibus observare liceat benignas resolutiones regias circa proles e mixto matrimonio progenitas, ac ipsum etiam articulum 26. 1791. ea de causa effectu non raro destitui quod nec parochi, nec magistratuales educationi prolium eiusmodi satis et de tempore invigilent, aut tempestive refugium efflagitent, sed parochi et vicearchidiaconi plerumque tum, dum jam tales proles evangelicae religionis imbutae sunt, ac adultiores evadunt, ad episcopos vel directe ad jurisdictiones recursum sumant, ministri vero evangelicae confessionis eiusmodi proles absque difficultate ad exercitium suae confessionis admittant; hinc ut quemadmodum iuribus evangelicorum art. 26. 1791. iisdem attributa nihil decerpendum vult Majestas

¹⁾ Fejér 456. ²⁾ Lányi 54.

Sacratissima, ita etiam ut ea, quae religioni catholicae competunt, suum sortiantur effectum debitum, in ea intervenit altissima Ordinatio regia, ut praetitulatae Dominationes Vestrae educationi sobolium mixti matrimonii, — quae seu ad praescriptum art. 26. 1791, seu juxta reversales antea per parentes de se datas, quarum vigorem, cum illae hactenus abrogatae non sint, ultro conservandum Sua Majestas SSma decrevit, in fide Catholica educandae sint, — sedulo et accuratius invigilari faciant, adeoque mox, atque eiusmodi proles recipiendae institutionis in fide catholica capaces fuerint, seu ubi septimum aetatis annum agere coeperint, si in fide catholica non instituerentur, necessaria eatenus pro talium prolium (si id circumstantiae exigent) etiam auctoritate magistratuali procurandam ademptionem mox disponantur. — Praeterea, siquidem §. 13. 1791. generaliter tantum statutum sit, ut casus circa transitum occurrentes Suae Maiestati SSmae referantur, tam vero haec ipsa, quam et illa eodem §. contenta legis dispositio, — ne quisquam demum ullum catholicum ad amplectendam religionis evangelicae professionem quocunque praesumat allicere medio — per id eludi observetur, quod complures quidem Religionem Rno Catholicam eo quod Oratoria Evangelica frequentent, alii vero Catholicos vel proles in fide catholica educandas ad Ecclesias evangelicae confessionis adducant, aut eorsum imperiose mittant, ministri autem Evangelicae confessionis quempiam a religione catholica deficere volentem absque testimonialibus super praescripta sex hebdomadarum instructione, aut proles catholice educandas ad amplectendam confessionem evangelicam admittant, aut ad communionem accedentes non repellunt, et ad dandam facti rationem constituti, id quod eiusmodi personas haud noverint, in sui exculpationem proferant — Hinc Sua Maiestas Sacratissima altissime decrevit, ut omnes et singuli, qui absque obtento altissimo indultu, aut quin institutionem per Suam Maiestatem ordinatam desuperque eorum ministris exhibenda testimonia accipiant, ad Oratorium fine cultus religionarii, vel participandae communionis accedere, aut seu catholici, seu protestantes proles suas catholice educandas, vel quoscunque catholicos alios ad oratoria adducere, aut eorsum imperiosius mittere, vel etiam oratoria accedere volentes pro obligatione sua non impediverit, aut quacunque demum ratione seducere praesumserit, nobiles quidem actione fisci magistratualis poena pecuniaria, ignobiles vero pari itidem fisci magistratualis actione poena carcerum, imo pro ratione circumstantiarum tam hi, quam illi gravioribus etiam poenis ob transgressionem legis benignarum ordinationum Regiarum in exemplum etiam aliorum puniantur. Praeterea autem in Ministros illos, quorum praetexta ignorantia ex confrontationibus et investigationibus, aut plane, aut cum prae-

sumtione eveniret, tanto gravius animadvertendum erit, quanto difficilior est dolosa, et in elusionem altissimarum ordinationum Regiarum tendentem eiusmodi simulationem ignorantiae remonstrare. Sed et illi quoque pro demerito, qui hac ratione ad deficiendum quempiam persuadere tentaverint, aut etiam obtrusione librorum catholicos depravare, nihili duxerint. Altissimam proinde hanc resolutionem Regiam Consilium istud L. R. praetitulatis DD, VV. finem in eum de benigno jussu Regio intimandum habet, ut eandem pro omnium notitia mox suo modo publicare, effectum eiusdem prout et articuli 26. 1791. procurare, atque in eius transgressores serio animadvertere noverint. ¹⁾

Valamint II. Józsefnek első vallási rendeletéből lehetett látni, mit várhat egyik is, másik is tőle, úgy Ferencznek eme körlevele is nyílt könyv volt a' catholicusoknak, úgy az evangelicusoknak is, megmondta ebben a' fejedelem mit kíván alattvalóitól, ezek pedig szinte kiolvashatták belőle, mit várhatnak tőle. Nem ok nélkül közlöttük a' rendeletet egész terjedelmében, mellynek figyelmes átolvasásn után következők tűnnek előnkbe:

a) A' fejedelem ujlag panaszt emel a' cath. clerus hanyagsága ellen, melly kevés gondot fordít a' vegyes házasságokból született gyermekek vallási nevelése iránt.

b) Panaszt emel a' szülők ellen, kik gyermekeiket az evangelicusok imaházaiba elviszik, elküldik, vagy az odamenetelre kényszerítik is.

c) Panaszt emel az evangelicusok ellen, hogy ezek mindenféle ürügy alatt a' fenálló királyi rendelményeket kijátszani, és azokat, kik hozzájuk nem tartoznak, magukhoz csábítgatni igyekeznek.

A' fejedelem mind ezen bajoknak elejét veendő szigoruan intézkedik a' törvény áthágói ellen, megújítván egy részről Józsefnek a' csábítók ellen fentebb általunk közlött büntetési rendszerét, más részről eme rendeletében határozottan kimondja azon később hason esetekben többször megújított akaratját, hogy ha a' törvény, vagy térítvény erejénél fogva catholicus vallásban nevelendő gyermek a' vegyes vallásu szülők által catholicea vallásban nem neveltetnék, erőhatalommal is vétessenek az illy szülőktől el a' veszedelemben forgó gyermekek.

Mint hogy eme bajoknak oka egy részben ismét a' clerus nyakába vetetett, 1793. évi April 23-án 10151. sz. a. intimatum által a' fejedelem a' püspökök útján felszólítja a' clerust, hogy hiveikre nagyobb gondot fordítván azokat a' vallás dolgaiban nagyobb szorgalommal s buzgalommal ok-tassák. Ugyan ez évi Febr. 12-én 3045. sz. alatti leiratában pedig egész

¹⁾ Fejér 463.

bizalommal fordul a' fejedelem a' lelkészkedő cath. papsághoz, és azon reményt fejezi ki, hogy ez kötelességénél fogva minden szorgalmát arra fordítandja, miszerint nem csak a' gondja alá vetett cath. hiveit szorgos oktatással hitőkben erősíteni, de más vallásuakat is élte feddhetlenségével a' cath. hittan tisztasága, 's mennyei eredetéről meggyőzni iparkodandik, minek eredménye az leend, hogy a' catholica hittől való elszakadások ritkábban fordulnak elő. ¹⁾

Ferencz királynak nagyon szíven feküdt, hogy a' vegyes házasságokból született gyermekek cath. vallásbani neveltetése, a' mennyiben ez törvény vagy téritvényi kötelezésen alapul, eszközöltessék, és ha egy részről eme szándokának kivitelében a' clerus közremunkálására számított, más részről ön maga is megtett a' törvényhatóságoknál mindent, hogy e' cél elérve legyen. Így 1805. évi Junius 11-én 13845. sz. a. az evangelicus lelkészeknek kötelességévé tette, hogy ezek a' gyermekeket, ha az áldozást kérnék is, csak akkor bocsássák ahhoz, ha bebizonyítatik, hogy eme gyermekek catholicusoknak nem tartathatnak. ²⁾ Azért 1809. Mart. 14-én 6064. sz. a. kötelességévé teszi a' cath. clerusnak, hogy a' lelkészkedő papság a' vegyes házasságban született 's catholica vallást követni köteles gyermekekre különösen felügyeljen, és mihelyt ezek az oktatásra képesek találtnak, azonnal oktassa őket, minthogy koruk haladtával nehezebb az orvoslát. 1810. évi Mart. 27. 5088. számú rendeletével megújítván e' rendeletét a' lelkészek és kerületi espereseket hívja fel, hogy ezek szorgalmasan vigyázzanak fel, nehogy catholica vallást követni kötelezett személyek attól elszakadjanak; végre 1813. évi Nov. 2-án 26468. számú intézkedésében figyelmezteti őket ama körülményre, hogy az evangelicusok az illy catholica vallásban nevelendő gyermekeket eltitkolni szokták, azért a' Fejedelem kettős figyelem 's éberségre inti a' clerust. ³⁾ És hogy minden csalásoknak eleje vélessék 1819. évi Augustus 24-én 23787. sz. a. azt parancsolja meg, hogy a' catholicus lelkész mind azon személyeknek — kicsinyek 's nagyoknak — kik catholika vallásban nevelendők — jegyzékét készítse el, és közölje az evangelicus lelkésszel, és e' jegyzéket változás esetében a' többi anyakönyvekkel együtt utódjának adja át, hogy így a' predicator — ha az illy jegyzékbe vett gyermeket az imahelyre beereszteni — büntetés alá vétethessék. ⁴⁾ — Ferencznek mindenre kiterjedt figyelme, lehet hogy az előforduló gyakori panaszok költötték azt föl nála, azért 1816. évi Febr. 27-én 5710. sz. a. arról is intézkedett, hogy az utlevelekben mindég kitéssék az illetőnek vallása, és a' helységek bírái,

¹⁾ Extr. Res. 132—133. ²⁾ Ugyanott 108. ³⁾ Ugyanott 128. ⁴⁾ Ugyanott 128.

az illy jövevényeket, azonnal jelentsek be a' cath. plébánusnak, hogy ez a' jövevények vallását az utlevélből kitudván arra felügyelhesse. Ugyanezen rendeletben az evangelicus lelkészeknek azt, — hogy átmeneti engedély nélkül senkit imaházukba ne bocsássonak — meghagyván a' catholicus clerust ujlag megint, hogy példás élet, nyájas bánásmód, és szeliden előterjesztendő keresztény oktatásokkal iparkodjon a' clerus a' hite hagyásokat meggátolni, vegyes házasság kötések az evangelicus félt figyelmeztesse ama törvényre, melly minden csábítást 's akadályvetést büntetés alatt tilt; minden plébánián legyen egy olly anyakönyv is, mellybe évenként a' vegyes házasságból született gyermekek beírassanak azon megjegyzéssel, oktattnak e' az arra képesek a' catholica vallásban? Végre mind ezen czél könnyebb elérése végett ott — hol szükség — uj plébániának felállítását is megrendeli. ¹⁾ 1821. évi Aug. 28., és Sept. 4. 22078., és 22386. sz. a. ujlag felhivja a' cath. clerust, hogy ez a' törvény erejénél fogva catholica vallásban nevelendő személyekre felügyeljen, azokat kiskorukban oktassa, nehogy vénségükben Szentegyházunk kebelébe nagy nehézséggel térni késztesse, és ha látnák, hogy az illy személyek nem neveltetnek cath. vallásban, vizsgálat és intézkedés végett az illy eseteket azonnal jelentsek be az illető helyre. ²⁾ — Ugy látszik mindezen a' cath. clerushoz intézett szép figyelmeztetések, szebb rendelkezések, és a' cath. érdekek biztosítására kiadott legszebb intézkedések sem voltak képes mindezen visszaéléseknek utját zárni, és elfojtani, azért a' Fejedelem a' Magyar királyi Cancellár által 1833. évi Julius 4-én, ^{8189/329} sz. a. kelt 's a' püspökökhöz intézett praesidialisában ujlag és erélyesen inti a' catholicus papságot, hogy ez a' törvény szerint catholica hitet vallani köteles gyermekek nevelésére nyájasan ugyan, de komolyan és pontosan figyeljen, és mihelyest azok vallási oktatásra képesek, a' lelkészek ezt eszközöljék, és ha netalán ezen oktatás elleneztetnék, az akadályokat felsőbb helyen jelentse be, nehogy ezen figyelem 's bejelentés elmulasztása miatt kijátszassék a' törvény, annak foganatja veszélyeztessék, a' vallási ügy pedig illyféle késedelem miatt nagyobb zavarodásba essék, mint ezt az eddigi szomorú tapasztalatok bővebben megmutaták. ³⁾

Megvoltak a' szép rendelkezések téve a' clerusnál, hogy az illy ártatlan gyermekek nevelése, 's üdve veszélynek kitéve ne legyen, ha egy püspök ült volna is a' trónon, az sem lett volna képes szebben 's jobban az egyházra nézve kedvezőbben 's aként intézkedni ezen kényes kérdésekben, hogy míg egy részről megadatik a' törvénynek az, a' mi a' törvényé,

¹⁾ Ugyanott 132. ²⁾ Ugyanott 118. ³⁾ Ugyanott 129.

más részről az is megnyerje a' magáét, quae sunt Dei Deo. — Mint említettük Ferencz mindjárt kormányra léptekor kijelenté, hogy ha a' vegyes házasságból származott gyermekek cath. nevelését a' szülők elhanyagolnák erőhatalommal is el kell azokat tőlük venni, de hát mi történjék az illy gyermekekkel? ki 's hol? kinek költségén fogja azokat nevelni? Ferencz ezekről is intézkedett, már az 1792. évi Sept. 14-én 20237. sz. a. rendeletében ¹⁾ megparancsolja, hogy a' szülőktől elvett illy gyermekek szüleik által, ha módjuk van, különben a' megtértek vagy árvák értékéből — *ex fundo convertitarum orphanali* — ha pedig iskolába járnának, tanulmányi birtokból is — *ex fundo studiorum* — látassanak és tartassanak el. És minthogy a' nagyobbakra József császár által az volt rendelve, — hogy ha hat héti oktatás után megmaradnak ama szándokukban, miszerint a' kath. hitet elhagyni akarják, az áttérés tovább nem akadályozható, — nem csak az evangelicusok, hanem a' hatóságok is ama véleményben voltak, hogy e' rendelet alatt a' kisebb korúak is értetnek, azért Ferencz 1796. évi Jun. 7. 12126. sz. a. rendeletében ezen balvélemény megczáfolására kijelenti, hogy az illy gyermekek nem csak hat héti, de folytatólag 18. évükig taníttassanak és neveltessenek catholica hitben; sőt az 1812. évi Nov. 10-én 28086. sz. a. rendeletben azt is kijelenti, hogy ha az illy gyermek 18. év előtt el is akarná cath. vallását hagyni, az figyelembe sem veendő, és sem a' nyomozásnak, sem a' vallómások kivételének hely nem adható; 1803. Sept. 13-án 20804. sz. a. tehát megparancsolja a' szinte tévutra ment vagy vezetett hatóságoknak, hogy ezek az illy folytonos oktatásnak alávetett 18. évet elnem ért személyeknek ovakodjanak azt mondani, mintha hat héti oktatás bevégezte után szabad volna nékik más vallásra áttérni, inkább nyíltan mondják meg nékik, hogy 18. évökig ez nem szabad, és ez ideig félbeszakadatlanul tanítás alá vannak vetve. ²⁾ — Ha az illyen vegyes házasságban élő szülők cath. vallásban nevelendő gyermekeket, melyeket mint említettük a' lelkészek összeírni 's reájuk figyelni tartoztak, már hét éves korukban sem nevelék a' cath. vallásban, az 1805. évi Augustus 13-án 18862. sz. a. kiadott és 1816. évi Febr. 27-én 5710. sz. a. megújított rendelet szerint a' szülőktől elvettettek. ³⁾ — És minthogy Ferencz azt vette észre, hogy az illy szülőitől elvett gyermek vallási nevelése szülőinek helységében gyakran a' szomszédok, szülék, és egyéb helybéliek makacssága, vagy együtt munkálása miatt gátolva van, az 1800. évi Jun. 3-án 13175. sz. a. kiadott rendelet felhatalmazza a' megyés püspököt, hogy azon esetben, ha a' helység kebelében

¹⁾ Ugyanott 126. ²⁾ Ugyanott 136. ³⁾ Ugyanott 124.

a' fentérintett körülmények miatt sikernélkülinek vélné vagy gyanítaná az elvett gyermek catholica neveltetését, ezt a' megyéjén kívül eső helyre is áttétethesse; a' megyebeli püspök az idézett rendeletben erre nem csak feljogosíttatik, sőt az illetőknek kötelességévé tétetett az engedelmesség, ugy kijelentetett, hogy a' hely választása iránt semmi észrevételt vagy nehézséget felhozni nem szabad, mert az illy esetben, midőn a' megyés püspök távolabb eső helyet kijelteni kéntelen, a' szülők makacssága az oka, és azért az illy gyermekek elvitelére és a' távolbani nevelésére megkívánt költségeket is ők tartoznak viselni. ¹⁾ — Előre volt látható, hogy a' szülők minden módon fognak iparkodni megakadályozni gyermeküknek elvételét, de az illy igyekezetek megtörték az ájtatos fejedelem éber figyelmén, és vas akaratán, azért már 1799. évi Sept. 10. 20994. sz. a. körrendeletében oda utasítá a' hatóságokat, hogy a' gyermekek törvényes nevelésének magukat ellenszegülő nemes és nem nemes szülők a' megyék által ügyészi perbe fogassanak, az illy elősiattendő törvénykezeseknek határnapja rendeltessék, és hogy a' per végső eldöntéséig a' kérdéses gyermekek 18. évét érvén elne szakadjanak a' catholica hittől; az eddig fentállt királyi rendeletnél fogva azon esetre ha a' szülők ellenszegülése kitudatnék, már mielőtt a' *fiscalis actio* ellenük benyujtatnék, gyermekeik tőlük vétessenek el, cath. oktatás végett biztos helyre tétessenek által, az ügyészi kereset tehát csak a' szülők ellen intéztessék az ellenszegülés miatt érdemlett büntetés 's fenyítés végett. ²⁾ Ferencz jól ismerte a' magyar törvénykönyvet, tudta a' bíraskodásban 's a' perekben előforduló sok formalitásokat, ismerte a' per halasztására szolgáló sok *exceptio*kat, *fiscalis* fogásokat, azért rendelkezett illy bölcsen, hogy még a' pör folyamatba tétele előtt biztosíttassék a' gyermek nevelése, 's az ez iránti intézkedés ne függesztessék fel a' per kimevetelétől. — Némelly szülők nemesi előnyeik 's kiváltságaikba bizakodva azt hitték, hogy ezekre támaszkodva megmenekesznek attól, mit a' király rendelt, 's a' *noli me tangere* féle elvnel fogva ők szabadon tehetnek mindent és így gyermekeiket is ugy nevelhetik, mint nekik tetszik; azonban Ferencz 1807. évi Aug. 25-én 17472. sz. a. kiadott, 1808. évi Mart. 8-án 4892. sz. alatt megújított rendeletében kijelenté, hogy az illy szülők ha bár nemesi oklevelükbe tul 's hamisan biznának is, szinte kötelesek engedelmeskedni, azért megparancsolá, hogy a' hithagyás veszedelmének kitett gyermekeket, ha a' szülők cath. oktatásának ellenszegülnének, ezektől ha nemesek volnának is, elvétessenek, miután ez a' sarkallatos nemesi elsőségekkel nem ellenkezik. ³⁾ — 1814. évi April 26-án 10706.

¹⁾ Ugyanott 124. ²⁾ Ugyanott 124. ³⁾ Ugyanott 127.

sz. a. ujjal azt rendeli Ferencz, hogy ha a catholica vallásban nevelendő személy azon a' helyen, hol vallási oktatása végezendő nem ment minden csábítástól, püspökök ítéletére és gondosságára hagyassék ama lelkész meghatározása, és kijelelése, ki az oktatást végezze; 1816. évi ápril 9-én 9930. sz. a. pedig oda utasítá a' megyéket, hogy a' püspöknek illy gyermekek más helyrei áttevésében szükséges segédkezet nyújtani és a' püspöki megkeresést foganatosítani kötelességüknek ismerjék; végre 1817. évi Maius 27. 15289. sz. a. azt is meghagyja, hogy illy szükségelt áttevések esetei mindég a' Helytartó Tanácsnak is bejelentessenek a' püspökök által. ¹⁾

Az ájtatos szívé király, mint egy jó atya gondoskodott eme veszélynek kitett gyermekek vallási nevelése iránt, megtett mindent mit csak tennie lehetett. Ha az illető szülők a' törvény által kimért, vagy térítvény által elvállalt kötelezettségüket teljesíteni és gyermekeiket cath. vallásban nevelni vonakodtak, mint az előadott rendelményekből látszik, az illy gyermekek a' püspöki hatóság által megkeresett megyei hatóság közbejötté mellett illy szülőktől elvétni, catholica vallásbani biztos nevelés végett saját költségükön a' püspöki hivatal által kijelelt helyre átvitetni, ott a' szülők rovására tartatni és neveltetni, a' szülők pedig minden rang 's személy válogatás nélkül a' fenálló törvények megszegése végett tisztí ügyészi perbe fogatni rendeltettek. Azonban fájdalom! a' siker és várt eredmény felett nem mindég lehetett a' Fejedelemnek, 's az általa védett egyháznak örvideni, mert a' régi törvénykönyv sajátságos elvei szerint többször megtörtént, hogy ha a' püspöki hivatalok közvetlenül, vagy közvetve a' főkörmányisékek útján a' vármegyéket a' fentidézett rendelményeknek egyes esetekbeni végrehajtására, és sikeresítésére megintették és felkérték, azok részint a' lekiismereti szabadságra, és a' szülők természet adta jogaira hivatkozva a' megkereső levélre ha nem is tagadó, legalább olly ígérő választ adtak, mellyben a' sikeresítés ugyan megígértetett, 's czélszerű rendeleteknek megtétele bejelentetett, de ezeknek végrehajtása néha ha egészen elnem maradt is a' megbizást nyert tisztviselőknél, minden esetre gyakran több évekig kellett azoknak sikeresítése után várakozni, melly késleltetés alatt alkalom adatott, vagy tán ajánlatott is a' szülőknek arra, hogy kérdéses gyermekeiket vagy eltitkolják, mint az 1813. évi Nov. 2-án 26468. sz. a. leirat ²⁾ megjegyzi, vagy pedig hazulról elszöktették, mint az 1804. Jan. 10. 597., és 1812. Aug. 4-én 19117 számok alatt kibocsájtott királyi leiratok gyaníttatják. ³⁾ — És ha itt ott sikerült is az illy gyermekeknek szüléitől elvonatása, 's más helyrei áttétele, az eleinte titkos

¹⁾ Ugyanott 136. ²⁾ Ugyanott 128. ³⁾ Ugyanott 136.

ugyan, de utóbb nyílt tettekben mutatkozott szándok, — melly ezen gyermekektől a' catholicus nevelést megtagadta — az atya és gyermek közt ezután is fenmaradt, 's nem akadályozható természeti viszony örve alatt történt gyakori látogatások alkalmával továbbá is talált magának módot folytatólag oda irányozni működését, hogy az illy gyermek ugyanakkor, — midőn cath. házban catholicus nevelést nyert — egyuttal az evangelicus szülő által lassankint előkészítették arra, hogy 18. évét elérve a' törvény által adott engedelemnél fogva mindjárt ama szándokát az illető helyen bejelentette, hogy azon vallást, mellynek hitágazataiban száműzetése helyén tanítatott és oktattatott, valónak, igaznak, üdvezítőnek elnem ismerheti, hanem azt akarja vallani 's követni, mellyet száműzetési helyén valónak, igaznak és üdvezítőnek azoktól, kiknek gondjaira nevelése bizva volt, megismerni bizonyára nem tanult. — A' jó király nem örömmel látta, 's tapasztalta, hogy legszebb 's szentebb szándoka ritkán megy és jut el a' célhoz, fájdalommal vette észre, hogy husz évi kormányzása alatt e' tárgybani folytonos gondoskodása és rendelkezése mellett sem képes mindég a' várt sikert kinyerni, és az általunk említett akadályokat elhárítani; de ő nem csüggedett el, 1816. évi Február 27-én 5710. sz. a. püspökökhöz intézett leiratában azon eszmével vigasztalja mind magát, mind a' püspököket, hogy e' célra egy nevelő intézetet fog az országban felállítani, melly egy cath. pap igazgatása alatt állván, ezt és a' behelyezendő tanítót a' vallásitár fogja fizetéssel ellátni, ugy a' benne nevelendő gyermekeket is, a' mennyiben a' szülőknek, kiktől azok elvették, vagyona nem volna elegendő erre, a' fundus religionis fogja eltartani, ez fogván az erre megkívántató helyiséget is — a' nevelő intézetet — előállítani. ¹⁾ Azonban ezen valóban apostoli királyt szépen jellemző gondoskodás eddig csak holt betű maradt, és most is a' pium desideriumok közé sorolható. Nem tudhatni, hogy minő körülmények akadályozák a' nagy királyt eme szép szándokának kivitelében, de azt bizvást merjük állítani, hogy ezen szép eszmét Ferencz találta ugyan fel, de nem Ferencz buktatta meg, hanem más általunk tudva nem lévő körülmények akadályozák annak létrejöttét. —

Láttuk fentebb, mit tett Ferencz a' gyermekek cath. nevelésének biztosítása végett, a' szülők, mint a' rendeleteknek tartalmából láttuk nem mulasztottak egy részükre kedvezőnek ajánlkozott, vagy ajánlott módot sem felhasználni arra, hogy a' bölcs király eszén és akaratján, mint mondani szoktuk, túljárjanak; így a' többi közt az apostasiában is kerestek ugyan de mint látni fogjuk, nem találtak menedéket. Fentebb volt már érintve Jó-

¹⁾ Csanádi püspöki levéltárban eredeti intimatium.

zsef császárnak ama 1785. Sept. 14-én kelt rendetete, hogy az eltérő atyával eltértek a' 12 évet még tul nem haladott, és az áldozáshoz nem járult gyermekek; Ferencznek lelke meg nem tudott barátkozni ezen rendelettel, azért ezt 1808. Aug. 30-án 19160. sz. a. kiadott, és 1815. Sept. 26. 26851, 1818. évi 16408. sz. alatt megújított rendeleteivel oda módosítá, hogy a' törvény értelmében catholica vallásban nevelendő gyermekek azon esetre is, — ha a' catholicus szülőnek megis engedtetnék az evangelicus hitre az áttérés, — catholica vallásban neveltesse, és ezen nevelésükre a' hatóságok is felügyeljenek; így továbbá 1812. évi Dec. 1-én 29935, 1813. Dec. 15-én 30276, 1818. Jun. 7-én 18334. sz. a. leirataival megújította Józsefnek 1783. Febr. 17-én kelt ama rendeletét is, hogy a' más vallásra átmenő szülőknak a' hithagyás előtt született és még 18. évet el nem ért gyermekei catholica vallásban neveltesse; ¹⁾ már 1796. évi 7. Juniusban 12126. sz. a. kiadott leiratában az ugynevezett anni discretionis nem 16. évben, mint eddig, hanem 18. évben állapítván meg. ²⁾ Így már 1794. évi Mart. 4-én 4815. sz. a. egy előfordult eset alkalmával oda határozta el magát, hogy egy 12 éves gyermek melly catholika hitre tért, ha attol elszakadna, 18. évig a' catholica hitben neveltesse. ³⁾

Ha voltak, kik Ferenczet az eltérésekkel megszorították, voltak olyanok is, kik átlátva hibájukat a' cath. egyház kebelébe visszaléptek, vagy is megtértek. A' jó király ezeknek gyermekei iránt is intézkedett, így 1818. Sept. 22-én 26460. sz. a. körlevelével megújítá Józsefnek e' tárgyra nézve 1781. Oct. 29-én ^{6983/}₉₉₈₄ sz. a. kiadott 's általunk fentebb közlött ama rendeletét, miszerint illy megtérés esetében, ha az atya tér meg, minden 18 éven aluli gyermek nemi különbség nélkül, ha pedig az anya tér meg, akkor a' leány magzatok cath. vallásban nevelendők. ⁴⁾ Egyébiránt már egy évvel előbb t. i. 1817. Mart. 26-án 8911. sz. a. kelt leiratában egy előforduló eset ötletéből kijelenté, hogy egy bizonyos evangelicus nőnek, — ki gyermekeit a' maga vallásában azon ürügy alatt akarta nevelni, mivel ezek elhunyt férjének megtérése előtt születtek — ezen kifogása tekintetbe sem vétessek, minthogy a' törvény általjában rendeli catholicus apának minden gyermekeit az ő hitében nevelni, azért oda utasítá a' hatóságot, hogy a' 18. éven aluli gyermekek, ha őket cath. vallásban nevelni nem akarná, vétesse el az anyától. ⁵⁾

Ha vegyes házasságban a' szülők egyike elhalt, és a' gyermekek árván maradtak, ezen esetre is hozott Ferencz törvény gyanánt szolgáló rendelet szabályt. Ha t. i. a' catholicus atya vagy reversalist kiadó evangeli-

¹⁾ Extr. Res. 120. ²⁾ Ugyanott 118. ³⁾ Ugyanott 126. ⁴⁾ Ugyanott 118. ⁵⁾ Ugyanott 120.

cus atya halt meg, minthogy a' törvény vagy lekötés szerint a' gyermekeknek cath. vallásba kellett neveltetnie, az esetben, ha a' hátramaradt özvegy ezt teljesíteni nem akarta, láttuk fentebb, hogy az illy gyermekeket elvéttette, és a' püspök által kijelölt helyen a' szülő költségén neveltette. — Ha pedig az anya halt meg, a' törvény szerint a' leány gyermekeket kellett 18. évükig cath. vallásban nevelni, mit ha az evangelicus atya tenni nem akart, ujlag az elvétel 's más helyre átvitel eszközöltetett. — De hát akkor, ha az elhunyt atya reversalist soha ki nem állított? ez esetre is van Ferencznek törvénye, egészen az életben maradt cath. anyára bizza azoknak vallási nevelését; ha tehát ez a' 18. évet még el nem ért gyermekeket is catholica vallásban akarja nevelni, ezt Ferencznek 1809. évi April 18-án 8852. sz. a. kiadott és 1816. évi Majus 14-én 13906. sz. a. megújított rendelete szerint akadályozni nem lehet, sőt nem szabad, minthogy az 1791. 26. törvényczikk szerint a' fimagzatokat csak lehet, nem pedig szükségkép kell atyjuk vallásában nevelni. ¹⁾

Elhagyott kített és talált gyermekeket status gyermekeknek kívánt a' király tekinteni és megrendelte 1800. évi Mart. 18-án 6320. sz. a. kelt. és 1819. évi Nov. 16. 31593. sz. a. megújított rendeletében, hogy azok az uralkodónak catholicus vallásában neveltenessek. ²⁾

Törvénytelen ágyból született gyermekeket bár minő vallásu legyen atyja, vagy anyja az 1783. évi December 9-én 12454. sz. a. Józsefi rendelmény catholica vallásban kívánván nevelni, miután az 1791. évi 26. t. cz. e' Józsefi rendeleten annyit változtatott, hogy az evangelicus anyának a' törvénytelen ágyból született gyermekét a' maga vallásában nevelni megengedé, — Ferencz azon esetben, ha illy törvénytelen gyermeknek anyja bár evangelicus volna is, de ha atyja catholicus volna, az illy törvénytelen gyermeket cath. vallásban rendelte nevelni, és az evangelicus lelkészeket fiscalis actio büntetése alatt tiltá el az illy gyermekek keresztelésétől, vagy vallási oktatásától 1820. évi Dec. 12-én 31163. sz. a. kiadott leiratában. ³⁾ Azonban fia Ferdinand által, mint alább látni fogjuk, 1838. évi aug. 18-án 26823. sz. a. kiadott új rendelet által ez módosított.

A' bábákra nézve pedig 1818. évi Sept. 15-én 25517. sz. a. kiadott rendeletében azt hagyja meg, hogy evangelicus bába catholicus szülőknek gyermekeit míg az esetben sem merje megkeresztelni, ha azok élete veszedelemben forogna is, hanem a' keresztelés végezésére más cath. személyt hívjon oda. ⁴⁾

¹⁾ Extr. Res. 120. ²⁾ Ugyanott 122. ³⁾ Csanádi püspöki levéltárban Intimatum. ⁴⁾ Csanádi püsp. levélt. Intimatum.

A' Németországból bevándorlott vegyes házasságban élő szülők gyermekeire nézve 1817. évi Sept. 9-én 27671. sz. a. aként rendelkezik a' fejedelem, hogy ha külsországi evangelicus gyülekezetben ezen körkölömbőség nélküli gyermekek már bérálás alá vétettek, itt is evangelicusok fognak maradhatni; ellenben ha a' német császárságban születvén legottan magukat evangelicusoknak nyilván még ki nem vallották volna, minthogy vallásukkal mit sem rendelkezhetnek, szüleik pedig arra nézve határtörvény alá esnek, 18. évükig itt magyarországban cath. vallásban fognak neveltetni, ha pedig ezen felhozott éven túl volnának már, átmenetük okai nyomoztassanak, és mielőtt átmeneti engedélyt nyertek, a' nmlgu Helytartó Tanács útján erről jelentés esetről esetre a' legfelsőbb helyre terjesztessék elő. ¹⁾

József császárnak 1782. évi Május 16. 3350. sz. a. a' reversalisokra vonatkozólag kiadott, általunk fentebb már érintett rendeletéből némelyek azt akarván kimagyarázni, hogy a' reversalisok elvannak végkép törölve, és azokat többé catholicusoknak annál kevésbé lehet követelni az evangelicus férjtől, mivel erről az 1791. évi törvény sem rendelkezik, Ferencz királynak szokása volt minden balvéleményt felmerültével azonnal elfojtani és csak ugyan a' fentebbi Józsefféle rendeletre hivatkozólag 1800. Julius 29. 18420. sz. a. kiadott nyilatkozatában tisztán, és érthetőleg kijelenti, hogy ezen Józsefi rendelet a' reversalisokat elnem törölte, ²⁾ és midőn némelyek még a' Maria Theresia idejében kiadott reversalisokat is József által eltöröltetteknek hitték, 1808. évi Nov. 22-én 25767. számú rendeletében ³⁾ kijelenti, hogy a' szóban lévő térítvények még bírálat alá sem vétethetnek, annál kevésbé érvényteleníttethetnek. — Ha 1808. évi Dec. 27-én 28092. sz. a. ugy 1817. Január 28-án 2442. sz. a. kiadott rendeleteiben a' reversalisokrol akként nyilatkozik is, hogy a' nem szabad akaratbol kiállított, hanem erőszakkal kicsikart térítvények, ugy azok is, melyeknek foganatosítását elmulaszták, figyelembe nem vehetők, ⁴⁾ egy évvel előbb t. i. 1807. Oct. 12-én 20748. sz. a. körrendeletében már azt is kijelentette, hogy azon esetben, ha a' nemcatholicus atya maga jó szántából minden kényszerítés és reábeszélés nélkül adna ilyen térítvényt, melyben magát a' figyermekek, cath. nevelésére lekötelezné, az illy térítvényeket el kell fogadni, minthogy az 1791. évi 26. t. cz. értelménél fogva is a' fimagzatoknak csak lehet, nem pedig kell atyjuk vallását követni, azonban kellő rendelkezéseket parancsolt tételni, nehogy az illy térítvények érvényessége felül utóbb kétség támadjon. ⁵⁾ Azért az 1821. évi Nov. 27. 29728. sz. a. leiratban azt rendeli, hogy a' cath. lelkészek az illy térítvényeket ne is fo-

¹⁾ Ext. Res. 123. ²⁾ Ugyanott 153. ³⁾ Ugyanott 154. ⁴⁾ Ugyanott 154. ⁵⁾ Ugyanott 152.

gadják el máskép, csak hiteles 's minden kifogás nélküli — a' völegény és menyasszony által állittandó — tanúk jelenlétében ¹⁾ egyébiránt az illy téritvénynek nem kellett szükségképen írásilag szerkesztve lenni, legalább az 1822. évi Augustus 6. 19419. sz. a. kiadott resolutio szövege ²⁾ oda látszik mutatni, hogy elegendő volt az is, ha a' nemcatholicus völegény tanuk előtt élő szóval megigérte gyermekeinek catholica vallásbani neveltetését, ekkor a' tanuk állítottak ki a' völegény által adott ígéretről írást, melly szükség esetében okiratul szolgálván a' püspökmegyei archivumba volt leteendő, és ott őrizendő. — Végre az evangelicus lelkészeket az illy — catholica vallásban nevelendő — gyermekek keresztelésétől, és oktatásától *fiscalis actio* büntetése mellett tiltá el 1816. Mart 19. 7931. kihirdetett, 's 1820. Dec. 12. 3163. sz. a. megújított rendelettel. ³⁾

Szinte örül az ember ennyi sok szép 's üdvös rendeletnek, melly Ferencz kormányzatát olly nagyon kitünteti, és jelessé teszi; mielőtt azonban a' nagy Fejedelemtől megválnánk, és kérdésünknek történeti kifejlődését az újabb korban folytatnók, episod gyanánt egy kis mesterfogásról emlékezünk meg. Volt a' kassai püspöki, és Abauj vármegyében e' század elején egy nemcatholicus de nemes ember (nevét szerencsétlenségünkre nem tudjuk) ez catholica menyasszonyt vett nőül, és maga jó szántából a' nélkül, hogy kényszerítve lett volna írásbeli téritvényt adott ki, abban lekötván magát arra, hogy születendő gyermekeit is catholica vallásban fogja nevelni. Az Isten adott is neki gyermekeket, de ezeket ő inkább a' maga, mint nejének vallásában akarta nevelni, és csakugyan azt, hogy e' szándoka komoly, mindjárt a' gyermek születésénél kimutatta, mert azt az evangelicus lelkipásztor által keresztteltette meg, ez pedig — noha a' catholicus lelkipásztor által a' kiadott *reversalis* létéről értesítve volt — a' keresztelést el is végezte. A' catholicus lelkipásztor köteletségénél fogva bejelenti ez esetet a' püspökségnek, a' püspöki hivatal a' Helytartó Tanácsnak, ez Abauj vármegye által kérdőre vonatja az atyát. Mit feleljen most a' kérdőre vont atya? mivel mentse ki a' legalább nem igazolható tényt? sem a' törvény, sem a' királyi leiratok közt nem talál ollyast, mivel tettét legalább menthetné, azok mind ellene harczolnak; tudja azt is, hogy a' *reversalis*ban elvállalt kötelezettség nem teljesítése esetében még kedves gyermekét is elfogják venni, mert ekkor már kiadta Ferencz (1807. August. 25-én 17472.) ama famosus rendeletét, hogy még a' diploma vagy *armalis* sem olly nagy értékű, mint a' gyermek; mit tegyen tehát illy körülmények közt? — Csak le ne kötötte volna magát ama *reversalis*ban; — mindegy, ezt

¹⁾ Extr. Resol. 154. ²⁾ Ugyanott 154. ³⁾ Ugyanott 162.

kell megrontani, de hogyan? a' catholicus pap fél világért sem adja az originalist ki kezéből, és annak másolata minden bizonyal a' püspöki vagy tán már a' helytartósági levéltárban is meglesz, mit tegyen most? ez már a' kérdések főkérdése, egytől is, mástól is kér tanácsot bajában; minőt nyert, 's miben állapodott meg utoljára, és mivel védette magát a' vármegy és Helytartósági Tanács előtt? ne legyünk olly kíváncsiak tudni (tart-suk szem előtt a' példabeszédet: „curiositas” viel Wissen macht Kopfweh“) olvassuk inkább, mit végzett a' Helytartó Tanács, és mit irt 1812. évi Sept. 16. 22938. sz. a. mind a' kassai püspöknek, mind Abauj vármegyének. „Mindhogy nemes NN. nem tagadhatván fimagzatainak catholica neveléséről térítvényét, tettét csak együgyűségével — mentis simplicitate — igazolja, (excuset) 's mivel az 1807. Octob. 12. 20748. sz. a. kiadott királyi válasz a' térítvények önkéntes adását 1791. 26. t. cikkbe épen nem ütközönek magyarázza, ennél fogva a' fenemlitettnék férfigyermekei cath. h'tben neveltetni, az adott térítvényről cath. lelkész által értesített predicatornak pedig abéli tette, hogy keresztelésbe nem illetőleg bocsájtkozott, roszáltatni parancsoltatik“. ¹⁾

§. 6. Ferdinand 1835 — 1848.

Ferdinand kormányja alatt a' fejtegetés alatti kérdés több heves 's zajos vitákra nyújtott alkalmat mind a' megyék, mind az országgyűlés tere-meiben. Ferencznek a' cath. egyház érdekei biztosítására kiadott rendeleteivel megbarátkozni nem tudó, vagy nem akaró evangelicusok látván, hogy Ferencznek szilárd 's vas akaratán megtörnek és szétporlanak minden e' tárgyban engedmény kinyerési törekvések, fiának az ájtatos 's jószívű Ferdinandnak kormányja alatt reményeiknek teljesültét annál biztosabbnak hitték és hihették, mivel az országban mindinkább szétáradó, és a' megyéket is lassankint maga részire meghódító liberalismus a' vegyes házasságok kérdését is felvette programjába. A' jó Ferdinand, hogy e' pártokra szakadt szép országnak visszaadja feldult nyugalma 's békéjét, egyebek közt e' kérdésben is kénytelen volt tágitani; de még is nem annyira 's nem úgy, — mint tőle mások — követelték inkább, mint kérték.

Ferdinand már 1838. évi Aug. 4. 26822. sz. a. Magyar királyi Helytartósága által közzétett körrendelete által ama kérdést, hogy milly vallásban neveltessenek a' vegyes házasságból született gyermekek megoldandó, és ez által ama sok panaszoknak — mintha az eddigi királyi rendelmények

¹⁾ Extr. R. 156—157.

ön magukkal is, de a' törvénnyel is ellenkeznének — elejét veendő következőleg rendelkezik: hogy 18 éven túllevő személyek, melyek evangelicus vallások egyikében fölneveltetvén azt minduntalan követték is csak azon esetben vonattassanak vallási kérdés alá, és a' cath. hittől elszakadtak iránt fenálló szabályrendeletek alá csak úgy vétetessenek, ha szülőik catholicusok; ellenben ha szülőik egyike evangelicus vallásu volna, ez esetben ne akadályoztassék többé az illy 18. évet túlhaladó személy vallási nevelése. ¹⁾ — E' rendelet mint szövege is mutatja, kettőt tartalmaz: a) Ha cath. szülőknek gyermekei kiskoruktól fogva 18. évökön túl is folytonosan az evang. vallásban neveltettek volna, minthogy ez a' törvény ellenére történt, ennek meggátlására a' kir. rendeletben előirt gyógyszer használandó, ellenben b) ha illy kiskorától fogva 18. évéig is ezen túl is evangelicus vallásban nevelt gyermek szülőinek egyike evangelicus volna, minthogy a' fentebb József 's Ferencz alatt kijött szabály rendeletek szerint e' korban már szabad volt illy esetben és korban a' vallásváltoztatás, a' különben is illy körülmények közt sikeretlennek mutakozó reclamatio igénybe ne vétessék.

A' törvénytelen ágyból született gyermekekre nézve 1838. Aug. 14-én 26823. sz. a. kiadott, és 1839. évi Febr. 5-én 5206. szám alatt megújított rendeletében aként rendelkezik, hogy az illy törvénytelen gyermekek mindig anyjuk vallásában neveltessenek, de ha a' természetes szülők utóbb házasságra lépven evvel a' már született törvénytelen gyermekek is törvényesíttetnek, ez esetben minden a' törvényesítés idejekor hetedik évet túl nem haladó gyermek nevelése úgy, mintha törvényes ágyból született volna eszközlendő.

Ferdinand észrevéven, hogy az országban itt ott evangelicusok részéről egyenesen az eddigi törvények 's királyi rendelményekkel összeütköző óhajok, kérelmek, sőt követelések is emeltetnek a' vegyes házasságok iránt, ezeknek elejét veendő 1839. évi April hó 30-án 16306. sz. a. királyi leiratában hivatkozva b. nagyatyja Leopold alatt készült 1790/1 26. t. cikkre kijelenti, hogy a' mi ettől, és ezen törvényszerű szokás által megszentelt szabálytól eltér, nem csak magas jóváhagyásával nem méltányolhatja, inkább erősen kívánja, hogy a' törvény szentségének tartozott figyelmet mindenki megadja. ²⁾ — Már egy hóval előbb 1839. évi Martius 20-án oda utasítván a' cath. clerust, hogy azon esetben, ha a' törvény értelmében, cath. vallásban neveltetendő gyermek vegyes vallásu szülei által eltitkoltatnék, vagy elszöktetnének, a' lelkészek komolyan és egész pontossággal nyomozzák ki az illy gyermek lakhelyét, és megtalálva azt a' püspöknek jelentsek

¹⁾ Extr. Res. 130. ²⁾ Ugyanott 104.

be, ki az illy gyermekek vallási nevelése iránt kellőleg fog intézkedni, és ha szükség, 's tán ha a' gyermeket a' lelkész magához fogadta volna, pénzbeli segéllyel is fog járulni. ¹⁾

Az 1836, 1840, 1843. évi országgyűlés minden áron szerette volna a' vegyes házasságokból született gyermekeknek az 1790¹/₁ évi törvény, 's azóta valamint az előtt már kiadott rendeletek által szabályozott vallási nevelési kérdését megoldani de úgy, hogy a' cath. egyháznak a' vegyes házasságoknál eddig biztosított érdekei háttérbe szoruljanak, megszüntettesenek; ellenben a' nemcatholicusoknak engedmények nyujtassanak. Nem akarjuk az olvasót untatni az országgyűlési viták leírásával, hisz e' kort megértük, át- és túl éltük, olvastuk az ott eltartott czifrábbnál czifrább beszédeket. Mind a' mellet is, hogy a' nagytudományú Lonovits volt csanádi püspök egyik tanulságos gyönyörű beszédében kijelenté, hogy még nem született, nem is fog születni azon emberi bölcsesség, melly képes lenne a' vegyes házasságokból született gyermekeknek vallásbeli nevelése iránt igazságos, és mindenkép kielégítő törvényt szabni, az országgyűlés mind e' mellett is magát ama bölcsességgel felruházottnak lenni vélte, hogy e' kérdést tárgyalja, és ha tőle függött volna, törvény által el is döntse. Azonban az országgyűlés minden bölcsessége mellett is egyet elfeledett, azt t. i. hogy a' trónon Ferdinand a' vallásos Fejedelem ül, ki ha bár a' fenforgott körülmények, 's alkotmányos institutióink miatt többet engedni is kénytelen, de soha olly törvény sanctionálásához járulni nem fog, melly a' catholica egyháznak véle született jogait 's elidegenithetlen érdekeit veszélyeztetné. — Az országgyűlés királyi sanctio alá bemutatott törvényjavaslataiban a' reverzalissokat, a' multa is, a' jövőre is eltörlelendőknek kijelentvén a' vegyes válásu szülőknek még azt sem kívánta megengedhetőnek, hogy gyermekeik vallási nevelése iránt egymás közt megegyezhessenek, hanem a' gyermekek mind az atya vallásában lettek volna nevelendők. Az 1843. évi Julius 5-én kelt, és az országgyűléshez intézett királyi leirat elveti ezen törvényjavaslatot. Közöljük ezt egész terjedelmében, mert utóbb lesz alkalmunk az ebből és az 1844. évi Martius 25-én e' tárgyra nézve kiadott leiratból merített balvéleményeket megczáfolni. A' leirat szövege ez: „Ö cs. királyi felsége a' KK. és RR. által a' legutolsó országgyűlésről, 1840. Majus 4-én felterjesztett felírás tárgyát, és az ő kegyes jóváhagyása végett egyszersmind hozzácsatolt vallástárgyában alkotandó törvényjavaslatot, — egybefüggőleg az eziránt 1840. Majus 11-én a' KK. és RR. bocsájtott legfelsőbb szándoklatával — a' tárgy igen nagy fontossága, 's ama legkegyelmesb indulatának

¹⁾ Fejér 521.

gyengéd gondoskodásánál fogva, melyet dicső emlékezetű nagyatyjával versenyezve táplál, hogy valamint az 1790. 26. t. czikk az ország lakosai közti egyetértésnek 's egységnek örökre megalapítása végett hozott, úgy az e' tárgyban ujabbán alkotandó törvény is, a' kölcsönös szeretet és egyetértés kötelekeinek minél szorosbá tételére, 's a' hon különböző vallású és hitfelű polgárai közt minden viszálykodások magvainak megszüntetése, 's végre az e' tárgy felett a' vallásosság és erkölcs kárával járó nyilvános és magányos vitatkozások elfojtása végett, hathatósan, 's mennyire az emberi dolgok viszonyai megengedik, örök időkre terjessze — minden kitelhető móddal 's igyekezettel éretten megfontolta, 's ugyanazon KK. és RR. kijelenteni parancsolta, minthogy azon törvényes gondoskodási módon kívül, melyet a' KK. és RR. az 1, 4, 5. §. tartalmában a' vegyes házasságokra, és ezekből származandó gyermekekre nézve előterjesztenek, más nem kevésbé üdvös és biztos, a' lelkiismeret szabadsága biztosításának, és az illyféle vegyes házasságokra lépni akaróktól minden erkölcsi kényszerítés eltávoztatása fő tekintetének megfelelőbb módja is van a' fentirt §§. tárgya elintézésének, Ő cs. kir. Felsége attól, — hogy a' vegyes házasságokban nemzendő gyermekek az apa vallásában neveltessenek, — nem idegen ugyan, minthogy azonban az illy általánosságban hozandó törvény a' lélekismeret szabadságának alapelveivel másképp össze nem egyeztethető, hanem ha e' mellett a' különböző vallású jegyeseknek szabadságában állhatand kölcsönös egyetértéssel szabadon szerződni leendő magzatuknak azon vallásbani neveltetéséről, mely nekik leginkább kívánatosnak fog látszani, Ő felsége kegyelmesen kívánja, hogy illy jegyeseknek házasságra lépésük alkalmával az iránt, valjon a' törvényesen bevett keresztény hitvallásoknak melyikében akarják gyermekeiket neveltetni? szabad szerződésre léphetési joguk tökéletes viszonyossággal minden módon épségben tartassék azon hozzáadással, hogy illynemű kötelezések, magány szerződések és kötelezések erejével minden esetre birjanak, 's a' hol illynemű egyezkedések nem sikerülnének, vagy a' felek az őket illető egyezkedési joggal élni nem akarnának, gyermekeiknek az atya vallását követni tartozása elrendeltesék. Ezek folytában tehát kegyelmesen kívánja Ő Felsége, hogy a' felterjesztett törvényjavaslat a' KK. 's RR. által teljesen ezen elvhez alkalmaztassék, 's így módosítva, ennek természete által kívánt további gondoskodással minél előbb ismét, legfelsőbb megerősítése alá terjesztessék. Bécs Julius 5. 1843. ¹⁾

Mint a' hirlapokból tudjuk az országgyűlés nem fogadta el ezen királyi leiratot, hanem mint akkor mondani szokták tisztelettel félretétvén újlag

¹⁾ Roskoványi III. 487.

sürgette előbbi törvényjavaslatának sanctionálását; azonban most is siker nélkül, mi is Bécsből 1844. Mart. 25. következő leirat által adatott tudtára az országgyűlésnek: „Ő cs. k. Felsége nevében kegyelmesen tudtul adandó: miképen a' vallás tárgyábani törvényjavaslat iránt mult évi Julius 5. kiadott k. királyi válasz soraiból eléggé világos az, hogy Ő Felsége midőn az ország KK. és RR. annak szellemében az ezután kötendő vegyes házasságokból születendő gyermekek vallásbeli nevelésére nézve egy más, valamint elyben üdvös, ugy biztos intézkedés teendésére kegyelmesen utasította, azt a' lelkiismeret szabadsága megmentésének céljából 's azon nyíltan kijelentett szándékkal tevő, miszerint a' vegyes házasságokra lépő felektől minden kényszerítés, melyet e' tárgyra parancsolólag hozandó törvényes rendelkezés előidézne, eltávolitassék, 's olly ut követhessék, melly a' catholica, és más törvényesen bevett vallások elveivel vagy egybehangzó, vagy legalább azoknak ártalmas ne legyen. Miket az ország Rendei mult évi Julius 8-rol ez érdemben ő felségének felterjesztettek, azokat ő felsége ujlag szorgalmasan megfontolta, és legbensőbb szándokának tisztaságában az ország Rendeinek kegyelmesen tudtul adja, mikép azok által, mellyek ezen felterjesztésben foglaltatnak, Ő Felsége a' csak imént előbocsájtott nézetektől elnem mozdíttathatott, 's kegyelmesen ugy vélekedik, mikép olly törvényhez, mellynek parancsoló rendelkezésével, és egyiknek 's másíknak vallása elveivel ellenkező kötelezés meghagyásával a' lelkiismeretek szabadságán, — mit az ország rendei ugyanazon alázatos fölterjesztésükben minden módon épségben ohajtanak, — akármi erőszakolás követtessék el, egyezését nem adhatja; ugyanazért Ő Felsége jóllehet a' cath. valláshoz erősen ragaszkodik, midőn mindazáltal mind a' lelkiismeret szabadsága, mind az imént fel- említett királyi válaszban a' vegyes házasságokból született gyermekek vallásbeli nevelésére nézve kijelentett tökéletes viszonyosság tekintetéből az illy házasságra lépők ezen nevelésére nézve eltökélt szándokuk kivitelében nem akadályoztathatnak, ezekhez alkalmazólag kegyelmesen megkívánja, mikép elkerültetvén minden parancsoló törvényi rendelkezés, a' vegyes házasságokból születendő gyermekek vallásbeli neveléséről, kölcsönös szabad egyezkedés által kötendő írott, vagy szóbeli magány megegyesülésekkel határozni az illy házasságra lépő felekre ön magukra tartozik, és az illy-nemű magány szerződések megtartása ugyanazon egyezkedő feleknek jó hiszemőkre bizassék egyátaljában a' nélkül, hogy azok az illy kölcsönös fogadásuk betöltésére törvényes vagy politikai uton kényszeríttethessenek. Midőn azért illy rendelkezés által minden, valamint a' parancsoló törvényből folyandó kellemetlenségeket, ugyanazon Rendei által amaz annyszor említett kir. válaszban megérintett szerződéseknek természetére és következ-

ményeire nézve nyilvánított aggodalmaknak eleje vétetik, Ő Felsége kegyelmesen megkívánja, mikép a' fölterjesztett törvényjavaslat az előrebocsájtottakhoz alkalmaztassék, és így modositva az ide vonatkozó további rendelkezésekkel együtt legfelsőbb jóváhagyás alá mielőbb fölterjesztessék. Kelt Bécsben 1844. Mart. 25. ¹⁾

Ferdinand-méltán számithatott arra, hogy ezen az előbbinél egyes kifejezésekben engedékenyebb leirata elfog az országgyűlés által fogadtatni, azonban az országgyűlés megkötvén magát, mint mondani szoktuk, tágitani nem akart, és feliratában újolag követelte előbbeni törvényjavaslatára a' Sanctiot, de a' jó Király megtagadta azt, és így e' kérdésre nézve minden úgy 's azon állapotban maradt, mint az az 1790. évi törvény 's a' kiadott kormány rendeletek által eddig szabályozva volt. — A' cath. egyház főpásztorai már az 1840. országgyűlésből a' királyhoz intézett feliratukban tiltakoztak az országgyűlés által e' tárgyban készített törvényjavaslat ellen, 's miután az 1843. évi Julius 5-én kiadott resolutio sem elégitette őket ki, 1843. évi Septemb. 29-én kelt feliratukban ²⁾ a' királyi trón előtt tisztelettel, de hív tollal előadták kérelmeiket, 's sérelmeiket, és jogaiknak úgy ohajaiknak is védelmét valamint a' Trónnál keresték, úgy azt ott fel is találták. — A' magyar királyi Helytartó Tanács is megvolt Bécsből kérdezve, 's az országgyűlés által e' tárgyban bemutatott törvényczikkek iránt véleményezés volt neki meghagyva; ezen királyi kormánysszék 1843. évi Majus 30-án kelt feliratában a' Reversalisokrol akép nyilatkozik, hogy noha ezek az evangelicusoknak sem elveivel, sem azoknak adott szabad vallás gyakorlatával össze nem ütköznek, azonban azok eddigi alakjukban a' czélnek meg nem felelnek, minthogy a' Reversalist kiállító felek igen gyakran visszavonják adott ígéretüket, 's erre a' kormánysszékek minden rendelkezései ellenére is a' vármegyék által ritkán szoríttathatnak, azért a' multa nézve meghagyván a' Reversálisokat eddigi alakjukban és érvényükben, jövőre, ha az ezentul is épségben maradó 1790. évi 26. t. czikk engedelmenél fogva a' nemcatholicus jegyes benyugodnék figyermekének is catholica vallásbani nevelésébe, ezen benyugvás 's illetőleg kötelezettség a' törvény előtt is köterővel bíró házassági szerződésbe igtattasék be, 's az illető politicus hatóság által hitelesíttessék, hogy így jövőre annál biztosabban lehessen az ez ügyben felmerült visszaéléseknek és foganatosítási vonakodásoknak elejét venni; — A' Helytartó Tanács a' főpapok, 's általa feliratában említett okok miatt a' készített törvényjavaslatot ellenezvén az 1790. évi 26. t. czikket továbbá is erejében kívánja feltartani. ³⁾

¹⁾ Roskoványi III, 489. ²⁾ Ugyanott 491. ³⁾ Ugyanott 484.

Említettük már, hogy az országgyűlés sem az egyik, sem a' másik királyi leiratot nem fogadta el, hanem ujjalag replicált bemutatott törvényjavaslatának sanctionálása végett. Azonban Bécsbe megtagadták azt, és midőn 1844. évben ama országgyűlés, — melyhez összehívásakor annyi sok szép remény volt némelyek részéről kötve, — 1844. évi Sz. Andrásból 12-én befejeztetett, és a' királyi Sanctioval megerősített törvények kihirdetettek, azok közt a' már három országgyűlésen hevesen vitatott ügyről a' III. törvényczikkben csak ez találtatott: „A' bécsi és linzi békekötések alapján az 1791: 26. törvény következőkben módosittatik. §. 1. Kijelentetik, hogy azok, kik 18 éves koruk eléréseig az evangelica vallásban neveltettek, a' nő személyek pedig férjhez menetelük után, habár még ezen időkort elnem érték is, sem maguk sem maradékaik vallásos kérdés alá többé nem vétethetnek.“ Ezen törvény által tehát Ferdinandnak általunk fentebb közlött 1838. évi August. 4-én 26822. sz. a. közzétett rendelete módosított.

§. 7. Ferencz József 1848 — 1856.

1848. évben Ferdinand a' kitört forradalmi mozgalmak közt lelépett a' trónról, és abba egy korra nézve ugyan még fiatal, de jellemére nézve egy vitéz Fejedelem ült, kit az Ég mentő angyalaként látszott hozzánk küldeni, hogy az 1848. évben hevesen kitört, de már az előtt is lassan lassan fujdogáló szeleknek az Égből nyert segéllyel parancsolva, és a' lábra kapott vallástalanság, ugy a' szabadság mómora által elbódított ujitók által nem annyira vezetett, mint örvénybe erővel vont, itt ott jól megrongált catholica egyház hajóját kiragadva a' reformerek kezéből, midőn azt a' zavarok nyílt tengeréből a' révparthoz visszavezeté, azonnal a' szinte helyéből kimozdított, de általa visszahelyezett fő kormányos után nézett, hogy véle egyetértve a' hajón ejtett sebek gyógyítását eszközölhesse. Ha nem mondjuk is, tudja az olvasó, hogy e' vitéz bátor Fejedelem apostoli Királyunk Ferencz József.

Urunk Királyunk kormánya alatt a' régi polgári törvénykönyv helyett az 1852. évi November 29-én kelt cs. nyílt parancs mellett egy új hozatott be, melynek 140. §-a a' vegyes házasságokból származott gyermekek vallási nevelése iránt eképen rendelkezik: „Minő vallásban kellessék az olly gyermeket nevelni, kinek szülői nem egy hitvallásuak, 's melly korban legyen szabad a' gyermeknek más hitre, mint a' mellyben neveltetett, áttérni, a' közrendtartási rendszabályok határozzák meg.“ — Minthogy e' közrendtartási rendszabályok az új törvénykönyvben meghatározva nem voltak, két-

ség támadt az iránt, valljon a' Magyarországbán e' tárgyra nézve eddig fenállott rendszabályok értetnek e' az új polgári törvénykönyv által? vagy pedig azok, mellyek az osztrák tartományokban eddiglen kiadva zsinórmértékül szolgáltak. A' nem épen keresett, de a' dolog természeténél fogva feltűnt kétséget Ő cs. kir. apostoli Felsége 1852. évi December 11-én ^{5015/}₄₃₂₂ sz. a. magas Cultus Ministeriuma által az Evangelikusokra nézve kiadott, és ugyanazon ministerium által 1853. évi Augustus 20-án ^{2052/}₁₅₇₀ sz. a. leiratában a' görög nem egyesültekre is kiterjesztett rendeletével eloszlatá, mellyekben a' vegyes házasságokból született gyermekeknek milly vallásbani neveltetése iránt a' Magyarországbán eddig kiadott és világosan vissza nem vont rendelmények ezentul is teljes erejüknek nyilváníttatnak, és minthogy némelly királyi rendelmények ellen több ízben történtek az evangelikusok, és görög nem egyesültek részéről eltérések, azok a' magas ministerium által eme idézett rendeletben mint továbbá is kötelező erejű közrendtartási rendszabályok megújíttatnak, nevezetesen megújíttatnak.

a) Az 1796. évi Junius 7, 1783. évi Octob. 15-én, 1819. évi Octob. 5-én 12126, és 25587. számok alatt kiadott kegyes királyi intézmények, mellyekben az evangelikusok eltíltatnak azon törvényelleni szokástól, hogy vegyes házasságból származó, de catholica vallásban nevelendő gyermekeket, mielőtt 18-ik éves korukat elérték volna, az Ur vacsorához járulni kényszerítik, vagy eltűrik.

b) Az 1785. Aug. 29-én 23217. sz. a. rendelet, ugy az 1791. év 26. t. cikk, mellyekben megtiltva van az evangelikusoknak, hogy a' catholica vallásban nevelendő gyermekeket megkeresztelni ne merészeljék.

c) Végre a' szülők is köteleztetnek eme rendeletben, hogy a' vegyes házasságból született gyermekek vallási nevelése iránt ezentul is szabályul szolgáló 1791. évi 26. törvényczikket hiven 's pontosan teljesítsék. ⁱ

Továbbá Ő cs. kr. apostoli Felsége ugyanazon Culus és oktatásügyi ministerium útján 1853. évi Május 6-án ^{1782/}₂₂₉ sz. a. kiadott rendeletében megújítja az 1797. évi Sept. 12-én 18132, és 1798. évi Decemb. 5-én 28643. sz. a. kiadott királyi leiratokat, mellyek szerint catholicus vallású ifjaknak az evangelicusok iskoláiba felvétele a' magas kormány előleges tudta, és beleegyezése nélkül tiltatik; továbbá olly helyeken, hol egyedül csak evangelikus iskola létezik, az illető cath. lelkész tudta és engedelmével cath. gyermek is felvétethetik ugyan az iskolába, azonban az evangelicus hittan magyarázat alatt a' cath. ifjunak ki kell az iskolából vonulni,

ugy. az illy saját Cath. lelkésze által oktatandó tanoncznak az evangelicusok vallási gyakorlatok és ájtatosságoknál sem jelenhetik meg, annál kevésbé köteleztethetik erre. — Ugyan e' tárgyban a' Cultus ministerium 1853. évi Decemb. 19-én 10156. sz. a. hason rendelményt bocsájtott közre, melyben catholicus ifjaknak az evangelicusok gymnasiumában felvételét csak e' következő esetekben engedi meg, a) ha az ifjú szüleinek lakhelyén csak evang. gymnasium létezik, catholicus pedig nem; b) ha a' szülők tehetőségi állapota meg nem engedi, hogy fiukat távolabb eső cath. gymnasiumba küldjék; c) az illy oda való járhatási engedély csak akkor adatik meg, ha a' tanuló vallási nevelése biztosítva van, és ha mind ez megvan is, a' felvételre még az illető megyés püspöki hivatalnak beegyezése is szükségeseltetik. ¹⁾

Azonban eme két engedményes rendelet az evangelicusoknak csak nyilvános alsó, vagy felső elemi tanodáiról értetik, mert már az 1853. évi Octob. 21-én ^{10262/101} sz. a. kiadott Cultus ministeri kegyes rendelet által elvannak tiltva a' cath ifjúk az evangelicus és héber magán tanodáknak látogatásától.

II. Fejezet.

Vegyes házasságokból származott gyermekek vallási nevelésének jelenleg szabályozott kérdése.

§. 1. Vegyes házasságok különféle nemeiben.

Ha a' t. olvasó az előbbeni fejezetet figyelemmel keresztül olvasta, nem igen fog többé sem tanácsunkra, sem bővebbi felvilágosításra szorulni, hanem ön maga is megfogja oldhatni már e' kérdést annyiaval inkább, mivel abban ama rendeleteknél, melyek utóbb visszavonattak, mindég megjegyeztük azt, hogy köterejét elveszté. Azonban olly olvasókra is számítunk, kik az I. fejezetet ha érthetlenné nem is, tán még is unalmasnak fogják találni, vagy lehet, hogy előforduló esetekben minden további átlapozás, és keresgetés nélkül kell majd nyilatkozni, mind az előbbi, mind az utóbbi olvasók számára pontonkint előadjuk a' vegyes házasságok külömbféle nemeit, és az azokból származó gyermekeknek a' közrendtartási szabályok

¹⁾ Csanádi püspöki levéltár.

által parancsolt vallási nevelését. A' mely pontnál fegyvert nem adunk az olvasó kezébe, ott az 1790¹/₁ évi 26. törvénycikket kérjük fogja előadandó szükséges esetben elő, és győzni fog, de győzni is kell, mert a' törvénynek hódolni mindenki köteles; ama kor ugy is túlélte már magát, melyben a' királyi rendelményeket tisztelettel félretenni divat vala.

A) Ha vegyes házasságban a' férj Catholicus, mind a' két nembeli gyermekek a' férjnek catholica vallásban nevelendők.

B) Ha vegyes házasságban a' nő catholica, a' figyermek az atya, a' leánygyermek pedig az anya catholica vallásában nevelendők, ha csak a' férj a' házasság kötése előtt vagy után írásbeli tértvény, vagy nyilvános szóbeli ígérlet által be nem egyezett abba, hogy a' figyermek is a' cath. anya vallásában neveltesse. ¹⁾

C) Ha létrejöttkor tisztán cath. házasság később mind a' két félnek eltérése folytán nemcatholicus házasságá válik, az eltérés előtt született mindkét nembeli gyermekek ezentul is cath. vallásban nevelendők. ²⁾

D) Ha illy C alatt érintett tisztán cath. házások közül a' férj tér el, 's így a' házasság vegyessé válik, az eltérés előtt született mind fi-, mind leánygyermek, az eltérés után szülöttek közül a' leánygyermek ezentul is a' cath. vallásban nevelendők. ³⁾

E) Ha illy C alatti cath. házasság utóbb a' nőnek eltérése folytán válik vegyessé, az eltérés előtt 's után született mindkét nembeli gyermekek ezentul is cath. vallásban nevelendők. ⁴⁾

F) Ha létrejöttkor nemcatholicus házasság utóbb a' férj meg, illetőleg visszatérése folytán vegyessé válik, a' visszatérés előtt született, 's mig 18. évet tul nem haladt mindkét nembeli gyermekek, ugy a' megtérés után szülöttek is nemkülönbség nélkül cath. vallásban nevelendők, ha pedig a' megtérés előtt szülöttek közül valamelyik 18. évet már meghaladta, vagy ha a' leány e' kort elnem érte volna is még, de már férjhez ment, az illyenek többé vallási kérdés alá nem jöhetnek, hanem szabadságukban áll az atyának akár régi, akár uj vallását választani 's követni. ⁵⁾

G) Ha létrejöttkor nemcatholicus házasság a' nő visszatérése által válik utóbb vegyessé, a' catholica vallásra térő anyával megtérnek a' 18 évet még meg nem haladott hajadon leányok. ⁶⁾

H) Ha létrejöttkor vegyes házasság utóbb a' catholicus atyának

¹⁾ 1807. Oct. 12. 20748. 1821. Nov. 27. 29728. ²⁾ 1808. Aug. 30. 19160. 1815. Sept. 26. 26851. 1818. évi 16408. 1812. Dec. 1. 29935. 1813. Dec. 15. 30276. 1818. Jun. 7. 18334. ³⁾ mint ²⁾. ⁴⁾ mint ²⁾. ⁵⁾ 1781. Oct. 29. ⁶⁸⁸³/₈₉₈₄. 1796. Jan. 7. 12126. 1818. Sept. 22. 26460. 1844. 3. t. cz. ⁶⁾ Ugyanott.

eltérése folytán megszűnik vegyes lenni, az eltérés előtt született mindkét nembeli gyermekek a' cath. vallásban nevelendők. ¹⁾

I) Ha létrejöttekor vegyes házasság utóbb a' catholicus anyának eltérése folytán megszűnik vegyes lenni, az eltérés előtt született leánygyermekek az eltérés után is catholica vallásban nevelendők, a' figyermek pedig csak úgy 's azon esetben, ha a' férj a' házasság kötése alkalmával azoknak catholica nevelését nyilvánosan vagy írásilag megígérte. ²⁾

K) Ha vegyes házasságban a' nemcatholicus férj meghal, az életben maradt catholicus anya a' leánygyermekeket mindenesetre köteles, de a' figyermekeket is száad néki saját vallásában nevelni; minthogy a' rendelmény szavai szeriat az 1791. 26. t. cz. szerint a' fimagzatokat csak lehet nem pedig szükségkép kell atyjuk vallásában nevelni, ha pedig reversalist adott volna az elhunyt férj ki, akkor a' figyermekeket köteles catholica vallásban nevelni. ³⁾

L) Ha illy vegyes házasságban a' nemcatholicus anya hal meg, az életben maradt cath. férj mind két nembeli gyermekeit ezentul is cath. vallásban tartozik nevelni. ⁴⁾

M) Ha illy vegyes házasságban a' catholicus atya hal meg, az életben lévő mindkét nemű gyermekek az atya halála után is cath. vallásban nevelendők. ⁵⁾

N) Ha pedig illy vegyes házasságban a' catholicus anya hal meg, az életben maradt nemcatholicus atya a' leánygyermekeket mindenesetre köteles, a' figyermekeket pedig csak akkor az elhunyt anya vallásában nevelni, ha a' házasság kötésekor írás, vagy szóbeli térítvényvel ezeknek is cath. nevelését elvállalta. ⁶⁾

Ennél a' vegyes házasságoknál több előfordulható esetet kigondolni képesek nem voltunk, egyébiránt ez csak a' törvényes ágyból születettekre vonatkozik.

§. 2. Vegyes vallású szülőktől származott törvénytelen gyermekek vallási nevelése.

Néha megtörténik, hogy törvénytelen ágyból, és külön vallású szülőktől származott gyermekeket is hoznak keresztelni, és ezek utóbb a' természetes szülők által létrejött házasság által törvényesítettnek is. Jó tehát ezen gyermekek vallási nevelése iránt is tudni azt, mit a' törvény rendel. — Fentebb a' 6. §-ban Ferdinand kormányzása alatt előadtuk e' tárgya nézve

¹⁾ 1808. Aug. 30. 19160. 1815. Sept. 26. 26851. ²⁾ Ugyauott. ³⁾ 1809. April. 18. 8852. 1816. Majus 14. 13906. ⁴⁾ mint ³⁾. ⁵⁾ mint ³⁾. ⁶⁾ mint ³⁾.

1838. évi Julius 18-án kiadott, és ugyanaz évi August. 14-én 26823. sz. a. közzé tett 's most is még érvényes szabályrendeletet, mely szerint a' törvénytelen gyermekek nemi különbség nélkül az anya vallásában nevelendők, és ha a' természetes atya, és szülő anya közt utóbb házasság jő létre, és ez által a' született törvénytelen gyermekek törvényesíttetnek, ez esetben a' törvényesítés alkalmával hét esztendőnél nem idősb gyermekek nemi különbség nélkül olly vallási nevelést nyernek, mintha törvényes ágyból születtek volna.

Ha tehát a' szülő anya catholicus, a' természetes atya pedig — kivel utóbb házasságra lépett, és ez által a' gyermeket törvényesíté, — nemcatholicus, a' létrejött házasság előtt született, és eddig az anya cath. vallásában nevelt hét évnél nem idősb figyermekek a' férj vallásában nevelendők, ha csak ez azoknak további cath. nevelésébe be nem nyugszik, a leánygyermekek ezentul is cath. vallásban levén nevelendők. — Ellenben ha a' szülőanya nemcatholicus, hanem a' természetes atya ki házassága által a' törvénytelen gyermeket törvényesíti cath., ez esetben a' hét évnél nem nagyobb fi- és leánygyermekek a' cath. atya vallásában nevelendők. — A' hét évet meghaladott törvénytelen gyermekek a' házasság létrejötte után is nemi különbség nélkül a' szülő anyának vallását követvén ezután is, kivéve, ha a' nemcatholicus férj, vagy anya ezeknek is cath. vallásbani neveltetésébe nem nyugodnék.

A' törvénytelen gyermekekről az új polgári törvénykönyv is 166 és következő §. rendelkezik, nevezetesen azoknak jogot ad természeti nemzójétől — kinek különben atyai hatalma alatt nem áll, hanem gyám által képviseltetik — szüleinek vagyonához mért ápolást, nevelést, és ellátást követelni; az anya csak azon esetben tartozik a' gyermeket eltartani, ha az atya vagyontalansága miatt a' gyermeket eltartani nem képes; ha az anya megakarja nevelés végett az illy gyermeket tartani, a' tartás költségét az atya tartozik viselni. A' természetes gyermek tartása, nevelése 's ellátása iránt a' szülők ugyan maguk közt megegyezhetnek, de a' nevelés alatt e' §§-ban csak a' testi ápolás, és szellemi kiképzés, nem pedig a' vallási nevelés érthetendő, mely ezentul is az 1838. évi idézett rendelet szerint intézendő el.

Végre, minthogy a' most hivatolt 166 §. értelmében minden törvénytelen gyermeknek a' kerületi járásbiróság által gyám rendeltetik, kötelessége az illy törvénytelen gyermeket keresztelő lelkésznek még az is, hogy 8 nap leforgása alatt nem ugyan keresztelőkönyvi kivonat, hanem levél által a' járásbiróságot illy törvénytelen gyermek születéséről értesitse.

§. 3. Térítvények és azoknak ereje.

Az előbbi fejezetben előadtuk Maria Theresiának, II. Józsefnek, 's Ferencznek e' tárgyra vonatkozó rendeleteit, úgy azokat is mik Ferdinand alatt akartak az országgyűlésen hogy történjenek, de mivel ő nem akarta, nem is történtek meg. A' ki a' reversalisokrol mind azt, mit az előbbi szakaszban történetihven előadtunk, figyelemmel átolvasta, nevetségesnek fog az előtt tetszeni azon itt ott még fájdalom hitelre talált állítás, mintha a' több királyi rendeletek által magyarázott, és az 1790. évi 26. t. czikken alapuló térítvények eltörölve volnának. ¹⁾ — Nem oda Buda. A' reversalisok az újabb rendeletek által sintsenek eltörölve, legalább mi hála Istennek, ha egyébbel nem dicsekedhetünk is, ép és jó szemekkel birunk, és ezeket majd nem a' fájdalmas megerőltetésig felhasználtuk arra, hogy az új rendelményeket átlapozván feltalálhassuk a' reversalisokra halált kimondó §-ust, de megvaljuk, kutatásunk sikertelen volt, és utoljára is csak azon eredménynél állapodtunk meg, hogy azon esetben, — ha még is igaz és való volna a' reversalisok felett meghuzott halálharang hangja, és a' temetés is megtörtént volna, — vagy az általunk birt új polgári törvénykönyv kiadása hibás, vagy pedig logicánk csalt meg, melly sehogy sem tudta az új polgári törvénykönyv bevezető patensének IV. pontjában feltalálni a' reversalisoknak állítólag ásott sirját, és temetőjét.

A' reversalis mellett létrejött vegyes házasságoknál két kérdést lehet feltenni. I. Lehet e' a' reversalist kiadó atyát az előbbi, 's újabb rendeletek szerint is kötelezni arra, hogy míg vegyes házasságban él, gyermekeit catholica vallásban nevelje? II. Lehet e' őt az esetben is kötelezni arra, ha neje eltérése folytán házassága megszűnt vegyes lenni, eltérés előtt, 's után is született gyermekeit cath. vallásban nevelje? Mind a' két kérdésre igennel felelünk.

I. Mi a' térítvényt olly bilateralis szerződésnek tekintjük, melly a' cath. egyház és a' nemcatholicus völegény közt köttetik, mellyben a' völegény azon feltétel alatt, ha a' cath. lelkész házasságát a' cath. egyházban megáldja, a' polgári törvény által gyermekeinek saját vallásábani nevelhetése iránt neki adott jogrol önkényt lemondva, leköti magát arra, hogy a' feltételeknek teljesítése mellett megáldandó vegyes házasságból születendő mindkét nembeli gyermekeit a' cath. vallásban fogja nevelni 's nejét szabad vallás gyakorlatában gátolni nem fogja. — Do, ut des. — Midőn a' cath. egyház maga részéről elfogadva e' szerződést a' völegény által tett felté-

¹⁾ Beöthy Zsigmond. Evang. házassági ügy gyakorlati magyarázata. Pest 1853.

teleknek eleget tesz, és a házasságot megáldatja, a szerződés létrejötnék tekintendő, és a cath. egyház birtokába lép ama jognak, melyet a völegénynek a törvény adott ugyan, de annak engedelmével most ő a cath. egyházra ruházott át. Ezen teljesedésbe ment érvényes szerződéstől többé visszalépés nem történhet meg, mivel a cath. egyház a néki önkényt átadott jognak szabad, és háboríthatlan élvezetéért megadta a völegénynek azt, minek megadását eme jog átnyerése esetében feltétlenül kitűzött, a völegény viszont magára vállalta azon kötelezettséget, hogy átengedett jogának szabad gyakorlatában az egyházat háborgatni nem fogja, és a magára vállalt kötelezettséget hiven teljesíteni. — Minthogy pedig másoknak akár törvényesen, akár szerződésen alapuló jogait tiszteletben tartani a természeti törvény is parancsolja, nagyon természetes, hogy az egyház szinte ezt követeli magának a reversalist kiállító völegénytől is. — De maga az új polgári törvénykönyv is az egyház mellett harczol: a 861. §. szerint a szerződés nem egyéb mint ígértétel, és annak elfogadása; §. 864. ezen szerződések lehetnek egy, vagy két oldalúak, a mint viszterherrel, vagy a nélkül köttenek; §. 865. de csak úgy vonnak magok után kötelezettséget, ha érvényesek akár 1. a személyek képességét, akár 2. a valódi beegyeztést, akár 3. a teljesítés lehetőségét tekintve; — az illy két oldalú szerződés terhes szerződésnek is nevezetik. — A térítvényi ügyet mi illy terhes szerződésnek nézzük, mert ebben viszontéher van kikötve, e szerződés érvényességét pedig megrontani nem lehet, mert 1. a képesség meg van a völegény részéről is, mely ha nem magány szerződő egyénnek tekintetik is, azért a 867. §. — az előbbi 27. és 290. §§. összevágó — rendelete nem fosztja meg őt érvényes szerződés köthetésétől, miután az az e tárgyra nézve fenállott eddigi közrendtartási törvényeket épségben hagyja, ezek szerint szabad volt az egyháznak nálunk illy szerződések kötni. 2. A valódi beegyeztés kétség alá nem jöhet, mert az egyház áldása, a völegény pedig írása, vagy ünnepélyes ígérete által, tehát mindketten nyilvános tény által tanúsítják beegyeztésüket. 3. A teljesítés lehetlensége sem forog fent, miután a gyermekeknek catholica vallásbani neveltetése a lehetlenségek osztályába nem tartozik. Szükségtelen említenünk, hogy a régiebb, de most is még tellyes erejű resolútiók által is lehet, sőt kell is a reversalist kiadó, de azt foganatosítani vonakodó atyát szorítani arra, hogy elvállalt kötelezettségét teljesítse; nem is kell kételkedni arról, hogy a polgári hatóság ezen szerződés alaku térítvénye folytán ne köteleznék az evangelicus vagy g. n. e. Atyát köteletségének teljesítésére.

Sajnáljuk, hogy a különben olly jeles és tekintélynek méltán elfogad-

ható Porubszky József egri jogtanár könyvében ¹⁾ a' reversalisokrol e' szavakban adott véleményét: — „Reversales in Hungaria pro foro civili efficacia exutae sunt, ita ut earum valor nec politica, nec juridica via urgeri queat, ut ait rescriptum Regium 15. Mart. 1844. In Austria coniux acath. qui reversales dedit sed dein promissis stare non vult, a jurisdictionibus politicis cogi potest, ut proles ad Scholas catholicas et doctrinam Religionis cath. mittat. Decr. aul. ddo. 3. Julii 1842“: — a' menyire a' magyarországi reversalisokrol szól, sehogy aláírni 's elfogadni nem tudjuk. — A' jeles szerzőt Ferdinandnak az országgyűléshez intézett általunk is fentebb közlött 1844. évi Martius 25-én kelt leirata vitte az általunk tán nem alaptalanul hibásnak tartott véleményre, és állításra. Igaz, hogy a' most hivatolt leiratban az, mit Porubszky állít, bentfoglaltatik, de most azt a' kérdést tesszük, lehet e' ezen leiratot alapnak e' tárgyban elfogadni, az az olly kötelező törvényes erőt néki tulajdonítani, hogy a' régi rendeletek erejét egészen megváltoztassa. — Nem lehet. — Mi igen nagy különbséget teszünk a' királyi és királyi leiratok közt. Midőn az országgyűlés törvény alkotása végett törvényesen összehíva tanácskozott, és hozzá a' bemutatott törvényjavaslat vagy más tanácskozás alatt lévő tárgyak iránt Bécsből királyi leiratok intéztettek, ezeknek kötelező erejük csak akkor volt, ha az országgyűlés is elfogadta a' királyi leirat által ajánlott módosítást vagy elvet, és viszont az országgyűlés által készítette törvényjavaslatok, és végzéseknél, — ha bár minden ellenvélemény felmerülése nélkül is hoztattak azok — csak azon időtől fogva kezdődött kötelező törvényes erejük, midőn azok királyi Sanctioval megerősítettek. Tudjuk, hogy magyarországban a' törvényhozás a' király, és nemzet közt felosztva volt ugyan, de úgy még is, hogy az országgyűlésnek csak a' király által szentesített végzései bírtak törvény erejével; az országgyűlés alatt a' királyhoz intézett fel-, és onnét amahoz intézett leiratok pedig a' kölcsönös alku-dozás és értekezés színét viselik, az ezekben kifejtett elvek 's nézetek csak akkor vergődven kötelező törvényes erőre fel, ha az országgyűlés bezárása után a' Sanctioval ellátott törvényczikkek közt feltalálhatók voltak. — Nem lehet tagadni, hogy a' királyi leirat azon czélból, — hogy az országgyűlés alatt készített törvényjavaslat módosítását kinyerje, és a' feleknek szabad egyezkedési jogát megmentse, — új törvényczikk alkotását meghagyván az országgyűlésnek ennek kijelenti, hogy a' szabad egyezkedési jog legalább annyiban vételessék fel, az ujonnan alkotandó törvényczikkbe, hogy ezen egyezkedés magányszerződés természetű lévén ennek betöltésére a'

¹⁾ Jus Eccles. Catholicorum. 1853. — 541.

felek se törvényes se politikai uton ne kényszeríthessenek; a' mint igaz ez, épen olly igaz az is, hogy ugyan azon leiratában azt is meghagyja az országgyűlésnek, hogy új törvényjavaslatát modositva az ide vonatkozó további rendelkezésekkel együtt legfelsőbb jóváhagyás alá újra felterjessze. Az országgyűlés nem tágitott, nem fogadta el az ajánlott modositást, és midőn az országgyűlés előbbeni törvényjavaslatait sürgette sanctionáltatni, a' királyi kormány ezt szinte megtagadta; és így nem lett az egészről semmi, vagy mint magyarul szokták mondani nem sikerült az alku és egyesség. Az országgyűlés bezárása után a' sanctionált törvények közé sem az országgyűlés törvényjavaslataiban, sem a' királyi leiratban kifejtett elvek és ajánlatok fel nem vétettek és így kötelező erőre nem juthattak. Ha Ferdinand ama leiratában a' reversalisoknak eddig királyi rendeletek által támogatott 's szabályozott állapotát akarta volna megváltoztatni, akkor ezen leiratban világosan kellett volna az fejtve, és az előbbi rendeleteknek érvénytelenítése kimondatott volna, és akkor e' rendelet nem az országgyűléshez, hanem az egyházi és megyei hatóságoknak küldetett volna meg. — Mert egészen mások mind természetük, mind kötelező erejükre nézve ama királyi leiratok, melyeket a' királyi kormánysszékei útján 's által valaminthelyen más ügyekben, úgy a' vegyes házasságok tárgyában is a' mult 's jelen században is kibocsájtott, és szabályozó rendeletül mind az egyházi, mind a' megyei hatóságoknak megküldött; ezeknek szövege egészen elűt a' hivatolt 1844. évi Martius 25-én kiadottétól, és ezek azon alkotmányos alapon nyugodtak, hogy a' királyi hatalom lévén a' fő — végrehajtó de törvényt értelmező hatalom is, néki joga is volt az ország törvényeit értelmezni, és előforduló esetekben annak szellemében intézkedni. — Ugy hisszük, tehát hogy a' t. olvasó figyelemre méltatva ezen felhozott körülményeket, nem fog a' fentebbi leiratban olly erős alapot sem keresetni, sem találhatni, hogy azzal a' reversalisok kötelező erejére fenállott régibb rendelményeket csak megingatni is, annál kevésbé megrontani tudná.

II. Hátra van még, hogy ama kérdésre is igennel adott válaszunkat igazoljuk, midőn t. i. a' reversalist kiállító férjnek cath. vallásu neje utóbb kiterítéből, és így a' vegyes házasság megszűnik vegyes lenni, van e' még a' reversalisnak olly ereje, hogy annak alapján a' már született, sőt még az ezután is születendő gyermekek cath. nevelését sürgetni lehessen? — Véleményünk szerint igen is van; az eltérés előtt születettek nevelése iránt nincs semmi kétség, miután e' tárgyban a' Ferencz kormánya alatt idézett intimatumok elég világosan szólnak; az eltérés után születetteknek cath. nevelése iránti követelést is lehet nem éppen gyenge okokkal támogatni. — Mintha látnók azon több helyről elébünk vevett 1791. évi

törvényt, melly szerint csak a' vegyes házasságból született gyermekek catholica neveléséhez tarthat az egyház korlátozott jogot, a' tisztán nemcatholicus házasságból — minő a' cath. nő eltérése folytán a' vita alatti — származottakhoz pedig semmi jog néki nem nyújtatik. Épen mivel előre láttuk ezen könek leendő elődobatását, elkell azt előbb az utból távolítanunk, hogy tovább haladhassunk.

A' ki figyelt előbbi állításunkra, az ezen előgördített követ minden nehézség, vagy bővebbi utmutatás nélkül ön maga is felveheti, 's kidobhatja az utról. Mi a' szóban lévő vegyes házasságoknál nem abban, mert vegyes a' házasság alapítottuk meg a' gyermekek cath. nevelését, hanem a' térítvény kiadása és elfogadása által létrejött szerződésben. — Ha továbbá az gördítették ellenünk, hogy a' nemkatholicus vőlegény csak addig engedte át eme jogát az egyháznak, még neje catholica és házassága vegyes marad? — itt megint a' térítvényre hivatkozunk, hol az idő, 's e' körülmény kiszabva nincs; de e' mellett még azt is megjegyezzük, hogy ha a' vőlegény ezen körülményt házassága előtt nyilvánította volna, házasságát ugyan a' cath. egyház így soha meg nem áldotta, sem illy homályos térítvénnyel támogatott szerződésre reá nem állott volna. — Egyébiránt ez esetre az új polgári törvénykönyv 873. és 869. §§. is alkalmazhatók volnának, hol kimondatik, hogy a' ki azért, hogy mást megcsaljon, homályos kifejezésekkel él, vagy valamelly szinlett cselekvényt merénnyel, elégtétellel tartozik, a' 871, 872 és 876. §§. pedig az illy hamis előadások által megtévesztő, és megtévesztett felek közt létrejött szerződést még is érvényesnek elismerik azon különbséggel, hogy a' midőn a' megtévesztett felet illy esetben a' kötelezettségtől felmentik ugyanakkor a' tévesztő felet a' megtévesztettnek adandó kárpótlásra, a' 874. §-ban pedig a' tévesztő felet a' káros következményekérti elégtétel adására is kötelezik. Nem szükség említenünk, hogy a' fenforgó körülmények közt a' kérdéses esetben megtévesztett fél az egyház, a' tévesztő pedig a' nemcatholicus atya; inkább az a' kérdés merülhet fel, miben állhat az illy módon megtévesztett egyháznak a' tévesztő nemcatholicus atya által nyújtandó kárpótlás? Nem egyébben, mint ama jognak visszaadásában, mellyet előbb az egyházra ruházott át, de utóbb azt ettől újra elvenni akarja, mert az 1295. §. szerint is mindenki jogositva van a' kártevőtől azon kár megtérítését követelni, mellyet ez neki vétke által okozott, okoztatott bár a' kár valami szerződési köteleesség megszegése által, vagy szerződésre való vonatkozás nélkül. — Továbbá, ha az evangelicus férj önkényt, vagy nejének eltérése által visszaléphetne is ama szerződéstől, és annak megszüntetését ohajtaná, vagy attól feloldoztatását sürgetné, a' 877. §. szerint tartoznék mind azt vissza-

adni az egyháznak, a' mit az illy szerződésből a' maga javára és hasznára kapott. Kérdjük már most, képes e' a' szerződéstől visszalépni akaró férj az egyháznak visszaadni azt, mit tőle kapott? Bizonyára soha sem, sőt midőn visszaadni akarja, ugyanakkor ellenkezésbe van önmagával, mert azt, mit az egyháztól nyert, és most visszaadni akarna (a' házasságának érvényességet adó cath. pap esketését, és az egyház áldását) tovább is használni akarja. A' catholicus lelkész vegyes házasságának megáldása által érvényességet szerzett házassági frigyének, melyet — ha utóbb vegyes házassága nevének eltérése folytán meg is szűnik vegyes lenni — magával hord a' nélkül, hogy azt az egyháznak, visszaadhatná, vagy csak magáról lerázhatná; azonkívül tudnia kell azt is, hogy saját vallásának egyháza is olly adománynak tekinti a' cath. lelkész által a' vegyes házasság kötésekör nyújtott szolgálatot, melyet az is saját elveinél fogva érvényesnek 's elnem enyészettnek 's ollyannak tekint, mely többé vissza sem adható, mert különben, — ha visszaadható volna, — a' vegyesből lett nem vegyes házasságot újra meg kellene áldani, mert ez a' visszaadás lehetősége esetében ujlagi kötés nélkül nem házasság, hanem ágyasság volna. — De végre, ha a' térítvény által kötött szerződés illy eltérés által felbontható lenne, ki kellene azt az új polgári törvénykönyvből mutatni, hogy a' törvény előtt egy nem is szerződő harmadik személy vallásának változtatása olly privilegiummal bir, mely tökéletesen felbontja a' két fél közt létrejött érvényes szerződést.

Ezeknek előadásából úgy hisszük eléggé kitűnik az, hogy a' cath. egyház az új polgári törvénykönyvből szedegetetett fegyverekkel is követelheti olly vegyes, (ha utóbb eltérés folytán nem vegyessé vált) házasságból született gyermekeknek cath. vallásbani nevelését, hol reversalis adatott ki, és ennek alapján a' vegyes házasság a' cath. lelkész által megáldva lőn. — De feltéve azt is, hogy az egyház még is némileg a' nő nevében köt a' völegénnyel szerződést, felejteti nem kell, hogy a' szerződés kötésére nem a' nő hatalmazta fel az egyházat, mely saját hivatása 's elveinél fogva, de a' völegény felkérése folytán is teszi azt; egyébiránt még ezen feltett esetben sem érvényesítheti a' szerződést egy az ennek kötéséhez nem is járult személynek utóbb kifejlett állapota. Ha a' királyi rendelmények még akkor is, ha a' cath. nő meghalt, és többé nem létezik, meghagyják a' reversalist kiállító atyának, hogy gyermekeit nevének halála után is cath. vallásban nevelje, mit ha tenni nem akarna, vagy elmulasztana, a' gyermekeket biztos nevelés végett tőle elvétni rendelik; — valjon ezen rendeletek szellemével összefér e' az, hogy midőn a' cath. anya habár moraliter az egyház részére meghalt is már, de még életben van, az atyá-

nak ama kiváltság megadassék, hogy elvállalt kötelességét megszeghesse? — e' kérdésre mindenki igen közel 's könnyen megtalálandja a' feleletet.

Legyen ennyi elég a' reversalisokrol, melyeket mielőtt elhagynánk, episod gyanánt egy a' mindennapi életből vont példáskával fogjuk előbbi állításunk törvény, és igazságszerűségét igazolni. — Boldizsárnak igen nagy szüksége van arra, hogy a' francia nyelvet legrövidebb idő alatt magáévá tegye, mert különben a' francia nyelv hiánya miatt ha privat uraságnál nyert hivatalát nem veszi is el, legalább más távolabb eső helyre fog áttétetni, mit pedig azért sem szeretne, mert mostani hivatalát ő is, neje is igen szereti, és nem szívesen menne, kivált az utóbbi, messzebb vidékre; szerencséjére a' városban lakik egy Ádám nevű barátja, ki a' francia nyelvet tökéletesen bírja és ebben másoknak is képes oktatást nyújtani. Boldizsár különösen neje által sürgetve felkéri Ádámot hogy fordítná igyekezetét arra, hogy ő legrövidebb idő alatt általa oktatva megtanulhassa a' francia nyelvet. — Ádám eleinte vonakodik, végre azon feltétel mellett elvállalja az oktatói hivatalt, ha Boldizsár a' méhes kertben lévő X féle jeles méhkasban lévő méhanyától évenként kibocsájtandó rajokat néki átengedi. Boldizsár örömmel benyugszik a' kitűzött feltételbe, és minden vonakodás nélkül lemond a' kibocsájtandó rajok iránti jogáról, és ezt Ádámra ruházza át azon esetben, ha Ádám is teljesíti a' francia nyelv megtanítása iránt elvállalt kötelezettségét. Boldizsár írásban adván át eme jogának Ádámrai átruházását, ez azonnal hozzá is fog a' „comment vous portez vous“ tanításához, és lankadni nem tudó fáradságos munkódását csak hamar ama siker koronázza, hogy Boldizsár nem csak beszélni, de írni is tud francziául, megmarad hivatalában, és a' minek legjobban örült, kikerüli a' néki és nejének nem kedves áthelyezést. — Boldizsár első években teljesíti kötelességét Ádám iránt, később azonban — hogy megszabaduljon Ádámnak tett kötelező ígéretétől — X jegyű méhkasát elviteti a' közel fekvő faluba, és Ádámnak megtagadja a' rajokat. Ádám nem kapván meg kikötött illetményét, Boldizsárt kérdőre vonja, de ez azon körülmény által, — hogy X méhka jelenleg már nincs helyben — feloldottnak véli magát kötelezettségétől. — Ádám kijelenti, hogy ő magát ekép kijátszatni 's tövényes igényétől megfosztatni nem engedi, és továbbá is követeli a' bár más helyre áttett X méhkas rajaira való jogának szabad élvezetét 's gyakorlatát. Boldizsár nem akar tágitani kijelentvén Ádámnak, hogy az áthelyezés által ez elveszté jogát, melyet ő csak eddig ruházott Ádámra, míg az X méhkas helyben marad. — Ádám megnézi írását, és miután abban semmi nyoma sincs ezen körülménynek, mit ha Boldizsár annak idejében említett volna, ő ugyan soha a' szerződéshez nem járult volna. — Boldi-

zsár látta, hogy Ádámtól nem szabadulhat, azt nyilvánítja, hogy ő visszalép a' szerződéstől, és visszaadja Ádámnak azt mit tőle nyert. Ádám nem is akar erről hallani, és kijelenti, hogy bíróság elébe fogja ügyét vinni. Ádám távozta után Boldizsár leül íróasztalához, levelet ír 's ennek kíséretében akarja visszaküldeni azt, mit Ádámtól kapott, a' levelet csak megírja, de töri zuzza fejét mindenfélekép, hogy tulajdonkép mit küldjön vissza Ádámnak? Hagyjuk őt íróasztalánál, hol ha ítélet napig ülve gondolkozik is még akkor sem leend képes Ádámnak visszaadni azt mit tőle kapott, t. i. a' francia nyelv megtanítását, és az erre fordított időt. — Ádám bizva ügyének igazság 's törvényszerűségébe, bírósághoz viszi ügyét, — melyet nem másban és máshol, mint e' kis munka olvasóiban keres, — és eldönteni kéri, vajon néki van e' igaza? vagy pedig a' szerződést önkényt 's akkor megszegő Boldizsárnak, midőn Ádám már a' kitűzött feltételnek eleget tett. Ádám olly annyira megvan győződve a' t. olvasó közönség bíráskodása elébe vitt ügyének igazságától, hogy lemondva minden kedvezésről, részrehajlásról, egyedül igazságos ítéletért esedezik.

Nem tudunk tisztán olly példát választani, mely a' similitudo claudicat féle gyanú 's vádtól egészen ment volna. Azok közt, melyek hamarjában eszünkbe jutottak, a' fentebbi még leghívebb tükre a' vitatás alatti kérdésnek, itt az idő és szerzett tudományban, ott a' papi áldás és érvényesítésben olly valami feltételeztetett, mit az illető egyszer megnyervén később visszaadni nem képes. — Ha a' például felhozott esetben a' vegyes házasságokból született gyermekeket, vagy a' papi áldást méhrajjal, vagy francia nyelvel akartuk pótolni, ezen kissé merész combinatioért és hasonlatosságért bocsánatot kérünk is, várunk is.

§. 4. Zsidó vegyes házasság.

Mig a' fentebbieken kívül egy más neme is van a' vegyes házasságnak, midőn t. i. zsidó házások közül az egyik megkeresztelkedik. Jónak látjuk ez etelben is, mely nem ritkán fordul elő, az illy vegyes vallású házások gyermekei vallási nevelése iránt előadni azt, mi ez ügyben rendelkez 's követésül előszabva van. Az új házassági törvény II. Füg. 23. §. ezen vegyes házasságokról csak ezt mondja: „Quum per Sacramentum Baptismi non solvantur conjugia, sed crimina dimittantur, matrimonium ab infidelibus contractum coniugibus ad Christum conversis firmum manet, non obstantibus impedimentis ecclesiastica lege institutis. Quodsi autem altero tantum coniuge converso alter in infidelitate persistens cum eodem cohabitare interpellatione neglecta omnino renuat, aut cohabitare nolit absque

contumelia creatoris, eidem petenti concedendum est, ut ad novas convolet nuptias, quibus rite celebratis vinculum conjugii in infidelitate contracti dirimitur“ — Az új házassági törvény tehát a' gyermekek vallási nevelése iránt nem rendelkezett, 's így az új polgári törvénykönyv 140. §-ban fenhivatolt közrendtartási rendszabályok itt is ezentul normatív kötelező erejükben maradnak.

A' szóban lévő vegyes házasságnál kétféle gyermekeket kell szemünk előtt tartani, t. i. I. a' keresztelés előtt, és II. a' keresztelés után születeteket.

Az I. esetre nézve t. i. a' keresztelés előtt születettekre nézve az új polgári törvénykönyvben érintett és épségben hagyott közrendtartási rendszabályok ezek:

1) Ha a' héber atya keresztelkedik meg, és az anya héber vallásban marad, a' 18. éven aluli mindkét nembeli gyermekek az atyával megkereszteltetnek (1790. Január 22. 2747.)

2) Ha az anya keresztelkedik meg, és az atya héber vallásban marad, a' hét esztendőnél nem idősb gyermekek nemi különbség nélkül megkereszteltetnek, a' hét esztendőnél idősbek követhetik az anyjukat a' keresztséghez, vagy atyjuk héber vallásában megmaradnak (1775 Május 4-én 2062.)

3) A' héber vallásban maradt atyának halála után a' catholicus anyának jogában áll a' még nem vegyes házasságból született, 's a' férjnek élteben is héber vallásban nevelt gyermekeket nemi különbség nélkül catholica vallásban nevelni, ha csak a' szóban lévő gyermekeket az elhunyt férj zsidó atyja, 's illetőleg a' gyermekeknek héber vallásu nagy atyja nevelés és ellátás végett magához venni nem akarja (1790. Jan. 22. 2747.)

De ha az illy gyermekek maguk is megakarnának keresztelkedni, és már eszükkel és lelki szabadságukkal élnek, ha ebéli ohajtásukat szüleik, rokonaik és némelly más hitsorsosaik előtt nyilvánítják, és e' mellett egy félév mulva is megmaradnak, tekintetbe sem vétetvén koruk megkereszteltetnek még akkor is, ha mind atyja, mind anyja a' héber vallásban is maradna (1782. 21. Május 3430. 1797. 2. Octob. 20248. 1801. 1. Decemb. 26467.)

4) Ugy szinte az 1775. évi Maius 4-én 2062. sz. a. királyi leirat a' catholica hitre térő nagy atyát még azon joggal is felruházza, hogy életben lévő, vagy megholt fiainak hét esztendőnél nem idősb héber gyermekeit, illetőleg a' maga unokáit különbség nélkül szinte magával viheti a' keresztséghez.

5) A' cath. vallásra tért anyának halála után a' héber vallásu atyának

semmi joga többé a' már megkeresztelt, és eddig a' cath. vallásban nevelt gyermekekhez, ezek továbbá is a' cath. vallásban nevelendők lévén. — Az 1762. évi Febr. 18-án kelt rendelet (ha a' megkeresztelt egyén újra visszatérne a' zsidó vallásra, két évi börtönnel büntetessék, és ez idő alatt a' cath. vallásban neveltessek) olyasmit feltételez ugyan, mi magában lehetlennék látszik, azonban e' rendeletnek azon értelme van, hogy e' kiszabott büntetés az esetben is alkalmaztathatik, ha a' megkeresztelt egyén újra a' synagogát látogatná, az isteni tiszteletben is részt venne, szóval ha magát úgy viselné, mintha most is izraelita volna. Ha a' polgári törvény meg nem engedi az illy külső visszalépést a' megkereszteltnek, minden esetre kétszeresen sújtja ama héber atyát, ki cath. vallású gyermekeit a' héber hitfelekezethez merné csábítgatni, és ezen hitfelekezet vallási gyakorlataiban részvételre kényszeríteni merészkednék.

6) Zsidó anyáktól született törvénytelen gyermekek — ha ezeket az anya eltartani 's biztos jövőjéről gondoskodni nem képes. — úgy tekintetnek mint elhagyott árvák, és minthogy az állam költségén neveltetnek, az uralkodónak cath. vallásában nevelendők „in religione catholica, velut religione terrae principis educantur“. (1789. Január 27. 3704.) Sőt ha az illy gyermeknek atyja evangelicus volna, és ez őt eltartani nem akarná, ez esetben is cath. vallásban nevelendő (1821. 12. Junius 15753.)

7) Nem szabad ugyan az 1775. Majus 4-én 2062. sz. a. rendelmény szerint hét, az 1791. Sept. 16-án 17183. sz. a. szerint pedig tizen négy éven aluli héber gyermekeket héber vallású szülők, vagy gondnokuk tudta nélkül megkeresztelni; de ha az illy gyermekeknek ön maguknak volna kedvük és akaratjuk a' keresztelkedéshez, a' 3 pont alatt idézett, és ezen a' 7-ben hivatolt rendeleteket módosító rendszabályok szerint a' szülők nem akadályozhatják ebben gyermekeiket. Sőt az 1783. April. 14. 3368. és 1800 Oct. 7. 24256. sz. a. királyi rendelmények még azt is kijelentik, hogy ha illy héber gyermekek születésük alkalmával bába vagy más cath. személy által megkereszteltettek volna, akkor cath. vallásban kell őket a' szülőknek nevelni.

8) Végre az 1780. évi Sept. 4. 5569. sz. a. királyi rendelmény megtiltá azt is, hogy a' héber vallású szülők ezeknek vallását odahagyó, és megkeresztelt gyermekeiket az örökségből kizárhassák.

II. Hátra van még, hogy a' második kérdést — a' keresztelés után 's így már vegyes házasságból származott gyermekek vallási nevelését is megfejtjük. — E' gyermekek cath. vallásban nevelendők. — Ez minden kérdés és kétségen túl van. Ha az egyház az illy vegyessé vált házasságnak érvényességét elismeri is, a' catholicus vallásra tért félnek, a' héber vallásban

maradt fölleli együtt élését egyedül, mint láttuk, azon feltétel mellett enged meg, ha az együttélés, mint több pápai resolúciók is mondják: „sine contumelia creatoris, sine periculo subversionis coniugis fidelis, sine execratione Sanctissimi nominis Christi et Christianae Religionis despicientia“ lehetséges; a' héber vallásban maradt fél ugyanakkor, midőn megkeresztelkedett házassaléval továbbá is együtt élni akar, szinte elfogadja eme feltételt, 's annak pontos teljesítését. Az egyház tehát a' többi közt a' vegyessé vált házasságból születendő gyermekeknek cath. vallásbani neveltetését is feltételül tűzi ki, mert különben ama fonák, és magában sértő eredményre jutnánk, hogy catholicus atyának, vagy anyának zsidó valóságú gyermekei is lehetnének, mit a' lehetetlenségek sorában osztályozunk. Az egyháznak eme organicus követelését 's illetőleg szabályát olly fontosnak, és változhatatlannak tartja maga a' polgári törvényhozó is, hogy a' midőn a' keresztelés előtti, az az a' még nem vegyessé vált házasságból született gyermekek vallási neveléséről önmaga is rendelkezett, ugyan akkor a' megkeresztelés után, azaz a' már vegyessé vált házasságból születendő gyermekek vallási nevelését, — mint olyant, melly iránt többé semmi kétség fen nem foroghat — polgári törvények által nem szabályozta.

III. Szakasz.

Vegyes házasságok feletti bíráskodás.

BÉVEZETÉS.

Az előbbi két szakaszban a' vegyes házasságoknak hol? és ki előtti kötéséről? — az ezekből született gyermekek vallási neveléséről? — értekezvén, minthogy gyakran megtörténik, hogy ezen házasságok közt egyenetlenségek, zavarok, vagy olly fontos akadályok merülnek fel, melyeknek törvényszerű elintézéséhez bíró igényeltetik, a' vegyes házasságok feletti bíráskodásról is akarunk, ha bár röviden is, e' szakaszban értekezni, hogy így jelen kis értekezésünk minden a' vegyes házasságok körül előforduló, vagy előfordulható, kérdésekre kihasson. Eddigi rendszerünkhöz híven rágaszkodva az I. fejezetben az e' tárgya vonatkozó egyházi, a' II-ban pedig a' polgári rendelményeket fogjuk előadni.

I. Fejezet.

Vegyes házasságok feletti bíráskodás iránti egyházi rendelmények.

§. 1. Vegyes házasságok keresztényekkel.

A' Tridenti zsinat XXIV. ülésében 5, 7, 's 12. canonjai által — „Si quis dixerit propter haeresim, aut cohabitationem molestam aut affectatam absentiam a coniuge dissolvere posse matrimonii vinculum, anathema sit; — Si quis dixerit causas matrimoniales non spectare ad Iudices Ecclesiasticos, anathema sit;“ Si quis

dixerit ecclesiam errare, quum docuit et docet iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam propter adulterium alterius coniugum matrimonii vinculum non posse dissolvi, et utrumque vel etiam innocentem qui causam adulterio non dedit, non posse altero conjugue vivente aliud matrimonium contrahere moecharique eum, qui dimissa adultera aliam duxerit, et eam quae dimisso adultero alii nupserit, anathema sit; — nem annyira a' catholicusoknak szabott törvényt, mert ezek illyeseket nem követelvén, okot sem szolgáltattak e' törvények alkotására; mint inkább az akkor már lábra kapott protestantismus csatlakozott, vagy netalán ezután oda elpártoló keresztényeknek. A' ki előtt a' Tridenti zsinat története és az akkor fenforgott körülmények tudva vannak, ki az ott hozott nem annyira új, mint megújított régi egyházi törvényeket az akkori körülményekkel összehasonlítja, azt látni 's tapasztalni fogja, hogy eme törvények alkotásának nem annyira a' catholicusok, mint inkább a' Reformatörök szolgáltatnak okot, alkalmat 's szükségét, és így a' törvények is nem egyedül a' catholicusokra nézve kötelezőleg hozattak, hanem az egész kereszténységre kiterjesztve az újítóknak is szabályt tűzött az egyház canonjaiban elő.

A' cath. egyház hiveinek házasságát Szentségnek, és kötelékére nézve csak a' halál által felbonthatónak tartván, catholicus, úgy vegyes házasságokat is egyedül és kizárólag a' maga ítélőszéke elébe tartozóknak állít, és anathemával fenyegeti azt, ki eme szent 's elidegeníthetlen jogát tagadni, vagy csonkitani merné. A' nemcatholicusok házasságaikra nézve nem mondotta ki az egyház ugyan még hitczikkely gyanánt, hogy azok Szentség gyanánt tekintendők e? sem azokat a' maga ítélőszéke elébe tárgyalás végett anathema mellett nem követeli; de ha szükség és a' körülmények úgy kívánják, azokat szinte érvényességük, vagy érvénytelenségük iránt saját elvei szerint bírói székén tárgyalja. — Illy körülmények ezek: I) ha a' nemcatholicus házások egyike, vagy mindketten megtérnek; úgy szinte II) ha olly nemcatholicus fél, ki házasságtól saját törvényszéke által végkép elválasztva, és új házasságra jogosítva lévén annak életében még cath. személlyel akar házasságra lépni. — Ezen két esetben a' catholica egyház nem csak jogának, de szent köteletségének is ismeri az előbbi házasság érvényét saját elvei szerint bírói tárgyalás alá vonni, és abban intézkedni. Nem lesz talán felesleges e' két esetet külön 's bővebben tárgyalni.

I. A' catholica egyház, ha bár mint előbb mondtuk, a' nemcatholicusok házasságára nézve hitczikkely gyanánt eddiglen megsem határozta azt, „quod Matrimonia acatholicorum sacramentum sint, vel non? mind a' mellett is az igenlő véleményhez csatlakozását úgy azoknak felbonthatlanságát minden e' tárgyra vonatkozó kérdések eldöntésénél tanusítja.

— Praetermissa quaestione illa, — így ír VII. Pius Pápa 1803. évi Octob. 8-án Bajorország püspöki karának, — de qua nil modo statuere volumus, an haereticorum coniugia coram ministro acatholico contracta sacramenta sint, nec ne? illud certe, quod ad rem pertinet, exploratum est, coniugale foedus a prima sui institutione, antequam ad Sacramenti dignitatem elevaretur, divino jure indissolubile prorsus, perpetuumque exstitisse, quemadmodum egregie observasse Patres Concilii Tridentini in doctrina de sacramento matrimonii ipsemet Benedictus XIV. luculenter ostendit. — És bizonyos ellenvetések 's kifogásokra előre megfelelni akarván így szól tovább „Neque hic locus est vindicandi Ecclesiae jus, quo haereticos suis legibus comprehendit, neque enim de Ecclesiastica lege, sed de divina agimus, quam Deus ipse tulit de matrimonii indissolubili vinculo, cui nemo refragari potest, sit ille haereticus, sive etiam paganus. . . . Probe novit enim fraternitas tua huius generis matrimonia (ab acatholicis coram ministro acatholico inita) rata et firma consistere“. ¹⁾ A' szentséges atya függőben hagyván itt a' fentebbi kérdést a' nemcatholicusok házassága felbonthatlanságát egyenesen a' paradicsomból származtatja le.

Más Theologusok e' kérdés tárgyalásába bocsátkozván egyenesen Szent-ségnek tartják azokat, és erre alapítják azoknak felbonthatlanságát; így Peronne (Theol. Dogm. IV. 249.) Indissolubilitas matrimonii christiani est sacramenti effectus. Schmalzgruber (Spons. et Matrim. 443.) Matrimonium haereticorum, si aliud requisitum non desit, etiam est Sacramentum, quia volunt matrimonium contrahere, quale inter Christianos et in vera Ecclesia contrahi valide potest, non potest autem illud valide contrahi, nisi simul sit Sacramentum. Lieberman (Theol. V. 364.) Manet semper inconcussum Matrimonium suam indissolubilem firmitatem habere potissimum e ratione Sacramenti.

Bár miként legyen a' dolog, az igenlők úgy a' tagadók is meg-egyeznek abban, hogy a' nemcatholicusok házasságának köteléke a' halál esetén kívül felbonthatlan, de csak úgy 's akkor, ha azok a' cath. egyház által kitűzött akadályok nélkül jöttek létre. Így ha a' nemcatholicus keresztények közül az egyik, vagy mind a' két fél is catholicus lesz, a' catholica egyház érvényesnek ismeri el a' házasságot, és recopulatiót nem használ, ha a' vizsgálatból az tűnt ki, hogy ezen szóban lévő házasság akadály nélkül kötött. — De hátha az illy házasság bontó akadály mellett jött létre? p. o. ha a' házások közt 3 vagy 4 iznyi rokonság, vagy sógorsági akadály forog fent, melyet a' nemcatholicusok akadálnak nem te-

¹⁾ Stapf Pastor. Unterricht über die Ehe. 287—289.

kintenek? mi történik akkor? — Ez esetben utasítást adott már az apostoli szentszék 1780. évi Aug. 20-án az e' tárgyban kérdést tevő Rosnyói püspöknek. Quaeritur: a) An si talium coniugum (kik az érintett bontó akadály mellett kötött házasságban élnek) uterque haeresim ejuret, fidemque catholicam amplectatur, oportet ab Episcopo peti dispensationem et coniuges ad renovandum matrimonium stringi, vel si id nolint, imo separari cupiant, ad alia vota iidem liberi pronunciari possint? — b) Si unus tantum coniugum eiusmodi convertatur, altero in haeresi permanente, cum his dispensatio dari nequeat, possit ne talis a vinculo immunis et ad alias nuptias liber declarari?

Ezek voltak a' Rosnyói püspök által tett kérdések, és kétségek, melyekre az apostoli szentszék, illetőleg a' Congregatio így válaszolt:

ad a) Si in matrimonio post conversionem permanere voluerint, ab eisdem dispensatio petenda sit, et ab Episcopo concedenda, si necessaria gaudet facultate, novoque consensu in facie Ecclesiae pristinum coniugium esse redintegrandum; quodsi ab eo resilire obfirmate velint, atque ad alias nuptias convolare, in irritum versis adhortationibus tuis, quas adhibere non praetermittes ad illam redintegrationem svadendam, tum impediri non poterunt, quominus jure suo, et libertate utantur. — ad b) Recte intellexisti dispensationem, altero tantum converso, altero in haeresi permanente a Te dari non posse, proinde ubi casus huiusmodi contigerit, recurras oportet ad hanc S. Sedem, quae pro iudicio et auctoritate sua statuet, quid facto opus sit? attentisque circumstantiis Deo inspirante modum praefiniet, quo tuto Te gerás, ut gregi tuo opportune in Domino providere valeas ¹⁾

Ezen Római leirat által adott utasítás irányul szolgálhat minden illy eseteknél; ha az illető megtértek továbbá is megakarnak az említett akadállyal kötött házasságban maradni, az esetben az illető megyés püspök a' Quinquennalishan nyert ama felhatalmazásnál fogva „Dispensandi in 3-o et 4-o gradu simplici et mixto, tantum cum pauperibus in contrahendis. In contractis vero cum haereticis conversis etiam in secundo simplici et mixto dummodo nullo modo attingat primum gradum, et in his casibus prolem susceptam declarandi legitimam“ felmentvényt ad a' fenforgó akadály alul, és az előbbi érvénytelenül kötött házasság az akadálnak felmentvény utjání eltávolítása után a' catholicus lelkész által az egyházban ufolag megáldatik, és az előbbi bár érvénytelen házasságból született gyermekek törvényesíttetnek. Ha pedig az illető felek nem akarják felmentvény, és új esküvés által érvénytelen házasságukat a' megtérés után

¹⁾ Kutschker I. 502.

érvényesíteni, és ha erre minden intés és oktatás után sem hajolnának, ez esetben az érvénytelenítő akadállyal kötött házasság köteléke őket tovább nem kötvén új házasságra feljogosíthatnak. — Sokkal nehezebb az ügy állása a b) alatti esetben, midőn csak az egyik fél tér a catholica egyház kebelébe; ez esetben az apostoli szentszék magának tartja fel az intézkedést. Egyébiránt az előbbi esetnél is akkor, midőn a' megtért felek a' felmentvénnel, és a' recopulatioval élni nem akarva előbbi házasságuk kötelét felbontani, és új házasságra lépni kívánnak, tanácsosb sokkal az ügy elintézésében az apostoli szentszéknek további utmutatását annyival inkább kikérni, mivel már VI. Pius pápa egy hozzá kérdést tevő austriai püspököt ekép utasított: „Si in aliquo particulari casu nequeat amplitudo tua quidquam decernere propter negotii difficultatem, deferre illud debet ad Sedem apostolicam, priusquam transitus ad alias nuptias aut denegetur aut permittatur. Quod praesertim observandum erit, si agatur de matrimonio contracto non servata forma praescripta a Tridentino (Sess. XXIV. de re-form. matr. cap. 1.) ¹⁾

II. A' mi a' másik esetet illeti, midőn t. i. házasságától elválasztott nemcatholicus fél amannak életében cath. személlyel akar házasságra lépni, ez esetben szinte joga, de kötelessége is az egyháznak megvizsgálni az előbbi házasságnak mind keletkezését, mind felbontását, mielőtt a' czélba vett házasságot megengedné, mely jogával az egyház élt is eddiglen, és még a' fejedelmek magas állása által sem engedte magát eme jogának gyakorlatában gátolni. Az illető házasodni akaró félnek megtérése nem változtat a' dolgon semmit, sőt ha az elválasztott felek mindketteje is az egyház kebelébe térne, még akkor is él az egyház eme jogával.

Ha a' vizsgálat eredményéből az tűnne ki, hogy a) a' házasság olly akadállyal köttetett, melyet a' cath. egyház bontó és érvénytelenítő akadálnak ismer, vagy b) a' házasság köteléke a' cath. egyház által is elfogadott fontos okok p. o. erőszak, tehetlenség, személytévesztés 's a' t. miatt bontatott fel, ezen a) és b) esetekben a' cath. egyház alig fogná a' házasságra kelési engedelmet megtagadni, és legfőllebb is az a) esetben nagyobb megnyugtató végett az illető püspök az apostoli szentszék utasítását kérné ki, mely nem hisszük, hogy illy körülmények közt megtagadná a' házasságra kért szabadságot; de nehezebb az ügy, ha c) az érvényesen kötött házasság köteléke az egyházi törvény által elnem ismert okokból — p. o. ob haeresim, cohabitationem molestam, affectatam absentiam, adulterium — bontatott volna fel. Az egyház illy esetben hívének sem azt meg nem

¹⁾ Roskoványi II. 624.

engedheti, hogy illykép elválasztott nemcatholicussal házasságra lépjen, sem azt nem ürítheti, hogy a' cath. fél a' talán már létrejött házasságban megmaradhasson.

A' c) esetre vonatkozólag előadattak bővebbi felvilágosítására megjegyezzük, hogy VI. Pius a' mult század vége felé cath. vallású württembergi herczeg Károlynak illy módon elválasztott evangelicus nővel Hohenheim Grófnővel kötött házasságát érvénytelennek tekinté. Non licet tibi, — így szól a' Pápa hozzá írt levelében, — habere uxorem quae est alterius etiam nunc viventis viri. Atque hic non ignoramus, quas ad causam tuam rationes adferas, nimirum per heterodoxum tribunal, illud primum a muliere initum matrimonium, et aliquot Theologorum a te consultorum Tuo animo faventem sententiam. At nos, et apostolica haec sedes, ac universa Ecclesia catholica eam tenet doctrinam ex sacris litteris haustam, constantique sensu comprobata, Matrimonii vinculum inter qualescunque sacro baptisinate tinctos semel validum, siquidem consummatum est, nullo unquam facto solvi posse. ¹⁾ Ezen felszólításnak eredménye az lett, hogy Hohenheim grófnőnek előbbi felbontott házassága megvizsgáltatott az apostoli szentszék által, és miután a' bemutatott irományok és vizsgálatok azt eredményezték, hogy a' szóban lévő első házasság az egyházi törvények szerint is érvénytelenítő akadályok mellett jött létre, és így már kötésekor semmis volt, csak azután ismerte el az apostoli sz. szék Károly herczegnek Hohenheim grófnőveli házassága érvényességét.

Továbbá XVI. Gergely pápa szinte így nyilatkozik a' Bajorországi püspökökhöz 1832. évi Maius 27. intézett apostoli brevéjében. ²⁾ „Post haec vix est, ut aliqua addamus de aliis longè gravissimis casibus matrimonii inter catholicos et haereticos contrahendi, in quibus pars acatholica habet viventem adhuc priorem conjugem, a quo divortio sejuncta fuerit. — Nostis Venerabiles Fratres quanta ex divino jure sit firmitas vinculi matrimonialis, quod separari humana auctoritate non potest. Quare matrimonium mixtum in eiusmodi casibus non modo illicitè fiet, sed nullum prorsus, atque adulterium foret, praeterquam si priores illae nuptiae, quae haeretica pars divortio dissolutas esse autumat, irritae omnino fuissent propter aliquod, quod illis vere obstiterit, canonicum dirimens impedimentum. Porro in postremo hoc casu non solum servanda erunt omnia, quae supra dicta sunt, sed cavendum insuper, ut novum ipsum matrimonium non permittatur, nisi postquam causa primi connubii ab haeretica parte iam antea initi cognita fuerit Ecclesiastico Iudicio ad

¹⁾ Monumentum Antonio Andrassy Eppo Rosnaviensi erectum. 46. ²⁾ Stapf. 424.

Canonum normam exacto, quo connubium idem fuerit irritum declaratum⁴.

Erdélyországban is volt a' mult század közepén hasonló eset. Macskási Christina helyét vallásból a' catholica hitre térvén Dosa Mihály catholicussal házasságra lépett, noha még előbbi szinte helyét vallású férje Váradi István életben volt. Az erdélyi szentszék az utóbb Dosa Mihállyal kötött házasságot érvénytelennek tartván, Macskási Christinát vélt férjétől eltávolítani parancsolta; a' nő Rómába folyamodott előbbi házasságának megvizsgálása végett, mellyel az erdélyi, egri és veszprémi püspökök bizattak meg a' római szentszék által. A' vizsgálati jelentések beérkezéttével XII. Kelemen pápa az illető Congregatio, és hit ugy jogtudósok meghallgatása után a' Váradi István és Macskási Christina helyétvallásuak közt saját hitvallású lelkészük, és tanúk előtt létrejött házasságot ob defectum consensus veri érvénytelennek, 's semmisnek, a' Dosa Mihállyal kötöttet pedig érvényesnek jelentette ki 1754. évi Maius 25. kelt, 's az erdélyi püspökhöz intézett brevében. ¹⁾

Az új házassági törvény II. Függeléke, — melly az egyházi bíróságoknak adott utasításokat foglalja magában — a' 21. és 22. §§-ban szinte az érvényesen kötött és végrehajtott — consummatum — házasságokat felbonthatlanoknak állítja, mondván: §. 21. Vinculum matrimonii valide contracti, sed nondum consummati per solemnem religionis professionem alterius coniugis, vel summi pontificis dispensatione dirimitur. Matrimonium a Christianis contractum, postquam consummatum fuerit, non nisi morte solvi potest. §. 22. Quodsi Christiani non Catholici autement, matrimonii vinculum solvi posse, Ecclesia errantes deplorat, verum pati nequit, ut error legis suae sanctitatem contaminet. Inter Catholicum, et Christianum non Catholicum, qui coniugem superstitem habet, matrimonium consistere nequit, licet tribunal, apud quod causae matrimoniales Christianorum non Catholicorum tractari solent, separationem quoad vinculum pronuntiaverit.

A' catholica egyház az I. és II. pont alatt fentebb érintett esetek bírói vizsgálására, ugy a' vegyes házasságok ügyébeni bíraskodására magasztos hivatásán kívül a' Tridenti zsinatnak általunk idézett határozményá által lévén feljogosítva, a' most hivatolt II. Függelék is a' házassági ügyeket minden megszorítás nélkül az egyházi bírósághoz utalja. §. 95. „Causae Matrimoniales ad iudicem Ecclesiasticum spectant, cui soli competit de validi-

¹⁾ Fejér 380.

tate matrimonii et obligationibus ex eodem derivantibus sententiam ferre. De effectibus matrimonii mere civilibus potestas civilis judicat. — Azon esetben, ha a' plebanus a' házasságra kelöket valamely fenforgó akadály végett vagy visszautasítja, vagy a' házasság megáldását elhalasztja, a' 105. §-us — „Parcho matrimonium contrahere cupientes vel repellente, vel inducias adhibente, liberum ipsis est, curiam episcopalem adire, quae pro rei conditione, aut obstacula remove sataget, aut negotium tribunali matrimoniali perpendendum, definiendumque transmittet, — a' felekét a' püspöki hivatal, illetöleg szentszékhez utasítja, mely ha a' czélba vett házasság ellen valamely bontó akadályt lát fenforogni, a' 106. §. adott utasítás szerint tartozik eljárni. „Quando difficultas in obmoto quodam impedimento dirimenti sit posita, tribunal matrimoniale perpensis individuís casus circumstantiis dijudicabit, an copulationis denegandae sufficiens adsit causa. Qua regulam tamen tenebit, melius esse, ut matrimonium valide contrahendum differatur, quam ut ansa praebeatur matrimonio invalido cum omnibus, quae ipsum concomitari assolent, malis. Depositio unius testis fidedigni, necnon fama, qualis et graves cordatosque viros movet, nunquam non sufficit, ut nupturientes, usquedum res uberius dilucidata sit, repellantur. Végre a' 122. §. általjában feljogosítja az egyházi bíróságot arra, hogy a' házasság ellen fenforgó akadályokat, bár honnét is jött azoknak nyomába, hivatalból megvizsgálhassa.

Ezen II Függelékí §§-okat azért is idéztük, hogy kimutassuk azt, miszerint az egyházi bírónak az I és II alatt érintett esetekre mind figyelme, mind hatásköre joggal kiterjed, mit a' közjogra utasító 251. §. még érthetöbben kimond.

§. 2. Zsidó vegyes házasság.

Említettük már fentebb a' vegyes házasságoknak ama különös nemét is, midön héber vallású házasok közül a' férj, vagy a' nő megkeresztelkedvén a' cath. egyháznak tagja lesz, míg a' másik házastfél héber vallásban marad. — Az illy vegyes házasságnál ama kérdés merül fel, fenállhat e' még tovább is az illy vegyes házasság? vagy pedig az egyik fél megtérése által az felbontottnak, és a' megtérő fél új házasság kötésére jogosítotttnak tekintendő?

Az iránt megegyeznek a' theologusok és a' canonisták, hogy az esetben — ha a' megtérő fél a' héber vallásban maradottal, és ez viszont amaval tovább is együttélni akar — az illy vegyessé vált házasság fel nem bontható, és a' felek abban tovább is megmaradhatnak. Ezen tanítás Sz. Pálnak

ama tanításán alapszik: „Si quis frater habet uxorem infidelem, et haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam, et si quae mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum.¹⁾ Azonban a' héber vallásban maradt félnek további együttlakás iránti akaratánál XIV. Benedek pápa szerint feltételeztetik, „ut pars hebraea cohabitare velit sine contumelia creatoris, sine periculo subversionis coniugis fidelis, sine execratione Sanctissimi nominis Christi, et christianae Religionis despicientia“. ²⁾ — Illy esetben tehát mindenekelőtt a' héber vallásban maradt fél nyilatkozata veendő ki. Ha a' héber vallásban maradt fél távol tartományokban, és ismeretlen helyen lakik, és e' miatt annak a' további együttélés iránti véleménye ki nem vehető, ez esetben a' megtért házasság csak pápai felmentvény mellett léphet új házasságra, melly felmentvényi joggal itt ott megyés püspökök is szoktak felruháztni. ³⁾ — Ha a' házasfelek olly tartományban laktak előbb, hol a' többnejűség a' polgári törvények által eltűretik, és a' megtért férjnek több neje volna, ez esetben első nején kívül a' többit elbocsájtani tartozik, és csak az elsőnek kéretik ki véleménye a' további együttélés iránt; ha azonban a' megtérő férj a' többi nők közül is megtér valamelyik, ez esetben XIII. Gergely pápának rendelete szerint a' héber vallásban maradt első nő nem is kérdeztetik, hanem a' megtértek házassága a' kereszteleés után újra megkötetik, minthogy az az első nőnek életben léte miatt érvénytelen volt. XIV. Benedek pápa az idézett helyen e' kérdést körülményesen tárgyalja.

De hátha a' héber vallásban maradt fél a' megtérrel tovább élni, vagy a' XIV. Benedek Pápa által előirt feltételeket megtartani vonakodik? mi történik akkor? — Abban itt is megegyeznek a' theologusok és canonisták, hogy ez esetben szinte nem lehet kötelezni őket az együttélés folytatására, csak abban vannak szétágazó véleménnyel, hogy illy esetben a) ágy 's asztalra nézve, vagy pedig b) kötelékre nézve is és úgy elválasztassanak a' házasfelek, hogy mindketten más házasságra léphetnek.

Az a) vélemény mellett harczolók a' házasságnak már a' paradicsomba megállapított felbonthatlanságára ⁴⁾ hivatkozva, és sz. Pálnak ama szavaira ⁵⁾ támaszkodva — „Iis autem, qui matrimonio juncti sunt, praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere, quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliare. Et vir uxorem non dimittat. — Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius vivit — csak ágy 's asztaltól elválást, nem pedig a' kötelék felbontását engedik meg.

¹⁾ I. Kor. VII. 12.—13. ²⁾ De Synod. dioec. L. 3. c. 4. ³⁾ Asbach Kirchenlexicon II. 504. ⁴⁾ Máté 19. 5.—6. Mark. 10. 6.—9. ⁵⁾ I. Kor. VII. 10. 11. 39.

A' b) vélemény mellett küzdők, kik az egyház praxisára, a' sz. atyákra hivatkozva, és ugyanazon Apostolnak ama szavaira ¹⁾ támaszkodva — „Quodsi infidelis discedit, discedat, non enim servituti subjectus est frater, aut soror in huiusmodi; in pace autem vocavit nos Deus — a' megtért házasság feletl illy körülmények közt új házasság kötésére feljogosítottoknak tartják.

Mind a' két vélemény talál pártfogókat, sőt egy harmadik vélemény is szerzett magának itt ott pártolókat, kik még akkor is, ha a' héber vallásban maradt fél, a' további együttélést ohajtáná, a' megtért fél pedig attól vonakodnék, ennek kívánságára a' házasság kötelékét felbontottoknak, és a' feleket új házasság kötésre jogosítottaknak tekintik. — A' cath. egyház nem tiltja övéinek, hogy az általa még elnem döntött kérdések felett szabadon véleményezhessenek, csak azt tiltja meg, hogy a' szétágazó vélemények mellett harczolók egymást ne kárhoztassák; az egyház azért békével halad saját útján. Még most is vitatkoznak a' hit- és jogtudósok ama kérdés felett „An Matrimonii minister sit Sacerdos, vel contrahentes“ és a' nélkül, hogy a' pap mellett harczoló véleményt kárhoztatta vagy eltiltotta volna, praxisában csalhatlanul az utóbbi véleményhez járul, midőn a' papi áldás nélkül létrejött házasságoknak is érvényességét elismeri, és azokat újra meg nem áldatja.

A' t. olvasó — ezen a' vitatkozás teréről még lenem szorított kérdésben a' Sz. Ágoston féle joggal „in dubiis libertas“ élve — szabadon csatlakozhat egyik, vagy másik véleményhez; ha a' biztosbat szeretné keresni és követni, tekintsen az egyház 's egység központja Róma felé, és ha a' Sz. Péter székében ülő Egyházfő egyik véleményt már elfogadott, mondja az olvasó a' jó ösökkal „Roma locuta, causa finita“, és a' biztosb véleményt mindjárt feltalálhatja. Tudunkal a' cath. egyház látható Fejének a' Páának e' tárgyra vonatkozó legutóbbi eldöntő utasítása az, melyet VII. Pius 1816. évi Sept. 21. az Ágostai cath. püspöknek adott. A' kérdés ez volt: An matrimonium Judaei A) cum uxore e' Judaismo conversa B) ei in secundo tertio mixto gradu consanguinea in Iudaismo initum validum sit an non? A' szentséges atya a' Sacra Poenitentiaria meghallgatása után ekép dönté el e' kérdést: Matrimonium hoc validum antea fuisse — licet consanguinea in secundo et tertio gradu essent — ex eo, quod impedimenta matrimonium dirimentia, quae solis legibus ecclesiasticis constituta sunt, ad Hebraeos non pertineant; Matrimonium illud firmum remanere, etiamsi B) vel uterque Religionem christianam amplectatur, cum baptismus non dissolvat matrimonium, sed

¹⁾ I. Cor. VII. 15.

remittat peccata, ideoque neutrum ex illis ulla dispensatione indigere, ut in contracto matrimonio remaneant, eaque omnia ex S. canonum declaratione certo constare. Quamvis haec certissima sint, posset tamen B) matrimonium dissolvere non consanguinitatis nomine, sed ex privilegio a Servatore nostro Jesu Christo concessio, et ab Apostolo Paulo I. Cor. cap. VII. promulgato, si A in hebraica superstitione pertinax, aut cum ea cohabitare nollet sine injuria creatoris ¹⁾

Ha illy eset előfordul, és a' felek a' további együttélést ohajtva a' házasságban megmaradnak, tudunkal a' cath. egyház nem áldja be e' házassági frigyet, azt érvényesnek ismeri el, de ha később vagy a' héber vallásban maradt fél az együttélést folytatni tovább nem akarja, vagy ha a' cath. fél azt jelenti ki, hogy héber házasságával sine contumelia creatoris nem lakhatik, véleményünk szerint ekkor sem tagadható meg a' fentebbiek szerint az, hogy a' házasság köteléke felbontatván a' felek új házassággötésre feljogosíthatnak.

Az új házassági törvény II. Függetléke e' tárgyra vonatkozólag a' 25. §-ban ugyanazon elvet állítja fel, „Inter baptisatos, et eos, qui regenerationis Sacramentum haud susceperunt, matrimonium consistere nequit“ azonban ez csak arra vonatkozik, hogy héber vallású férfi vagy nő, catholicus nő vagy férjel érvényes házasságra nem léphet, nem pedig a' fentebb érintett esetekre szől; azokra nézve a' 23. §-ban így rendelkezik: „Quum per Sacramentum baptismi non solvantur conjugia, sed crimina dimittantur, matrimonium ab infidelibus contractum coniugibus ad Christum conversis firmum manet, non obstantibus impedimentis ecclesiastica lege institutis. Quodsi autem altero tantum conjugue converso alter in infidelitate persistens cum eodem cohabitare interpellatione neglecta omnino renuat, aut cohabitare nolit absque contumelia creatoris, eidem petenti concedendum est, ut ad novas convolet nuptias, quibus rite celebratis vinculum coniugii in infidelitate contracti dirimitur.

§. 3. Török vegyes házasság.

Bár mily nevetségesnek tessenek is a' t. olvasónak az, hogy még török vegyes házasságot is lehetőnek tartván igénytelen munkánkban még erről is értekezünk, azonban azt, mit magunk is az előtt a' lehetlenség osztályába

¹⁾ Stapf 184.

soroztunk, az újabb idő a' lehetőség 's valóság terére sodorta. — Néhány év előtt egynehányan török földre menekülvén, 's ott a' török vallásra tér-
vén a) vagy megházasodtak, ha nőtlenek voltak, vagy ha nejük hon ma-
radt; vagy pedig b) előbbi vallásában megmaradt és őket a' külföldre is
követett nejükkel a' házasságot folytatták. Nem lesz tehát felesleges e' há-
zasságoknak érvényességét is taglalni azon okból is, mivel Urunknak kirá-
lyunknak kifogyhatlan kegyelme többeknek megnyitá uja a' visszatérésre
honunk kapuit.

A' b) alatti esetben véleményünk szerint a' házasságnak érvényességét
megtámadni nem lehet, miután ezen körülmény, hogy a' férj vallását meg-
változtatta, a' házasság kötése után fejlődött ki, és annak kötésekor jelen
nem volt, különben is a' férj hitének változtatásával — ha a' világon bár-
melyik sectához csatlakoznék is — lenem moshatja a' keresztségben nyert
jellegét, meg nem szűnik soha keresztény lenni, mert hitcikkely gyanánt
tanultuk ama thesist „Sacramentum Baptismi imprimit characterem indelebilem“. Ha a' nő férjével tovább is együtt élni akar, lehet; de ha nem akar-
na, és tán visszatérve egyházához 's honához hűtelemné lett férjétől, arra
ugyan mind a' nőnek joga, mind az egyházi bíróságnak oka volna, hogy a'
nőt illy körülmények közt a' további együttéléstől felmentse ágy 's asztal-
toli elválás kimondása által, de azt, hogy e' körülmény miatt az előbbi há-
zasság köteléke felbontassék, és új házasságra feljogosíttassék, sem a' nő
nem kívánhatná, sem az egyházi bíróság meg nem engedhetné, még az eset-
ben sem, ha már a' török vallásra áttért férj más házasságra lépett volna
is. — Mind ez viszonylagosan is áll.

Az a) alatti esetre vonatkozólag fel kell osztanunk a' kérdést több
lehető esetre. Ha a) az izlamra áttért nőtlen férj keresztény szinte szabad
növel, — vagy viszont — a' Tridenti zsinat által megkívánt kellékek mel-
lett lépett volna ott házasságra, véleményünk szerint e' házasságot érvé-
nyesnek lehetne tekinteni azon elv után, mellyet előbb a' keresztségi jel-
legről mondtunk; — de ha b) a' kívánt zsinati kellékek nélkül jött létre
a' házasság, ez esetben méltán meglehetne tagadni az érvényességet ama
jog elvnel fogva is, *fraus et dolus nemini patrocinator*, nem lehetvén az
érintett esetben az apostoli szentszéknek olly tartományokra, hol a' Tridenti
zsinat kihirdetve 's elfogadva nincs, e' tárgyban adott engedményével a'
házasság érvényét támogatni, így nyilatkozott hason esetekben a' Római
Congregatio is 1626. Sept. 5. és 1627. Aug. 14-én. ¹⁾ — Ha továbbá c)
az izlamra áttért férj, vagy a' vélt házasságra kelt keresztény nő ház as

¹⁾ Stapf. 161.

volt, 's neje vagy férje még életben volna, ez esetben szinte érvénytelen volna az ott kötött házasság; de mindemellett is a' hon maradt élő nő, vagy férjének csak úgy 's asztaltolai elválás kérésére, nem pedig kötelék felbon-tására lehetne alapos joga 's reménye.

Egyébiránt curiosum gyanánt azt is megemlítjük, hogy ha az Ozmán birodalomból egy eredetileg is török férj, vagy nő itt keresztény catholicus nő vagy férjel akarna nálunk házasságra lépni, az érvényes házasságra épen úgy nem léphetne, mint a' héber vallású egyén; ha pedig a' török házások közül az egyik megkereszteltetnék, a' zsidó vegyes házasság iránt előadott eljárás ez esetben is alkalmazandó volna.

§. 4. Papi vegyes házasság.

Ismét oly tárgy, mely az előtt majdnem a' lehetlenségek sorába tartozott ugyan, de az 184³/₄ évi országgyűlésnek általános, és az illetők által balul magyarázott inkább kizsákmányolt törvény által e' habár rövid időre is lehetővé tétetett. Mint említettük az 184³/₄ évi országgyűlésnek jutott ki osztályrészül ama némellyek véleménye szerint jó, más többke szerint bal szerencse, hogy a' szabad átmeneti törvényt egész általánosságban szerkeszté.

Tudjuk ugyan, hogy a' szellő csak a' polyvát szokta elvinni magával, és ennek következtében a' hátramaradt buza tisztább lesz, de az sem tagadható, hogy a' nagy erejű forgó szél, a' dühös orkán, néha a' magot is elsodorja magával; az ember gyakran nem ura szenvedélyeinek, és ekkor nem a' vallás által felvilágosított, és támogatott ész szavát követi, hanem azon ultra taszittatik, melyet az ész józan és normalis állapotában mint rosszat el vet. — Az ember nem csak testére nézve szenved néha paroxismusban, hanem néha lelke is beteg; mint a' napnak és holdnak, úgy néha neki is vannak fogyatkozásai, eclipsisei, midőn t. i. a' józan szellemet, és jobb meggyőződést elűzetni engedi a' kormányrol, és ezt a' különféle alakban mutatkozó édesded szín és csáb módokkal édesgető 's közelgető szellemnek engedi által. — Ha történik is később kiábrándulás illy szerencsétlen 's szomorú paroxismusbol, ha a' jobb szellem fel is tartja az illy szerencsétlen előtt a' tátongó mély sirt, mely felé közeledik, — a' kormányra vergődött másik szellem majd álszégyen, álfelvilágosodás, majd dacz, majd más világi csáb ingerek és mulandó érdekek által igyekszik a' sirt betakarni. Suos quisque patitur manes, azaz emberek laktak, és lakják jövőben is a' földet, kik az élet viharos tengerén sem biztosítva, sem mentve sincsenek illy gyengeségektől.

Az érintett törvény minden korlátozás nélkül feljogosítván a' catholicust arra, hogy bizonyos formalitások megtartása mellett elhagyhatja őt eddig jótékony karjain felnevelő egyházát, fájdalom találkoztak eddig bár nem nagy számmal, kik nem csak a' templom navisából, hanem a' Sanctuariumból is megszöktek tőlünk. Ha valjon szilárd hitbeli meggyőződés vezette e' az eltérő papokat ezen végzettelmes lépésükben, vitatni nem akarjuk, lássák ők, mint fognak egykoron a' mindenről, így erről is számot kérő Isten előtt megfelelni. Elég legyen kitűzött tárgyunkhoz csak annyit jegyezni meg, hogy minden papi apostasia rendesen házassággal végződött, 's igen gyakran az ősz ujtó példájára a' menyasszony is a' cath. egyház kebeléből szemeltetett ki, kinek azonban, mivel cath. lelkész illy vegyes házasságot meg nem áldhatott, még a' házasság létrejötte előtt szinte eltérni kellett.

A' pap és szerzetes, midőn a' fensőbb egyházi rendeket felveszi, és fogadását nyilvánítja, lemond 's elszakad a' világtól, és olly kötelmet vállal magára, melly őt jövőre érvényes házasság kötésétől el- és kizárja, egyuttal olly jelleget nyert a' character indelebilisben, mellytől őt csak a' halál foszthatja meg. Fejlődhetnek ugyan ki viszonyok, hogy a' pap a' character indelebilis által adott jog gyakorlásától az egyház által eltiltatik, de viszonya, állása, köteleessége és kötelezettsége az egyházhoz mindég és minden körülmények közt közelebbi, és szorosb maradand, mint más hívőké. — Az egyház sem a' rendet, sem az evvel járó jog, és kötelmeket nem erőszakolja fiaira, önkényt és szabadon választjuk azt, és csak kérésünk meghallgatása után lépünk azoknak birtokába. Azért az egyház maga részéről a' papi rendet be is igtatta a' házasságot érvénytelenítő akadályok közé, a' status pedig az egyháznak eme rendelkezését maga részéről is illyennek elfogadta, azaz az illy akadállyal kötött házasságot érvényesnek ő sem ismeri el a' maga részéről, és így nem részesíti azt ama polgári jogok és kedvezményekben, mellyeket más házasságoknak törvény által biztosít.

Vegyes házasságnak azért neveztük az illy papi házasságokat, mert mint említettük, a' menyasszony nemcatholicus vallásban szokta az oltárhoz késérni jegyesét. Ama thesisnek „ordo imprimit characterem indelebilem, et impedimentum dirimens est matrimonii“ a' hit 's jogtudósok őszhangzó magyarázata szerint nem csak az az értelme, hogy „ordo semel susceptus non potest denuo suscipi“, hanem valamint a' megkeresztelt ember, ha pogány hitre tér is utóbb, a' keresztség szentségét, 's az ott nyert jelleget lenem moshatja magáról, ugy a' pap is — ha bár eltért is — a' felszentelés alkalmával nyert „character indelebilis“ jellegnél fogva mindég

a' cath. egyház subjectuma marad, és ha Isten kegyelméből később vissza-
térne, a' felszentelés alkalmával nyert jog képességet újra visszanyerné
minden újabb felszentelés nélkül. A' kath. egyház tehát a' töle hűtlenül el-
távozott fiaira részint eme jelleg, részint a' felszentelés alkalmával önkényt
elvállalt kötelék, és kötelmeknél fogva jogot tart fen, és ettől az eltérő pap
magát sem ki, sem fel nem szabadíthatja, mert magával hordja szüntelen
azon jelleget és jelvényt, melly őtet az egyházzal szellemileg összekötve
tartja, és örök sajátjává teszi. — Az illy házasság tehát ezen szoros vi-
szonnyal fogva méltán egyesnek tekintendő.

Tul esik szándokunkon, ugy jelen mű czélján is elősorolása ama egy-
házi számos törvényeknek, mellyek az illy szóban lévő papi házasságot
érvénytelennek tekintik, elég legyen a' Trid. zsinat XXIV. de Ref. matrim.
c. 9. hivatkozni: Si quis dixerit clericos in sacris ordinibus consti-
tutos, vel regulares castitatem solemniter professos matrimo-
nium contrahere, contractumque validum esse, anathema sit, és sokak-
nak megnyugtatóására az új házassági törvény II. Függ. 24. §. idézni, melly
szerint, ugy a' majd utóbb idézendő polgári reydelmények szerint is az
illy házasságoknak jövőre eleje vétegett. A' 24. §. így szöll: Clerici in ma-
joribus constituti et regulares, qui vota solemniter emisierunt, ad matrimonium
ineundum habiles non sunt. In quantum vota simplicia in congregatione
regulari emissa eum per excoptionem sortiantur effectum, ut matrimonium
irritum, secundum statuta ordinum a sede apostolica approbata dijudicandum
est.

Végül csak azt jegyezzük még meg, hogyha illy szerencsétlen paptár-
sunk Isten kegyelméből utóbb visszatérne a' cath. egyház kebelébe, az ér-
vénytelen házasság ezután is érvénytelen maradna, és a' szegény csaló,
vagy, csalatott nő más nem csak evangelicus, hanem catholicus vőlegénnyel
is léphetne érvényes házasságra, mit az egyházi törvény még az esetben
is megengedne, ha az illy szegény nő hibáját és szövetségének érvényte-
lenségét belátva, besem várná vélt férjének ama kiábrándulását 's felébresz-
tését, őt odahagyni, 's más catholicus vagy evangelicus férjel akarna ház-
asságra lépni.

II. Fejezet.

Vegyes házasságok feletti bíráskodás iránti polgári rendelmények.

§. 1. III. Károly előtt 's alatt. 1711—1740.

A' bécsi és linczi békekötések léltrejötté alkalmával a' vegyes házasságoknak a' cath. egyházi bíróságok competentíája aluli elvonatását oly kevéssé követelték, de nem is követelhettek az evangelicusok, mivel még abban is megnyugodtak, hogy az ő házassági ügyeiket is a' cath. egyházi bíróságokhoz utasíták az ország törvényei. III. Károly, midőn 1731. évi April 6-án kiadott vallási rendeletében — „matrimoniales porro causae fundamento positivarum regni legum iudiciis dioecesanorum episcoporum ita substerni, ut hi illas plane juxta principia Augustanae ac Helveticae confessionis dijudicent, admissa inde ad Archieppum appellatione“ — a' tisztán protestans házasságokat is a' cath. szentszékekhez utasítja, a' fenálló országos törvényekre hivatkozik. Az evangelicusoknak semmi kifogásuk sem volt eme rendelet ellen, mert házassági ügyeik tárgyalását oly igazságos, 's szilárd jellemű bírák kezeibe látták letéve lenni, minőket az akkori zavaros körülmények közt tán másutt fel sem találhattak volna; egy körülmény volt még is, mi fölött ők örömlükben tapsoltak, míg a' cath. egyház főpapjai szomorkodtak, és keseregtek; és ezen körülmény volt a' rendeletnek ama része, mellyben a' király azt kívánta, hogy a' tiszta protestans házassági ügyek elintézésében az ő vallási elveiket tartsa szem előtt a' szentszék. Midőn a' magyar püspöki kar nevében a' már fentebb is említett Altheim váci cardinal püspök Károlynál ezen 1731. vallási rendeletének módosítása végett könyörgött, nem az ezen ügyeknek cath. consistoriumok elébe történt utasítása ellen, — mert azok már azelőtt is ott tárgyalattak, csak hogy cath. elvek szerint — panaszkodik, mint inkább a' rendeletnek ama kitétele ellen juxta principia augustanae et helveticae confessionis dijudicent. Longe tamen acerbius angit eppale ministerium így ir levelében — punctum V, quo intolerabile ipsi jugum imponitur: judicandi causas matrimoniales inter haereticos exoriturus juxta eorum principia. Apello piissimum aequae, ac catholicum Caesarem, si hanc possit institutionem ferre jus Ecclesiasticum, Religio, fides, ut sileam de dignitate catholici Antistitis et venerabili nomine? ast cuiusmodi sunt haec haereticorum principia? quatenam jura eorum et leges?... Numquid decet Eppum sua jura transgredi, ut morem gerat haereticis conantibus Deum et naturam, eorumque leges pervertere? Terret me, terret omnes, et nimis juste illa

Ambrosii sententia, qua homines adeo vacillantis animi, cuius sunt haeretici, ex corde increpat loco citato dicens: Dimittis ergo uxorem, quasi jure, sine crimine; et putas id tibi licere, quia humana lex id non prohibet; sed divina prohibet; qui hominibus obsequeris, Deum verere. Audi legem Domini, cui obsequuntur etiam, qui leges ferunt „Quae Deus conjunxit, homo non separet“ — Satis superque fateor de injuria nobis, imo quibusvis iudicibus catholicis illata actum est, qua trahuntur ad ferendum iudicium, super haereticorum conjugii ex illorum principiis. ¹⁾ — Mind e' mellett is tudtunkal legalább e' rendelet sem vissza nem vétetett, sem más polgári törvény által Károly alatt e' pontra nézve nem modosított; az sem esett tudomásunkra, hogy az illy ügyek tárgyalásával megbízott cath. consistoriumok cath. elveket követtek e' azoknak elintézésében? vagy pedig, mint a' polgári törvény kívánta, az evangelicusok hitelveit? úgy látszik azonban, hogy az utóbbiak szerint jártak el a' szentszékek, mit egy Maria Theresia korábeli rendelmény is igazolni látszik.

§. 2. Maria Theresia 1740—1780.

Ugy látszik az evangelicusok nem csak a' tisztán protestans, hanem vegyes házasságoknál is azt követelték a' cath. consistoriumtól, hogy ez a' vegyes házasságok elintézésében is az ő principumaikat és ne a' cath. elveket kövesse. Erre látszik legalább mutatni Maria Theresiának 1761. évi Aug. 31. kelt következő rendelete. SS. C. R. et Apost. Maestas benigne resolvere, declarareque dignatur, quod per acatholicos in causis ipsorum matrimonialibus coram consistoriis eppalibus et foris ecclesiasticis vertentibus allegari solita in anno 1731. elargita benigna resolutio regia in terminis innuens „causas matrimoniales acatholicorum juxta eorum principia iudicandas esse“ de illo casu, ubi pars utraque ab orthodoxa fide aliena est, intelligenda veniat, minime vero, ubi res inter sponsam et sponsum disparis religionis, catholicam quippe et acatholicam personam vertitur favore dominantis religionis locum obtineat. ²⁾ E' rendelet tehát legalább a' vegyes házasságok ügyeiben megmenté a' catholicus elveket, és azoknak nem evangelicus, hanem cath. elvek szerinti eldöntését megengedte.

§. 3. II. József 1780—1790.

József császár 1786. évi Martius hó 6-án bocsájtotta ki ama híres házassági patensét, melly szerint az evangelicusoknak házassági ügyei 1786.

¹⁾ Fejér 342—346. ²⁾ Ugyanott 398.

évtől 1790-ig a' püspök-megyei szentszékeknél, azután pedig az új polgári törvénykönyv behozataláig a' vármegyei törvényszéknél tárgyalattak. Az érintett házassági patens 56. §-a feljogosítja mind a' bírót mind az evangelicus házasság feleket arra, hogy hűtelen elhagyás esetében a' másik házasságot a' bíró előbbi házassága kötelékétől felszabadíthatja, és új házasságra feljogosíthatja; de ez csak a' tiszta evangelicus házasságokra volt kimondva. Ha azonban ezen hűtelen elhagyás már akkor történt, midőn az egyik, vagy mind a' két házasság catholica vallásra tért által, ez esetben már az 56. §. értelmében sem kérni, sem megadni nem volt többé szabad a' házassági kötelék felbontását és az új házasság kötésére a' szabadságot, valamint ezt az 1787. Dec. 18-^{7930/1787} sz. a. kiadott és az 56. §. magyarázó rendelet ¹⁾ világosan kimondja, és ez esetben a' házassági ügyet cath. elvek szerint kívánja tárgyalatni. — Végre az 1789. évi Maius 15-én 18394. sz. a. királyi leirat eltörlesztettnek nyilvánítja ki ama előbb kiadott rendelményt, mely szerint nem akadályozhatónak állítatott az ágostai vallásuaknál a' teljes elválás azon esetre, ha egyik házasság catholica vallásra térne. ²⁾

Kitetszik ezekből, hogy noha József alatt is még a' cath. consistoriumok az evangelicusok házassági ügyeinek tárgyalásában 1786. évig az ő hitelveiket, 1786. után pedig a' házassági patens szabványait tartoztak szem előtt tartani, de mihelyest a' házasság egyik félnek megtérése által vegyessé vált, már a' cath. elvek szerint ítélték a' házassági ügyekben.

§. 4. II. Leopold 1790—1792.

Leopold alatt a' cath. egyházi bíróságok teendői az 1791. Martius 12. az országgyűléshez bocsájtott, 's a' törvénykönyvbe is bevett leirata által meggyérültek, mert az evangelicusok házassági ügyei azoktól elvonattak. XI. Universae causae matrimoniales evangelicorum utriusque confessionis propriis eorum consistoriis dijudicandae relinquuntur. Sua tamen Majestas SSma pro regio suo munere, auditis ipsis evangelicis utriusque confessionis, congruam praevidit iura est rationem non modo, ut ad omnigenam litigantium partium securitatem consistoria haec debite organisentur, sed et ipsa principia, iuxta quae consistoria haec suo tempore causas matrimoniales dijudicandas habebunt, fine inspectionis et confirmationis sibi exhibeantur. Interea autem causae hae matrimoniales judicabuntur secundum principia posterioribus his annis (1786. Józsefi házassági patens) vigentia, per fora saecularia... eo tamen per expressum subnexo, quod divor-

¹⁾ Gozony egyházi törvénykezés 33. lap. ²⁾ Extr. Res. 109.

lII sententiae nonnisi quoad effectus civiles, ubique pro validis habeantur, episcopos autem ad agnoscendam talismodi vinculi nullitatem, illamque ad catholicos extendendam obligare nequeant. XVI. Causae matrimoniales tam eorum, quae iam tempore, quo illa inita mixta erant, quam et eorum, quae per transitum alterius partis a sacris evangelicis ad sacra catholica mixta effecta essent, cum utrobique de veri nominis sacramento agatur, sedibus catholicorum spiritualibus deferuntur.

Midőn Leopold eme később a' törvénykönyvbe is bevett törvényjavaslatát már előbb 1790. évi Nov. 7. az országgyűléssel közölte, noha a' cath. consistoriumok nyakáról nagy teher vétetett le, és ezek méltán örvendhetek a' rendeletnek, noha a' cath. elvek eléggé biztosítva voltak, az országgyűlésen lévő catholicus Rendei más szempontból vették az ügyet, és 1790. évi Nov. 30-án kelt feliratukban a' királyt eme törvényjavaslat visszavételére kérték. Quomodo igitur — így írnak fel — cum summo R. Cath. religionis praeiudicio pro revisione causarum suarum distinctum plane forum erigi, et illud nova et inusitata iurisdictione donari posset, quando divortiales juxta evangelicorum principia latas sententias a catholicis pro validis haberi vetat dogma catholicum, quo credimus et credere debemus, vinculum matrimonii neque ex adulterio, neque ex sterilitate, neque ex inplacabili odio, et aversione aliisque pluribus, quas ad divortium pro sufficientibus causis habent evangelici, dissolvere posse? Quomodo item sive comitatus, sive aliae publicae iurisdictiones latam novi hujus consistorii sententiam ad effectum dirigent, principiis R. Catholicis adversam? Hinc ad tollenda et praecavenda diversa illa incommoda, quae ex ratione inaequalis systemisationis fororum consistorialium tam quoad successionem quam et complura alia objecta futuris temporibus indubie oritura sunt, pro iurium et conscientiarum tranquillitate non aliud superest efficacius medium, quamsi matrimoniales causae omnium Christianorum post haec etiam ad spirituales sedes R. Catholicorum fine discussionis et decisionis relegatae fuerint, ubi caeteroquin praecipua curarum pars eo dirigetur, ut iustitia promte et fideliter omnibus administretur, nec tale quidpiam statuatur, quod sive jura concivium, sive liberum religionis exercitium laedat et inturbet. ¹⁾

Ha bár a' felhozott okok fontosságát tagadni nem is lehet, azonban a' felirat siker nélkül maradt; az 1791. Mart. 12. kelt leirattal ujjolag közölt pontok szórul szóra beigtattak az 1791. évi törvénykönyvbe. — Ha a' cath. Rendei jóslói tehetséggel birva előre láthatták volna azt, hogy 50 év múlva

¹⁾ Fejér 453. 456. 460.

a' cath. hívek 's házastársak közt felmerült viszályok, egyenetlenségek, zavarok elintézése, szóval a' napról napra mindinkább olvadozni és bomlani kezdő egyetértés visszaállítása oly annyira elfoglalja a' catholicus consistoriumokat, hogy itt ott majd nem naponként bíraskodniok kell, minden biznnyal alig követelték volna ezeknek vissza az evangelicusok házassági ügyeit, melyekben a' cath. consistoriumok honunkban két századon tul bíraskodtak, és midőn azoktól őket felszabadíták, azon őszinte kívánnal bocsájták ki kezeik közül, hogy a' kirendelt új bíróságok szintz oly jó akarattal, 's sikerrel tárgyalják azokat, minő a' szentszéki bírói eljárást jutalmazta. Egyébiránt az érintett törvényben ígért Consistoriumok most is még a' desideriumok országába tartoznak.

§. 5. Ferencz 1792 — 1835.

Ellévén az 1791. évi törvény által intézve az, hogy a' cath. consistoriumok a' vegyes házasságok minden nemeiben, a' protestansok házasságaik felett pedig a' polgári bíróságok ítéljenek, (azonban ez utóbbiaknak a' házassági kötelék felbontására kimondott ítéleteit a' cath. püspökök sem elismerni, sem a' catholicusokra kötelező erejűeknek tartani nem tartoznak;) Ferencznek e' tárgy iránt sem oka, sem alkalma nem volt többé intézkedni. Azonban még is van kormányja idejéből egy rendelet, melly igen fontos. A' Józsefi házassági patens, — melly szeint a' polgári törvénytörvények ítéltek az evangelicusok házassági ügyeiben, — az eljegyzéseknek 's a' házasság ígéreteknél eltérőleg az egyházi jog szabályaitól semmi kötelező erőt nem tulajdonítván, Ferencz azon esetben, ha evangelicus catholicus személynek házasságot ígért, és utóbb az eljegyzéstől visszalépni akart volna, az illy eljegyzési ügyeket a' cath. consistoriumhoz utasítá 1806. Aug. 26. 16259. sz. a. kiadott királyi resolutióban kijelentvén, hogy cath. felperesnő által evangelicus alperes ellen házassági ígéretnek fejből indított kereset catholicus szentszékhez tartozik. ¹⁾ Melly rendeletnek most is megvan még hatálya.

§. 6. Ferdinand 1835 — 1848.

Ferdinand kormányzási ideje alatt csak annyiban rendelkezett az e' fejezetben vitatás alatt lévő tárggyrol, a' mennyiben az 1839. évi April hó 30-án 16306. sz. a. kiadott fentebb már említett rendeletével az 1790/1 évi 26. t. cz. határozatait továbbá is érvényben kívánta tartani.

¹⁾ Extr. Res. 112. lap.

§. 7. Ferencz József 1848 — 1856.

Ferencz József császár 's apostoli királyunknak kormánya alatt e' pontra nézve többféle rendelkezések adattak ki, melyeket könnyebb tájékozás végett az előbbi fejezetben vitatott tárgyakhoz képest következő pontokra osztunk fel.

I. Zsidó vegyes házasság.

II. Papi vegyes házasság.

III. Keresztényekkel vegyes házasság.

I. Zsidó vegyes házasság.

Már boldogult Ferencz kormánya alatt adattak ki 1821. Aug. 10-én 1789. 's 1827. Maius 19-én 2277. számok alatt azon esetben szabályul szolgáló rendeletek, ha a' zsidó házások közül egyik vagy mindkettő a' keresztény vallásra tért által. Noha e' rendeleteknek a' honunkra nézve kiadottak közt nyomára nem találtunk, miután azonban ezek az új polgári törvénykönyvhez függelékül 27 és 29 számok alatt hozzá adattak, ezeket most már nálunk is figyelemmel kell tartani, azért ezeknek elősorolását is itt szükségesnek tartjuk.

Az 1821. évi rendelet ezt tartalmazza: Ha a' zsidó házások közül az egyik, vagy mindketten keresztény vallásra tértek át, következő szabályok követendők. Ha egyik tér át, mindenek előtt a' keresztény lelkész fog adni oktatást 's figyelmeztetést a' kereszténnyé lett társnak, sőt szabadságában áll azt tenni a' héber hitűvel is, ha ez meghívásának engedend. Ha mind ez sikertelen, a' bíróság fogja megkísérteni a' kiegyeztetést, 's csak ha ez is hasztalan, fog a' további törvények szerint eljárni. Ha mindketten áttértek a' keresztény hitre, ötlük függ, akarják e' új lelkészük által is megáldatni házassági viszonyukat.

Az 1827. évi rendelet azon esetre, ha az egyik fél kereszténnyé lett, következő eljárást ír elő: a) A' való levél átadása 's elfogadása meghatalmazottak által is történhetik. b) Ha a' catholicus, vagy kereszténnyé lett fél akar meghatalmazottal élni, mindég héber vallásut kell választania. A' meghatalmazásnak nem szabad az ő keresztény vallása elvei, vagy szabályaival ellenkezőt magában foglalni. Különben a' mint lehet a' héber vallásnak minden netalán a' héber vallás szokásokon alapuló lelkiismereti

kétélyei eltávolítandók, hogy ez is egészen kész legyen a' házasságot végkép, 's tökéletesen felbontottnak tekinteni.

Az új polgári törvénykönyv szinte az egyházi törvények szellemében rendelkezik a' zsidóknak egyik fél megtérése által vegyessé lett házassági viszonyairól. A' 133. §. azon elvet állítván fel, hogy a' zsidóknak érvényesen kötött házassága kölcsönös szabad beleegyezésükkel, úgy a' férj által a' nőnek adott elváló levelénél fogva felbontathatik; a' 135. §. jogot ad a' férjnek neje akarata ellen is válólevelet adni, és azt magától elbocsájtani, ha a' nő házasságtörést követett el, és e' tett bebizonyíttatik; végre a' 136. §. kijelenti, hogy zsidó házastársaknak a' keresztény vallásrai áttérése által a' házasság fel nem oldatik, de az imént (133 — 135 §§.) elősorolt okoknál fogva feloldathatik. — Minthogy ezen előirt rendszabályok az egyház által követett eljárással egészen összhangzásban nem voltak, Ő felsége 1853. évi Aug. 6-án kelt 's igazságügyi ministeriuma által Aug. 8-án kihirdetett ¹⁾ rendelete szerint — „olly házasságoknál, mellyek izraelita hitű személyek által az ezen hitet vallókra nézve főnállott szabályok szerint kötöttek, mindkét házastársnak a' keresztény vallásra lett áttérése után, a' házasság végelválasztását, vagy az asztal és ágytoli elválást tárgyzó kérdések az azon keresztény hitfelekezetre nézve, mellyekhez a' házastársak áttértek, főnálló szabályok szerint ítélendők meg“, — módosítá azokat; ha tehát catholicus vallásra tértek át, az egyházi törvények, ha pedig evangelicusok lettek, a' polgári törvénykönyv II. fejezete után, az előbbi esetben cath. consistorium, az utóbbiban polgári törvényszék előtt tárgyalandók végelválasztási, vagy elválasztási ügyeik.

II. Papi vegyes házasság.

Az új polgári törvénykönyvnek 63. §-a „olly papi személyek, kik már magasabb egyházi felavatásban részesültek, úgy szintén mind a' két nembeli szerzetesek is, ha hogy nőtlenségi, vagy hajadonsági ünnepélyes fogadást tettek, érvényes házassági szerződésre nem léphetnek; 94. §-a illy házasság érvénytelenségét, mellynek a' 63. §-ban felhozott akadály áll ellen, hivatalból kell megvizsgálni“ — elzárja jövőre az utat, mellyen eddig az apostatált papok házassághoz jutottak, és így minden bizonnyal gyérülni fog a' Sanctuariumból megszökök száma is.

Azon papi házasságokra nézve, mellyek 1853. évi Maius elsejéig, mint a' polgári törvénykönyv életbeléptéig létrejöttek, a' magas Cultus ministe-

¹⁾ Kormánylap 1853. 816 lap.

rium 1852. évi Decemb. 16-án 631. sz. a. azon utasítást adta a' cath. fő-papoknak, hogy ezeknek érvénytelenítése végett a' cath. szentszéki ügyész-nek kell az illető polgári törvényszékek előtt a' pert megindítani 's folya-matba tenni. — E' kérdést más alkalommal bővebben tárgyaltuk. ¹⁾

III. Vegyes házasság keresztényekkel.

Egy előfordult eset alkalmával a' magas cultus és oktatástügyi ministe-rium 1854. évi június hó 24-én 5520. sz. a. a' csanádi catholicus, és te-mesvári g. n. e. püspöki szent székhez intézett leiratában kijelenté, hogy a' g. n. e. szentszékek által köteléki perekben hozott, és a' házasságot ér-vénytelenítő végitéletek a' cath. egyház előtt csak olly erő, 's érvénnyel bírnak, mint az evangelicusok ügyeiben hozott felbontási ítéletek, azaz ha a' g. n. e. szentszék által uj házasságra feljogosított fél catholicus sze-mélyel kívánna házasságra lépni, a' cath. egyház csak azon esetben engedí meg azon féleli házasságot hívének, ha a' lefolyt köteléki váló pernek át-vizsgálása után a' cath. consistorium is kimondja, hogy a' felbontott házas-ság a' cath. egyház törvényei — canonjai — szerint is érvénytelen. — Ezen leirat az 1791. évi 26. t. cz. rendeletét — „attamen divortii senten-tiae Evangelicorum non nisi quoad effectus civiles ubique pro validis habe-antur, Episcopos autem ad agnoscendam talismodi vinculi nullitatem, illam-que ad catholicos extendendam obligare nequeunt“ — a' görög nem egye-sültek házasság ügyeire is kiterjeszti. ²⁾

Továbbá Urunk királyunk igazságügy ministerium által 1854. Julius 14-én ³⁾ a' Magyar és a' mellék korona országokra nézve kiadott szabály-rendeletében kijelenti, hogy az uj polgári törvénykönyv behozatala előtt kötött, és kötésekor vegyes, vagy tiszta catholicus, ha utóbb eltérés által nemcatholicussá vált házasság is felbonthatlan; ennek okáért a' pol-gári törvényszékek mihelyest észreveszik, hogy az elébük feloldás végett vitt evangelicus házasság kötésekor vegyes volt, azaz az egyik fél akkor catholicus volt, — a' tárgyalást azonnal félbeszakítja, és a' keresetet le-szállítja, annyival inkább, ha mindketten annak kötésekor catholicusok voltak.

Az uj polgári törvénykönyvet bevezető patens XII. czikke azon elvet állítja ugyan fel, hogy a' törvények visszaható erővel nem bírnak, azonban ugyanott I. pont alatt a' polgári bíróság által tárgyalandó házasság érvé-

¹⁾ Vegyes házasságok 's az uj polgári törvénykönyv 48—53. ²⁾ Csanádi püspöki le-véltár. Lásd Religio 1854. II. félév. 15. szám. ³⁾ Reichsgesetzblatt LXVIII. 25.

Jul. 1854. Budapesti hirlap 1854. II. félév 19 szám.

nyessége feletti perlekedéseknél kivételt tesz, kijelentvén, hogy ezen érvényességi kérdés mindég a' házasság kötés idejekor létezett törvények szerint itélendő meg. A' 111. §. pedig így szól: „Érvényes házasság köteléke catholicus személyek közt az egyik házastárs halála által bontathatik fel. Szint illy feloldhatlan a' házassági kötelék, ha csak egyik fél is már a' házasság kötésekor catholicus válású volt“. Az előbbi 1854. évi rendelet tehát bővebb magyarázata a' 111. §-nak melyből az is következik, hogy feloldhatlan a' házasság, ha a) annak kötésekor mind a' két fél catholicus volt, ha később eltértek is, b) ha csak egyik volt is catholicus annak kötésekor, 's utóbb mindketten catholicusok, vagy nemcatholicusok lettek is. Ezt egyébiránt az új házassági törvény még tisztábban meghatározza, melynek a' vegyes házasságok iránti rendeleteit hogy könnyebben felfoghassuk, következő felosztásokat kell használni.

I. Kötelék felbontása vegyes házasságoknál.

A) Ha a' vegyes házasság kötésekor is vegyes volt már, bírói tárgyaláskor is az maradt.

B) Ha a' kötésekor vegyes házasság bírói tárgyaláskor a' cath. fél eltérése folytán nem cath. házassággá vált.

C) Ha kötésekor nemcath. házasság bírói tárgyaláskor az egyik fél megtérése által már vegyessé vált.

D) Ha kötésekor nemcath. házasság bírói tárgyaláskor mind a' két félnek megtérése által már cath. házassággá vált.

E) Ha kötésekor nemcath. házasság a' bírói tárgyaláskor szinte nemcatholicus volna is, de időközben az egyik vagy mindketten cath. lettek, de újra eltértek.

F) Ha kötésekor cath. házasság bírói tárgyaláskor már az egyik fél eltérése folytán vegyes lett.

G) Ha kötésekor cath. házasság bírói tárgyaláskor már mind a' két félnek eltérése folytán nemcath. házassággá vált.

Minekeltötte ezen kitüzött kérdések megfejtésébe bocsájtkoznánk kijelentjük, hogy a' törvényhozás a' házasság kötelék felbonthatlanságából (mind a' catholicusokra, mind az ezekből lett protestansokra, mind az ezekből vált catholicusokra, ha utóbb a' protestantismusra visszatértek is, mind a' vegyesházasságokra nézve is) indulván ki az új házassági törvény a' bár mint keletkezett vegyes házasságok felbontásánál is a' cath. egyházi törvényeket kívánja leginkább szem előtt tartani.

I. Kötelék felbontási tárgyalás.

A)

Az új házassági törvény I. F. 43. §-a szerint catholicus és nem cath. keresztények között kötött házasságok érvényessége felett mindaddig míg egy házastárs a' cath. egyházhoz tartozik csak a' cath. házassági bíróság határozhat. Ha tehát a' kötésekor vegyes házasság a' bírói tárgyaláskor is vegyes, vagy ha a' nemcath. fél megtérése folytán megszűnik is vegyes lenni, cath. consistorium a' bíró.

B)

Ha a' kötésekor vegyes házasságból a' cath. fél eltér, 's a' bírói tárgyaláskor a' házasság már nem vegyes, ez esetben a' nem cath. egyházi, vagy polgári törvényszék ugyan a' bíró, de a' házasság köteléke az új polgári törvénykönyv 111. §-a, úgy az I. F. 56, 57. §-a szerint fel nem bontható, ha csak a' házasság ellen oly akadály fennem forog, melly miatt az egyházi törvény is az illy akadállyal kötött házasságot érvényteleníti, mi lehetlen, mert akkor annak kötése meg nem engedtetett, vagy ha még is létrejött, ott felbontatott volna.

C)

Ha kötésekor nemcatholicus házasság bírói tárgyaláskor az egyik félnek megtérése által már vegyessé vált a' 43. és 44. §§. szerint a' cath. consistorium ugyan a' bíró; azonban I. a' nemcath. félnek megengedtetik, miszerint megtámadási jogát azon egyházi törvény szerint, 's azon egyházi bíróság előtt érvényesítse, melly alá ő hitvallásánál fogva tartozik, egyszersmind az érvényesség ugyanazon törvény szerint 's ugyanazon bíróság által hivatalból vizsgálathatik meg. Ha ezen nemcath. egyházi, vagy polgári bíróság (honunkban a' g. n. egyesültekre nézve g. n. e. consistorium, evangelicusokra nézve polgári bíróság) az érvénytelenséget mondja ki, az eljáró bíróság köteles ezen ítéletet az országos kormánysszék útján a' cath. házastárs egyházi bíróságával közleni annak eldöntése végett, hogy a' consistorium határozza meg, mennyiben lehet a' hozott ítélet kötelező a' cath. fél házastárs lelkiismeretére nézve, azaz ítélje meg, hogy az érvénytelenítés oly okból mondatott e' ki, melly miatt a' cath. egyházi bíróság is érvényteleníteni szokta a' házasságot, a' cath. consistorium saját ítéletéhez képest vagy felszabadítja a' cath. felet a' köteléktől, vagy nem.

— Ha a' nemcath. egyházi vagy polgári bíró az érvénytelenséget, mint említettük már kimondá, a' 46. §. szerint a' nemcath. félnek sza-

badságában áll a' házassági kötelék végelvasztását kívánni ugyanazon törvénszék előtt, melyet ha megnyert szabad a' nemcath. félnek de csak nemcath. személlyel új házasságra lépni. —

II. A' 45. §. a' catholicussá vált fél is felruházza azon jog 's szabadsággal, hogy az egyházi törvény által számára biztosított meglámadási jogot a' cath. consistorium előtt érvényesítse, azaz a' netalán cath. elvek 's szabályok ellenére kötött házasságának érvényteleniségét kimondatni kérje, egyébiránt ezt a' sz. szék hivatalból is megvizsgálhatja, ha a' felek azt nem is kérnék. Ha a' consistorium a' házasság érvénytelenítését kimondja, a' 46 §. szerint ezen ítélet az országos kormányzék után szinte közlendő a' nemcath. fél bíróságával kellő tárgyalás végett, itt azonban a' cath. sz. szék ítéletének teljes érvény, és erő tulajdonittatik ugyannyira, hogy a' nemcath. fél bíróságánál a' más ily pereknél különben szükségelt házasság védő is ez esetben nem használtathatik. Ha tán a' nemcatholicus fél nem is akarna maga részéről benyugodni a' házasság felbontásába, és továbbá is akarna cath. vallásu házasfelével élni, ez arra nem kötelezhető, hanem mihelyest a' cath. fél a' saját egyházi bíróságától nyert ítélet alapján a' házasságán alapuló polgári jogviszonyokat a' szinte polgári bíró által szabályozta és elrendezte, a' cath. fél új házasságra léphet.

III. Ha ily a' catholicus házasság a' nemcatholicus egyházi, vagy polgári bíróság által kötelékre nézve felbontatnék, 's mind a' két fél más házasságra feljogosíthatnék, és csak ezen ítélet kimondása és megnyerése után lenne az egyik fél catholicus, az új házassági patens V. pontja szerint azon esetben, ha azon akadály, melynek alapján az érvénytelenség kimondatott, az egyházi törvény előtt idegen, úgy a' cath. félnek a' másik fél halála előtt teljességgel nem, a' nemcatholicus félnek pedig csak nemcath. személlyel szabad új házasságra lépni. — Az V. pont ugyanazt tartalmazza, mit nálunk honunkban az 1791. évi törvény már kimondott, hogy a' polgári bíróságok előtt kimondott érvénytelenítési ítéletek a' catholicusokat nem kötelezik, a' cath. szentszékeknek tehát e' pont továbbá is meghagyta ama jogát, miszerint előforduló esetben ha tán ilykép elválasztott evangelicus, vagy óhitű egyén cath. személlyel akarna házasságra lépni, mielőtt az engedelmet megadnák, előbb a' catholicus személlyel házasságra lépni kívánó acatholicus fél szabadságát megvizsgálják. — Felesleges is tán említeni, hogy az előbbi esetben, ha az ítélet nyeres után mind a' két fél megtérne, a' cath. szentszék nem csak új házasság kötést nem engedne ezeknek, hanem őket, a' mennyiben egyházi törvények érvényesnek ismernék el előbbi szövetségüket, ennek folytatására szólítaná fel őket.

D)

Ha két oly személy, kik mint nemcatholicus keresztények léptek házasságra, utóbb a' cath. hitre tér át, a' 42. 43. §§. szerint, a' mennyiben a' házasság érvényessége, vagy érvénytelensége iránt kérdés támad, a' fölött a' cath. consistorium határoz. Ha ez oly egyházi törvényes okból mondja ki az érvénytelenséget, melyet azon törvény, melynek jog uralma alatt az acath. házasság létrejött, bontó akadálnak elnem ismer, az érvénytelenséget kimondó ítélet a' gyermekek polgári jog viszonyaira való visszahatását illetőleg a' polgári bíró által ugy tekintendő, mintha a' házasság végelválasztása megtörtént volna. —

E)

Ha két oly személy, kik mint nemcatholicusok léptek házasságra, és utóbb egyik, vagy mindkettő catholica vallásra tért, de már akkor, midőn bírói tárgyalás alá kerül házassági ügyük, ismét visszatértek a' nemcath. vallásra, nem a' catholicus consistorium ugyan házassági ügyükben a' bíró, de az 56. 57. §§. értelmében a' nemcath. egyházi, vagy polgári bíró sem bonthatja fel házasságukat, melyet a' cath. egyház azon időben, midőn megtérésük által tagjává lettek, szinte érvényesnek elismert, különben — ha egyházi érvénytelenül akadállyal lett volna kötve — a' megtérés után a' cath. consistorium annak kötelékét felbontotta volna.

F)

Ha létrejöttekor catholicus házasság egyik félnek eltérése folytán vegyessé válik, és mint már ilyen kerül bírói tárgyalás alá, a' 43. §. szerint a' cath. consistorium a' bíró, és az 57. §. szerint az illy házasság felbonthatlan.

G)

Ha létrejöttekor cath. házasság mind a' két félnek eltérése folytán nemcatholicus házassággá válik, és mint már ilyen kerül bírói tárgyalás alá, a' 43. §. szerint a' cath. consistorium a' bíró, és az 57. §. szerint is az illy házasság felbonthatlan.

Mielőtt az ágy 's asztaltoli elválásokra átmennénk, meg kell még jegezní, hogy mind az új házassági patens X. pontja, mind az I. Függ. 48 és 50 §§-ai az illy kötelékre felbontott házasságokból származott gyermekeket törvényeseknek ismeri el. A' most idézett patens X. XI. és XII. pontjai nem illetik ugyan magyarországot, de a' tárgy kiegészítéseül még is jó lesz azoknak tartalmát tudni. X. Ha a' házasság cath. és nem cath. keresz-

tények közt a' polgári házasság jog uralma alatt kötötett, a' nemcath. házasság félnek szabadságában áll a' polgári törvénynek a' cath. egyház által elnem ismert akadályai miatt azon föltételek alatt, melyekhez ezen törvény a' megtámadási jogot csatolta, a' világi bíróságtól a' házasság vég elválasztását kívánni; ha a' vég elválasztás kimondatik, a' nemcath. félnek szabad más nemcath. személlyel házasságra lépni. XI. 1857. évi 1. Jan. tartoznak a' világi bíróságok a' házasság érvényessége iránt előttük folyamatba lévő, 's még elnem döntött pereket további tárgyalás illetőleg eldöntés végett az illető egyházi bíróságoknak átadni. XII. Ha ez a' nemcath. házastárs által benyújtott semmiségi keresetet elutasítja a' miatt, mivel a' felhozott akadályt az egyházi törvények elnem ismerik, úgy a' X. czikk szabálya alkalmazandó.

II. Ágy 's asztaltoli elválások vegyes házasságoknál.

Bővebb tájékozás végett a' fentebbi A—G alatti felosztásokat itt is használni fogjuk.

A)

Az 59. §. így rendelkezvén — „Catholicusok közötti minden házasságoknál, továbbá cath. és nemcatholicus személyek közt kötött házasságoknál, a' mennyiben az egybekelés idejekor legalább is egy közülök catholicus volt, azon házastárs, mely az asztal 's ágytoli elválasztás mellett jogszerű okokat vél fölhozhatni, keresetét a' kath. házassági bíróságnál köteles benyújtani“; — kétség sem támadhat az iránt hogy az eleinte vegyes és a' bírói tárgyaláskor is illy vegyes maradt házasság a' cath. consistorium bírósága elébe tartozik, úgy akkor is, ha a' nemcath. fél időközben megtérvén a' házasság megszűnt vegyes lenni.

B)

A' most idézett 59. §. szerint az is világos, hogy azon esetben is — ha az eleinte vegyes házasság utóbb a' cath. félnek eltérése folytán acatholicus házassággá válik, és a' bírói tárgyaláskor már illyen, — szinte a' cath. consistorium bírósága elébe tartozik.

C)

Ha két olly személy közül, kik mint nem cath. keresztények léptek házasságra, az egyika a' cath. vallásra tér, és így a' házasság a' bírói tárgyaláskor már vegyes, a' 66. §. szerint mindegyik fél ágy 's asztaltoli elválási keresetét azon házassági bíróságnál tartozik benyújtani, mely alá hitvallásánál fogva tartozik; a' catholicus fél tehát ha ő indítja meg a' pert, a'

consistoriumnál, ha pedig a' nem catholicus fél akarja azt folyamathatni tenni, a' polgári törvényszéknél, vagy ha g. n. e. vallású volna, g. n. e. consistoriumnál. Ha nem elválást akar a' panaszkodó fél, hanem a' másikat az együttélésre, melyet az megtagadott, vagy önhatalmulag megszüntetett, akarja szoríttatni, a' panaszkodó a' vádlottnak házassági bíróságához tartozik ez ügyben folyamodni. —

De ha elválás kéretik, mint érintve volt a' catholicus saját consistoriumához, a' nemcath. saját bíróságához tartozik ügyét előterjeszteni, és a' keresetet megindítani; a' nem cath. fél saját bíróságánál a' házassági kötelék felbontását is kérheti akkor, ha a' catholicus félnek hibája a' keresetet megindító nemcath. fél kötelező házassági törvények szerint érvénytelenítő ok, p. o. házasságtörés. — 67. §. Akár melyik bíróság hozza a' jogérvényes ítéletet, az mind a' két félre nézve döntő erejű, azon különbséggel még is, hogy ha a' nemcath. egyházi, vagy polgári bíróság ítéletében a' házasságnak kötelékét felbontotta volna, ez a' catholicus félre nézve a' házas élet közösségé tekintetében csak az asztal 's ágytoli életfogytiglani elválasztás hatályával bír, azaz a' házas feléveli együttlakástól felszabadul ugyan a' cath. fél, de annak életében új házasságra nem léphet 68. §. Ha a' cath. fél indítja meg a' pert, és a' cath. consistorium ítéletében az asztal és ágytoli életfogytiglani elválasztást kimondja, a' nemcath. fél ezen ítélet alapján saját egyházi vagy polgári bíróságánál a' házassági kötelék felbontását is kérheti, még azonban ezt bírósága ítéletileg ki nem mondja, addig más új házasságra nem léphet. — 69. §. Ha a' cath. consistorium ítéletében a' nemcath. házastárs az elválasztásra nézve hibásnak nyilvánított, az ő kérelmére a' hibáság ténye iránt, a' mennyiben azon vagyoni igények alapulnak, rendes bíró — polgári törvényszék — határoz; p. o. ha a' cath. consistorium ítéletét a' nemcatholicus fél által elkövetett 's elnem engedett házasságtörésre alapítja, ez esetben — ha a' nemcath. fél bizik ügyében — annival inkább fog a' rendes bírótól új vizsgálatot kérni e' tény felett, mivel ha saját házassági bíróságától kiis nyeri a' kötelék felbontását, a' polgári törvénykönyv 119. §. szerint érvényes házasságra többé nem léphet, hol ez áll: A' végelválasztottaknak általában megengedetik ugyan, hogy ismét házasságra lépjenek, de azokkal, kik az elválásnál előmutatott bizonyítékok szerint házasságtörés, bujtogatások által, vagy más bűnös módon az elválásra okot szolgáltatottak, érvényes házasság nem köthetetik. — Ellenben, ha a' nemcath. fél indította volna meg a' keresetet, és az ennek bírósága által hozott ítéletben a' catholicus fél állíttatnék a' házasság elválasztására, vagy felbontására nézve hibásnak, ugyanazon 69. §. szerint a' cath. félnek is jogában áll a' hibáság ténye iránt, a' mennyiben

azon vagyoni igények alapulnak, a' rendes bírótól új vizsgálatot kérni. A' catholicus fél nem lehet közönyös a' reá rótt hibásság ténye iránt, miután az új polgári törvénykönyv 1264. és 1266. §§. szerint a' rendes bíró a' házassági elválás kimondása után a' vagyon elosztásában másképp intézkedik, ha mindkettő, és másképp ha csak az egyik fél hibás, a' másik pedig ártatlan. A' nemcatholicus felet a' már fentebb érintett körülményen kívül szinte ezen utóbbi ok is biztathatja arra, hogy az esetben, ha tán ártatlan volna, a' néki felrótt hibásság ténye iránt új vizsgálatot kérjen, és nyerjen. — A' 71. §. szerint ha a' cath. consistorium a' cath. fél által előtte indított váló perben az ágy 's asztaltoli elválást határtalan időre mondja ki (incertum tempus. Concil. Trid. XXIV. c. 8.) ezen esetben a' nemcath. fél három évig de tovább is tartozik várni, és ha három évnél hosszabb időköz eltelte után még sincs kilátás arra, hogy a' cath. házastárs az ismétli egyesülésbe bele fogja egyezni úgy, de csak ezen idő eltelte után követelheti ő saját házassági bíróságánál házassági kötelékének felbontását. De ha az elválásra a' nemcath. fél olly cselekvény által nyújtott okot (115. §. polg. t. k.), melly az ártatlan cath. felet, — ha előbbi vallásába megmaradva nem lépett volna át a' cath. egyház kebelébe, — végelválasztásra, vagy ágy 's asztaltoli elválás iránti keresetre feljogosította volna, úgy a' kötelék felbontása után a' vagyoni viszonyok a' polgári törvényszék által aképp rendezendők, mintha a' végelválasztásra nézve a' nem cath. fél volna a' hibás.

Ebből látható, hogy a' 68. és 71. §§. a' cath. szentszéki ítéleteknek különböző hatályt tulajdonítanak, a' mennyiben az ítéletben az elválás életfogytiglan, vagy határozatlan időre van kimondva, az előbbi esetben a' nemcath. fél a' szentszéki ítélet alapján azonnal követeli 's megis nyeri saját házassági bíróságánál a' kötelék felbontását, az utóbbi esetben pedig három éven túl kell néki várakozni, valjon a' cath. fél nem fogja e' őt az együttélés megújítása végett magához visszavenni. —

Vége a' 72. §. szerint ha a' nemcath. fél bírósága a' végelválasztást ki is mondotta már, 's így a' házasságot felbontotta, ha mindazonáltal a' házastársak ismét együttélni akarnak, ebbéli szándokukat a' cath. fél házassági bíróságánál kötelesek bejelenteni, és a' végelválasztást kimondott házassági bíróságtól az ítélet megszüntetését kérni. Mihelyest ez megtörtént, a' házasságnak minden polgári hatályai ismét előállanak, csak a' korábbi házassági egyezvények nem élednek újra fel.

Hogy a' cath. egyház, noha a' házasság köteléke a' nemcath. fél házassági bírósága által felbontatott, illy egyesülés esetében copulatiot, vagy recopulatiot nem használna, felesleges is említeni, minthogy a' cath. egyház e' házasságnak egyházi érvénytelenségét még a' történt felbontás

után is elismerte, azért ezt saját hivére csak úgy 's asztaltoli elválásnak tekinté, és azért őt új házasság kötésre a' nemcath. fél életében felnem jogosíthatja. — De hátha a) a' cath. fél akkor követelné már vissza házasságát, midőn ez már más nemcath. személlyel új házasságra lépett? vagy b) ez új házasságát odahagyni akarva előbbi házastársához visszakívánczozná? vagy c) oda is hagyva huzamosabb ideig előbbi férjével együtt lakna? mi történhetnék akkor??? Nem valószínű esetek ezek ugyan, de még is a' lehetlenség osztályába alig sorozhatók. — Véleményünk szerint itt nem annyira az egyházi, mint a' polgári törvények állanának ellen, mely utóbbiak az előbbi felbontott házasságot már érvénytelennek, és az újat tartják érvényesnek, a' c) esetben azonban a' visszaszökő fél nagyon pórul járhatna, mert ezen cselekvény az új házastársat feljogosíthatná arra, hogy ezen házasság felétől az új polg. törvénykönyv 115. §. alapján magát elválassztassa és így nagyon könnyen megtörténhetnék, hogy két házasság közül egyik sem lenne majd övé.

D) E)

A' D) E) esetre nem rendelkezik ugyan világos szavakkal a' törvény, azonban ha az E) esetre oda is engednénk a' bíráskodást a' nemcatholicusok házassági bíróságának, hol egyébiránt mint fentebb láttuk, a' kötelék felbontásáról szó sem lehet többé, a' D) esetre annál nagyobb joggal lépünk fel a' kath. consistorium competentiája mellett, mivel egy részről a' köteléki perek is ez esetben a' cath. consistorium előtt tárgyalandók, más részről pedig az 59. §. homályt nem tűrő tartalma is mellettünk harczol, midőn azt mondja, hogy catholicusok közötti minden házasságoknál a kereset cath. consistorium előtt indítandó meg, azt pedig tagadni nem lehet, hogy a' D) esetbeli peresek catholicusok.

F) G)

Ugyan ez áll az F, és G esetekre is; nem csak azért competens a cath. consistorium, mivel a' köteléki perek is hozzá vagynak utasítva, hanem mivel az 59. §. szerint ama házassági válóperek, melyek kötésénél legalább az egyik fél cath. volt, cath. consistorium előtt 's által tárgyalandók, annyival inkább azok, hol a' házasság létrejöttékor mind a' két fél catholicus volt.

Ezekből látható, hogy a' törvényhozó mind a' catholicus elveket megmenteni, mind a' nemcatholicusok vallási fogalmait kimélni a' lehetőségig 's úgy igyekezett, hogy a' vallási elvek illy összeütközésében nehéz sőt majdnem lehetlen lévén a' mindkét félt egyaránt 's teljesen kielégítő

rendelkezés, mindenkinek még is megadja azt, mihez sajátlagos állás 's viszonya után reménye 's joga lehetett.

Igy fogtuk mi fel az új házassági törvénynek a' vegyes házsságok feletti bíraskodás iránti rendeletét; lehet hogy hibásan; de hisz ez még nem nagy baj, errando discimus; tanulni pedig soha, de még akkor sem szégyen, ha már az iskolai port jó régen leráztuk is czipönkről, a' mit egyébiránt ujlag előkeresni azért sem lesz haszontalan, mivel azon elv, mellyet azt hordozva tanultunk, minden bizonynal, itt is soknak közülünk fog még hasznára szolgálni: Usus te plura docebit. — De ha a' bővebbi tanulást a' gyakorlat és tapasztalástól várjuk is, mivel a' C alatt érintett esetben lévő megtért catholicust, — talán mert ő megtérése miatt új házasságra fel nem jogosítottott, mint nem cath. házasság társa — szomorkodónak látjuk, a' néki szükséges vigasztalást 's biztatást most már megadjuk nem mi ugyan, hanem egyháza nevében e' sorok. Ezen egyháznak kebelében mellynek tagja lett, elegendő vigaszt, és megnyugtatót fog ő találni, de kárpótló jutalmat is eme helyzetében, mit ha földi vándorlása alatt ki nem nyerne is, a' sirontul is biztosít néki új egyháza. Ha büntetésnek veszi a' cath. fél eme helyzetét, vizsgálja át élte naplóját, és talán felfogja találni abban annak okát, — és örvendjen, mert annál kevesebb szenvedni valója marad tul a' siron; — ha pedig élte naplójának átlapozása után fel nem találná okát jelenlegi helyzetének, még inkább örvendjen, mert az Ur látogatja őt, és próbára teszi, valjon érdemes e' ama kegyelemre, melly néki az által kijutott, hogy az egyház kapuját feltalálnia sikerülvén kopogtatására megnyitlak annak kapui, és ő boldogító kebelébe bebocsájtattott. —

IV. Szakasz.

Vegyes házasságok iránti lelkeszi eljárás.

BEVEZETÉS.

A' három előbbi szakaszban a' vegyes házasságoknak hol 's kielőtti kötéséről, az abból származott gyermekek vallási neveléséről, és azoknak illető bíróságáról értekezvén, e' szakaszban röviden előadjuk a' lelkesznek a' vegyes házasságok iránti eljárását. Az I. fejezetben a' házasság előtt, a' II-ban a' házasság utáni teendőket előadván, a' III. fejezetben a' vegyes házasságok iránt, honunkra nézve kiadott nevezetesb okmányokat soroljuk elő, végre jelen igénytelen értekezésünket a' zárszóban egy pár észrevétellel fejezzük be.

I. Fejezet.

Házasság előtti teendők.

§ 1. Eljegyzés.

A' házasságot eljegyzés, vagy mint közönségesen nevezik kézfo-gás előzi meg, melly rendesen a' menyasszony lelkesze előtt közönségesen két tanú jelenlétében történik, hol a' jegyesek azt nyilváníják, miszerint egymással házasságra lépni ohajtanának. A' lelkesz bejegyezi az illetőknek neveit kézi jegyzőkönyvébe, és a' nemcath. völegénynek az eljegyzés meg-történtéről bizonyítványt ad (NN. August. Confessionis addictum parochia-num N. cum NN. coelibes RC. parochiana mea sub hodierno coram me spon-

salia contraxisse, fine instituendarum in Ecclesia sponsi promulgationum hisce testatum redditur. Datum N. anno 1856. 20. Octobris NN. parochus) azon utasítással, hogy azt saját hitvallású lelkészének kézbesítse.

Mielőtt azonban a' jegyeseket a' lelkész magától elbocsájtaná, kérje ki a' vőlegénynek nyilatkozatát a' szándékolt házasságból születendő gyermekek vallási nevelése iránt, és ha tán a' vőlegény a' törvény adta igényéről lemondani nem akarna, és gyermekeit saját vallásában ohajtaná vagy kívánná neveltetni, a' lelkész szép, és czélszerű oktatás, néha kérés alakjában előterjesztendő figyelmeztetés által igyekezzék a' vőlegénytől kinyerni azt, hogy a' gyermekek cath. vallásbani neveltetésébe benyugodjék; mit ha az teljesíteni vonakodnék, szelid komolysággal figyelmeztesse a' menyasszonyt abéli kötelelességére; hogy azt, mit a' vőlegény a' lelkésznek most megtagadott, tőle a' házasság létrejöttéig szép móddal kinyerni igyekezzék, melly kötelelességében ha buzgón el nem jár, és a' házasság létrejöttéig vőlegényétől a' gyermekeknek cath. vallásbani neveltetését ki nem nyeri, a' lelkész sem ezen vegyes házasságot az egyházban megáldani, sem a' menyasszonyt a' házasság kötésekor a' kegyszerekben részesíteni, sem őt akkor, és a' gyermekszülés után az egyházba a' cath. egyház szertartásai mellett bevezetni, 's megáldani nem fogja. A' lelkész megmagyarázván a' jegyéseknek az esküvésnél használandó ugynevezett passiva assistentia értelmét, miután a' vőlegénynek a' törvény ama rendeletét, — hogy jövődjő nejét vallásának szabad gyakorlatában gátolni, és akadályozni néki szabad nem lesz, — megfejtette, a' jegyeseket elbocsájthatja magától. — Azonban a' lelkész nem csak a' menyasszony tanítása alkalmával fog módot találni arra, hogy őt ebbeli szent kötelelességeire megintse, hanem keresve találand a' házasság létrejöttéig is elegendő alkalmat arra, hogy a' szülék vagy más befolyású hívek által is figyelmeztesse a' menyasszonyt a' fentebbiekre.

Ha a' vőlegény az eljegyzéskor, vagy utána mielőtt a' házasság létrejönne hajlandónak mutatkozik a' gyermekek cath. vallásbani nevelésére, ez esetben állíttasson ki a' lelkész általa a' III. fejezetben az okmányok közt közlött vagy egyházmegyéjében előírt minta szerint téritvényt, mellyet a' kiállító vőlegényen kívül a' lelkész 's két tanú is aláír, de nem lesz felesleges, ha a' menyasszony is azt aláírásával megerősítendő. Ha az egyházmegyei kormány a' szóbeli habár tanúk előtt is adott ígérettel meg nem elégszik, és írásbeli téritvényt kíván vétetni a' vőlegénytől, figyelmeztesse a' lelkész az írást netalán adni vonakodó vőlegényt eme körülményre, és ha mind e' mellett is a' vőlegény vonakodnék bizonyos körülmények végett az írott téritvény kiállításától, a' lelkész ne ejtse el mindjárt a' kérdést, sem

activ közbejöttét a' házasságnál ezért ne tagadja meg, hanem a' jelenlévő tanuktól bizonyítványt kérve a' völegény által tett szóbeli ünnepélyes ígértről, ezt bővebbi utasítás kinyerése végett mutassa be egyházmegyei hivatalának. Egyébiránt ott is, hol az illy szóbeli ígérlet elegendő az activ assistentiára, igen tanácsos, sőt nagyon is hasznos, ha a' lelkész az ünnepélyes nyilatkozat 's ígértételnél jelen volt tanuktól két példányban bizonyítványt állíttat ki magának, mellynek ugy az írásbeli térítvénynek is egyik példányát biztos őrizet végett a' parochia levéltárába letéve, másikát a' püspöki hivatalnak beküldi. Egyébiránt még jobb lesz, ha ezen elválalt kötelezettség a házassági szerződésbe igtatattik be, mint azt a' Fömlgü M. K. Helytartó Tanács javallotta.

§. 2. Hirdetés.

Megtörténvén az eljegyzés a' kihirdetés mind a' két félnek saját egyházában ugy történik mint más házosságoknál azon különbséggel még is, hogy a' vegyes vallásu jegyesek vallása nem említettik. Az uj házassági törvény I. Függ. 15. §-ba ugyan a' nemcatholicus jegyest azon cath. egyházban is, mellynek körében lakik, kihirdettetni rendeli de csak olly országokban, hol ez iránt különös szabályok nem léteznek; honunkra nézve tehát a' kihirdetés ugy maradt, mint volt. ¹⁾

§. 3. Esketés.

Ha a' vegyes házasságra kelő jegyesek közül a' férj catholicus, vagy nem catholicus lévén reversalist ad, az esketés iránt nincs semmi nehézség, a' cath. lelkész az illy vegyes házasságot ugy mint más házasságokat az egyházban, ennek szokott szertartása mellett megáldja, ha a' nemcath. fél kereszt- és illető lelkészének elbocsájtó levelét előmutatja; csak arra ügyel, hogy a' házasság megkötése után a' jegyesek által leteendő eskünél az evangelicus félnél, (ha a' jegyes a' görög nem egyesültekhez tartoznék, akkor nem változik az eskü szövege,) az esküszövegből e' szavak „Boldogságos Szűz, és Istennek minden szentei“ kimaradjanak. — Megtörténhetik, hogy az illy cath. érdekek biztosítása melletti vegyes házasságra lépő jegyesek a' törvénynek balmagyarázatot adva olly követeléssel is lépnek fel, hogy házasságukat nem a' cath. lelkész, hanem a' nemcath. fél lelkésze által akarják megáldatni, és e' végre a' cath. lelkésztől elbocsájtó levelet fognak kérni, mit a' lelkész önhatalmából soha ki ne adjon és ha

¹⁾ Religio 1856. II. félév 43. szám.

minden előterjesztései 's felvilágosításai mellett sem képes a' lelkész őket szándokukról lebeszélni, terjessze elő az ügyet egyházmegyei kormányának, és az onnét nyert felhatalmazó utasítás szerint járjon el.

Ha a' nemcath. völegény sem szóval, sem írásban nem biztosítja a' cath. érdekeket, ez esetben passiva assistentia mellett járulhat csak a' cath. lelkész a' vegyes házasság kötéséhez t. i. a' völegény a' szükséges kereszt 's elbocsájító levél kézbesítése után megjelenik menyasszonyával és két tanúval a' lelkész szobájában, ki papi ruhában ugyan (reverendában) de nem egyházi öltönyben, tehát stola, karing nélkül lévén, minden imádság, vagy szertartás, vagy a' szertartási könyv használata nélkül kivé-
szí az illető jegyeseknek következő nyilatkozatát: Völegény: Én NN. magamhoz veszem házastársul ezen tisztességes személyt NN. elnem hagyom őt holtomig, és holtáig, semminemű viszontagságában. Isten engem úgy segéljen. Menyasszony: Én NN. ezen NN. jámbor férfiúhoz hozzámegyek házastársul, elnem hagyom őtet holtomig, és holtáig semmi nemű viszontagságban, Isten engem úgy segéljen, Boldogságos Szűz anya Mária, és Istennek minden Szentei“ — Miután ez megtörtént, a' más házassági kötéseknel a' jegyesektől kivétetni szokott eskü elmarad, és a' lelkész az eskettek anyakönyvébe bejegyezvén az előtte létrejött vegyes házasságot, az eskető lelkész rovatába ezt írja: „NN. plebánus előtt, vagy jelenlétében“. És miután mindez megtörtént, következő, vagy ehez hasonló szavakat intéz a' házasokhoz: „Hivatalomnál fogva a' polgári törvények értelmében ünnepélyesen kijelentem, hogy ezen házassági kötés, mellyel most NN., és NN. az én, és ezen két tanú jelenlétében halálukig lekötözték, valóságos teljes erejű és felbonthatlan házasság, melly mind a' házasokra, mind az azokból származandó gyermekekre, mind minden egyéb egyházi, és polgári eredményekre nézve ugyanazon jogokkal van felruházva, mellyekkel minden egyéb házasságok bírnak“.

Ha az illető jegyesek az illy passiv assistentiával élni nem akarnak, és házasságukat a' nemcath. fél lelkésze által kívánják megáldatni, ha a' cath. lelkész erről a' jegyeseket lenem beszélheti, akkor következő tartalmú bizonyítvánnyal utnak ereszti őket. „Quod sponsalia inter NN. et NN. celebrata in Ecclesia parochiali N. tribus distinctis vicibus denunciata fuerint, nullumque impedimentum, nisi ob disparitatem religionis vetitum Ecclesiae innotuerit, in fidem subscriptus testor. Datum etc. NN. parochus“.

Ez utóbbi, úgy a' passiva assistentia esetében a' lelkész stola elvész, azt tehát követelni nem kell, különben is csak gyanus kárpótlása volna ez annak, mit az egyház illy esetben elveszt.

Mielőtt a' cath. lelkész akár activ, akár passiv assistentia mellett

illy házasság létrejöttét megengedné, a' nemcatholicus jegyes szabad állapotát jól megvizsgálja, annak lelkésze által kiadott bizonyítvány vagy elbocsájtó levél nem mindég elegendő okmány annak kimutatására, legalább nem oly erejű, hogy a' cath. lelkész abba megnyugodhassék, és biztosíthassa magát avval, hogy előtte érvényes házasság fog köttetni. Lehet, hogy a' nemcatholicus fél előbbi házásfelétől végkép elválasztatott, és az még most is életben, 's tán már más uj házasságban is él; a' nemcath. fél lelkésze ezen körülményt annál kevésbé fogja elbocsájtó levelébe igtatva a' cath. lelkésznek tudtára adni, mivel ő saját hitvallásának elvei szerint az érintett körülményt akadálnak elnem ismeri, de a' cath. lelkész egyházának számos törvényei, és az uj házassági törvény II. Füg. 21. és 22. §§-ai szerint is oly bontó akadálnak tekinti azt, melly mellett érvényes házasság létre nem jöhet. Azért ha a' cath. lelkész vizsgálata után illy körülmény nyomára akadna, ez esetben csak akkor járuljon a' vegyes házasság kötéséhez, ha a' nemcath. fél előbbi házásfelének megtörtént halálozását anyakönyvi kivonattal kimutatni képes; mit ha elő nem mutathatna, akkor a' házassági kötést felfüggesztve tegyen jelentést egyház megyei hivatalának, és az onnét nyerendő utasítás szerint járjon el.

Szükségtelen talán, de még is meg említjük, hogy illy cath. érdek nélkül létrejött vegyes házasságoknál hirdetés, vagy más akadályokban az egyház megyei hivataloktól felmentvényt (dispensatiot) sem kérni, sem reményleni nem lehnt. Az előbb idézett II. Füg. 66. és 79. §§-ai szerint a' cultus disparitas catholicus és nemcatholicus keresztények közt is ugyan oly akadály, mellyben egyedül az apostoli sz.szék adhat felmentvényt, azonban ez véleményünk szerint nálunk a' vegyes házasságoknál annál kevésbé leendő kérendő, mivel ezt az 1841. évi April. 30. Romai bulla legalább hallgatólag megadta.

Végre ha nem mondjuk is, világos dolog, hogy a' vegyes házasságokra kelő jegyesek is mind azon okmányokat tartoznak a' kihirdetés előtt előmutatni, minőket az uj házassági törvény a' cath. jegyesektől is megkíván.

A' passiva assistentia esetében miként kell a' menyasszonnyal bánni a' gyónószékben? a' II. fejezetben fogjuk tárgyalni.

II. Fejezet.

Házasság utáni teendők.

§. 1. A' Cath. fél megáldása.

Nem csak a' Tridenti Zsinat, hanem az új házassági törvény is (II. F. §. 75. Decet, ut sponsi, priusquam in facie Ecclesiae foedere mortem usque duraturo jungantur, poenitentiae Sacramento cor emundent, et corpus Domini nostri devote suscipiant. Nec ante benedictionem sacerdotalem in templo suscipiendam in eadem domo cohabitent. De hisce, et omnibus, quae conferre possunt, ut matrimonium pie, ac decore celebretur, statuta et laudabiles consuetudines cujusque dioeceseos fideliter observandae sunt) megkívánja a' jegyesektől azt, hogy a' kegyszerekbe részesülni ohajtván az erre előkészítő kegyszereket is használják.

Olly vegyes házasságoknál, hol a' férj catholicus, vagy nem-catholicus, de reversalist adott, 's így a' cath. egyház érdekei biztosítvák, nem forog semmi kétség az iránt fel, hogy illy esetben a' cath. féltől a' gyóntató székben a' feloldozást, vagy a' szent áldozást megtagadni lehetne, vagy kellene. Szinte a' cath. menyasszonyt a' házasság, vagy szülés után, mint más cath. szülő anyákat az egyház által előírt szertartás mellett meg lehet, 's kell is áldani, és az egyházba bevezetni. De olly vegyes házasságoknál, hol a' nemcatholicus völegény a' mindkét nembeli gyermekeknek cath. vallásbani neveltetését nem biztosítja, azaz hol passiva assistentia esete 's szüksége forog fent, akár e' mellett jött létre a' házasság, akár a' nélkül a' nemcatholicus fél lelkésze előtt, ez esetben a' cath. menyasszony nem tarthat jogot, és előnyt arra, miben az előbbi esetben a' másik részesült. A' cath. lelkész sem a' házasság után, sem a' szülés után nem áldhatja meg az illy házasságra lépett catholicus nőt, és mind ezekre, mind a' feloldozásra nézve alkalmazza magát a' cath. plébánus egyházmegyéjének rendeleteihez, mire az előbb idézett új házassági törvény is utalja a' lelkészt. Az introductio mulieris post matrimonium, et partum illy esetben okvetlen elmarad, mert hisz nem is kívánhatja a' cath. nő saját egyházától azt, hogy áldásaival lássa el őt, mellynek ohaja 's kívánsága ellen lépett házasságra, és ezt is ön maga fosztá meg létrejöttékor egyházának sz. áldásától, csak azon egy esetben lehetne a' szülő cath. anyát megáldani, ha a' karján lévő kisdud nőgyermek 's így a' törvény erejénél fogva ahhoz az egyház tulajdonos jogot tarthat. — Ha azonban illy passiva assistentia mellett, vagy nemcath. lelkész előtt létre-

jött vegyes házasságban élő szülők közül a' nemcath. atya a' házasság kötése után belenyugszik gyermekeinek cath. vallásbani neveltetésébe, mint-hogy ez által a' cath érdekek biztosíttatnak, és a' vegyes házasság némileg cath. jelleget ölt magára, ez esetben sem ok sem szükség nem forog fel többé arra, hogy az illy esetben a' szülő anyának megáldása nehezíttessék, vagy megtagadtassék. — — A' gyóntató székre nézve ugy hisszük minden megyében lesz a' lelkészek számára utmutató eljárás előírva, ezt kövesse a' lelkész, et salvabit animam suam; a' csanádi megyében kiadott normalét az okmányok közt fogjuk előadni. De ha nem volna is egyes megyékben erre nézve utasítás, a' lelkész kötelessége szerint azt, hogy a' cath. egyház idegenkedik a' vegyes házasságoktól, minden előadandó alkalmmal tudtul adja hiveinek, de kötelessége egyszersmind azt is megmagyarázni azoknak, hogy az egyház a' szayára nem hallgató hiveitől kivált vétkes könnyelműség esetében büntetésképen elvonja ama áldásokat, ama kegyszereket, mellyekben más anyákat részesíteni szokott; a' lelkésznek bő alkalm van, mind ezt ujolag ismételni akkor, midőn illy vegyes házasságra lépni kívánó menyasszony a' házasság létrejötte előtt hozzá keresztény tanításra jár; és ha mindezt fontolóra vesszük, könnyű megfelelni azoknak, kik a' feloldozás megtagadásában a' gyónási titok peccsétjét megsértve látni akarják? — Egyébiránt mi illy esetet nem is könnyen képzelhetünk magunknak, mert a' keresztény tanítás alkalmával világosan meglehet a' menyasszonynak magyarázni azt, mit fentebb említettünk, és őt oda utasítani, hogy ne is jöjjön a' házasság létrejöttékor a' gyónószékhez; de ha még is eljönne, — cum Sacramentalis absolutio dignis, contritis et vere poenitentibus possit solum adimpertiri, — tegyen a' lelkész illy esetben ugy, mint lelki ismérte javálja, de soha se altassa el ezt ama félelem, mert a' hívek szinte tudják közönségesen azt, hogy a' menyasszony milly körülmények közt lép vegyes házasságra, és ugyanők szinte a' lelkész szájából tanulták meg az egyháznak illy esetekbeni eljárását is, vigyázni kell tehát magunkra, hogy azt mit a' szónokszékből tanítottunk, a' gyónószékben ön magunk megne czáfoljuk.

§. 2. Felügyelés a' gyermekekre.

A' vegyes házasság létrejötte után különös figyelme legyen a' lelkésznek az abból származott gyermekek vallási nevelésére nézve; ha észreveszi, hogy azok a' törvény, vagy térítvény által elvállalt kötelesség ellenére nemcath. vallásban neveltetnek, igyekezzék először szép módjával, a' törvények felemlítésével kinyerni azt, mit különben a' szülőknek teljesíteni mu-

laszthatlan kötelességük, ha közbenjárását várt siker nem jutalmazza, jelentse fel az ügyet egyházmegyei hivatalának, és az onnét nyerendő utasítást kövesse. Abban, mihez egyházának joga van, önhatalmúlag soha se tágitson, mert ez hatáskörén túl esik, és így soha se megne engedje, se szó nélkül ne hagyja, hogy cath. vallásban nevelendő gyermek a' cath. egyházon kívül más vallásu lelkész által keresztteltessék, vagy temettessék el. Ne követeljen soha többet, mint joga van, de ebből egy hajszálnyit se engedjen, mert az illy engedményekből követelések 's perek szoktak utóbb támadni. Ha még nem késő, levél által figyelmeztesse a' nemcath. lelkészt a' netalán szándékolt lépés törvényteleniségére, és ha ez sem használ, vagy ha az elkövetett törvényellenes tényt a' nemtudással párosult jóakarat kimenteni nem képes, akkor egyházmegyei hivatalának kikérendő közbejötté mellett kereshet is, találand is olly eszközt, melly illyesminek jövőre elejét veendi.

§. 3. Felügyelés a' házásokra.

A' lelkésznek kötelessége lévén a' vegyes házasságokból származott gyermekek vallási nevelésére felügyelni, és azokról félévenként az okmányok közt közölt minta szerint egyházmegyei hivatalának jelentést tenni, kell, hogy a' parochiája körében tartózkodó vegyes vallású házásokat ne csak jegyzőkönyvéből ismerje, hanem azoknak körülményeiről is értesüljön, valjon a' törvénynek, vagy az elvállalt kötelezettségnek azok eleget tesznek-e? Ha illy vegyes vallású házások más helységbe költöznének által, az illető plebánussal tudassa a' házasság körülményeit, és ha reversalist tartalmazna a' parochialis levéltár, azt legalább másolatban 's ha szükség eredetben is közölje a' házások új lelkészével. De hát hogy tudja meg a' lelkész azt, hogy az illyenek el- 's hová költöznek? Egy könnyű módot ajánlunk: ha a' lelkész kinyeri a' bírónál azt, hogy minden a' helységbe jövő idegen lakos a' lelkésznel bejelentessék, és utilevele vallásának kitudása végett a' lelkésznek bemutatassék, az utlevélből könnyen megtudhatja a' lelkész az új lakos házásoknak előbbi tartózkodási helyét, és csak egy rövid levélkébe kerül, és a' kívánt felvilágosítást a' visszajövő posta megfogja hozni. Nem kell félni, hogy a' bíró ezt megtagadja a' lelkésznek, mert a' bírónak ebéli kötelességét elhunyt Ferencz királyunk 1816. évi febr. 27. 5710. sz. a' kiadott, 's általunk fentebb idézett rendelete szabta elő, és előforduló esetekben, ha szükség mutatkoznék, vagy alkalom kínálkoznék, lehetne ezen most is még érvényben lévő, de már némileg feledékenységből ment üdvös rendelet megújítását is kérni. — De az elmenést nem tudja meg a' lel-

kész? talán itt is volna mód annak megtudására. Az utlevelet kiadó hatóságok rendesen keresztlevelet szoktak előmutatni azok által, kik az utlevelet kérik, talán ezeknek kiadása alkalmával lehetne tőlük jövő lakhelyüket a' lelkésznek kitudni? — Ez lehetlen! különben is elég bajunk van! mondják erre sokan collegáim közül; „ad impossibilia non datur obligatio“ felelek én, és ha mindenki e' tárgyban megteszi azt, mit más kötelességeinek elmulasztása nélkül megtehet, az Isten 's ember előtt megfelelt ebéli kötelességének is.

§. 4. Felügyelés a' megtértekre.

Nem ritka tünemény, hogy létrejöttkor nemcath. házások közül utóbb egyik, vagy tán mindketten is a' cath. egyházba térnek. A' lelkész az illy megtérések feletti örömei közt sohase tévessze szem elől azt, hogy a' catholica egyház a' nemcatholicusoknak nem minden házasságait ismeri el érvényeseknek, hanem csak azokat, mellyek a' cath. egyház által felállított bontó akadályok nélkül jöttek létre. Ha tehát illy megtérések esetében a' tiszta acath. házasság vegyessé, vagy tisztán catholicussá válik, a' lelkésznek szoros 's mulasztatlan kötelessége jó móddal megtudni azt, ha valjon az egyháznak uj hivei nem olly házasságban élnek-e, mellyet a' cath. egyház érvénytelennek 's így ágyasságnak ismer. Tartozik a' lelkész eme vizsgálatával mind maga, mind uj hiveinek lelkiisméretét megnyugtani; a' vizsgálat ugy 's akként történhetik, hogy a' felek azt észre sem veszik; mielőtt azoktól a' hitvallás ki és ők a' cath. egyház kebelébe bevétetni szoktak, előbb tanításra járnak a' lelkészhez, melly alatt elég alkalom kínálkozik arra, hogy a' lelkész megtudja azt, mit megtudni akar, a' tanítottak pedig csak akkor vegyék észre a' vizsgálatot, midőn azt már szerencsésen kiállották. — Ha tán csakugyan illy gálló akadály érvénytelenitene az uj hívek házassági szövetségét, nézzén körül valjon annak nyilvánítását nem fogja-e az egyik, vagy másik fél végképi elválasztás követelésre felhasználni, 's mintegy örömmel mohón kapni, és a' mint a' lelképásztori okosság javálja egyiknek, vagy másiknak, vagy mindkettőjüknek is fedezze fel azt, de mindenesetre tudassa azt egyházmegyei hivatalával, melly mind a' fenforgó akadályban felmentvényt adni jogosítva van, mind a' magát illy bonyodalmas helyzetben ki nem ismerő lelkészt alkalmas utasítással ellátni képes leend. Egyébiránt illy esetben is azon eljárás követendő, mellyet a' lelképásztori tudomány az érvénytelen házasságok érvényesítésének módja iránt előad, mellyet az uj házassági törvény II. Füg. 88—90 §§-ai is röviden értenek.

A' héber vallásu házások megtérése esetébeni eljárást, ugy ha a' vegyes házasságban élő házások közt a' béke megbomlik, a' lelkésznek teendőit az előbbeni szakaszban bővebben elősorolván, előforduló illy esetekben az ott mondottakra kérjük az olvasó figyelmét fordítani.

III. F e j e z e t.

Nevezetesb okmányok a' vegyes házasságok iránt.

E' fejezetben némelly a' vegyes házasságok iránt honunkra nézve kiadott legnagyobb részt minden egyházi megyékre szóló okmányokat fogunk elősorolni, mellyek most is még teljes érvényűek lévén előforduló esetekben az eljárás iránt utmutatásul szolgálnak.

I. A' vegyes házasságok iránti 1840 évi Julius 2-án kelt pastoralis.

Quanto studio Sedes Apostolica intenta semper fuerit, ut Matrimonii Sacramentum in sua puritate conservetur, ipsaque administrandi illius ratio ad Ecclesiae Catholicae doctrinam apte exprimendam comparata sit, vetustissimorum temporum monumenta aperte testantur.

Eodem zelo tuendae Catholicae doctrinae ducti recentiori aetate Pontifices Romani nihil non egerunt, ut invalescentes hac in parte ab Ecclesiae principiis devitationes corrigerent, et illam praesertim praxim, qua Catholici personis a sacris Catholicis alienis, citra adhibitae cautelae ab Ecclesia Catholica requiri solitas, vinculo Matrimoniali iunguntur, emendarent. Hoc scopo sane constitutiones illae Benedicti XIV. Pii VI. Pii VII. Pii VIII. Leonis XII. et Ecclesiam Catholicam nunc feliciter gubernantis Gregorii XVI. Summorum Pontificum emanarunt; quibus cohaerenter ad constantem Ecclesiae Catholicae doctrinam edictum est: Catholicorum cum Aatholicis Matrimonia, quod non parum spiritualis periculi praeseferrent, legibus Ecclesiae interdicta esse, aut, si gravis aliquando causa interveniret, quae mixtas huiusmodi nuptias svadere videretur, non aliter illas contrahi posse, quam adjectis opportunis cautelis, tum, ne conjux Catholicus periculum deserendae fidei subeat, quin potius ille teneri se sciret, ad Aatholicum conjugem ab errore pro viribus retrahendum; tum etiam, ut proles utriusque sexus ex eo Matrimonio procreanda in Catholicae Religionis sanctitate educaretur; quae

cautelae si absint, obtinerique nequeant, tum enimvero Parochorum Catholicorum esse, ut ab adhibendis ritibus sacris, precibus, et benedictione, omnique hujusmodi actu abstineant, unde conjici possit, Matrimonium tale ab ipsis adprobari, ipsosque illi cooperari; et si nihilominus Matrimonii conjunctio instantius urgeatur, ipsos negative saltem se gerere oportere, ut quippe, si nullum aliud canonicum impedimentum obstet, consensum Desponsorum mutuum in Matrimoniale conjunctionem de praesenti coram se et duobus, vel tribus aliis testibus declarari non impediant, actumque talem, velut valide gestum, in Librum Copulatorum referant.

Quibus quidem Statutis ut animo docili pastores animarum aequae ac fideles morem gerant, non auctoritas tantum Romani Pontificis pro unitatis centro, et sparsae per orbem totius Ecclesiae Catholicae capite divinitus constituti, requirit, sed momenta etiam rationum, cuius pervia, facile persvadebunt. Quis enim non videt cautiones has omnes eo spectare, ut hac in re naturales, divinaeque Leges sartae, tectae habeantur, quandoquidem exploratum est Catholicas personas, quae nuptias ita comparatae contrahunt, ut se, aut futuram sobolem periculo alienationis a fide temere committant, non modo (verba sunt Pii VIII. Pontificis Romani) canonicas violare sanctiones, sed directe etiam gravissimeque in naturalem, ac divinam Legem peccare? — aut, cum ad praecipuos Sacramenti Matrimonii fines pertineat, ut populus inde Regno Dei in terris primum, tum etiam in coelis idoneus succrescat, committere ne potest Ecclesia Catholica, ut auctoritate sua consecrentur, et communiantur nuptiae, ex quibus nasciturae proles non in vero Christi grege censeantur? — Conjux profecto, quae quantum in se est, futuras soboles ab Ecclesia, et Religione illa, quam ipsa, velut unam veram, unam divinam, et mediis salutis instructissimam profitetur, suo ipsa proposito alienas reddit, et exclusas, crudelis est in illas; sublimi Sacramenti indoli, ut quippe conjunctionem Christi cum Ecclesia repraesentet, minime respondet; Ecclesiae intentioni, quae in Sacramentorum susceptione, et administratione summi est momenti, non modo non obsecundat, sed se potius opponit. — Conjux igitur talis ad Matrimonii Sacramentum digne suscipiendum, vel ministrandum rite disposita nequaquam reputari potest; beneficiorum proinde, quae conditiones ab Ecclesia, ipsaque Sacramenti natura requisitas sequuntur, sua se culpa facit expertem.

Haec velut in praecipuis fidei nostrae principiis fundata, Vobis omnibus plana esse, atque ex occasione eventuum, qui his temporibus, ob hanc ipsam Catholicae Ecclesiae doctrinam Apostolica constantia propugnatam, non parum adversitatis quibusdam fidei, munerisque nostri Sociis adtulerunt, planiora effecta lubenter nobis persvademus. Cum itaque incolumitatem

sacris Ecclesiae Catholicae Legibus principiisque adserendi, et Jus, et onus Nobis cumprimis incumbat; adhortamur Vos in Domino, vestramque vigilantiam excitamus, ut seria vos cura subeat, quo sua in ineundis Mixtis conubiis vetustae disciplinae Catholicae, tot Conciliaribus, Pontificiisque Sanctionibus inculcatae, ubique exacte constet observantia.

Poscimus a Vobis hoc, injungimusque eo majori cum fiducia, quo certius tenemus, ordinationi nostrae nec Lege patria, articulo 26. 1791. expressa obicem poni. Neque enim articulus hic hoc in puncto aliud praecipit, quam ut Mixta Matrimonia semper coram Parochis Catholicis ineantur, benedictionis autem, vel rituum sacrorum, velut extra sphaeram suam positorum, ne meminit quidem; imo haec consulto ab invicem discriminata fuisse, vix est ambigendum; cum statuta in adtacto articulo 26. 1791. de Mixtis Matrimoniis condita, plane sint affinia principiis, quae posterioribus illis annis vigeant, quaeve in Evangelicorum Matrimonialibus Causis dijudicandis interimalem apud Nos quoque normam praebere debeant; horum autem praecipuum Caput discriminatio contractus civilis a Matrimonio qua Sacramento constituerit. Sane principia haec in vicinis haereditariis provinciis hodieque vigent, nec tamen eo exporriguntur, ut inde benedictio Matrimoniorum in casibus copulationum e regulis Catholicis denegatarum imperetur, aut in illa impertienda Episcoporum et Cleri conscientiiis quaecunque demum vis inferatur. — Praeterea Evangelici in sequelam liberi Religionis exercitii articulo illo securi redduntur, quod ad nullos actus Religionis suae contrarios cogendi sint; quod Religionis objecta etiam in coordinatione Scholarum cuivis Religionis propria manere debeant; quod in iis, quae ad Religionem pertinent, unice a Religionis suae superioribus dependeant; quod relate ad ipsas Disciplinae partes, intacta Religionis libertate, constabiliendus sit certus ordo principiis ipsorum Religionis accommodatus; — nisi ergo statuere quis velit, Catholicos libero Religionis exercitio destitui, vel quae Jura Evangelicis hoc titulo asserta sunt, eadem Catholicis in vetusto possessorio constitutis, eodem ipso tempore succisa ademptaque fuisse, inferendum est, praemissa omnia Catholicis ex aequo propria esse; proinde in iis, quae circa Matrimonia Mixta ad Religionem pertinent, suis ipsos legibus, canonibus, principiis regi. — Neque quis existimet, hoc pacto illam Legis dispositionem, qua Mixtis Matrimoniis impedimenta in contrarium quocunque sub praetextu ponere cautum est, infringi; non enim impeditur ullus quominus etiam in casu, quo absque cautelis per Ecclesiam Catholicam requisitis Matrimonio Mixto illigare se vult, si aliud non obstat canonicum impedimentum, Nuptias tales coram Parocho proprio,

in forma per Concilium Tridentinum praescripta inire, adeoque Matrimonium omni sub respectu validum et ratum contrahere possit. — Ad ipsam benedictionem, sacros item ritus, et preces, ad tactam Legis dispositionem non extendi, e superioribus indeque maxime patet, quod sicut Evangelici totum hunc articulum salvis suis principiis conditum esse identidem declararunt; ita illum salvis etiam Catholicorum principiis perlatum esse dubitari nequeat; cujus quidem justae imo necessariae ad Catholicorum principia habitae reflexionis, tum in Matrimoniis Mixtis quibuscunque ad Sedes Spirituales Catholicorum, ob subversantem Sacramenti rationem, revocatis, tum etiam in eo evidens est documentum: quod relate ad sententias de Matrimoniis Evangelicorum, per Fora sua latas, diserte addatur: effectus illarum civiles tantum ubique pro validis haberi, Episcopos autem ad agnoscendam sic pronunciatam vinculi nullitatem, illamque ad Catholicos extendendam non obligari: alioquin si id, ut principia catholica intacta maneant, in attentionem, dum Lex rogaretur, non venisse supponatur, sequetur etiam impedimento ligaminis, ordinis, voti etc. si modo Mixtum Matrimonium inire velint, a tali ineundo nec horum impedimentorum praetextu removeri posse, cum si hoc fieret, ineundis Mixtis Matrimoniis impedimenta ponerentur.

Objici quidem solet, usum a condita Lege illum viguisse, ut etiam dum alterius Religionis vir reversalibus, vel alio cautelae genere ad proles omnes in Catholica Religione educandas non se obligavit, Matrimonium Mixtum nihilominus ritu sacro administraretur; verum usus hic sicut ab initio non per legem civilem introductus, nec vigore illius continuatus fuit: ita, ut porro continuetur, illius virtute urgeri eo minus potest, quod in projecto Legis Suae Majestati Sacratissimae novissime substrato diserte recognoscat, Matrimonia Mixta coram Parocho Catholico etiam absque benedictione hucdum inita caeteroquin valida esse. Indulgentia Cleri Catholici, a sincero colendae pacis studio profecta; paucitas Mixtorum Matrimoniorum; et vel maxime possibilitas, medio ultronei non Catholicorum virorum in educationem prolium Catholicam assensus, aut medio reversalium, quae vix restrictionibus per Augustum Josephum II. introductis solutae, mox amplius invalescere coeperunt, obtinendi id, quod principia Catholica fieri poscebant, in causa fuerunt, ut usus ille non interromperetur. Ast nunc aliter omnia comparata sunt. Religionariae quaestiones, ad mutandum usque adeo in substantialibus punctis articulum 26. 1791. tendentes, altera jam vice ad discussiones diaetales pertractae et conclusa per modum projecti Legis, Suae Majestati Sacratissimae jam etiam substrata sunt. Deviationes a positiva Lege cum non exiguo Catholicae Religionis praepjudicio invalescentes, ac per has

provocati recursus, longe maxima sui parte e Mixtis Matrimoniis in dies magis multiplicatis, profluunt. Indifferentismus in Religione ampliora in dies incrementa capit, ingentemque parat rei Catholicae ruinam. Reversales multo rariores effectae sunt, eoque res propemodum deductae esse videntur, ut efficacia, qua antehac apud civiles Jurisdictiones pollebant, plene exuantur. Denique isthoc disciplinae Catholicae caput in tantam positum est hac aetate lucem, ut quid agendum sit, adhuc non videre, vel in luce ambulare nolle, tantumdem sit ac Pastoris officium prodere.

Interest itaque, Dilecti in Christo Fratres, ac Filii! ut operam, conatusque vestros, ad propulsanda ulteriora discrimina, restabiliendamque rectam Ecclesiae praxim, nobiscum jungere non tardetis. Imprimis autem sedula sit vobis cura, fideli populo nervose, cum omni tamen mansuetudine inculcare, quidnam veros Catholicos de institutione matrimonii, de fine illius, dignitate, per addictam a Christo Domino rationem Sacramenti nuptiis conciliatam; de perpetuitate vinculi; obligationibus conjugum, tum erga se invicem, tum erga proles, ac in obligationibus his illa praeprimis, quae educationem harum in disciplina, et correptione Domini, Religionisve Catholicae sanctitate procurandam respicit, credere, sentire, et fidei morumque regulis convenienter agere oporteat? — qua animi praeparatione conjuges ad Matrimonii Sacramentum digne suscipiendum accedere, quave animi pietate augendae sanctificanti gratiae intenti esse debeant? Hae porro institutiones e genuinis fontibus haustae, tum in Catechesibus, et sacris Sermonibus, tum aliis quibusvis opportunis occasionibus, ea assiduitate proponantur, ut in Fidelium animis firmas radices agant, ipsosque, probe cognitis sanctis Catholicorum Conjugum officiis, ad eadem etiam rite implenda pronos, proclivesque reddant.

Si demum Sponsi diversae Religionis ad ineundum Matrimonium Vobis se sistant: eotum ultra praevias Catholicis omnibus impendendas institutiones, diligenter moneatur Catholica Sponsa, ut meminerit firmissimum illud Religionis nostrae dogma, quod extra veram Catholicam Fidem non sit salus; proindeque agnoscat se non tantum ad periculum prodendae Fidei ab se propulsandum gravissime obligari, sed etiam in filios, quos a Deo expectat, jam nunc iniquissime acturam, si tales contraxerit nuptias, in quibus sciat illorum educationem facto suo a Fide Catholica alienam futuram esse; non minus itaque obligari ipsam, ut Sponsum suum eo flectere adnitetur, quo in Sponsione in scriptum relata, vel coram idoneis testibus deprompta, validam cautionem de prolibus utriusque sexus in Religione Catholica educandis interponat. Qua in re, si Parochi sincera studia in irritum caderent, Desponsati vero proposito suo Matrimonium secum inuendi perseveranter insisterent; declaret Parochus, se a nuptiis his benedicendis, et

quoecunque ritu sacro communiendis, Ecclesiae Catholicae Lege et doctrina prohiberi nequaquam tamen impediri ab se quominus Legi patriae, satisfiat; iidem proinde Desponsati Suum in matrimonialem conjunctionem consensum coram ipso, et duobus, vel tribus testibus declarare, hacque ratione validum et ratum matrimonium inire possint.

Caeterum prudentiam vestram pastorem in eo magnopere excitamus, ut in sermonibus de hoc objecto conferendis, in actibus item, hanc matrimonii ineundi rationem adtinentibus nihil intercurrat, quod in aliter sentientium vilipendium accipi, aut irritationem aliorum provocare possit; sed potius ex omni vestra agendi, et loquendi ratione palam fiat, Catholicos Sacerdotes non alio, quam officii sui adimplendi spiritu animari, ut quippe in iis, quae Religionis sunt, Ecclesiae regulas servent, in iis autem, quae civilis sunt ordinis, patriae Leges custodiant.

Haec quantum ad rituale sacrum in Spiritualibus, pro potestate, quae Nobis licet indignis, divinae nostrae missionis virtute obtigit, Vobis Dilecti in Christo Fratres et Filii! interea etiam dum super nonnullis, prout necessitas feret, Sedes Apostolica consuli poterit, praestituentes, hortamur Vos, et obsecramus, ut quod etiam Apostolus identidem praecipit, idem sapiatis; in eadem permaneatis regula; in omnibus sumentes scutum fidei, et galeam salutis, et gladium spiritus, quod est verbum Dei. Et pax Dei, quae exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et intelligentias vestras in Christo Jesu.

Instructio ad Parochos.

Ut Circularibus Episcopalibus in objecto mixtorum matrimoniorum sub dato 2-ae Julii 1840. per Dioecesim dimissis optatus respodeat effectus, necesse est, illas una inviationibus quibusdam ex Officio Dioecesano suppeditatis, comitari. Quare imprimis advertendum est in matrimoniis mixtis, dum de Sponsae in Catholica fide perseverantia, et prolium omnium in hac instituenda educatione securitas requisita adest, eundem in copulandis conjugibus modum, qui hactenus viguit, adeoque cum precibus, et benedictione adhibendum esse. Si autem huiusmodi securitas non praebetur, cum in casu hoc magnopere intersit, ut uniformis in procedendo modus, isque activam Sacerdotis Cooperationem, quantum possibile est, excludens, observetur, scopo hoc sequentes praestituuntur regulae:

1-o Matrimonio tali promulgationes trinae consveto modo, in sensu Instructionis ad Episcopos Bavariae, auctoritate Summi Pontificis datae, praemittantur, intra promulgandum tamen Religionis, cui partes addictae sunt, mentio non fiat.

2-o Tam ante, quam praeprimis intermedio promulgationum tempore institutio omni cum discretione impendenda, parti catholicae non solum non subtrahatur, quin potius illi, qua licet diligentia insistatur.

3-o Matrimonium tale non quidem in loco sacro, loco tamen honesto aedibus v. g. parochialibus ineatur, et Parochus vel cum ejus licentia alius Sacerdos, nullis quidem Sacris Vestibus, adeoque non stola, non rochetto, habitu tamen ecclesiastico indutus, et ad modestam gravitatem compositus citra faciendum libri ritualis, vel precum sacrarum, aut ritus sacri usum, coram duobus, aut tribus testibus declarationem mutui in matrimonium consensus exaudiat.

4-o Ut haec mutui consensus declaratio nulli exceptioni obnoxia sit, eam vir his verbis exprimet: „Ego NN. in Conjugem accipio NN. honestam personam, non ipsam deseram usque meam, et illius mortem, in quacunque vicissitudine. Sic me Deus adjuvet.“ — „Én NN. magamhoz veszem házastársul NN. ezen tiszteléses személyt, el nem hagyom ötet holtomig, és holtáig semmi nemű viszontagságában. Isten engem úgy segéljen.“ Dein consensum suum Sponsa Catholica sic enunciabit: „Ego NN. in maritum accipio NN. honestum juvenem, vel virum, non ipsum deseram usque meam et illius mortem, in quacunque vicissitudine. Sic me Deus adjuvet; Beata Virgo et omnes Sancti.“ — „Én NN. ezen NN. jámbor férfiuhoz hozzá megyek házastársul, el nem hagyom ötet holtomig, és holtáig semmi nemű viszontagságában. Isten engem úgy segéljen, Boldogságos Asszony, és Istennek minden Szeitei.“

5-o Postquam haec peracta sunt, Parochus matrimonium hoc eadem, qua in aliis matrimoniis inserendis uti oportet, exactitudine libro copulato- rum inserat, ea tamen cum observatione, quod ad rubricam, quae secus copulantis nomen indicat adscribi debeat: in praesentia NN. Parochi, vel Cooperatoris.

6-o Moneat Conjuges, quod matrimonio valido, et rato conjuncti sint, cujus indissolubilitas, aliique legitimi effectus non secus, ac in aliis matrimoniis, extra omne dubium positi sunt.

7-o Tam ante, quam sub, nec non post actum huiusmodi conjunctionis matrimonialis parochus ab omni prorsus sponsae objurgatione, ac quibusvis invectionibus penitus absteineat, et si per hanc, aut sponsum ad benedicendum Ecclesiastico ritu matrimonium urgeretur, haud instar animae declaret se benedictionem denegaturum esse, sed quod ab ea in hoc casu impertienda legibus Ecclesiae, et conscientiae suae dictamine prohibeatur.

8-o Casus difficiliore, sine accipiendae congruae inviationis, ad Officium dioecesanum referendi erunt. —

II. Az 1841. évi April hó 30-án kelt romai bulla.

Venerabilibus Fratribus Primati, et Archi-Episcopis
Regni Hungarici.

Gregorius PP. XVI. Venerabiles Fratres, salutem et apostolicam Benedictionem. Quas vestro et communi istius Regni Antistitum nomine ad Nos per Venerabilem Fratrem Josephum Episcopum Csanadiensem misistis, obsequentissimae literae partim moeroris, partim laetitiae causa Nobis exstiterunt. Et sane cum pro Apostolici muneris officio sacrae doctrinae, et disciplinae integritati cavere studiosissime debeamus; non possumus non moleste ferre, quidquid in earum discrimen induci fortasse contingat. Exploratum porro satis superque est, quid Ecclesia de Matrimonii Catholicos inter et A catholicos perpetuo senserit. Ipsa nimirum tanquam illicitas, planeque perniciosas semper habuit eiusmodi nuptias, tam ob flagitiosam in divinis rebus communionem, tum ob impendens Catholico Conjugi perversionis periculum, pravamque sobolis institutionem. Atque huc omnino pertinent antiquissimi Canones illas severe interdicientes, et recentiores summorum Pontificum sanctiones, a quibus speciatim recensendis juvat abstinere; cum ea abunde sufficiant, quae in rem disseruit insignis memoriae Praedecessor noster Benedictus 14. in Encyclicis literis ad Poloniae Regni Episcopos, atque in celebratissimo opere, quod de Synodo Dioecessana inscriptum est. Quod si alicubi propter locorum ac temporum difficultatem talia connubia tolerentur; id profecto ad eam referendum est aequanimitatem, quae nullatenus adprobationis vel consensus cujuscumque loco habenda sit, sed merae patientiae, quam ad majora mala vitanda affert necessitas non voluntas: quemadmodum, in data ad Archi-Episcopum Moguntinum die 9-a Octobris 1803. epistola felicitis recordationis Pius 7, Decessoris sui ad Episcopos Vratislaviensem, Rosnaviensem, Scepusiensem responsiones commemorans, sapienter animadvertit. Hinc etiam accedit, ut, si aliquid de Canonum severitate remittens haec Apostolica Sedes mixta istiusmodi matrimonia quandoque permisit, id gravibus duntaxat de causis aegreque admodum fecerit, et non nisi expressa sub conditione de praemittendis opportunis cautionibus non modo ut conjux Catholicus ab A catholicis perverti non possit; quin potius ille teneri se sciret ad hunc pro viribus ab errore retrahendum, sed insuper ut proles utriusque sexus ex hisce Conjugiis procreanda, in Catholicae Religionis Sanctitate omnino educaretur. Quae certe cautiones in ipsa divina et naturali lege fundantur, in quam procul dubio gravissime peccat, quisquis

se vel sobolem perversionis periculo temere committat. Jam vero ex praedictis vestris literis comperimus, per istius Regni Dioeceses abusum communiter inolevisse, ut Matrimonia Catholicos inter et A catholicos, nulla licet accedente Ecclesiae dispensatione, nec praevis necessariis cautionibus, per Catholicos Parochos benedictione sacrisque ritibus honestarentur. Ac propterea intelligitis, Venerabiles Fratres, quam graviter exinde affici debuerimus; maxime cum invectam ita lateque propagatam perspiceremus omnimodam mixtarum nuptiarum libertatem, atque adeo magis in dies promotum funestissimum uti vocant indifferentismum in Religionis negotio intra vastissimi illius Regni fines, quod antea Catholica fidei gloria tantopere praestabat. Nec sane dissimulamus, Nos sanctissimi quo fungimur muneris partes minime fuisse praetermissuros, si scilicet res pridem innotuisset. Hanc autem silentii nostri causam ex eo etiam vobis pronum est conjicere, quod vel nuperis temporibus nulla prorsus ad promiscuas nuptias isthic ineundas apostolica dispensatio fuerit concessa, nisi praescriptis necessariis conditionibus, injunctisque regulis, quae ex sanctae hujus Sedis instituto servari consueverunt.

Inter haec tamen non parum solatii Nobis allatum est, quod uno tempore de ingruenti malo certiores facti didicerimus pariter adhibita per vos collegasque vestros studia ad illud opportune medendum. Et superabundavit quidem gaudio cor nostrum, cum noverimus, quo conjunctim zelo inflammemini, ut Catholicae Fidei puritas illaesa usque permaneat, quaque unanimitate hanc Apostolicam Sedem veritatis ducem et magistram observantia et devotione prosequamini, ad illius nutum crediti vobis pastoralis officii rationem sedulo dirigentes. Ubi enim docti Nostris in rem ipsam declarationibus ad alias regiones spectantibus perpendistis, praxim, quae isthic invaluerat, Ecclesiae principiis ac legibus penitus adversari, ac proin sine gravi periculo tolerari per vos diutius non posse; minime dubitastis communi consilio atque opera eidem tollendae ut par erat insistere, parati etiam fortiter sustinere pericula, sique forent pro aeterna vestra, gregisque salute obeunda. Ad Nostram autem laetitiam complendam accesserunt uberes fructus, qui ex vestris curis illico dimanarunt. Neque enim ignoramus, quam fideliter Parochi et reliquus Clerus vestris ea de re monitis praeceptisque fuerint obsecuti, ita ut, illegitima consuetudine jam passim sublata, primaevae sacrorum Canonum disciplinae consultum sit. Itaque gratulamur vobis majorem in modum Venerabiles Fratres et gratias agentes Deo, qui vosmetipsos in Fidei suae ac doctrinae tutelam fortitudine induit ex alto, hortari, ac vehementius etiam excitare non desistimus, ut pari firmitate ac constantia pergatis Catholicae Ecclesiae causam propugnare, ne pravus usus uspiam re-

viviscat, et si quod adhuc superest illius germen funditus eradicetur. Interim vero non potuimus non attente respicere ad ea omnia, quae in memoratis vestris literis addebatis, exponentes nimirum gravissimas circumstantiarum difficultates, unde permoti, ac propemodum coacti tolerandum censuistis, ut si quando Catholicus vir aut mulier, conantibus licet contra per debitas svasiones hortationesque sacris pastoribus, in contrahendi mixti matrimonii citra cautiones necessarias sententia persistat, nec aliunde res absque majori Catholicae Religionis discrimine valeat impediri; tum Parochi matrimonio ipsi passive tantum intersint absque omni religioso ritu, et a quovis adprobationis indicio prorsus abstinendo. Qua quidem providentiae forma dum propositum vobis erat praesenti necessitati prudenter occurrere, arduum hujusmodi negotium ad Nos quamprimum deferendum statuistis, assensum in id Nostrum impetraturi, quem ex urgenti causarum concursu praesumi tunc quodammodo posse arbitrabamini. Et reapse nos, qui ceteroquin sanctissimis Catholicae doctrinae institutis integre retinendis jugiter intenti, nequaquam omittimus calamitosis istarum regionum circumstantiis, ortisque inde vestris angustiis, pro tradita Nobis potestate subvenire; quin susceptam per vos consilii rationem improbemus, petitioni vestrae ducimus indulgendum. Idque facimus congruenter ad ea, quae et Nos ipsi Praedecessorum Nostrorum exemplo circa aliarum ditionum loca haud ita pridem tolerantiores admisimus, et jam ante alter illorum, sanctae nempe memoriae Pius 6. pro aliqua ipsiusmet Hungarici Regni Dioecesi pluries declaraverat. Is namque in responsione quam tum anno 1782 Vindobonae degens, tum subsequenti post suum in Urbem reditum dandam mandavit Episcopo Scepusiensi, quamque hujus successori anno 1795. iterari jussit, ita de mixtis conubiis in iis temporum adjunctis agens mentem suam aperuit: — Quaecunque scilicet de hac re latae essent leges, oportere, ut Episcopus et Parochi studiose et prudenter curent, ne hujusmodi matrimonia fiant, et si contrahantur, ut proles universa in Catholica Religione educetur: quoties vero ipsis invitis, secus fuerit factum, abstineant semet a nuptiali benedictione impertienda, eorumque praesentia, si necessitas urgeat, sit tantummodo materialis: neque actibus et declarationibus jungatur, quae confirment vel approbent, prolem aliter quam in Religione Catholica posse educari: —

Siquidem igitur Venerabiles Fratres, in Regni istius dioecesisbus ex temporum, locorum, ac personarum conditione quandoque contingat, ut matrimonium Aetholici Viri cum Catholica muliere et vicissim deficientibus licet cautionibus ab Ecclesia praescriptis, absque majoris mali scandalique periculo in Religionis perniciem interverti omnino non possit, simulque (verbis utimur gl. me. Pii 7. in supranunciata epistola ad Archi-Episcopum

Moguntinum) in Ecclesiae utilitatem et commune bonum vergi posse dignoscatur, si hujusmodi nuptiae quantumlibet vetitae et illicitae coram Catholico Parocho potius, quam coram ministro haeretico, ad quem partes facile confugerent, celebrentur; tunc Parochus Catholicus aliisque Sacerdos ejus vice fungens poterit iisdem nuptiis materiali tantum praesentia, excluso quovis ecclesiastico ritu, adesse, perinde ac si partes unice ageret meri testis, ut ajunt' qualificati seu auctorisabilis: ita scilicet, ut utriusque conjugis audito consensu, deinceps pro suo officio actum valide gestum in matrimoniorum librum referre queat. His tamen in circumstantiis, uti idem Decessor noster apposite commendabat, haud impari, imo etiam conatu et studio per Episcopos ac Parochos elaborandum est, ut a Catholica parte perversionis periculum, quoad fieri poterit, amoveatur, ut proles utriusque sexus educationi in Religione Catholica, quo meliori modo fas erit, cautum sit, atque ut Conjux catholicae fidei adhaerens serio admoneatur de obligatione qua tenetur, curandi pro viribus A catholici Conjugis conversionem, quod ad veniam patratorem criminum facilius a Deo obtinendam erit opportunissimum. Ceterum intime dolentes quod haec tolerantiae ratio erga Regnum professione Religionis Catholicae insigne fuerit ineunda, sincerissime coram Deo profitemur, Nos ad ipsam unica de causa adduci, seu verius pertrahi, ne graviora Ecclesiae Catholicae incommoda obveniant. Idecirco Vos, Venerabiles Fratres, cunctosque Collegas vestros per viscera Jesu Christi, cujus personam, immerentes utique, gerimus in terris, tota animi contentione obtestamur, ut id demum in tam gravi negotio agere studeatis, quod implorato Spiritus Sancti lumine, istiusmodi fini revera censueritis respondere. Atque illud una simul satagite, ne tali tolerantiae ratione erga homines mixta connubia illicite contracturos fiat, ut in Catholico populo extenuetur memoria Canonum ea matrimonia detestantium, et constantissimae curae, qua Sancta Mater Ecclesia filios suos avertere studet ab illis in suarum animarum jacturam contrahendis. Hic vestrum aliorumque Sodalium Antistitum, et Parochorum erit in erudiendis sive privatim, sive publice fidelibus flagrantiori in posterum zelo doctrinam et leges ad connubia eadem pertinentes commemorare, accuratamque earum custodiam injungere. Haec omnia ex spectata Vestra religione, fide, et in hanc Beati Petri Cathedram reverentia Nobis certissime pollicentes, coelestis auxilii auspicem, et paternae nostrae Charitatis testem Apostolicam Benedictionem Vobis, universisque Collegis vestris cum proprio cujusque grege communicandam peramanter impertimur.

Datum Romae apud Sanctum Petrum die 30-a Aprilis Anni 1841. Pontificatus nostri Anno 11. Gregorius PP. XVI.

1018
Pr. 1841.

Brevi huic Apostolico, in sensu positivae benignae Resolutionis, Suae Celsitudini Principi Primati sub hodierno intimatae, et sub consvetis caeterum cautelis benignum Placetum Regium tribui. — E Consilio Cancellariae Regiae Hungarico Aulicae Viennae, die 12-a Octobris 1841. celebrato. — Carolus Zirty. m. p.

Instructio S. Sedis
ad Primatem, Archi-Episcopos et Episcopos in
Hungariae Regno.

Memores officii, quo assidue tenentur advigilare, ut catholicae fidei puritas et Sacrae disciplinae integritas nihil unquam detrimenti capiat, Hungarici Regni antistites ubi primum animadverterunt invectam illic praxim benedicendi ac religiosis ritibus honestandi matrimonia, quae Catholicos inter et acatholicos, nulla praevia Ecclesiae dispensatione, neglectisque necessariis Cautionibus iniri consueverant, utpote Sanctissimis Religionis nostrae principiis et Canonum Statutis repugnantem, diutius citra grave piaculum tolerari non posse, omnem unanimiter curam atque operam impendere non distulerunt ad opportuna tanto huic malo remedia comparanda. At sicuti laetandum ipsis fuit de fideli Parochorum, et reliqui Cleri studio in pastoralibus documentis, monitisque perficiendis; ita pariter praesenserunt, quot quantisque difficultatibus ac molestiis sese atque illos his de Causis objicerent. Ejusmodi namque praesunt dioecesibus, ubi Aatholicorum pars Catholicorum saepe numerum exaequat, et nonnunquam etiam excedit: atque adeo tales inibi leges vigent, quibus ratione inductae pridem utrinque civilium jurium aequalitatis, et consilio tuendae publicae pacis ac quietis, libertatem mixtas nuptias ineundi foyent, proindeque cum Canonicis ea de re Sanctionibus conciliari minime possunt. Nec reapse multum abfuit, ut in maximas redigerentur angustias; cum ex una parte nequirent Dei Ecclesiaeque causam prodere, ex altera vero violatae legis patriae perturbatique inde ordinis tam ipsi, quam inferiores sacrorum ministri insimularentur. In hac difficili conditione positi eoque insuper spectantes, ut imminetia Catholicae religioni graviora incommoda prudenter averterent, subditumque sibi Clerum adversariorum jurgiis ac vexationibus eriperent, nec non iis potissimum ex leviori sexu prospicerent, quae ob negatam omnino illicitis suis nuptiis Catholici Sacerdotis praesentiam a fide facile essent defecturae, in sententiam devenerunt tolerandi ex praesumpto sedis Apostolicae assensu, ut Pa-

rochi iisdem nuptiis, siquidem absque majoris mali periculo interverti non possent, passive tantum, exclusisque penitus Sacris ritibus adessent. Mox autem re ad ipsam Sanctam Sedem obsequentissime delata, fusiusque expositis angustiis, quae ex ingravescentibus in dies impedimentis Clero videntur impendere; tum per literas ad St. Dominum nostrum Gregorium PP. XVI-um communi nomine datas, tum per legatum huc votorum suorum interpretem Episcopum Csanadiensem, initi abs se consilii ratihabitionem simulque opportunum super universo hoc negotio Apostolicae auctoritatis auxilium atque adjumentum magna cum animi sollicitudine implorarunt.

Porro Sanctitas Sua, singulis matura consideratione perpensis, auditoque Suffragio Emmorum S. R. E. Cardinalium ex S. Congregatione extraordinariis Ecclesiae negotiis praeposita, summopere studens, salvis Catholicae doctrinae principiis, unde nec minimum deflectere fas est, quantum pro supremi Apostolatus munere possit, subvenire postulantium eorum Antistitum angustiis, et molestas quibus premuntur difficultates minuere, maxime vero tristiora in Religionem et Ecclesiam mala praecavere, primum quidem debitas rependit laudes alacri ipsorum zelo in illicita, de qua dictum est praxi, tollenda, eosque vehementius excitavit ad firmiorem usque in salutari proposito constantiam deinde susceptam per eosdem tolerantiae rationem ratam censuit habendam. Hinc rescribens ad memoratas nuper literas tolerari posse declaravit, ut quoties ex temporum, locorum, ac personarum conditione matrimonium Acatolici viri cum Catholica muliere, et vicissim, omissis licet necessariis Cautionibus sine graviore discrimine nequeat impediri, atque insuper Ecclesiae utilitati, communique bono expedire videatur, si illud, quantumvis vetitum et illicitum coram catholico Parocho potius, quam coram ministro Acatolico, ad quem partes facile confugerent, contrahatur; idem Catholicus Parochus, aliusve sacerdos ejus vice fungens matrimonio ipsi materiali tantum praesentia, nullo adhibito ecclesiastico ritu intersit, perinde ac si partes unice agat meri testis, ut ajunt, qualificati seu auctorizabilis: ita scilicet, ut utriusque conjugis audito consensu, deinceps pro suo Officio actum valide gestum in Matrimoniorum librum valeat referre. Quibus tamen in circumstantiis apposite subdidit, non impari, imo majori etiam conatu ac studio ab Episcopis et Parochis elaborandum fore, ut a Catholica parte perversionis periculum, quoad fieri poterit, amoveatur, ut universae proles educationi, quo meliori liceat modo, cautum sit, utque catholicae religioni adhaerens conjux serio admoneatur, de obligatione curandi pro viribus conversionem acatolici conjugis, quippe quod ad patrum criminum veniam a Deo facilius impetrandam apprimè conducat.

Permotus praeterea SSmus Dominus noster iis, quae in praenunciatis literis per Hungaricos Antistites adducebantur, quaeque ex ipsorum sensu uberius expressit Episcopus Csanadiensis, tali nempe providentiae forma haud satis mederi multiplici regionum necessitati, nec auferri suarum, et Cleri anxietatum causas, habita praesertim ratione nuptiarum, quas ob denegatam etiam ex defectu cautionum Catholici Parochi benedictionem coram acatholico ministro iniri contingat; alia nonnulla pari benignitate decrevit, super mixtis connubiis in Hungariae Regno et magno Transylvaniae Ducatu indulgenda seu toleranda. Itaque praesenti Instructione Primati, Archiepiscopis et Episcopis ejusdem Regni pontificio nomine significatur, si recensitae superius circumstantiae in re, de qua agitur, intercesserunt, pati ipsos ulterius posse, ut a Parocho Catholico tum consvetae proclamationes fiant, omni tamen praetermissa mentione circa religionem illarum, qui nuptias sint contracturi, tum etiam de peractis hisce proclamationibus literae mere testimoniales concedantur, in quibus (dummodo nullum adsit dirimens impedimentum) unice enunciatur, nil aliud, praeter Ecclesiae vetitum ob mixtae religionis impedimentum, conciliando matrimonio obstare, nullo prorsus addito verbo, unde consensus aut adprobationis vel levis suspicio sit futura. Quod autem adinet ad connubiorum istorum coram Acatholico ministro, seu non servata concilii Tridentini forma, celebrationem erit omnino Sacrorum Praesulum ac Parochorum studiosissime instare, atque in caritate Dei, et patientia Christi partem catholicam hortari, ac monere, ut illam nimirum a tanti scandali turpitudine, quantum possint, absterreant. Siquidem vero hujusmodi ipsorum monitis atque hortamentis nihil, quod absit, proficientibus, mixta matrimonia ea ratione fuerint inita; inspectis tam praeteritis, quam praesentibus circumstantiis, erunt ab Episcopis et Parochis prudenter dissimulanda, et quamvis illicita, pro validis habenda; nisi tamen canonicum aliunde officiat dirimens impedimentum, seu in nuptiarum celebratione appositae fuerint conditiones substantiae Matrimonii ex catholica doctrina repugnantes. Ceteram quocunque demum modo mixta haec matrimonia citra Ecclesiae dispensationem, et necessarias cautiones, sive per passivam Parochi Catholici praesentiam, sive coram acatholico Ministro contracta fuerint, illud Episcopis et parochis Sanctitas Sua magnopere commendat; ut omni pastoralis sollicitudine catholicum conjugem ad patratae culpae detestationem congruamque poenitentiam opportune conentur excitare, eumque solerter adducant ad obligationes implendas, quibus gravissime tenetur, illam praesertim, quae est de catholica universae proles educatione impense curanda. Quae si ex voto contingant, adeoque constet, eum revera resipuisse paratumque esse ad opportunam, quoad valuerit, scandali repa-

rationem; tum sane poterit ipse Sacramentorum Ecclesiae particeps fieri, quemadmodum respondens die 13-a Julii 1782-o Archiepiscopo Mechliniensi sa. me. Pius VI-us in rem adnotavit.

Datum Romae die 30. Apr. Anno Dom. MDCCCXLI.

A. Card. Lambrushini.

III. Lajtsák Ferencz pastoralisa a' vegyes házasságok dolgában 1839. Mart. 15.

Lajtsák Ferencz Isten irgalmából Nagyvárad megyés püspök, cs. k. valóságos belső titkos tanácsos, Krisztusban szeretett hiveinknek kegyelmet, és békességet az Istentől a' mi atyánktól, áldásunkal egyetemben!

Az anyaszentegyház soha sem szűnt meg hivei iránt való gondoskodásának egyik legfőbb tárgyául tekinteni a' házassági életnek szentségét, mert azonfelül, hogy ezeknek nagyobb része életét illy házassági állapotban tölti el, még ezen szent szövetségnek gyümölcseit is mindenkor úgy szemlélte, mint az igaz hitnek növendékeit, és Krisztus Sz. egyházának jövődő legszebb reményeit. Nem is engedhette tehát épen ezen anyai gondosságánál fogva soha meg, hogy gyermekei egy annyira fontos, egész életükre terjedő, 's magát az anyaszentegyházat olly közel érdeklő szövetséget egészen magukra hagyatva, talán meggondolatlanul kössenek, hanem eleitől fogva különös figyelemmel kísérte illy szent frigyét kötendő hiveit, bizonyos törvényekkel vette körül a' házassági életet, bölcs rendszabásokkal kivánt minden veszedelmes következt el távoztatni, 's átaljában arra törekedett, hogy a' házasulandók olly lépést tegyenek, melly által mind igaz boldogságot és tiszta megelégedést találjanak ez életben, mind halhatatlan lelkük üdvösségét különös segedelemmel eszközöljék jövődőben, mind pedig szülőtteikben az Isten dicsőségére, és az anya sz. egyháznak örömeire olly maradékot neveljenek maguk helyett, kikben áldassék az Ur neve örökön örökké. Tobiás VIII. 9.

Ebből nyilván kitetszik, hogy a' ker. kath. anyaszentegyházban kötendő házasság nem egyedül világi összeköttetés, és testi indulatnak, földi czéloknek szüleménye, hanem ollyan felbonthatatlan szövetség, mellyben a' házastársak a' szentség által Istentől kegyelmet nyervén, nem csak világi boldogságukat kötelesek egyesült igyekezettel keresni, hanem főképen arra kell közös erejüket, és társaságos együttélésüket fordítani, hogy mennyei örök rendeltetésükre együtt törekedjenek, lelkük üdvösségét közösen mun-

kálják, az Istenben való igaz hitnek lelkét magukban kölcsönösen őrizték, táplálják, és gyarapítsák, az igaz keresztényi jámborságnak útján egymást támogatva haladjanak, és szeretetüknek gyümölcsét is ugyanazon igaz hitnek és jámborságnak ösvényén egyesített szülői gondossággal vezeltessék.

De ha már most illy tisztább fensőbb szempontból tekintjük a házassági életnek szentségét, lehetlen el nem ismerni, hogy az illyen valóságos Isten előtt kedves, lelki üdvösségre vezérlő szövetségnek legelső, legfőbb feltétele a hitnek egysége, világosan áll előttünk, hogy csak ottan lehet szó a ker. cath. anyaszentegyház kebelében házasságról, hol ugyanezen anyaszentegyház iránt való szeretet és buzgóság köti egybe a szíveket, tagadhatatlan végre, hogy egyedül azon frigyet szemlélheti az egyház anyai örömmel, csupán csak arra nyújthatja szentelő áldását, mellyből a hitnek tiszta megőrzésére, az igaz vallásnak fenmaradására nézve jót reménylhet.

A hol ellenben mind ezek hiányzanak, hol vallási különbség kezdetben már választófalat emel a házastársak közé, s a hol épen azért, mert e hit, a lelki életnek világa, ellenkező teljes lelki egyességről szó nem lehet, ott előre megszorodott lélekkel kell elejébe tekinteni a házassági kötésnek, mert az illyen szövetségben a hitnek tisztasága, a házi élet boldogsága, s a gyermekek jó nevelése veszélyeztetve vagyon.

A hit ugyanis, ezen legdrágább kincse minden jó lelkű embernek olly boldogító világosság, mellyet gondosan őrizni, táplálni kell magunkban, különben az meghidegülve alszik el. Milly szerencsések tehát csak azért is azon házások, kik egy hitben élve, Isten iránt való legszentebb köteleességeikben is egymásnak vetélkedve buzdító példái, kiket a vallásnak szentlelte ugyanazon sz. egyházba, hitöknek nyilvános gyakorlására is egymás karjain vezérel, az illy házasság valóságos iskolája az igaz keresztény életnek, eszköze az üdvösségnek. — De tekintsük csak ellenben azokat, kik egyesületlen vallással akarnak egyesülni az életben. Ezek mindjárt eleinte egyedül, egymástól különválva élnek a legfőbb, legszentebb dolgokra nézve. A mi az egyik résznek fontos, a másik azt tekintetbe sem veszi, a mit az egyik fél szentnek tartva tisztel, a másik talán kineveti. Lehetséges-e így, hogy ők egymásnak a hitben épülésére legyenek? fogják-e lelki ügyeiket bizodalmasan közleni, egymást szóval és tettel a vallásban tökéletesíteni? — holott ilyenkor legokosb hallgatni, és egymásnak utjából kitérni, holott lelki dolgokat, vallási ügyeket távolról sem tanácsos érinteni, nehogy a másik fél sérelemnek vegye. Valójában az illyen házastársak úgy állanak egymás mellett, mint ha mindenik magában élne, sőt ennél is rosszabbul, mert ha külön lennének, legalább akadályt, és botránkoztatást nem okoznának egymásnak. Így pedig nyilvános veszedelemben van, kivált a gyengébb

rész, hogy emberi tekintetből és félelemből hitét először ugyan szegyenleni, 's vallását épen azért ritkábban fogja gyakorolni, későbbben azután lassú elszokás által elidegenedve a' maga sz. egyházától, kihűlvén vallása iránt való szeretete, ha talán azt nyilván nem is tagadja meg, de belsőképen kevés, vagy semmi tekintetbe sem veszi.

Ha ez kétségkívül így vagyon, a' hitet és vallásnak gyakorlását tekintve: bizonyosan nem kevésbé szomorú kinézések lehetnek a' házi élet boldogságára nézve. Ki ne tudná, hogy a' lehető legnagyobb megegyezés egyedüli záloga a' szerencsés házasságnak? És ha csekélyebb dolgokban való különbözőzés is ártalmas a' házi békének, vegyük csak fel a' legfontosb tárgyat, a' vallást, mellynél szentebbet, nagyobbat a' tiszta érzésű szív nem ösmer. A' lángoló indulatnak, mely az ellenkezőt egybefűzte, szemfényvesztő ideje előbb utóbb elmulik, 's ha akkor nincs semmi belsőbb egység, ha a' vallásnak szent lelke felülről nem őrizi a' kötött frigynek erejét, földi czélok, világi tekintetek egyedül soha sem lesznek képesek állandó igaz egyességet szülni. Nagyon természetes az, hogy minden ember a' magáét jobbnak tartja, mint a' másét, és ekkor azután könnyen hajlandó illendő tisztelet helyett, mellyel tartozna, megvetni, vagy épen kigunyolni az ellenkező meggyőződést. Sőt nem csak a' hitnek belső tisztasága, hanem külső vallási gyakorlatok, egyes egyházi szertartások, és ajtatosságok is gyakorta okai lehetnek a' legszomorubb házi egyenetlenségeknek. Érzékeny fájdalmat szül az mindenkiben, ha tapasztalni kénytelen, hogy az ő legmélyebb tiszteletének tárgyát, az — ki hozzá ez életben legközelebb áll — egykedvű hidegséggel lenézi, talán tiszteletlen, alattomos mosolygással tekint, vagy épen babonás vakbuzgóságnak tartja. Lehetetlen, hogy az ilyen szegyenítő fájdalom lassankint elidegenedést, bizodalmatlanságot ne szüljön, ebből elégedetlenség, nyughatatlanság titkos gyanakodás, és nyilvános ellenkezés olly könnyen eredhetnek. 'S ime így történik azután, hogy épen az, a' minek a' házi békesség őrző angyalának kellett volna lenni, maga a' vallás lesz apadatlan forrása és oka a' legszerencsétlenebb házi életnek midőn azok, kik kölcsönös boldogságot kerestek, egymásnak holtig terhére lesznek.

Legkomolyabb figyelmet érdemel azonban azon nyilvános veszedelem, mellynek a' gyermekek vallásbeli nevelése, és oktatása az ilyen házasságokban kivan tétetve. Milly kölcsönös egyetértés, és együttmunkálás legyen szükséges a' szülők részéről arra, hogy gyermekeik nem csak időben és korban, hanem igaz isteni félelemben és jámborságban is nevelkedjenek, maguk a' gondos szülők fogják legjobban tudni. 'S valjon nem épen a' hitnek világos igazságai, a' vallásnak szelid érzései azok, mellyek minden jó

nevelésnek alapjai, és a' mellyeket jókorán egyesített szülői gondossággal kellek a' meg nem romlott, tiszta szivekbe csepegtetni, ha azt akarjuk, hogy nagy korokban a' vallás igaz tisztelői, és az anyaszentegyháznak buzgó hivei, és a' hazának jó polgárai legyenek? De mit reménylhetni ezen legfontosb, legszentebb dologban akkor, midőn a' szülőknek ereje, igyekezete, gondossága már kezdetben megoszolva vagyon, vagy nyilvános ellenkezésben áll? Valjon nem mindenik azt akarná-e, hogy gyermekeit a' maga gondolkozása, és érzése szerint nevelje a' maga részére hódítsa? 'S ha a' hitnek szent tisztelete, vallása, és anyaszentegyházának szeretete még egészen ki nem aludt lelkéből, szemlélheti-e egy ker. cath. anya szívszaggató fájdalom, és lelki ismérői mardosás nélkül azt, hogy szeretett szülöttjeinek hitét feláldozta a' maga indulatjáért, és hogy elszakasztatni engedte gyermekeit azon anyaszentegyháznak kebelétől, mellynek ő maga lelki nyugalmát, és jövődő üdvösségét köszöni? Vagy engedjük meg, ha lehetséges, hogy a' szülők a' házi békesség tekintetéből, megegyeznének egyik részre sem hódítani a' gyermekeket, mi lesz a' következése ezen félelmes egyesülésnek? Az, hogy a' szegény kisdetek egyaránt szerelvén szülőiket, előbb ugyan azt fogják gondolni, hogy mindenféle vallás egyet ér, később pedig kifejtett állapotban látván és érezvén a' tetemes különbséget, azt tartják egyik sem ér semmit, 's így vesznek el minden vallásra, a' polgári társaságra és önmagukra nézve.

Ha mindezeket figyelmesen megfontolva egybevetjük, ha ezen érintett többszörös veszedelmeket, mellyeket az élet és tapasztalás még komolyabban bizonyít, közelebből tekintjük, nem lehet eléggé tisztelni a' ker. cath. anyaszentegyháznak azon bölcs gondoskodását, mellynél fogva hiveinek más felekezetűekkel való házassági szövetségétől, épen ezen boldogtalan következtetések, és lelki testi veszedelmek miatt mindenkor állhatatosan idegenkedett és fog idegenkedni mindaddig, míg az isteni Üdvözítőtől őrizésére bízott hitnek tisztasága, és gyermekeinek lelki nyugodalma, ideig 's örökké való boldogsága szíven fekszik.

Nem is mulasztotta el ezen ellenkező akaratját minden alkalommal nyilván kijelenteni, midőn a' hitnek állandó tanításához képest számos egyházi gyülekezetekben hozott törvények, és az apostoli szentszéknek több izbeni rendelkezései által az ilyen házasságokat soha helyben nem hagyandóknak világos szavakkal nyilatkoztatja. 'S ha kivételt szenvedett is e' törvény, ha kénytelen volt is az egyház többször engedni a' szükségnek, ez mindenkor igen nehezen, a' legfontosb okokból, közönségesen nagyobb rosszak elhárítása végett történt és — a' mi különös megjegyzésre méltó, egyedül bizonyos feltételek alatt, mellyek által mind azon veszedelmes következtetések,

mellyek az ilyen összeköttetésből rendesen erednek, a' lehetőségig eltávoztattak. Bizonyosá kívánta az anyaszentegyház magát tétetni minden előadandó egyes esetekben nem csak arról, hogy a' catholica rész az igaz hittől eltérés veszedelmén kívül van, sőt ez tartaná kötelességének társát hibás utjáról tehetsége szerint visszavonni, hanem ezenfelül és főképp arról is, hogy a' születendő mindkét nemű gyermekek bizonyosan a' ker. catholica hitnek szentségében fognak neveltetni. Ezen és egyedül csak ezen elkerülhetlen feltétel alatt engedheti magát az egyház arra bírni, hogy a' vegyes házasságokat színe előtt köttetni, és kebelében megszenteltetni engedje. Ez nyilvános hitbeli tanítása, közönséges törvénye, és állandó rendes szokása a' ker. cath. anyaszentegyháznak, melly a' vallásbeli egység középontjában a' római apostoli szentszék kebelében kezdettől fogva mainapig sértetlenül, szentül és tisztán megőriztetett. A' mi ezenkívül vagy éppen ez ellen akárhol, és akármikor történt, kivétel vagy éppen visszaélés, mi a' nyilvános, közönséges törvényt soha sem ronthatja le.

Nehogy pedig ilyen visszaélések a' ker. cath. hitnek, és egyházi törvényeknek világos sérelmével történhessenek, lelkiisméretökön fekszik minden egyházi pásztoroknak az egyház rendelkezésből közönséges és különös tanításaikban fáradhatlan buzgósággal arról gondoskodni, nehogy a' cath. hivek között lassankint feledékenységre menjen azon egyházi tanításnak, melly a' vegyes házasságokat nyilván ellenzi, emlékezete.

'S csakugyan ezen főpásztori kötelességnek érzése, a' hitnek tanítása, és anyaszentegyháznak törvénye iránt való lelkiisméretes tisztelet ösztönöztek minket is jelen pásztori írásunknak Krisztusban szeretett hiveinkhez való intézésére.

Tanitani, oktatni kívántuk kedves hiveinket, apostoli hivatalunk erejénél fogva, hogy tudják velünk együtt, és tudván őrizték meg mind azt, a' mit hitünk kíván, egyházunk parancsol, lelkiismeretünk sürget. Emlékezetükbe akartuk hozni azon szomorú következtetéseket, mellyeket a' különböző vallású házasságok mind a' hitre, mind a' házasok boldogságára, mind végre gyermekeik nevelésére nézve szűlnék; hogy ne csak azt ismerjék mit parancsol 's mit tilt igaz hitök, hanem jól megfontolván ezen veszedelmeket, állalásuk egyszersmind azt is, hogy az anyaszentegyház éppen az ő boldogságuk és üdvességük tekintetéből idegenkedik olly állhatatosan ezen szövetségektől, és hogy nagyon elegendő oka ellenzeni azt, a' mi hitének és hiveinek ártalmas.

Reményljük is az Ur kegyelme által, hogy atyai szíves intésünknek és apostoli tanításunknak igéi nyílt szívekre fognak találni; nem kételkedünk, hogy a' hitnek és lelkiismeretnek szava 's az anyaszentegyháznak rendelése

lefogják győzni az indulatoknak némellyekben fellázadó erejét. Ohajtjuk és várjuk szeretett hiveinktől, hogy ellenezvén azt, mit anyaszentegyházunk ellenez, félvén azon veszedelemtől, melytől ez őket félti, az igazságnak és felebaráti szeretetnek kívánatait ugyan minden embertársaikra nézve külömb-ség nélkül hiven teljesítendik, és valamint a' ker. cath. anyaszentegyház ezen törvényeiben is egyedül a' gondos szeretetnek lelkétől vezéreltetik, ők is ennek példája szerint fognak cselekedni, de egyszersmind ugyanezen anyaszentegyháznak állandó tanítását és hitőknek szüksége kívánatait a' ve-gyes házasságokra nézve hasonló hívséggel és buzgó állhatatossággal meg-őrizzik hogy, t. i. különösen Isten kegyelméből reménylendő minden gyer-mekeiket, minden esetre hitők és lelkiisméretők szerint a' keresztény cath. anyaszentegyházban neveljék.

Legyetek azért is Krisztusban szeretett hiveim állhatatosak, és tartsátok meg a' hagyományokat, melyekre tanítottatok akár beszédünk, akár a' mi levelünk által. Ő maga pedig a' mi Urunk Jézus Krisztus, és az Isten a' mi atyánk, ki minket szeret, és örökké tartó vigasztalást s jó reménységet ke-gyelme által adott, vidámitsa a' szíveteket, és erősítsen benneteket az egész tanításban, és minden jó cselekedetek gyakorlásában. Amen. (Tessal. II. lev. II. 14—16. v.)

Költ a' mi püspöki lakhelyünkben Váradolasziban Martius hava 15. nap-ján 1839. esztendőben.

Lajcsák Ferencz s. k.
Váradai püspök.

IV. A' romai leirat nyomán 1841. év végével kiadott pastoralis.

In tribulationibus, quae Nos totumque Catholicum Clerum ob Ecclesiae doctrinam et praxim in mixtis matrimoniis integre custoditam per biennii tempus adfligere non cessarunt, consolationem adtulit Apostolicum Sanctis-simi Domini, Gregorii Papae 16-i dto 30-ae Apr. c. a. expeditum Breve, benigni item Placeti Regii eidem Apostolico Brevi, per Sacratissimam Cae-sar. Regiam Apost. Majestatem die 12. Octob. a. c. sub consvetis cautelis additi accessio.

Sua Sanctitas in praelaudato Apostolico Brevi responsa promens ad recursum Archi- et Episcoporum Hungariae, medio Excellentissimi Domini Episcopi Csanadiensis in objecto mixtorum matrimoniorum ad apostolicam Sedem perlatum, adfirmare non dubitat, graviter se exinde adfici debuisse,

cum invecam, et usque adeo propagatam perspiceret in Regno hoc mixtarum nuptiarum libertatem, ut illae nullis licet praeviis necessariis cautionibus interpositis, per Catholicos Parochos benedictione, sacrisque ritibus honestarentur; atque adeo funestissimus in Religionis negotio indifferentismus in dies magis promoveretur. Nec dissimulat, sanctissimi sui muneris partes minime se praetermissurum fuisse, si res ea sibi ante innotuisset. Inter haec tamen non parum solatii se habuisse inde significat, quod uno tempore certior facta didicerit adhibita esse per Archi- et Episcopos studia ad ingruens malum opportune medendum. Susceptam porro per Hungariae Archi-Episcopos scopo hoc consilii rationem, in Encyclicis 2-a Julii 1840. publicatis expositam, non modo non improbat, quin gratulatur etiam maiorem in modum, et Deo, qui Episcopos in Fidei suae ac doctrinae tutelam fortitudine ex alto induerit, gratias agit, Parochorum etiam, et reliqui Cleri fidelem, et unanimem cooperationem meritis laudibus extollendo. Ad haec eam expresse declarat Sua Sanctitas indulgentiam, ut si quandoque contingat, ut matrimonium Acatolici viri cum Catholica muliere, conantibus licet per debitas svasiones, hortationesque sacris Pastoribus absque cautionibus ab Ecclesia praescriptis, coram parcho Catholico contrahatur; tunc (praemissis a parcho Catholico consvetis proclamationibus, absque tamen ulla circa desponsorum religionem mentione) Parochus idem Catholicus, aliusve sacerdos vice fungens, possit iisdem nuptiis, quantumlibet vetitis, et illicitis materiali tantum praesentia, excluso quovis Ecclesiastico ritu adesse perinde, ac si partes unice ageret meri testis, ut ajunt, qualificati seu auctorisabilis, ita scilicet, ut utriusque conjugis audito consensu, deinceps pro suo officio actum valide gestum in matrimoniorum librum referre queat. Nihilominus in his etiam circumstantiis (ita monente Sua Sanctitate) omni conatu, et studio per Episcopos, et Parochos elaborandum est, ut a Catholica parte perversionis periculum, quoad fieri potest, amoveatur, ut prolis utriusque sexus educationi in Religione Catholica, quo meliori modo fas erit, cautum sit, atque ut conjux Catholicae Fidei adhaerens serio admoneatur de obligatione, qua tenetur, curandi pro viribus acath. conjugis conversionem. Qua indulgentiae ratione declarata, Sua Sanctitas coram Deo profitetur, ad eam hac unica causa se adduci, seu verius pertrahi, ne graviora Ecclesiae Catholicae incommoda obveniant, confestimque subjungit, incumbere Antistitibus, et Parochis, ut in erudiendis sive privatim, sive publice Fidelibus flagrantiori in posterum zelo doctrinam, et leges ad connubia mixta pertinentes commemorent, adcuratamque earum custodiam injungant.

Dum autem Apostolico huic Brevi Sacratissima Majestas Caesar. Regia, et Apostolica benignum Placetum Regium addere dignata est, Altissimam

suam voluntatem in eo simul declarandam jussit, ut animarum Curatores in sensu praeaddatae ordinationis Pontificiae connubiis mixtis materiali duntaxat praesentia assistentes, solerter vitent omnes inconvenientias, quae novae A catholicorum concitationi ansam praebere possent. Quare quemadmodum Dominis Curatis in Encyclicis Nostris de 2-a Julii 1840 editis adnexaque Instructione, ac etiam alias quavis occasione, omnis in occurrentibus passivae adsistentiae casibus moderatio, et gravitas, debitumque decorum, ac notanter ut consensus declaratio per Sacerdotem veste ecclesiastica statui suo convenienti indutum, loco decenti, sive in aedibus parochialibus, qua officii loco excipiat, discrete, identidemque inculcatum fuit; ita id ipsum nunc serio rursus omnibus sacris curionibus injungitur.

Quia vero contingere posset, ut non praestitis opportunis cautionibus, desponsi mixtae Religionis ob denegatos ex parte Catholici Parochi sacros ritus, Evangelicum Ministrum scopo ineundi coram illo matrimonii accedant; idcirco Dominationes vestrae in simili casu id observandum habebunt, ut intentione seria connubium mixtum coram A catholico Ministro ineundi intellecta, partem Catholicam in Charitate Dei, et patientia Christi hortari, ac monere non omittant, quo illam a tali scandalo, et manifesta non tantum Sacrorum Canonum, sed etiam patriae legis, sive artic. 26-ti 1790/1 transgressione absterreant. — Si vero hujusmodi suis monitis, atque hortamentis ad matrimonium tale coram Parocho Catholico juxta exigentiam etiam patriae legis ineundum nihil profecissent, in tali casu nihil ultra motu proprio prae-suscipiant, sed re ad Ordinariatum delata, congruam inviationem semper ab illo expetant.

Demum ad hoc dilucide ob oculos ponendum, quam non nosipsos in toto hoc objecto quaeramus, nec aliquid peculiare sectemur, sed doctrinae, et praxi, quoad cautiones in mixtis matrimoniis requisitas, conformi totius Ecclesiae adhaereamus: testimonia irrecusabilia eam in rem collecta sub NB. exhibentur. Relucens in his universalis Ecclesiarum particularium consensio, toties enunciato Capituli Ecclesiae sensu roborata, non potest non ad confirmandam convictionem, et conciliandam Catholicorum animis plenam conquiescentiam plurimum momenti habere; quemadmodum etiam ad refellendam erroneam illam opinionem, quasi nostra doctrina, et praxis, — illa ipsa, penes quam alibi pax, et tranquillitas Concivium tutissima consistit, — ad ciendas turbas, divellendosque ab invicem animos comparata esset, plurimum conferre. Recessus ab hac communi Ecclesiarum censione, in Hungaria ab aliquo tempore, qualicunque modo invalescens, juxta rectas legitimi usus, et consuetudinis notiones, non istiusmodi usus, sed deviationis, in Apostolico Rescripto abusus nomine perstrictae rationem habet, cujus cor-

rigendi potestas, imo obligatio, tam legibus quam usu legitimo continuo, integra semper penes Episcopos perstitit. Inde sane est, quod Nicolaus olim Telegdi, Episcopus Quinque-Ecclesiensis, et Archi-Episcopatus Strigoniensis Administrator, in Agendario libro a. 1533. conscripto, et pro usu curati Cleri typis procuso palam professus sit „eam partem Sacrorum rituum, quae rationem, et Formam sacramenta administrandi, certas personas, et res benedicendi, ac nonnulla alia, quae proprie muneris sunt parochialis, continent, diligenter, recognitam, et ad normam Sacrorum Canonum revocatam, ab se emitti, Parochisve et aliis Curatis exhiberi. — Quod ipsum deinceps etiam ab Episcopis, dum necessitas poscebat, factum fuisse libri rituales, Pastorales literae et Synodorum statuta abunde comprobant.

Reliquum igitur est, ut quam doctrinam, et praxim, velut principiis, legibusque Ecclesiae Catholicae consentaneam, et nec a genuino legis Patriae sensu alienam, consensione universae Ecclesiae Catholicae, auctoritate supremi totius Ecclesiae Capitis probatum esse, Dominationes Vestrae intelligunt, illi, prouti hactenus non sine magna sui laude fecerunt, deinceps etiam firmiter insistant, non deflectendo sive ad dextram, sive ad sinistram; quo fine divini Numinis opem adesse eis ex animo precor, et assiduus ad Deum precibus flagito, paternamque benedictionem meam peramanter omnibus impertiens, jugi cum propensione persisto.

V. Az 1844. évi III. t. czikk következtében 1845. elején kiadott pastoralis.

Ut religionariae legis in postremis Regni comitiis latae genuinus sensus cunctis Cleri Dioecesani individuis constet, ad sequentia ARDV. reflectendos duxi:

Religionaria haec lex articulum 26. 1791. in duobus essentialibus punctis alterat, quippe I-mo juxta praecitati articuli §. 15. matrimonia mixta semper coram parochis catholicis ineunda fuerunt, novellari autem lege statuatur, matrimonia mixta etiam coram ministris lege receptarum Augustanae vel Helveticae confessionum inita deinceps legitima esse. Non est tamen exhinc concludendum in arbitrio partium mixta matrimonia contrahere volentium stare semper, ut nuptias tales coram parcho catholico, vel coram evangelicorum ministro iceant.

a) Sponsus a Sacris Catholicis alienus conditionibus ad matrimonium benedictione et ritu sacro celebrandum ab Ecclesia Catholica requisitis sa-

tisfacere renuens, copulationem tali cum solemnitate peragendam a parocho Catholico praetendere nequit, id enim adversum esset principiis catholicis, et conscientiae libertati, quam tamen lex etiam Clero salvam praestare intendit.

b) Dum sponsus Catholicus est, sequaciter juxta artic. 26. 1791. proles omnes in Religione Catholica educandae veniunt; vel si sponsus quidem non sit Catholicus sed sponsa Catholica memor aeternae salutis prolium suarum Catholicam harum omnium educationem cautione eatenus per sponsum sponte et libere praestita in sensu Encyclicarum ddo 2. Julii 1840. dimissarum certam reddidit, in utroque hoc casu cum Benedictio per Parochum Catholicum sic contrahentibus caeteroquin administrari possit, et so- leat, ipsumque matrimonium taliter initum characterem catholicum praeseferat, nulla ratio suffragatur pro eo, ut desponsi ministerium Parochi Catholici declinando alterius Religionis ministrum scopo ineundi matrimonii accedant, quare ne hoc fiat neve Baptismo, et catholicae prolium educationi in quaestionem summendis arisa paretur, animarum curatores monitis et obtestationibus efficere satagant.

c) Si sponsa Catholica occasione ineundi mixti matrimonii quoad educationem nasciturarum prolium indifferenter quidem se gerere, aut sponsus evangelicus in vota illius, ut nempe Catholicam omnium prolium educationem cautione sponte et libere praestanda securam reddat, non flecteretur, iidem nihilominus desponsi ad hoc, ut matrimonium suum coram parocho Catholico absque ritu sacro et Benedictione contrahi valeat vel ipsi postularent, vel adhortatione parochi — qualis negligenda non est — eo se permoveri paterentur, passiva hujusmodi assistentia, prout de hac in instructione diei 2. Julii 1840. uberius actum est, porro quoque promte per curatos adhibenda erit vel ideo, ut matrimonio tali coram parocho Catholico celebrato catholica educatio saltem sexus foeminei prolium conformiter articulo 26. 1791. tutiori loco consistat.

d) Si vero desponsi tales ab assistentia passiva acceptanda prorsus alieni forent, et ad illam declinandam non obstantibus parochi monitis et hortamentis ministrum evangelicorum, sine contrahendi coram ipso matrimonio adire mallent, in hoc proposito impediri non possunt, concedendaeque iis sunt dimissoriales, vel rectius testimoniales litterae juxta advolutum formular (Hogy NN. ágostai vallásu N. lakos nőtlen ember 's NN. R.Cath. N. hajadon házasságra kívánván egymással lépni, általam háromszor hirdettetek, 's tudtomra köztök semmi oly akadály fennem forog, melly miatt érvényes házasságra nem léphetnének, ezennel hivatalosan bizonyítom. NN. plebánus), concinnandae id solum enunciantes, quod peractis tribus denunciationibus nullum tale impedimentum, ob quod matrimonium inter hos desponsos valide

contrahi non posset, detectum sit, nihil ultra addendo, unde consensus, vel adprobatio Sacerdotis testimonium dantis subinferri possit. Matrimonium porro mixtum coram Evangelicorum ministro effective contractum sicut virtute recentissimae legis civilis pro legitimo, ita etiam ex tenore declarationis nomine Pontificis sub dato 30. Aprilis 1841. editae, et cum Brevi Summi pontificis penes altissimum Placetum regium DD. Praesulibus Hungariae communicatae et ad notitiam Cleri dioecessani perlatae pro illicito quidem comparate ad legem, et principia Ecclesiae Catholicae valido tamen habendum erit. Intererat nimirum novellari legi civili illis potissimum, qui a passiva assistentia abhorrent, modum asseri, quo illam declinare, et tamen exoptatum sibi matrimonium mixtum cum benedictione legaliter contrahere possint, quia vero hoc non obstante catholica sponsa angoribus conscientiae inde orituris, quod matrimonium suum quamvis civiliter legitimum defectu tamen assistentiae proprii parochi coram Deo et Ecclesia invalidum esset, exposita mansisset, idcirco Sua Sanctitas huic perplexitati subvenire, et etiam causas anxietatum, quibus Clerus ob nuptias mixtas in defectu requisitarum cautionum non benedictas graviter adflictus fuit, auferre volens medio praecitatae concessionis, quantum ad praesentiam proprii parochi, et ab hac pendentem matrimonii valorem dispensavit.

Caeterum me etiam non monente intelligent animarum curatores negotium hoc magna cum circumspectione, et insigni prudentia pastoralis tractandum esse, ne parte ex una nimiorigore, vel asperitate in agendo querelis ansa praebeatur, parte vero ex altera leniori, ut dici amat, revera autem laxiori observantia rector illa et catholicis principiis conformata disciplina, cujus restitutio tanto labore tantisque molestiis stelit, in confusionem rursus adducatur. Firma erga Catholicam, velut solam salvificam fidem adhaesio, sincera erga concives etiam noncatholicos charitas regat, et manuducat omnes actiones nostras. Caeterum si forte curati in graviore per se haud enodabiles difficultates offenderent, de illis, antequam ad agendum procedant, praevisse semper ad officium dioecesanum pro inviatione accipienda referant, idque incunctanter, ne ex longiori mora cuicumque demum ansa praebeatur suspicandi quasi subversans mixtum matrimonium impedire voluissent.... Demum ne quoad novellaris hujus legis sensum ulli dubio locus relinquatur, duo adhuc advertenda sunt, et quidem 1-o legem hanc solum de evangelicis utriusque confessionis sonare, ac proinde ad graeci ritus non unitos haud exporrigi, quapropter vigentes B. resolutiones regias quoad copulanda mixta eorum, cum catholicis conjugia ultro quoque pro norma servituras esse. 2-o Dispositionem articuli 26. 1791. quoad educationem prolium e mixtis matrimoniis progenitarum in pleno suo vigore relictam esse.

VI. Tétírvényi minta.

(15 xr.)

Alábbírt Samu Péter helvét vallású Aradi lakos ezennel önként és szabadon ígérem, fogadom 's magamat lekötelezem arra, hogy Piros Rozál R.C. Aradi hajadonnal (özvegygel) kötendő házasságomból születendő mindkét nembeli — férfi és leány — gyermekeket a' cath. hitvallásban fogom nevelni, vagy neveltetni, és ezeknek cath. nevelését, 's neveltetését mindenkor 's minden tölem kitelhető módon elősegíteni 's eszközölni fogom. Ígérem továbbá és fogadom, hogy nőmet cath. vallása gyakorlatában, úgy a' gyermekek cath. vallásbani neveltetésében semmi szín alatt, 's körülmények közt gátolni nem fogom. Minek nagyobb bizonyságául kiadom ezen bizonyítványlevelet. Kelt Aradon 's a' t. Samu Péter sk.

Völegény.

Alábbírt Piros Rozál szinte ígérem 's fogadom, hogy férjem ebéli ígéretnének sikeresítését magam részéről is minden időben 's minden körülmények közt elősegítendem, és mindkét nemű gyermekeimnek cath. vallásbani nevelését és neveltetését szoros kötelességemnek ismerem. Kelt mint fentebb

Piros Rozál sk.

Menyasszony.

Hogy ezen bizonyítványt, melynek tartalma az illetők előtt felolvasatott, 's megmagyaráztatott, Samu Péter 's Piros Rozál előttünk aláírták, bizonyítjuk. Aradon mint fentebb.

Pete Péter sk. (P.H.)

Coram me NN.

Cseh János sk. (P.H.)

Parocho loci (P.H.)

mint jelenvolt tanuk.

VII. A' vegyes házasságokról félévenként adandó kimutatások rovatai.

Consignatio mixtorum matrimoniorum in parochia N.

Dioecesi N. anno 1856.

Numerus currens	C o n j u g u m			P r o l i u m		I n f o r m a t i o n e s	
	Annus, dies, mensis initi Matrimonii	Nomen Cognomen	Religio	Nomen	Annus		et Observationes
					Nata.	Acta.	
1	1845. 24. Octobris	Petrus Samu	Helv. Conf.	Georgius	1847	9	Catholice educantur ambae proles Re- versales ddo 1845. 24. oct. exaratae in archivo parochiae custodiuntur
		Rosalia Piros	R.C.	Anna	1850	6	

VIII. Sponsa Catholica citra cautiones praescriptas mixtum inire volens matrimonium num in S. tribunali absolvi possit?
(Circulares ad Clerum Dioecesis Csanadiensis 28. Februarii 1856. No. 651.)

Perlata ad nos ex occurrente casu fine recipiendae congruae inivationis quaestione de eo: num „sponsa catholica,“ in procinctu constituta cum viro non Catholico absque data — reversalibus scriptis vel alio modo — de prolium catholica educatione requisita cautione Matrimonium penes passivam Parochi cath. assistentiam, ineundi, ad Confessionis Sacramentalis tribunal admittenda sit? anve permanente talismodi peccandi proposito sacramentaliter absolvi valeat, si quoad reliqua rite disposita dignoscatur? Generalem hanc duximus edendam instructionem normae instar in huiusmodi casibus observandam. Generalem inquam: monitum enim volumus: instructionem talem quae in unoquoque casu occursuro ad literam applicari valeat, edi vel ex eo haud quire, quod circa ineunda talismodi matrimonia ea aliquando possint concurrere peculiaria adjuncta, quae peculiarem deposcant pastoris animarum cautam agendi rationem, prudentia potissimum pastoralis dignoscendam. Quare praesens instructio non instar praeceptivae ad singulos quosque casus, sed instar normativae in genere habenda et emergente dubio agendi sententia Ordinarius, erit requirenda.

Ne vero in re tam gravi aliquid ex arbitrio statuuisse videamur, adponimus tenores Instructionis Cardinalis Lambruschini ad Primatem, Archiepiscopos et Episcopos in regno Hungariae editae Romae 30-a Aprilis 1841 quae ita legitur: „Caeterum quocumque demum modo mixta haec matrimonia citra Ecclesiae dispensationem et necessarias cautiones sive per passivam catholici Parochi praesentiam, sive coram acatholico Ministro contracta fuerint: illud Episcopis et Parochis Sanctitas Sua magnopere commendat, ut omni pastoralis sollicitudine catholicum conjugem ad *patratae culpa* detestationem *congruamque poenitentiam* opportune excitare conentur, eumque solerter adducant ad *obligationes implendas*, quibus *gravissime tenetur*, illam *praesertim*, quae est de *catholica universae prolis educatione* impense curanda. — Quae si ex *voto contingat*, adeoque *constet* cum *revera resipuisse*, paratumque esse ad opportunam, quoad valuerit, reparationem scandali,“ *tunc* „sane poterit ipse sacramentorum Ecclesiae particeps fieri. — Ex his verbis patet:

1) Conjugem catholicum qui non praestita necessaria Cautione cum

acatholico matrimonium invit, tum solum sacramentorum Ecclesiae — (Poenitentiae et SS Eucharistiae) posse fieri participem, cum praeexpositis conditionibus satisfecerit; his vero non impletis, sed ipso conjugē patrata in culpa permanente eundem non posse ad dictorum Sacramentorum participationem admitti. Hoc itaque generalis regula esto pro iis „Conjugibus catholicis“ tractandis, qui praeexposito modo matrimonium mixtum contraxerunt.

2) Etsi porro Instructio haec loquatur non de sponsa sed de conjugē, non de patranda, sed jam patrata culpa; non de ineundo, sed jam inito matrimonio; cum tamen celebratio matrimonii sit actus, qui scienter, libere et congrua temporis interposita mora, adeoque animo plene deliberato ponitur; firmum huiusmodi actus ponendi propositum jam ante consummationem maxime in procinctu consummationis — (dum np. Sacramenta peti solent,) — actus ipsius talem inducit in animam culpae reatum et respective indispositionem, quae ab usu Sacramentorum salutari prohibet. Unde sequitur neque „Sponsam“ catholicam ante celebrationem matrimonii deuthalis posse admitti ad Sacramenta Ecclesiae, quae sine necessaria cautione animum ad mixtum matrimonium ineundum adjecit; dummodo de firmo eiusdem proposito talismodi matrimonium non attenta necessaria cautione ineundi constet, id, quod Parochi est dignoscere et dijudicare. —

3) Quodsi vero certa tutaque adsint indicia fore, ut remoto, quod sub ipsa celebratione matrimonii adhuc subversatur, impedimento, necessariis cautionibus circa catholicam universae prolis educationem satisfiat, sponsa catholica a Sacramentis non est absolute repellenda, sed „potest“ ad illa admitti, an tamen et quando re ipsa admittenda sit? caute omnino circumspiciendum, et ne error subrepat, casus huiusmodi expositis diligenter omnibus ad rem facientibus adjunctis ad Ordinariatum pro recipienda congrua Instructione referendus est.

Illud vero suapte intelligitur: „Sponsam“ deuthalem, de negandis sibi Sacramentis, — nisi saepefatas cautiones praestiterit esse praemonendam prout etiam de eo, quod pari sorte usura sit, etiam — in matrimonio constituta; ac non nisi tunc dum praeexpositis in memorata Instructione conditionibus satisfecerit, ad Sacramenta esse admittendam, eique benedictionem post partum, quam passim Introductionem vocant, esse impertiendam.

Porro ad Sigillum Sacramentale custodiendum sequentem cum tali persona catholicā, quae in procinctu est non praestitis necessariis cautionibus matrimonium cum acatholico ineundi, dum se ad confessionem peccatorum faciendam insinuaverit, agendi rationem observabit pastor animarum: — Ad tribunal Confessionis admitti petenti eum in casum, ubi nullam ex adjunctis et e cognita personae indole spem fundatam conciperet, illam a proposito

mixtum penes passivam assistentiam ineundi matrimonium dimovendi, declaret, quod ipsa, velut notorie non disposita, et absolutionis incapax ad peragendam S. Confessionem admitti non possit. — Quodsi tamen zelus animarum pastor non vanam spem concipere posset, fore, ut in Sacro Poenitentiae tribunali sibi succedat animum Sacramenta Ecclesiae petentis ad saniora consilia reducendi, et vel a proposito penitus avertendi, vel ad producendas cautiones necessarias disponendi: hoc in casu sponsa catholica de eo tamen, antequam ad ipsam Confessionem admittatur, praemonita quod ipsa supponatur esse indisposita adeoque absolutionis incapax — si, institerit petito ad Sacrum Poenitentiae tribunal admittenda et pro eventu rei absolvenda est, vel non absolvenda prout nempe postulatis Ecclesiae efficaciter satisfacere parata fuerit vel minus. — Possibilis etiam est, quamquam non passim obvia, talis animi repentina conversio, dum in confessionali efficaciter operante gratia divina Dei Minister gladio verbi divini pertingit, ut ad divisionem animae et medullarum. Si tamen monitis, precibus, aliisve genuinum animarum zelum decentibus conversionis mediis, obstinacem a praeconcepto proposito dimovere non succederet; atque Sacramentali absolutione tali personae simpliciter denegata, eaque de non petenda Ss. Communionem a Confessorio praemonita, ipsa sanctissimam Communionem nihilominus publice (vel etiam tantum per aedituum) a Sacerdote petierit, hic nullam contrahet culpam, si impium petentem alioquin de sacrilega hac temeritate in sacro tribunali praemonitum sacrilegae huiusmodi communionis reddiderit participem, ratio enim custodiendi sigilli Sacramentalis praevalet.

Datum Temesvarini die 28-a Februarii 1856.

† Alexander m. p.

Episcopus.

Z á r s z ó.

Végére értünk értekezésünknek, melyben mind azt, mit a' vegyes házasságokrol tudni hasznos, és szükséges, előadtuk. Már igen kevés mondani valónk van, és az is megnyugtatóra lesz irányozva.

A' görög nem egyesültek közelebb állanak a' catholica egyházhoz, mint az evangelicusok, ezt már fentebb is érintettük; és ha mind e' mellett is a' IV. okmányban közlött engedmény — a' passiv assistentiávali élés nem akarás esetében a' vegyes házasságnak evangelicus lelkipásztor általi megáldhatása — reájuk ki nem terjesztetett, ennek oka volt az 1844 évi III. törvényczikk, mely egyedül és kizárólag az evangelicusokkal kötött vegyes házasságokrol rendelkezik; a' püspöki pastoralisok a' polgári

törvény hatáskörét maguk részéről kinem terjeszthették a' g. n' e. vallásu-akra, noha tekintve a' romai bulla szövegét, az a' cath. érdekek biztosítása nélkül a' passiv assistentia kikerülére miatt a' görög lelkész előtt létrejött vegyes házasságot illicitumnak ugyan de még is érvényesnek ismeri el véleményünk szerint, mert a' romai leiratban használt eme szavak alatt acatholicus minister, és pars catholica nem csak az evangelicusok, hanem a' cath. egyházhoz közelebb álló görög nem egyesültek is érttetnek. Azonban mind e' mellett is a' püspöki kar annál kevésbé terjeszthette ezen engedményt ki a' görög nem egyesültekre, mivel ha azt kiterjesztve valamely vegyes házasság a' görög nem egyesült lelkész által áldatott volna meg, ha annak egyházi érvényessége a' romai bulla által támogatható is lett volna, polpári érvényességét annál inkább kétségbe lehetett volna vonni, mivel a' vegyes házasságokat a' cath. lelkész elébe utasító 179°/₁ évi törvény a' görög nem egyesültekre nézve még mindig következő erejű volt, minthogy abban az 1844 évi törvény reájuk nézve módosítást nem tett. Miután azóta a' polgári törvény reájuk nézve is a' romai bullában adott engedmény erejéig módosított, véleményünk szerint most már sem ok, sem szükség nem mutatkozik arra, hogy előforduló esetekben tőlök meglehetne, vagy kellene tagadni azt, mit a' püspöki pastoralisok passiva assistentiávali élés nemakaras esetében az evangelicusok irányában megengedhetők, vagy inkább eltűrhetők mondanak.

Vége egy pár szót intézünk azokhoz, — akár legyenek bent az akolban, vagy kívül — kik a' catholica egyháznak ezen a' vegyes házasságok iránti eljárásában ha nem is sértést, legalább a' nemcath. félre nézve tulszigorúságot, 's fájdalmas megszorítást akarnak vagy szeretnek látni. — A' sértés nem tudjuk miben állhatna, azért nem is szólhatunk e' tárgyban megnyugtatólag, egyébiránt ha még is léteznék némi vallási szabadság sérelem, az igen könnyen kikerülhető volna az által, ha az illető vallás felekezete lelkészei híveiket minden alkalommal arra fogják inteni, hogy vegyes házasságra ne lépjenek. A' vegyes házasságok nálunk catholicusoknál is nem hódítási, és proselytismusi eszközök, hanem hogy valódi nevén nevezzük a' gyermekeket; inevitabile toleratum malum; a' catholica egyház örülni fog minden bizonnyal, ha hivei az egyház kebelében, és nem ezen kívül keresnek maguknak házastársakat, kikkel az élet sikamos pályáját megfutják, különben is egy szív, egy lélek, egy akarat az, mi a' pályafutást könnyebbé, és az életnek olly sok bajait tűrhetőbbé teszi. — A' mi továbbá a' más vallásuak lelkiismereti, vagy társulati szabadságait, privilegiumjait illeti, ennek sem több, sem kevesebb az értelme, mint a' minőt a' mélt. Budai Helytartóság egy előforduló vegyes házasság kérdésében

1852. évi Martius 5. 2538. sz. a. leiratában igen bölesen kifejtett, hogy t. i. „minden vallásbeli felekezet a' törvény által kimért határok közt saját egyházának benső ügyeit egyházának elvei 's szabályai szerint akként kezeli 's rendezi, hogy ezen rendezés és kezelés által más egyház, vagy vallástársulatoknak törvény által biztosított jogait, és szabadságát megne sértse, és ha a' vallási egyenjoguság más messzebbható magyarázatokra zsákmányoltatik ki, akkor a' törvény által biztosított szabad vallási gyakorlat veszélyeztetve van.“ — Egyébiránt az Evangelicusok szinte tiltották kezdettől fogva 's jelenleg is tiltják övéiknek a' vegyes házasságokat, és ha azok létrejönnek még is, nagyobb szigorúságot fejtenek ki jelenleg az azokra lépők irányában, mint a' catholica egyház. A' ki bővebben megakar arról győződni, hogy az evangelicusok mindjárt eleinte rosszálták és kárhoztatták övéiknek a' vegyes házasságot, kérjük olvassa el a' Fascic. Ecclesiastico litterarii czimű folyóirat 1842. évi II. kötetében a' 16—31 lapon e' czimű jeles értekezést: Adserta antiquiorum extraneorum auctorum protestanticorum, quibus vetabant, damnabantque mixta connubia. És ki azt hinné, hogy az ujabbkori evangelicusok máskep gondolkoznak, olvassa el Roskoványi püspök urnak általunk már többször idézett igen jeles könyve III. kötetében a' 332—346 lapon közlött az utolsó évtized alatt hozott evangelicus zsinatok végzéseit, láthatja az olvasó ezen végzésekéből, hogy az evangelicusok nem kárhoztatják többé a' cath. egyházat azért, mert a' cath. érdek nélkül létrejött vegyes házasságtól az áldást megtagadja, sőt egyenesen kijelentik, hogy mihelyest a' cath. egyház az illy vegyes házasságokat is megáldaná, azonnal megszűnnék egyház lenni. Ugyan ezen zsinati végzésekben kárhoztatják az evangelicusok is a' vegyes házasságokat, és azokat csak azon feltétel alatt türik meg, ha a' vegyes házasság náluk áldatik meg, mit csak úgy engedhet meg a' zsinat, ha a' születendő mindkét nembeli gyermekek evangelicus vallásban fognak neveltetni. Sőt az 1842. évi Boroszlói protestans zsinat még messzebb megy határozataiban, mert az egyháztanács tagjainak, lelkészek, tanítóknak, szóval az egyház szolgálatában álló személyeknek, mindaddig míg e' hivatalokat viselik, semmi szín alatt meg nem engedi a' vegyes házasságrai lépést még azon esetben sem, ha minden gyermeknek evangelicus vallásbani nevelése lekötöttet volna . . . Ha mind ez nem volna még elég némelyek megnyugtására, ide iglatjuk még a' müncheni protestans consistoriumnak a' vegyes házasságok egyházi áldására vonatkozólag az összes consistoriumokhoz 1856. év elején intézett következő rendeletét: Király Ő Felsége nevében. A' legfőbb egyházi hatóság a' vegyes házasságok egyházi áldására nézve a' következő intézkedésekre látja magát készítetve: I. Minthogy vegyes há-

zasságban a' házaselek közt épen a' legfőbb és legszentebb dolgokban teljes közösség fön nem állhat, ennél fogva a' saját hit iránti elhidegülés, sőt a' teljes elpártolás többé, vagy kevesebbé könnyen bekövetkezhetik, 's a' szülők vallás különbségének a' gyermekek nevelésére minden körülmények közt botrányos befolyást kell gyakorolnia, ezért a' vegyes házasságok kötése egyházi álláspontból általában nem helyeseltethetik. Az egyes papok feladata tehát illy házasság kötés előtt lelkeszi uton attól mindenkép óvni, 's az abból eredő bal körülmények feltüntetése mellett minden előforduló alkalommal arról lebeszélni. II. Ha az illy házasság még is megkötendő úgy az illető pap kötelessége szerint a' protestans félnek szívére kötendi, hogy legalább a' várandó gyermekek vallási nevelése iránti határozmányt illetőleg a' saját egyháza iránti kötelességeknek eleget tegyen, 's mulékony világi tekintetekből olly egyességhöz beleegyezését ne adja, melly saját meggyőződésével ellenkezik, és épen azért néki csak állandó benső nyugalmatlanságot bir okozni. III. Ha ezek után valamelly vegyes házasságra az áldás kéretik, úgy az tekintettel az államtörvényi szabályzatokra valamint a' fenforgó általános időviszonyok méltánylása végett nem tagadandó meg, ha a) szerződés által meg van állapítva, hogy vagy az összes gyermekek protestans vallásban fognak neveltetni, vagy legalább az alkotmány melléklet 14. §-ának törvényes határozmánya fog alkalmaztatni, melly szerint a' figyermekek az apa, a' leányok az anya vallását követendik; b) ha a' gyermekek vallási nevelésére nézve semmi sincs megállapítva, úgy hogy a' föntebbi törvény ön magától alkalmazást nyer. IV. Ha ellenben olly egyesség forog fent, hogy az összes gyermekek cath. vallásban nevelendők, úgy az egyházi áldás föltétlenül megtagadtatik, semmi tekintet sem lévén arra, akár a' vőlegény, akár az ara tartozzék a' protestans valláshoz. — Illy esetben a' protestans félnek értésül adandó, hogy a' gyermekeinek vallási nevelésére nézve kötött egyességnél fogva ön maga idegenkedik el saját egyházától, 's körülmények szerint még arra is alkalmat ad, hogy ellene egyházi fegyelmi eszközök alkalmaztassanak. V. Egy vegyes házassági kötésnek kihirdetése, vagy előforduló esetben a' kihirdetés mellőzési engedély kiadása minden körülmények közt azonnal eszközözendő, 's a' gyermekek vallási nevelése iránti rendelkezéstől nem tétethetik függővé " 1)

Kinek szemei vannak olvassa, és kinek fülei vannak, hallgassa az olvasott rendeletet. — Mi részünkről nagy örömmel, 's megnyugtatóssal látjuk 's tapasztaljuk azt, hogy az újabb kori evangelicusok a' catholicus egyháztól többekben sokat tanulnak, 's kölcsönöznek, és közelednek a' cath.

1) Budapesti hirlap 1856. Julius 5.

egyházhoz, így is kell, csak így lehetséges az, hogy lassan lassan visszatérve eljutnak azon helyre, hol a' catholicusokkal találkozás, kibékülés, és ölelkezés lehetséges leendvén Urunknak az egy akol, és egy pásztor iránt mondott jóslata teljesedésbe menend, és ezen remélvén reményl, kívánva kívánt összeolvadás által befognak az egyháznál ama fájdalmas sebek gyógyulni, melyeket a' XVI. századi szakadás okozott. Mi legalább az evangelicusok újabb mozgalmai által, melyek szerint a' cath. egyháznak az előtt kárhoztatott tanításait, eljárásait ők lassankint előszedegetik, és övéiknek ajánlják, a' most érintett örvendetes reményeinket látjuk igazolva lenni, 's egyedül ezen örömünk ment fel minket ama kérdés vitatásától, vajjon a' müncheni protestans fő consistorium rendeletének szigora összeegyeztethető volna-e az ő vallási elveikkel, 's vitatott lelkiismereti szabadságukkal??

Ne mondja tehát senki, hogy a' cath. egyház eljárása a' vegyes házasságoknál sértő, vagy túlszigorú; annyi igaz, hogy a' cath. egyház nem kedveli a' vegyes házasságokat, és vétkül lehet-e tulajdonítani néki, hogy e' nem kedvelését előforduló eseteknél mutatja is? Oh milly gyönyörű észrevételt tesz erre nézve Németország egyik jeles catholicus írója „In ihrem Schoosse allein weis die Kirche das Heil der Ihrigen sicher, deshalb zieht sie dieselben zurück von der Vertraulichkeit mit Fremdlingen, sie kann nicht zugeben, dass der Sohn der Magd erbe mit ihrem Sohne, und wenn auch der Sohn der Magd zum grossen Volke geworden, weil er Abrahams Saame war, so ruhen doch die Verheissungen auf Isaack (Genes. XV.—XIX.) Wer es ganz begriffen hat, der Kath. Kirche anzugehören, dem wird die zarte Sorgfalt der Mutter nicht als Härte gegen die ihr entfremdeten Kinder erscheinen.“ ¹⁾

Azon ohajtással zárjuk be értekezésünket, vajha a' jó Isten mielőbb teljesitené előbb említett reményünket, hogy ne kellessen többé vegyes házasságokról írni senkinek, hogy ne lenne többé vegyes házasság, hanem napkelettől napnyugtáig, éjszaktól délig tisztán catholicus házások dicsérnék és magasztalnák az Ég Urát. Addig pedig, még a' jó Isten az örömmek eme nagy 's boldog napját felnem tűnteti a' világ kék boltozatán, hirdessük mindenkinek, de a' boroszloi zsinat példájára különösen a' tanítóknak, éneklőknek, harangozóknak, templomatyáknak, szóval az egyház szolgálatában álló egyéneknek az új házassági törvény 66. §-ának ama fontos szavait: Ecclesia Catholica improbat Matrimonia inter Catholicos et Christianos non Catholicos, et ab ipsis ineundis suos dehortatur.

¹⁾ Stapf Pastor. Unterricht. 430.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PRINTED BY THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

1955

Temesvárrott,

HAZAY MÁRK ÉS FIA VILMOS BETŰIVEL.

1857.

